

STRATEGIA

ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI, ROLNICTWA I RYBACTWA DLA WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

**Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich i rolnictwa
w województwie świętokrzyskim.**

Identyfikacja potrzeb i potencjałów produkcji.

Kielce, 2019 r.

Zarządzeniem Wojewody Świętokrzyskiego w dniu 13 czerwca 2017 roku powołano Zespół ds. opracowania Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich w województwie świętokrzyskim. Pracą zespołu kieruje Prezydium, skład którego przedstawia się następująco:

PREZYDIUM

Andrzej Będkowski – Wicewojewoda Świętokrzyski

– koordynacja pracy zespołu do listopad 2018 r.

Bartłomiej Dorywalski – Wicewojewoda Świętokrzyski

– koordynacja pracy zespołu od listopad 2018 r.

Jerzy Pośpiech – Dyrektor Świętokrzyskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego

– kierowanie pracami merytorycznymi zespołu

Jacek Sulek – Dyrektor Wydziału Infrastruktury i Rozwoju Świętokrzyskiego Urzędu Wojewódzkiego – odpowiedzialny za sprawy organizacyjne techniczne i logistyczne

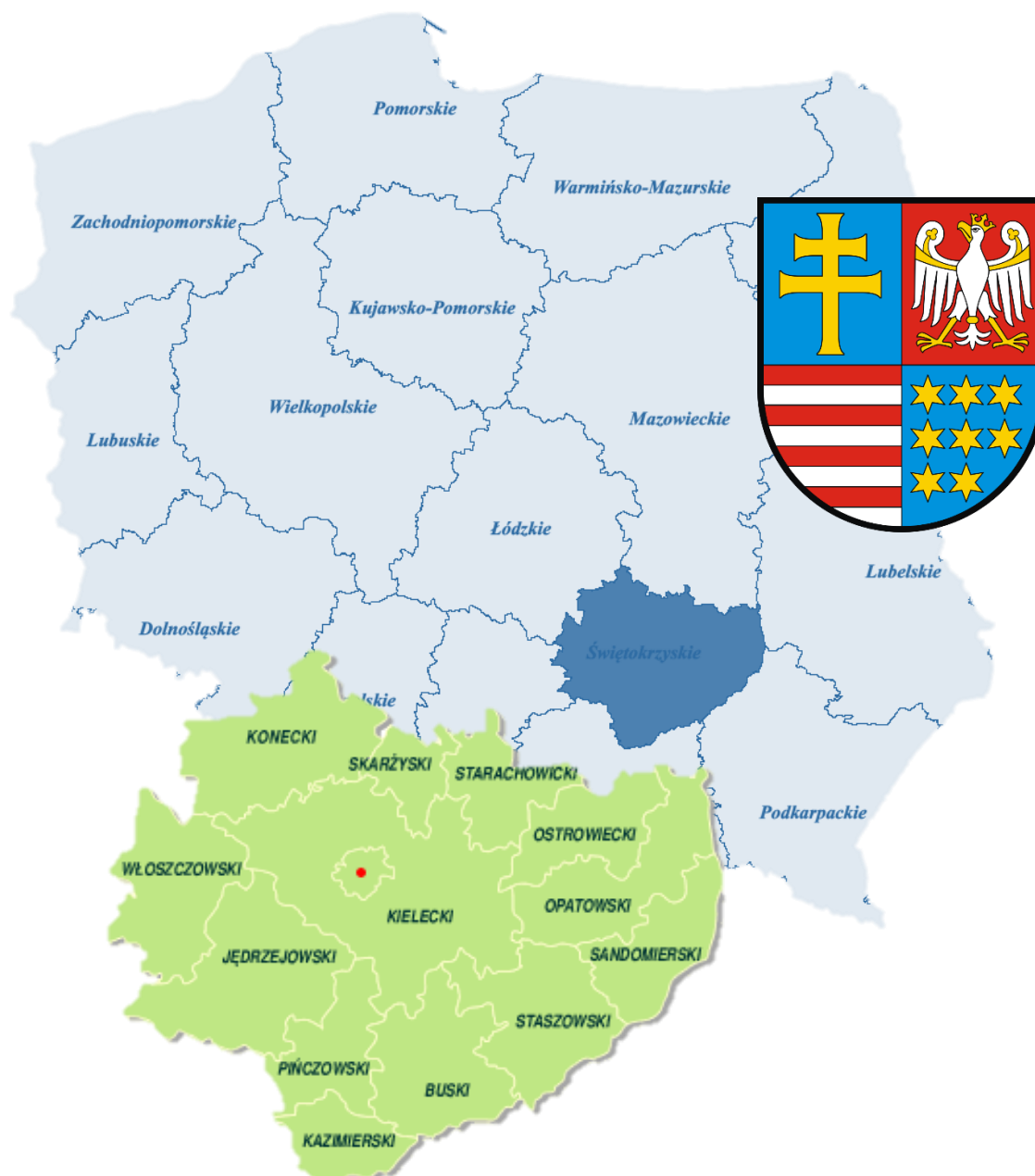
Joanna Łazarska – Kierownik Oddziału Ochrony Środowiska i Rolnictwa Świętokrzyskiego Urzędu Wojewódzkiego – Sekretarz

Członkowie – w skład którego wchodzi przedstawiciele:

- Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa
- Rady Społecznej Świętokrzyskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego
- Urzędu Statystycznego
- Urzędu Marszałkowskiego
- Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska
- Świętokrzyskiej Izby Rolniczej
- Związku Gmin
- Związku Powiatów
- Związku miast woj. świętokrzyskiego
- rady OPZZ
- Zarządu Okręgowego Polskiego Związku Łowieckiego
- Świętokrzyskiego Związku Hodowców Bydła
- Ośrodka Promowania Przedsiębiorczości Rolnej
- Świętokrzyskiej Rady Wojewódzkiej NSZZ "Solidarność RI"
- Związku Zawodowego Rolników „Ojczyzna”
- Związku Zawodowego Rolników „Samoobrona”
- Związku Rolników Kółek i Organizacji Rolniczych
- Zarządu Regionu Świętokrzyskiego NSZZ "Solidarność"
- Lasów Państwowych

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA, WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH.

1.1 Ogólne informacje na temat województwa

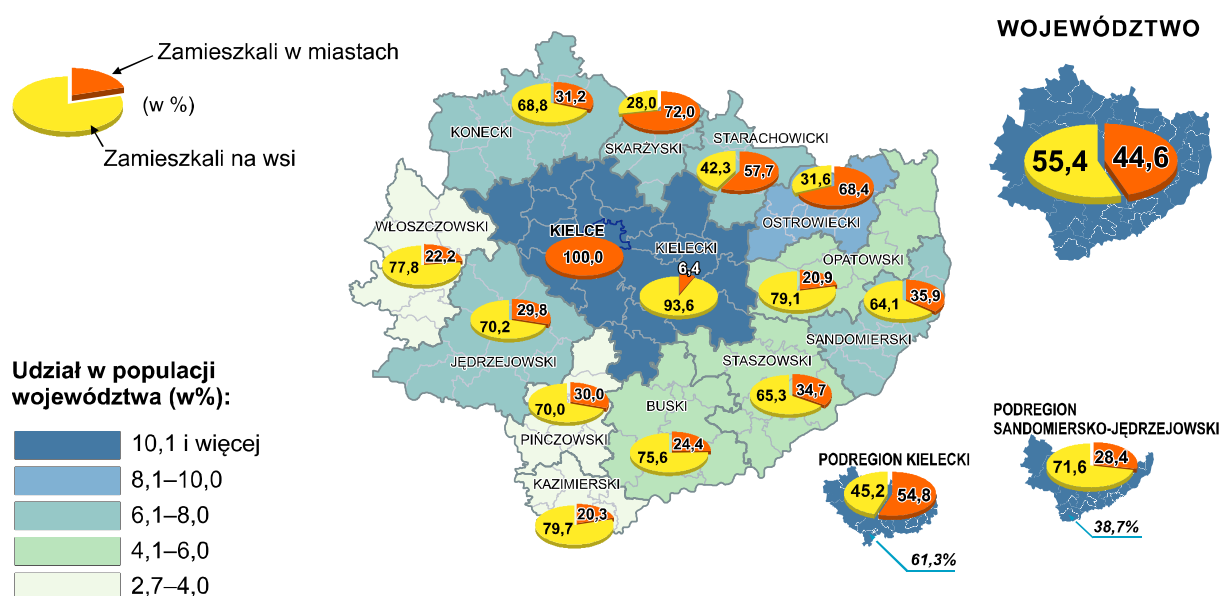
Liczba ludności w woj. świętokrzyskim.

Wyszczególnienie	Liczba w tyś.	% ogółem
Ogółem	1 252,9	
w miastach		44,6
na obszarach wiejskich		55,4
Ludność w wieku:		
przedprodukcyjnym		16,9
produkcyjnym		62,1
poprodukcyjnym		21,0

1.2. W aspekcie obszarowym i ludnościowym należy do najmniejszych regionów. Powierzchniowo mniejsze jest tylko województwo opolskie, a mniej ludności mają województwa: lubuskie, opolskie oraz podlaskie.

Obszary wiejskie zajmują obszar 11038 tys. ha, co stanowi 9,42% powierzchni województwa. Na dzień 31 grudnia 2016 r. ludność obszarów wiejskich wynosiła 664 478, co stanowi 55,04% ludności zamieszkującej województwo świętokrzyskie (1 252 900).

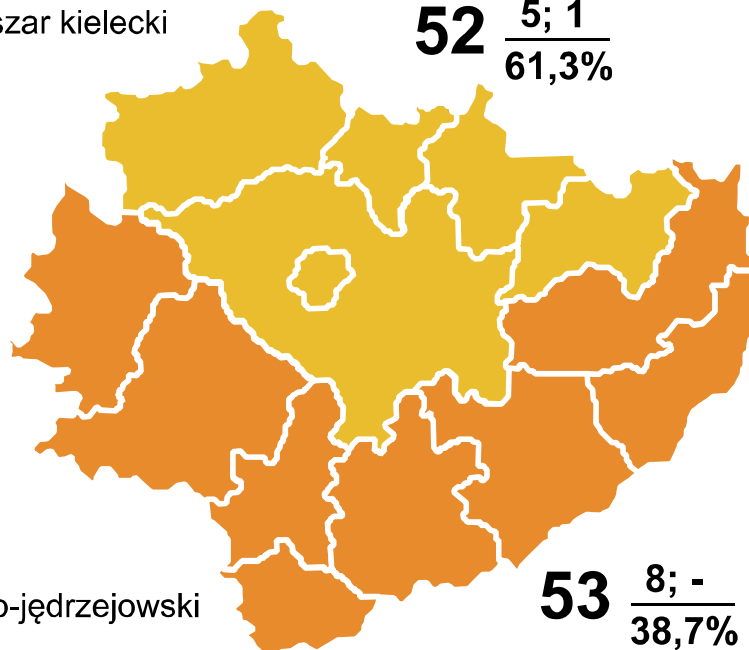
LUDNOŚĆ WEDŁUG MIEJSCA ZAMIESZKANIA W 2016 R. Stan w dniu 31 XII

PODZIAŁ WOJEWÓDZTWA NA PODREGIONY WOJEWÓDZTWA

NTS- Obszar kielecki

52 $\frac{5; 1}{61,3\%}$

NTS- Obszar sandomiersko-jędrzejowski

53 $\frac{8; -}{38,7\%}$

1.2. Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa świętokrzyskiego

1.2.1. Informacje ogólne dotyczące obszarów wiejskich w województwie

Województwo świętokrzyskie obejmuje powierzchnię 11 711 km², co stanowi 3,8% powierzchni kraju (tab. 1). Jest to mały powierzchniowo region – zajmuje 15 pozycję w kraju (ryc. 1)

Tab. 1. Powierzchnia miast i obszarów wiejskich wg województw w Polsce w 2016 r.

Województwa	Powierzchnia [km ²]			Udział OW w powierzchni województwa	Udział OW w powierzchni OW Polsce
	ogółem	miast	obszarów wiejskich		
dolnośląskie	19 947	2 163	17784	89,2	6,1
kujawsko-pomorskie	17 972	829	17143	95,4	5,9
lubelskie	25 122	1 008	24114	96,0	8,3
lubuskie	13 988	867	13121	93,8	4,5
łódzkie	18 219	1 158	17061	93,6	5,9
małopolskie	15 183	1 656	13527	89,1	4,7
mazowieckie	35 558	2 168	33390	93,9	11,5
opolskie	9 412	765	8647	91,9	3,0
podkarpackie	17 846	1 197	16649	93,3	5,7
podlaskie	20 187	925	19262	95,4	6,6

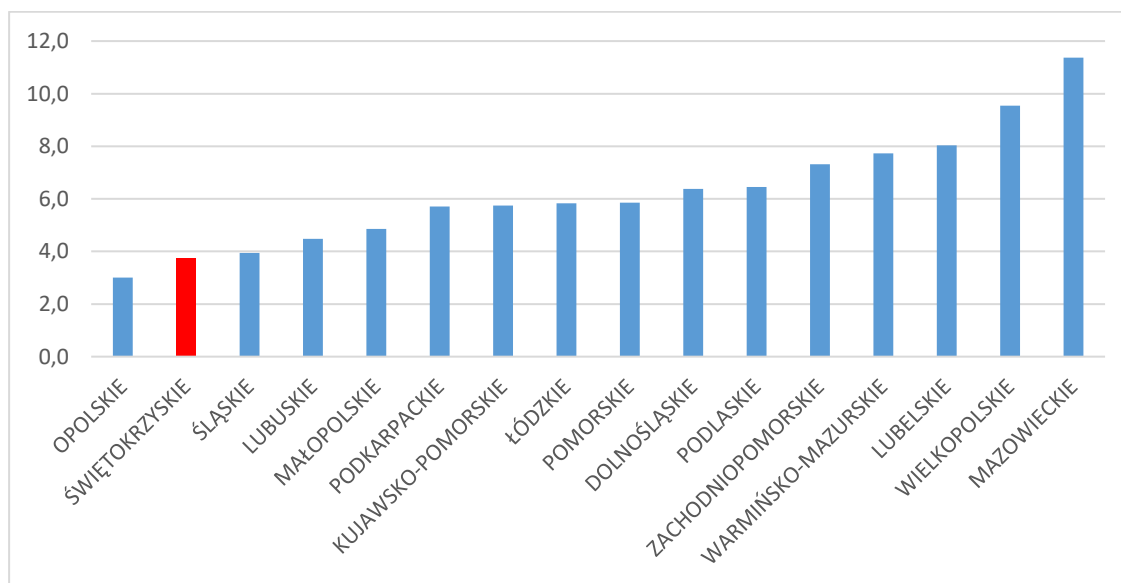
pomorskie	18 310	1 067	17243	94,2	5,9
śląskie	12 333	3 790	8543	69,3	2,9
świętokrzyskie	11 711	673	11038	94,3	3,8
warmińsko-mazurskie	24 173	598	23575	97,5	8,1
wielkopolskie	29 826	1 532	28294	94,9	9,7
zachodniopomorskie	22 892	1 415	21477	93,8	7,4
Polska	312 679	21 811	290868	93,0	100

Źródło: Obliczenia na podstawie danych BDL GUS.

Największe powierzchniowo regiony obejmowały powyżej 8% terytorium kraju. Były to: mazowieckie 11,5%, wielkopolskie 9,7%, lubelskie 8,3% i warmińsko-mazurskie 8,1%.

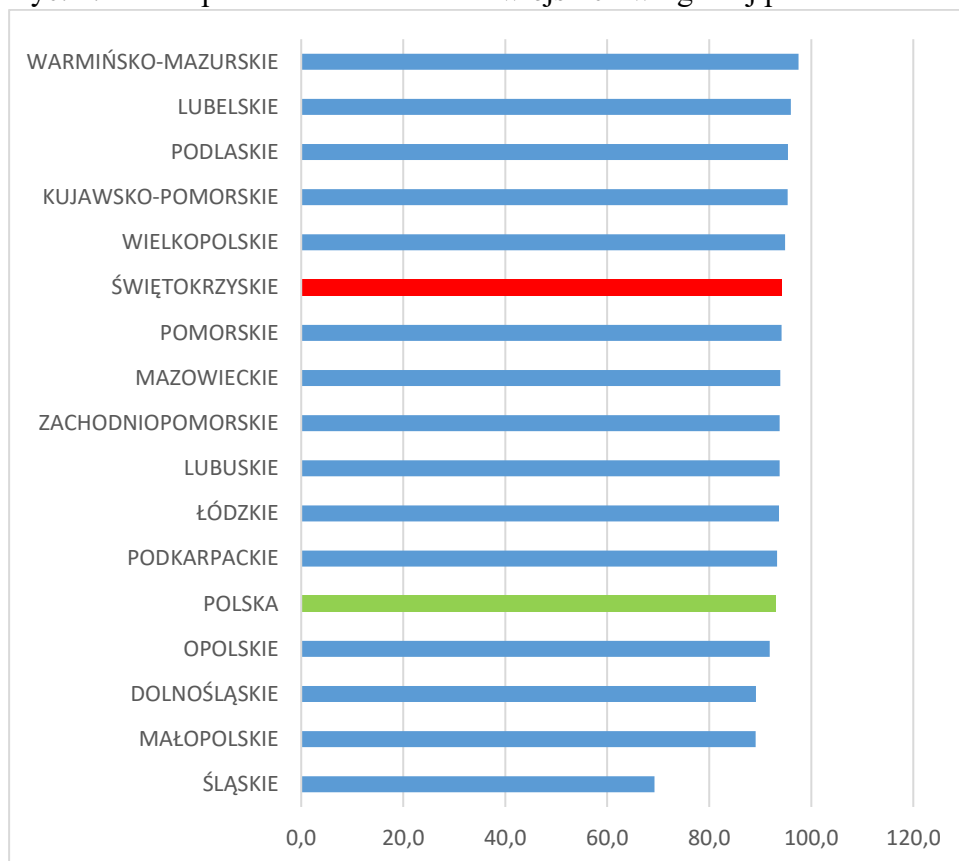
Obszary wiejskie zajmowały 94,3% całego województwa i był to wysoki odsetek zarówno w porównaniu z innymi województwami jak i z Polską. W kraju udział ten wynosił 93%, a w poszczególnych województwach wahał się od 69% w woj. śląskim do 97% w woj. warmińsko-mazurskim (ryc. 2).

Ryc. 2. Udział powierzchni województw w terytorium kraju w 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 2. Udział powierzchni obszarów wiejskich w ogólnej powierzchni województwa w 2016r.

Źródło: Opracowanie własne.

W 2016 r. w województwie świętokrzyskim jest 13 powiatów i jedno miasto na prawach powiatu – Kielce. Największym pod względem powierzchni jest powiat kielecki, który obejmuje 20% terytorium regionu (tab. 2, ryc. 3).

Tab. 2. Powierzchnia miast i obszarów wiejskich wg powiatów w województwie świętokrzyskim w 2016 r.

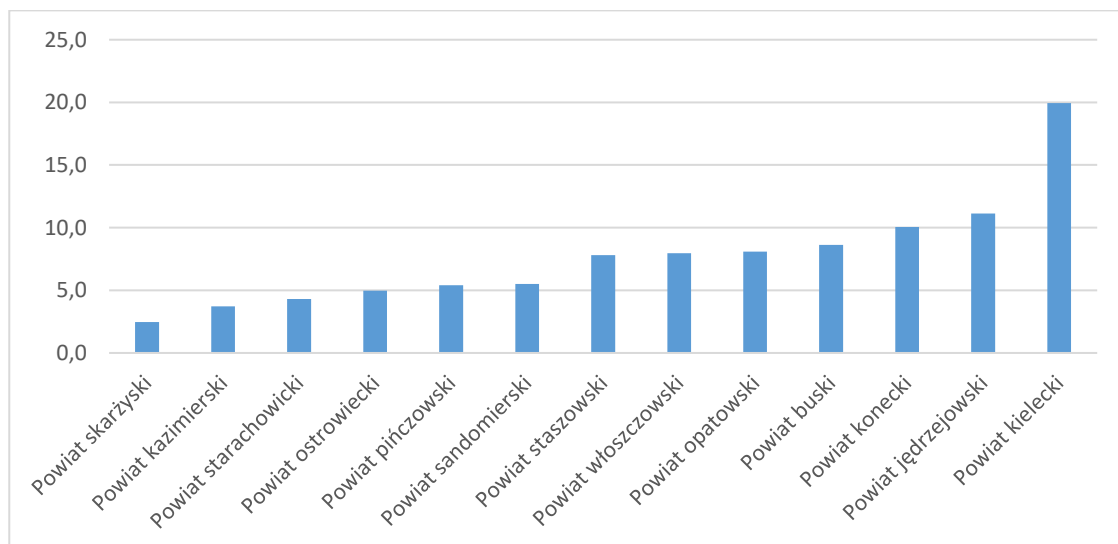
Nazwa powiatu	Powierzchnia [km ²]			Udział powierzchni OW w powierzchni powiatu	udział powierzchni OW w województwie
	ogółem	miast	obszarów wiejskich		
buski	968	16	952	98,3	8,6
jędrzejowski	1 257	29	1228	97,7	11,1
kazimierski	422	12	410	97,2	3,7
kielecki	2 246	46	2200	98,0	19,9
konecki	1 140	29	1111	97,5	10,1
opatowski	911	17	894	98,1	8,1
ostrowiecki	617	67	550	89,1	5,0
pińczowski	613	16	597	97,4	5,4

sandomierski	676	67	609	90,1	5,5
skarżyski	395	124	271	68,6	2,5
starachowicki	523	48	475	90,8	4,3
staszowski	925	62	863	93,3	7,8
włoszczowski	908	30	878	96,7	8,0
Powiat m. Kielce	110	110	0	0,0	1,0
województwo	11 711	673	11038	94,3	100

Zródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

Dwa kolejne powiaty: konecki i jędrzejowski obejmują po 1/10 obszaru województwa. Najmniejsze jednostki przestrzenne stanowi zaledwie 3-4% powierzchni regionu.

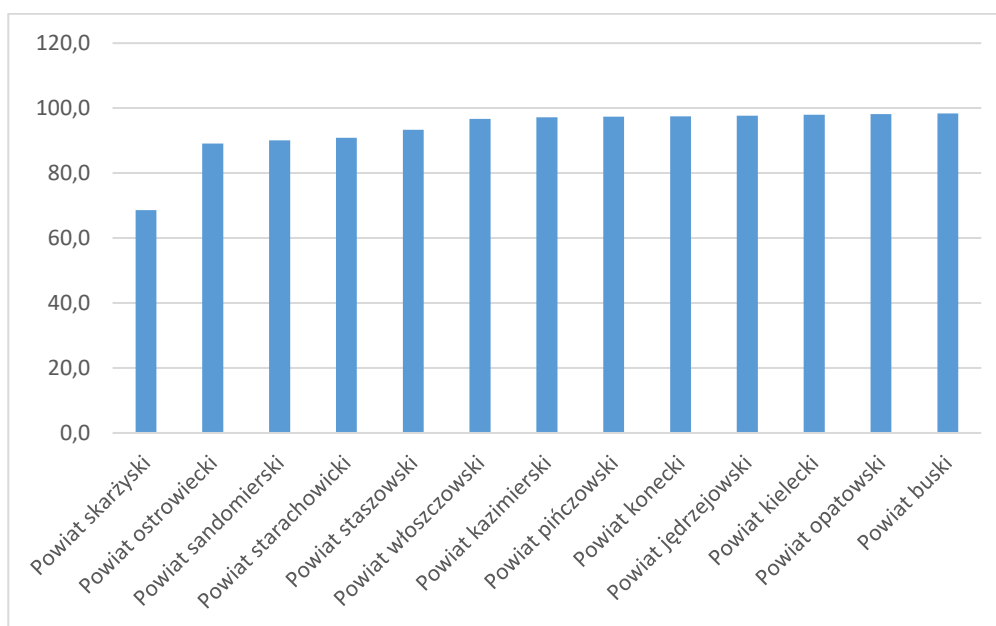
Ryc. 3. Udział powierzchni powiatów w terytorium województwa świętokrzyskiego w 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Udział obszarów wiejskich w powierzchni poszczególnych powiatów był zróżnicowany i wahał się od 67% w powiecie skarżyskim do 98% w powiatach buskim, kieleckim i opatowskim (ryc. 4). W większości powiatów północnych - obszary wiejskie nie przekraczały 95% ich terytorium, a w większości powiatów południowych stanowiły więcej niż 95%. W ujęciu podregionów zanotowano większe znaczenie obszarów wiejskich w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim (tab. 3). Stanowiły one prawie 60% powierzchni województwa i 96% podregionu. Obszary wiejskie podregionu kieleckiego obejmowały 42% terytorium województwa i 92% tego podregionu (tab. 3).

Ryc. 4. Udział powierzchni obszarów wiejskich w ogólnej powierzchni powiatu w 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Tab. 3. Powierzchnia miast i obszarów wiejskich wg podregionów w województwie świętokrzyskim w 2016 r.

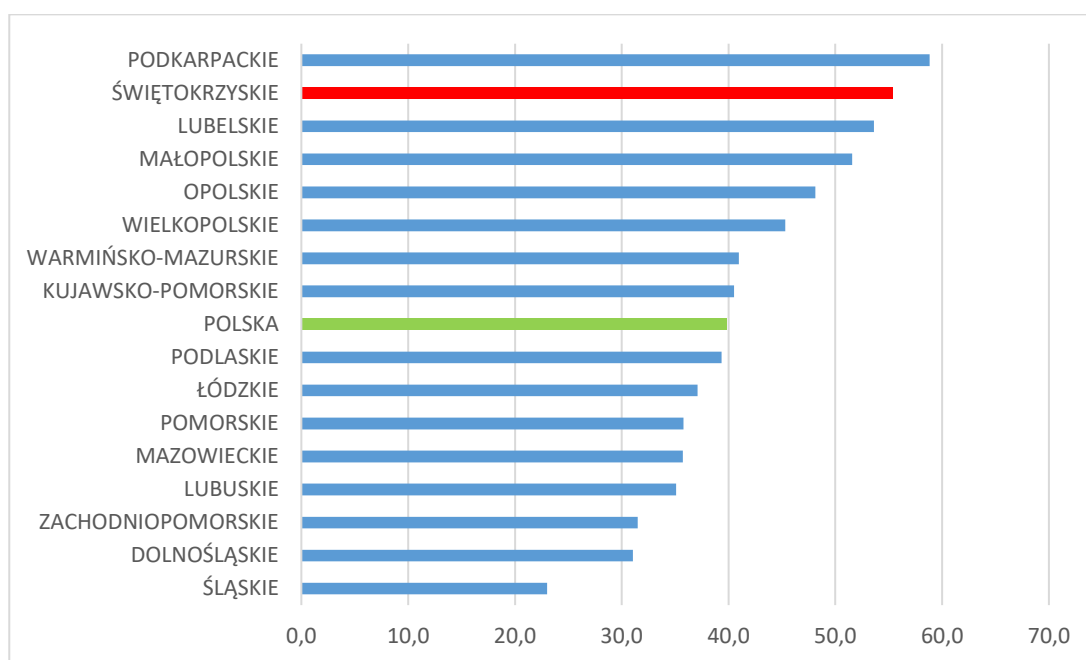
Podregion	Powierzchnia [km ²]			Udział powierzchni OW w powierzchni powiatu	udział powierzchni OW w województwie
	ogółem	miast	obszarów wiejskich		
kielecki	5 031	424	4 607	91,6	41,7
sandomiersko-jędrzejowski	6 680	249	6 431	96,3	58,3
razem	11 711	673	11 038	94,3	100,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

Ludność obszarów wiejskich

W 2016 r. w województwie świętokrzyskim na obszarach wiejskich mieszkało 701 519 osób, co stanowiło ponad 55% ogółu populacji regionu. Był to bardzo wysoki odsetek ludności mieszkającej na wsi zarówno w porównaniu z krajem jak i innymi województwami. W Polsce mieszkańcy wsi stanowili 40% populacji. Województwo uplasowało się, pod tym względem, na drugim miejscu w kraju. Wyższy odsetek ludności wiejskiej zanotowano tylko w woj. podkarpackim (ryc. 5). Region świętokrzyski znalazł się w grupie czterech województw, w których ludność wiejska przewyższała liczebnie mieszkańców miast. Były to województwa: podkarpackie, lubelskie i małopolskie.

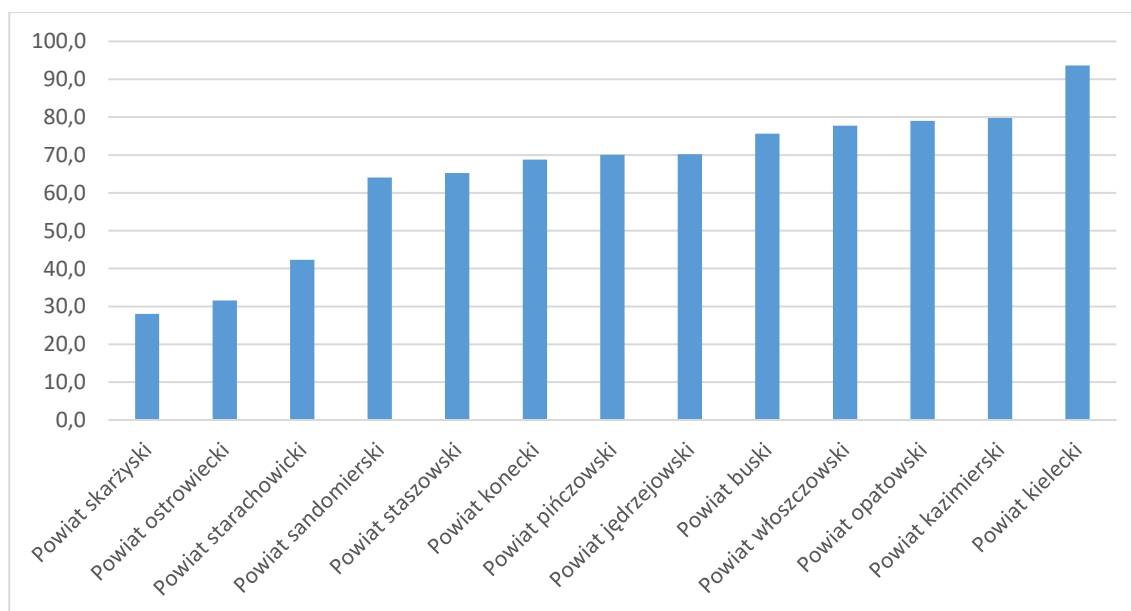
Ryc. 5 Udział ludności wiejskiej wg województw w Polsce w 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

W woj. świętokrzyskim, w przekroju powiatów, odsetek ludności wiejskiej wahał się od 28% w powiecie skarżyskim do 94% w powiecie kieleckim (ryc. 6).

Ryc. 6. Udział ludności wiejskiej w g powiatów województwa świętokrzyskiego w 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Tylko w trzech powiatach odsetek mieszkańców wsi był niższy od średniej dla województwa. Były to powiaty: skarżyski, ostrowiecki i starachowicki, a więc jednostki związane ze Staropolskim Okręgiem Przemysłowym. Jednostki przestrzenne położone w rolniczej części województwa cechowały się ponadprzeciętnym odsetkiem ludności wiejskiej.

W 2016 r. w podregionie kieleckim na obszarach wiejskich mieszkało 347 472 osób, co stanowiło 45% ogółu ludności tego obszaru (tab. 4). W podregionie sandomiersko-jędrzejowskim odsetek mieszkańców wsi był o wiele wyższy i wynosił 72% .

Tab. 4. Udział mieszkańców wsi w ogólnej liczbie ludności w woj. świętokrzyskim wg podregionów w 2016 r.

Podregion	Liczba mieszkańców		Odsetek ludności wiejskiej
	ogółem	wsi	
kielecki	768 400	347 472	45,2
sandomiersko-jędrzejowski	484 500	347 006	71,6
Razem województwo	1 252 900	694 478	55,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego

Zróznicowana dynamika liczby ludności wpłynęła na gęstość zaludnienia, która w latach 2005-2016 na polskiej wsi nieznacznie zwiększyła się z 51 osób/km² do 53 osób /km² (tab. 5). Wskaźnik ten stanowił 42% analogicznego wskaźnika obliczonego dla obszarów miejskich w kraju w 2005 r. i 43% w 2016 r.

Tab. 5. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich w Polsce i w województwie świętokrzyskim w 2005 r. i 2016 r.

Wyszczególnienie	2005 r.	2016 r.	Dynamika gęstości zaludnienia 2005=100%
Polska	122	123	100,8
Polska wieś	51	53	103,9
świętokrzyskie	110	107	97,3
świętokrzyska wieś	63	63	100,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

W porównaniu z krajem świętokrzyska wieś jest gęsto zaludniona, bowiem na 1 km² przypadało 64 mieszkańców. W analizowanym okresie wskaźnik ten nie uległ zmianie.

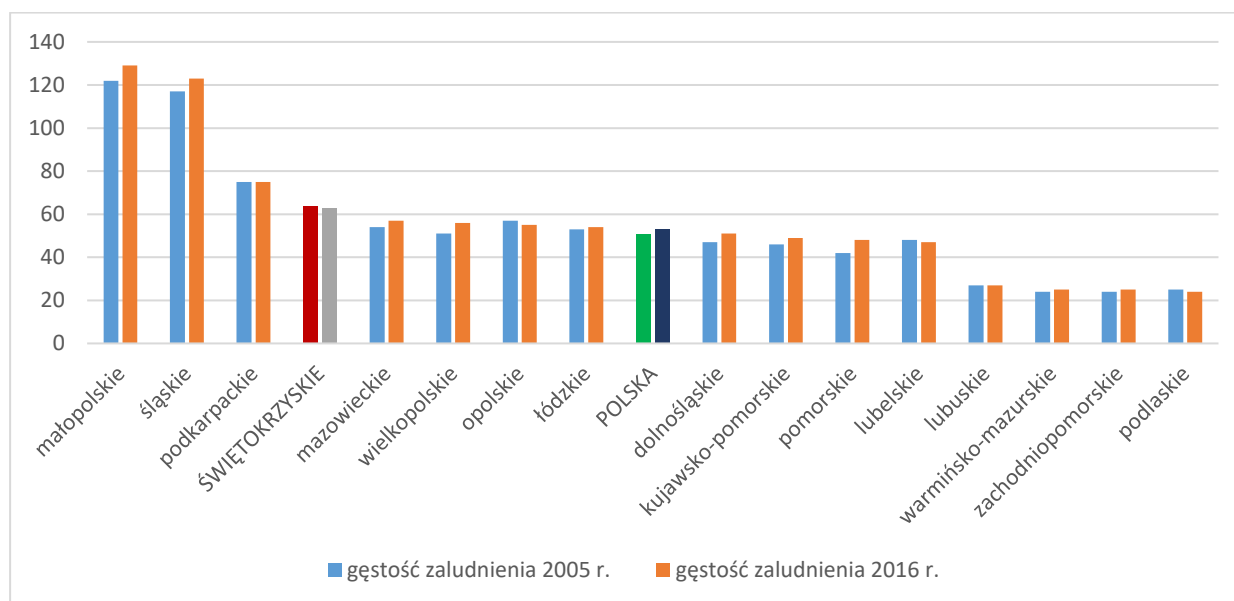
W porównaniu z innymi województwami świętokrzyskie obszary wiejskie odznaczają się średnią gęstością zaludnienia. Region z wartością 63 osoby na km² uplasował się, pod tym względem, na 4. pozycji w kraju za województwami: małopolskim, śląskim i podkarpackim (tab. 6, ryc. 7)

Tab. 6. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich wg województw w 2005 r. i 2016 r.

Województwo	gęstość zaludnienia		Dynamika gęstości zaludnienia 2005=100%
	2005 r.	2016 r.	
dolnośląskie	47	51	108,5
kujawsko-pomorskie	46	49	106,5
lubelskie	48	47	97,9
lubuskie	27	27	100,0
łódzkie	53	54	101,9
małopolskie	122	129	105,7
mazowieckie	54	57	105,6
opolskie	57	55	96,5
podkarpackie	75	75	100,0
podlaskie	25	24	96,0
pomorskie	42	48	114,3
śląskie	117	123	105,1
świętokrzyskie	63	63	100,0
warmińsko-mazurskie	24	25	104,2
wielkopolskie	51	56	109,8
zachodniopomorskie	24	25	104,2
Polska	51	53	103,9

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

Ryc. 7. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich wg województw w 2005 r. i 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Jak już wspomniano, w analizowanym okresie, gęstość zaludnienia na świętokrzyskich obszarach nie uległa zmianie. Podobną tendencję zanotowano w województwach lubuskim i podkarpackim. W 10 regionach liczba osób na 1 km² wzrosła, przy czym wzrost ten wahał się od 2% (w Łódzkiem) do 14% (w Zachodniopomorskiem). Natomiast w trzech województwach (lubelskim, opolskim, podlaskim) analizowany wskaźnik obniżył się o 2-4%.

W woj. świętokrzyskim, w przekroju gmin, gęstość zaludnienia była silnie zróżnicowana. Wskaźnik wahał się od 29 osób/km² w gminie Ruda Maleniecka do 170 osób/km² w gminie Górnio. W czterech jednostkach przestrzennych (Górnio, Sitkówka-Nowiny, Miedziana Góra, Piekoszów) na 1 km² przypadało więcej niż 150 osób (tab. 6, ryc. 8,9).

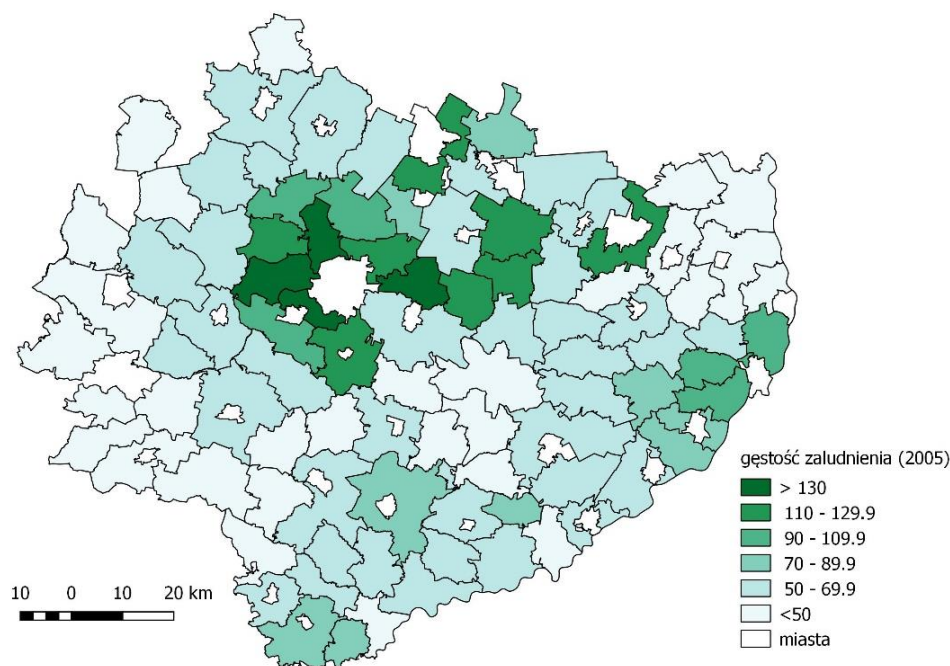
Tab.6. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego w 2016 r.

Gęstość zaludnienia osoby/km ²	liczba gmin	odsetek gmin
151-200	4	4,1
100-150	12	12,4
64-99	20	20,6
40-63	50	51,5
39 i mniej	11	11,3
razem	97	100

Źródło: Zestawienie na podstawie danych BDL GUS.

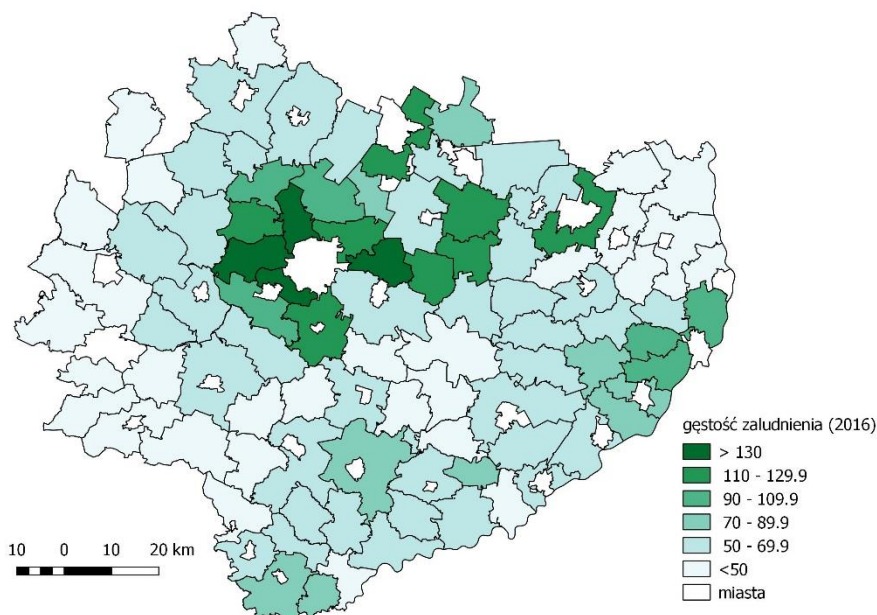
Wg klasyfikacji OECD gminy te spełniały kryterium miejskości. Bardzo wysoką gęstością zaludnienia odznaczało się także kolejnych 12 gmin. Gęstość zaludnienia kształtowała się tu na poziomie 100-150 osób/km². Cechą charakterystyczną tych gmin była ich lokalizacja; sąsiadowały one bezpośrednio z dużymi ośrodkami miejskimi regionu (tab.

Ryc. 8. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich w woj. świętokrzyskim wg gmin w 2005 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 9. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich w woj. świętokrzyskim wg gmin w 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Tab. 7. Gminy o najwyższych wskaźnikach gęstości zaludnienia w województwie świętokrzyskim

Gmina	Gęstość zaludnienia [osoby/km ²]	
	2005 r.	2016 r.
Górno (2)	155	170
Sitkówka-Nowiny (2)	153	169
Miedziana Góra (2)	141	159
Piekoszów (2)	148	159
Masłów (2)	111	125
Strawczyn (2)	113	123
Suchedniów - obszar wiejski (5)	124	119
Skarżysko Kościelne (2)	117	116
Bieliny (2)	112	116
Morawica (2)	95	114
Nowa Słupia (2)	113	111
Pawłów (2)	110	111
Bodzechów (2)	110	111
Dwikozy (2)	107	105
Zagnańsk (2)	103	104
Samborzec (2)	105	101

Źródło: Zestawienie na podstawie danych BDL GUS.

Ponadprzeciętne wartości gęstości zaludnienia zanotowano także w kolejnych 20 gminach. Średnio na 1km² przypadało tu 64-99 osób (tab. 8).

Łącznie więc wyższe od średniej dla świętokrzyskiej wsi zaludnienie wystąpiło 36 gminach tj. 1/3 ich ogólnej liczby

Tab. 8. Gminy o ponadprzeciętnych wskaźnikach gęstości zaludnienia (64-99 osób/km²) w woj. świętokrzyskim

Gmina	Gęstość zaludnienia [osoby/km ²]	
	2005 r.	2016 r.
Mniów (2)	97	98
Chęciny - obszar wiejski (5)	92	94
Obrazów (2)	94	91
Łoniów (2)	86	87
Łączna (2)	85	84
Koprzywnica - obszar wiejski (5)	88	83
Klimontów (2)	87	82
Kazimierza Wielka - obszar wiejski (5)	82	80
Mirzec (2)	76	75
Busko-Zdrój - obszar wiejski (5)	68	73
Oleśnica (2)	75	73
Bejsce (2)	75	72
Końskie - obszar wiejski (5)	68	70
Brody (2)	67	68
Skalbmierz - obszar wiejski (5)	71	67
Lipnik (2)	71	66
Kunów - obszar wiejski (5)	64	66
Połaniec - obszar wiejski (5)	62	65
Iwaniska (2)	68	65
Bogoria (2)	65	64

Źródło: Zestawienie na podstawie danych BDL GUS.

Natomiast w pozostałych 63 gminach (65%) wskaźniki gęstości kształtowały się poniżej średniej dla świętokrzyskiej wsi, przy czym w 11 z nich wartości te były niższe od 39 (tab. 9).

W układzie przestrzennym zaobserwowano prawidłowość przestrzenną polegającą na tym, że najwyższe wskaźniki gęstości zaludnienia cechowały gminy położone w bezpośrednim sąsiedztwie dużych ośrodków miejskich. W miarę oddalania się od nich w kierunku peryferii gęstość zaludnienia zdecydowanie obniżała się.

Tab. 9. Gminy o najniższych wskaźnikach gęstości zaludnienia (64-99 osób/km²) w woj. świętokrzyskim

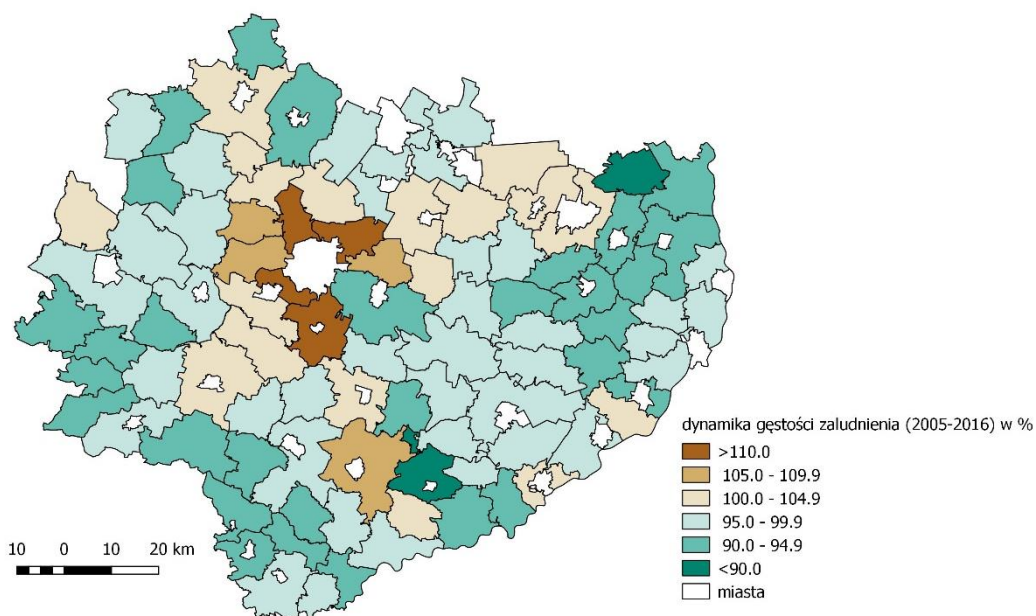
Gmina	Gęstość zaludnienia [osoby/km ²]	
	2005 r.	2016 r.
Kluczewsko (2)	38	38
Moskorzew (2)	42	38

Ożarów - obszar wiejski (5)	38	36
Fałów (2)	36	35
Bałtów (2)	38	33
Tarłów (2)	35	32
Słupia (Konecka) (2)	34	32
Secemin (2)	32	30
Raków (2)	30	30
Radków (2)	31	29
Ruda Maleniecka (2)	31	29

Źródło: Zestawienie na podstawie danych BDL GUS.

W latach 2005-2016 w 16 gminach zanotowano wzrost gęstości zaludnienia na poziomie 2-20%. Najbardziej wskaźnik gęstości wzrósł w gminach, w których odnotowano wysoką dynamikę liczby ludności (Morawica – wzrost o 20%, Miedziana Góra - o 13%, Masłów – Sitkówka Nowiny -o 10%). W 25 gminach analizowany wskaźnik utrzymał się na niezmiennym poziomie (wskaźnik dynamiki 98-102%). W pozostałych jednostkach przestrzennych gęstość zaludnienia obniżyła się, przy czym spadek ten wynosił 2-12% (ryc. 10).

Ryc. 10. Dynamika gęstości zaludnienia na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego w latach 2005-2016

Źródło: Opracowanie własne.

W przekroju powiatów gęstość zaludnienia w 2016 r. wahała się od 41 osób/km² w powiecie włoszczowskim do 89 osób/km² w powiecie kieleckim (tab. 10).

Tab. 10. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego wg powiatów w 2005 r. i 2016 r.

powiat	Powierzchnia [km ²] 2005 r.	Liczba ludności 2005 r.	Powierzchnia [km ²] 2016 r.	Liczba ludności 2016 r.	Gęstość zaludnienia	
					2005 r.	2016 r.
buski	955	56792	952	55020	59	58
jędrzejowski	1228	62099	1228	61003	51	50
kazimierski	410	28852	410	27332	70	67
kielecki	2217	187847	2200	195610	85	89
konecki	1111	57665	1111	56370	52	51
opatowski	895	45148	894	42183	50	47
ostrowiecki	549	36064	550	35388	66	64
pińczowski	594	29261	597	27891	49	47
sandomierski	609	52341	609	50525	86	83
skarżyski	272	22032	271	21399	81	79
starachowicki	476	38627	475	38705	81	81
staszowski	862	48288	863	47509	56	55
włoszczowski	876	36503	878	35543	41	41
razem	11054	701519	11038	694478	63	63

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

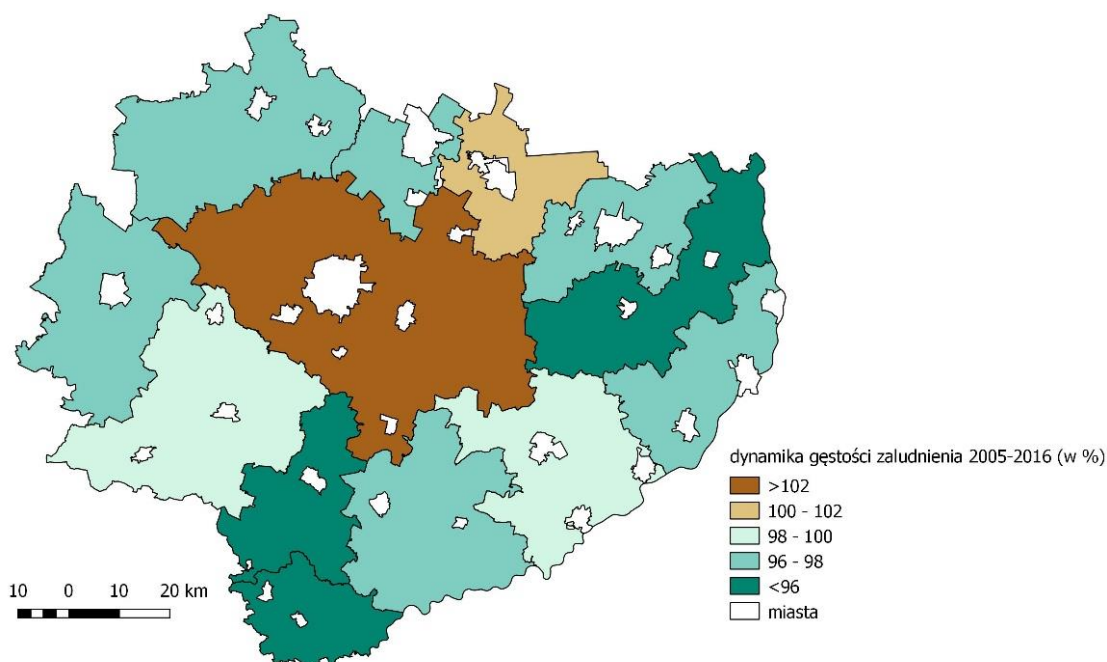
Ponadprzeciętną gęstość zaludnienia odnotowano w 6 powiatach: kieleckim (89 osób/km²) sandomierskim (83), starachowickim (81), skarżyskim (79), kazimierskim (67) i ostrowieckim (64). Wśród nich cztery leżały w północnej części województwa i były związane z głównymi ośrodkami byłego Staropolskiego Okręgu Przemysłowego. Dwa pozostałe miały charakter rolniczy.

W pozostałych 7 powiatach gęstość zaludnienia była niższa od średniej dla świętokrzyskiej wsi. Wszystkie one (z wyjątkiem powiatu koneckiego) położone były w południowej, rolniczej części województwa.

W latach 2005-2016 w poszczególnych powiatach gęstość zaludnienia nie uległa znaczącym przemianom. W dwóch tego typu jednostkach przestrzennych liczba osób przypadających na 1 km² albo zwiększyła się (w powiecie kieleckim z 85 do 89 osób/km²), albo utrzymała na niezmiennym poziomie (w powiecie starachowickim 81 osób/km²). W pozostałych powiatach liczba osób na 1km² zmniejszyła się, przy czym spadek ten nie był znaczący i wynosił 2 - 3 osoby/km².

W przekroju podregionów wyraźnie widać podział świętokrzyskich obszarów wiejskich na dwie części: północną, uprzemysłowioną (podregion kielecki) odznaczającą się zdecydowanie wyższą gęstością zaludnienia (75 osób/km²) i południową, rolniczą (podregion sandomiersko-jędrzejowski) o niskiej (niższej od średniej dla wsi) gęstości (54 osoby/km²) (tab. 11).

Ryc. 11. Dynamika gęstości zaludnienia na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego wg powiatów w latach 2005-2016

Źródło: Opracowanie własne.

Tab. 11. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego wg podregionów w 2005 r. i 2016 r.

Region	Powierzchnia [km ²]	Liczba ludności	Powierzchnia [km ²]	Liczba ludności	Gęstość zaludnienia [osoby/km ²]		Dynamika gęstości zaludnienia 2005=100%
	2005 r.	2005 r.	2016 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.	
kielecki	4625	342235	4607	347472	74	75	102
sandomiersko-jędrzejowski	6429	359284	6431	347006	56	54	97
razem	11054	701519	11038	694478	63	63	100

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

W latach 2005-2016 wskaźniki gęstości w obydwu podregionach utrzymywały się prawie na tym samym poziomie: w podregionie kieleckim nastąpił wzrost o 1 osobę/km², a w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim zanotowano spadek o 2 osoby/km². **Liczba i wielkość miejscowości na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego**

W 2016 r. na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego istniało 2490 miejscowości podstawowych, co stanowiło 4,7% ich ogólnej liczby w kraju. W stosunku do 2005 r.

liczba miejscowości zmniejszyła się o 2%, podczas gdy w Polsce pozostała prawie na niezmiennym poziomie (tab. 12).

Tab. 12. Liczba miejscowości podstawowych na obszarach wiejskich w Polsce i województwie świętokrzyskim w 2005 r. i 2016 r.

Wyszczególnienie	Liczba miejscowości podstawowych		Dynamika liczby miejscowości	Liczba miejscowości na 10 km ²		Średnia liczba mieszkańców w miejscowości	
	2005 r.	2016 r.		2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.
Polska wieś	53023	52548	99,1	1,8	1,8	278	291
świętokrzyskie wieś	2543	2490	97,9	2,3	2,3	276	279

Zródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL.

W liczbach bezwzględnych najwięcej tego typu jednostek osadniczych było w powiecie kieleckim - 423, co stanowiło 17% ogółu miejscowości podstawowych zlokalizowanych na świętokrzyskiej wsi (tab. 13). Stosunkowo dużo miejscowości (pow. 200) zlokalizowanych było w kolejnych czterech powiatach: koneckim, jędrzejowskim, buskim i opatowskim. Łącznie na obszarze wymienionych czterech powiatów funkcjonowało 994 miejscowości tj. 40% ogółu.

Natomiast najmniej miejscowości podstawowych – 56 tj. 2% było skupionych w powiecie skarżyskim.

W latach 2005-2016 w czterech powiatach (buskim, kieleckim, skarżyskim, włoszczowskim) zanotowano wzrost liczby miejscowości podstawowych, który kształtował się na poziomie 3-10% (tab. 13, ryc. 12).

Tab. 13. Liczba miejscowości podstawowych na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego wg powiatów w 2005 r. i 2016 r.

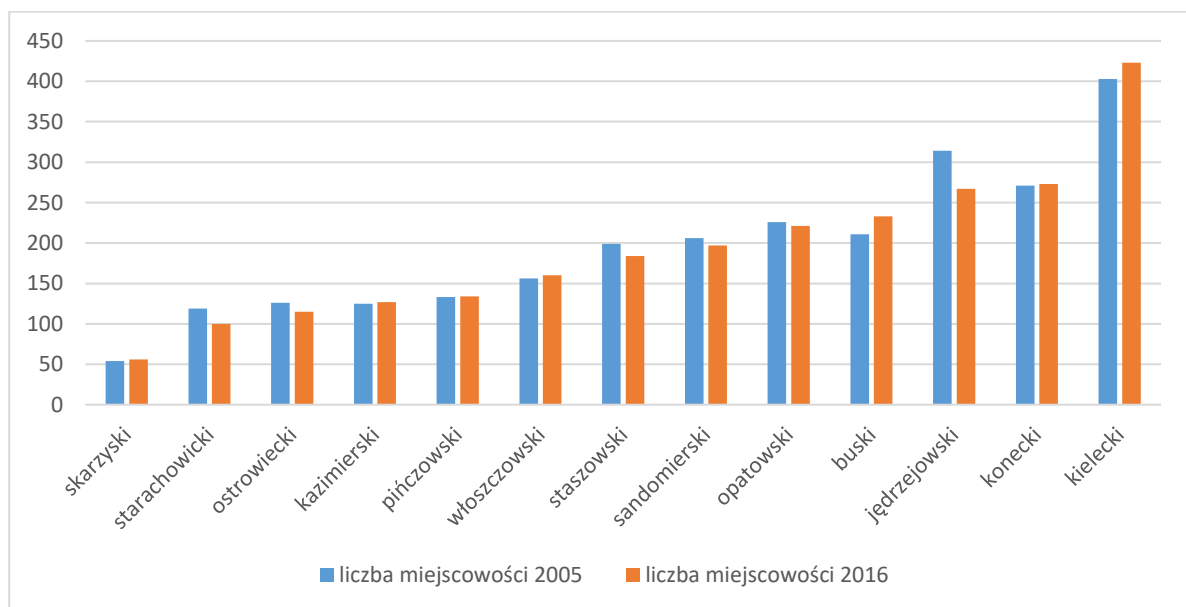
Powiat	Liczba miejscowości podstawowych		dynamika liczby miejscowości	Liczba miejscowości podstawowych na 10 km ²		Przeciętna liczba mieszkańców w miejscowości	
	2005 r.	2016 r.		2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.
Buski	211	233	110,4	2,2	2,4	269,2	236,1
jędrzejowski	314	267	85,0	2,6	2,2	197,8	228,5
kazimierski	125	127	101,6	3,0	3,1	230,8	215,2
kielecki	403	423	105,0	1,8	1,9	466,1	462,4
konecki	271	273	100,7	2,4	2,5	212,8	206,5
opatowski	226	221	97,8	2,5	2,5	199,8	190,9
ostrowiecki	126	115	91,3	2,3	2,1	286,2	307,7
pińczowski	133	134	100,8	2,2	2,2	220,0	208,1
sandomierski	206	197	95,6	3,4	3,2	254,1	256,5

skarżyski	54	56	103,7	2,0	2,1	408,0	382,1
starachowicki	119	100	84,0	2,5	2,1	324,6	387,1
staszowski	199	184	92,5	2,3	2,1	242,7	258,2
włoszczowski	156	160	102,6	1,8	1,8	234,0	222,1
Razem	2543	2490	97,9	2,3	2,3	275,9	278,9

Zródło: Obliczenia własne.

W kolejnych trzech powiatach (kazimierskim, koneckim, pińczowskim) liczba miejscowości utrzymała się na zbliżonym poziomie, a w pozostałych jednostkach przestrzennych wystąpił spadek liczebności tych miejscowości, który kształtował się na poziomie 2-16%. Największy ubytek liczby miejscowości podstawowych (19 tj. 16%) zanotowano w powiecie starachowickim.

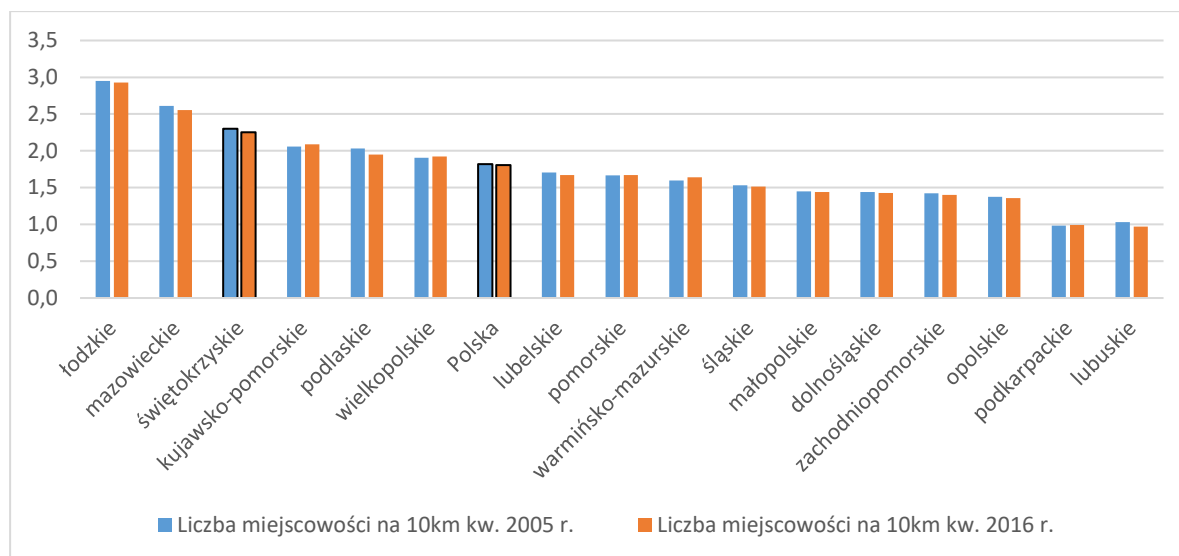
Ryc. 12. Liczba miejscowości na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego wg powiatów w 2005r. i 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

W 2016 r. na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego na 10 km² przypadało ponad 2 miejscowości podstawowe. Był to wskaźnik nieco wyższy niż średnio w kraju, gdzie na 10km² przypadało 1,5 miejscowości. W porównaniu z innymi województwami gęstość miejscowości w regionie świętokrzyskim była znacząca. Województwo zajęło 3. pozycję w kraju. Wyższą liczbę miejscowości na 10 km² zanotowano tylko w województwach łódzkim i mazowieckim (ryc. 13).

Ryc. 13. Liczba miejscowości na 10 km² na obszarach wiejskich w Polsce wg województw w 2005 r. i 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

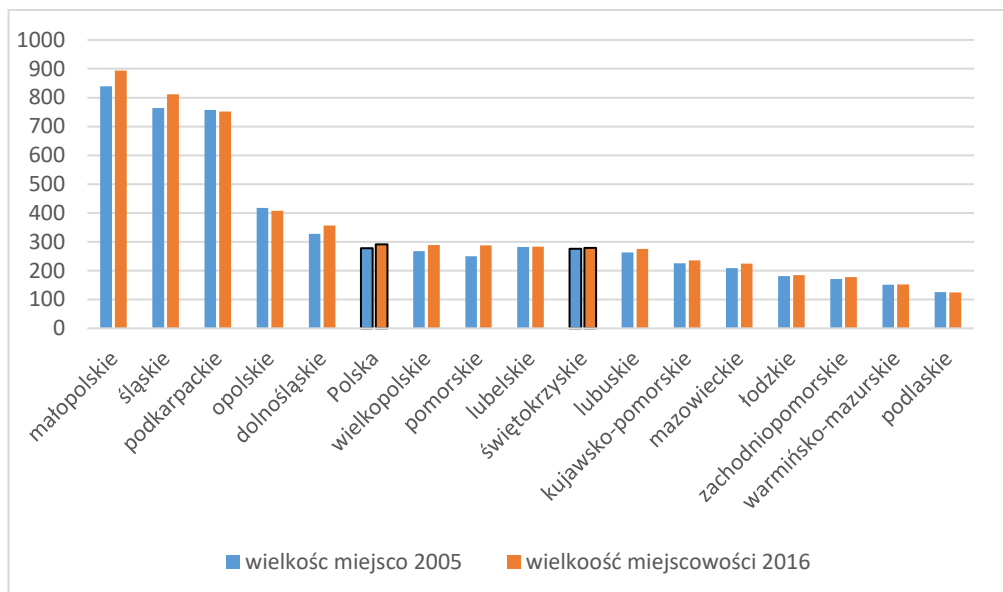
W latach 2005-2016 na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego, podobnie jak w innych regionach, liczba miejscowości przypadająca na 10 km² nie uległa zmianie.

W poszczególnych powiatach zagęszczenie tego typu jednostek osadniczych było podobne i wahało się od 1,8 w powiecie włoszczowskim do 3,2 miejscowości w powiecie sandomierskim na 10km². W latach 2005-2016 sieć miejscowości podstawowych na obszarach wiejskich była stosunkowo stabilna, a wskaźniki zagęszczenie nie uległy widocznym zmianom.

Dla prawidłowego funkcjonowania wiejskich jednostek osadniczych ważna jest ich wielkość. W literaturze przyjmuje się, że minimalna liczba mieszkańców powinna kształtować się pow. 300 osób. Jest to próg związany z popytem, przy którym mogą powstawać i funkcjonować podmioty gospodarcze.

W 2016 r. na świętokrzyskich obszarach wiejskich przeciętna miejscowość podstawowa liczyła 280 mieszkańców (ryc. 14) i była mniejsza niż przeciętnie w Polsce (291). W porównaniu z innymi regionami statystyczna miejscowość świętokrzyskiej wsi była niska. Pod tym względem region znalazł się na 9. pozycji w kraju. Największe miejscowości były w województwach: małopolskim (894 mieszkańców), śląskim (811), i podkarpackim (751). Natomiast najmniej ludności liczyła przeciętna miejscowość w województwach: podlaskim (124) i warmińsko-mazurskim (152) (ryc. 14).

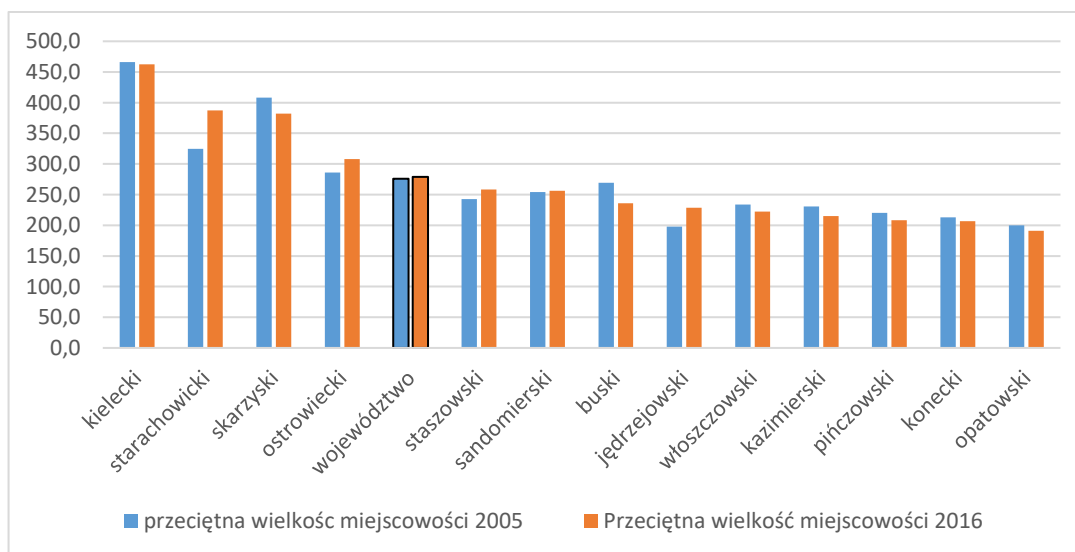
Ryc. 14. Przeciętna liczba mieszkańców w miejscowości na obszarach wiejskich w Polsce wg województw w 2005 r. i w 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

W woj. świętokrzyskim największe pod względem liczby mieszkańców miejscowości funkcjonowały w powiecie kieleckim. Statystyczna miejscowość liczyła 460 osób. Na kolejnych pozycjach znalazły się powiaty: starachowicki, skarżyski i ostrowiecki, w których wielkość miejscowości podstawowych kształtowała się powyżej średniej dla świętokrzyskiej wsi (300-390 osób). Natomiast w powiecie opatowskim przeciętna miejscowość miała mniej niż 200 mieszkańców (ryc. 15). Oznacza to, że generalnie w północnej części województwa funkcjonowały większe miejscowości podstawowe aniżeli w jego południowych powiatach.

Ryc. 15. Przeciętna liczba mieszkańców w miejscowości statystycznej na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego wg powiatów w 2005 r. i 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

W latach 2005-2016 przeciętna wielkość miejscowości w poszczególnych powiatach nie ulegała większym zmianom. Niewielki wzrost zanotowano w powiatach: starachowickim, ostrowieckim, staszowskim i jędrzejowskim (ryc. 15).

W 2016 r. w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim funkcjonowało 1523 miejscowości, co stanowiło ponad 60% ich ogólnej liczby (tab. 14).

Tab. 14. Liczba miejscowości podstawowe na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego wg podregionów w 2005 r. i 2016 r.

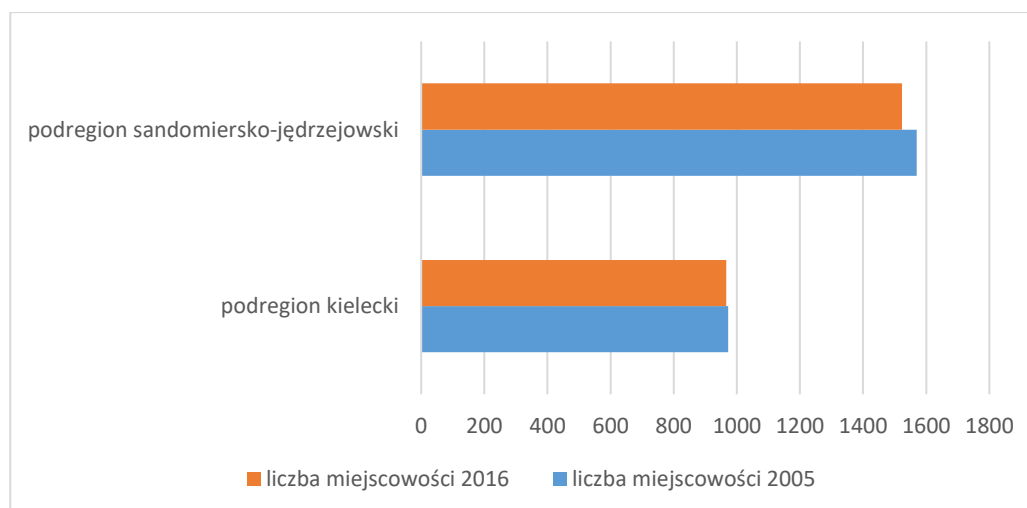
Podregion	Liczba miejscowości podstawowych		Dynamika liczby miejscowości	Liczba miejscowości podstawowych na 10 km ²		Przeciętna liczba mieszkańców w miejscowości	
	2005 r.	2016 r.		2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.
kielecki	973	967	99,4	2,1	2,1	351,7	359,3
sandomiersko-jędrzejowski	1570	1523	97,0	2,4	2,4	228,8	227,8
razem	2543	2490	97,9	2,3	2,3	275,9	278,9

Źródło: Obliczenia własne.

Natomiast w podregionie kieleckim takich miejscowości było 967 czyli ok. 40%.

W latach 2005-2016 w podregionie kieleckim liczba miejscowości utrzymała się prawie na niezmiennym poziomie, a w sandomiersko-jędrzejowskim zanotowano spadek liczby tych jednostek osadniczych o 3% (tab. 14, ryc. 16).

Ryc. 16. Zmiany liczby miejscowości podstawowych na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego wg podregionów w 2005 r. i 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Średnio na 10km² przypadało prawie 2,5 miejscowości w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim i 2 miejscowości w podregionie kieleckim. W latach 2005-2016 gęstość ta nie uległa zmianom.

Statystyczna miejscowość liczyła prawie 360 osób w podregionie kieleckim i 230 osób w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim. W analizowanym okresie nie stwierdzono istotnych zmian w tym zakresie.

1.2.2. Kapitał ludzki i społeczny obszarów wiejskich województwa świętokrzyskiego

Zmiany liczby mieszkańców na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego latach 2005-2016

W latach 2005-2016 liczba mieszkańców województwa świętokrzyskiego zmniejszyła się z 1285,0 tys. osób do 1252,9 tys. osób tj. o 2,5%. Była to niekorzystna sytuacja zważywszy na fakt, że w kraju populacja utrzymała się prawie na niezmiennym poziomie (tab. 15, ryc. 17).

Tab. Zmiany liczby ludności w Polsce i w województwie świętokrzyskim w przekroju wieś-miasto w latach 2005-2016

Wyszczególnienie	2005 r.	2016 r.	Dynamika 2005-2016 2005=100%
Polska	38 157 055	38 432 992	100,7
Polska miasto	23 423 740	23 129 492	98,7
Polska wieś	14 733 315	15 303 500	103,9
Świętokrzyskie	1 285 007	1 252 900	97,5
Świętokrzyskie miasto	583 488	558 422	95,7
świętokrzyskie wieś	701 519	694 478	99,0

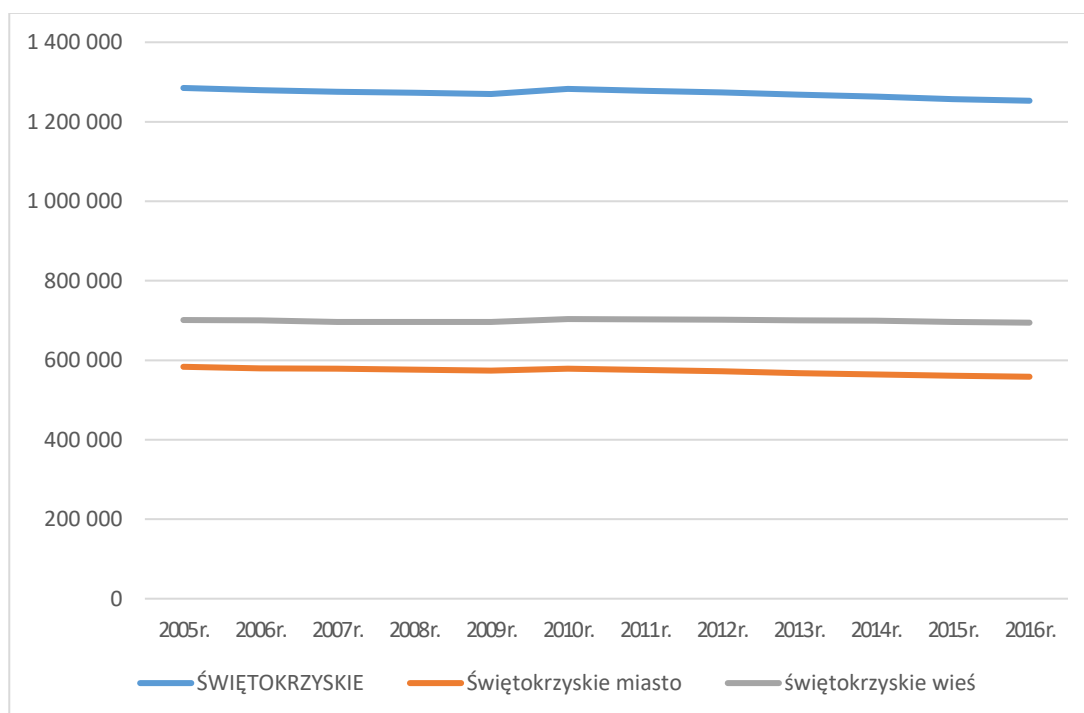
Źródło: Zestawienie na podstawie danych BDL GUS.

Odmienne przedstawiała się dynamika liczby ludności w miastach i na obszarach wiejskich zarówno w kraju jak i w województwie. W analizowanym okresie potencjał demograficzny na polskiej wsi zwiększył się prawie o 4%, w miastach zaś odnotowano jednoprocentowy spadek populacji.

W województwie świętokrzyskim zarówno w miastach jak i na wsi liczba ludności zmniejszyła się (ryc. 15), przy czym spadek ten był większy w ośrodkach miejskich (o 4,3%) aniżeli na wsi (o 1,0%). Należy jednak podkreślić, że obniżenie się liczby ludności wiejskiej w województwie świętokrzyskim było, w pewnym stopniu, uzależnione od zmian w sieci osadniczej tego regionu. W badanym okresie dwie jednostki osadnicze uzyskały prawa miejskie: Dalešzyce w 2007 r. (2923 mieszkańców) oraz Stopnica w 2015 r. (1322).

W porównaniu z innymi województwami procesy ludnościowe na obszarach wiejskich w Świętokrzyskiem należy ocenić negatywnie. W 11 regionach liczba mieszkańców wsi zwiększyła się lub utrzymała na niezmiennym poziomie (tab. 16). Region świętokrzyski znalazł się natomiast w grupie 5 województw, w których wskaźnik dynamiki liczby ludności kształtował się poniżej 100. W tej grupie były województwa o poważnych problemach

Ryc. 17. Zmiany liczny ludności na obszarach miejskich i wiejskich województwa świętokrzyskiego w latach 2005-2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

demograficznych. Trzy z nich (podlaskie, lubelskie, świętokrzyskie) należały do tzw. Polski wschodniej. Pozostałe dwa to: lubuskie położone przy zachodniej granicy kraju i opolskie, w którym zanotowano ujemne saldo migracji zagranicznych, a problemy demograficzne skłoniły władze tego regionu do utworzenia Specjalnej Strefy Demograficznej.

Tab. 16. Dynamika liczby ludności na obszarach wiejskich w Polsce wg województw w latach 2005-2016

Wyszczególnienie	Liczba ludności		Dynamika 2005-2016 2005=100%
	2005 r.	2016 r.	
Polska	14 733 315	15 303 500	103,9
dolnośląskie	836 138	901 592	107,8
kujawsko-pomorskie	795 638	844 636	106,2
lubelskie	1 162 746	1 143 871	98,4
lubuskie	362 144	356 979	98,6
łódzkie	912 204	921 728	101,0
małopolskie	1 646 789	1 744 863	106,0
mazowieckie	1 819 474	1 916 385	105,3
opolskie	496 169	478 030	96,3
podkarpackie	1 251 437	1 251 508	100,0
podlaskie	489 739	466 963	95,3
pomorskie	718 910	828 800	115,3

śląskie	1 000 451	1 049 130	104,9
świętokrzyskie	701 519	694 478	99,0
warmińsko-mazurskie	570 751	588 418	103,1
wielkopolskie	1 446 936	1 577 995	109,1
zachodniopomorskie	522 270	538 124	103,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z BDL GUS.

W przekroju gmin wskaźnik dynamiki liczby ludności wahał się od 87,4 do 120,6%. Przyjmując ten wskaźnik jako kryterium, w województwie świętokrzyskim wyróżniono gminy: progresywne (wskaźnik dynamiki 102,1% i więcej), stagnujące (98-102%) i regresywne (97,9% i mniej) (tab. 17, ryc. 18).

Tab. 17. Dynamika liczby ludności na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego w przekroju gmin w latach 2005-2016

Wskaźnik dynamiki [%]	liczba gmin	Liczba ludności		Dynamika liczby ludności 2005=100%
		2005 r.	2015 r.	
102,1 i więcej	14	146568	158479	108,1
98-102	29	941393	934409	99,3
97,9 i mniej	53	292512	277014	94,7
Razem*	96	1380473	1369902	99,2

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS. * Zestawienie nie obejmuje gmin: Daleszyce i Stopnica. Jednostki te uzyskały prawa miejskie w latach 2005-2016. Dane dot. liczby ludności są nieporównywalne.

W pierwszej grupie znalazło się 14 gmin, co stanowiło ok. 15% ich ogólnej liczby. Potencjał demograficzny zwiększył się w nich co najmniej o dwa procent. Połowa z nich miała charakter wiejski, a połowa miejsko-wiejski (tab. 18). W czterech jednostkach przestrzennych zanotowano ponad 10-procentowy wzrost populacji. Były to: Morawica, Miedziana Góra, Masłów, Sitkówka-Nowiny. Były to obszary atrakcyjnie położone w stosunku do stolicy województwa, o dobrze rozwiniętych funkcjach pozarolniczych. Funkcje te rozwijały się tam w okresie gospodarki centralnie sterowanej, głównie w oparciu o surowce mineralne. Po 1989 r. rozwój pozarolniczych działów gospodarczych nie został zahamowany, a sprzyjały temu dobre połączenia komunikacyjne z innymi regionami w kraju oraz relatywnie wysoka jakość kapitału ludzkiego. Wzrost potencjału demograficznego należy także łączyć z rozwojem funkcji mieszkaniowej na tych terenach. Gminy te stanowią sypialnię dla wielu pracowników firm zlokalizowanych w Kielcach.

Tab. 18. Wykaz gmin progresywnych w województwie świętokrzyskim

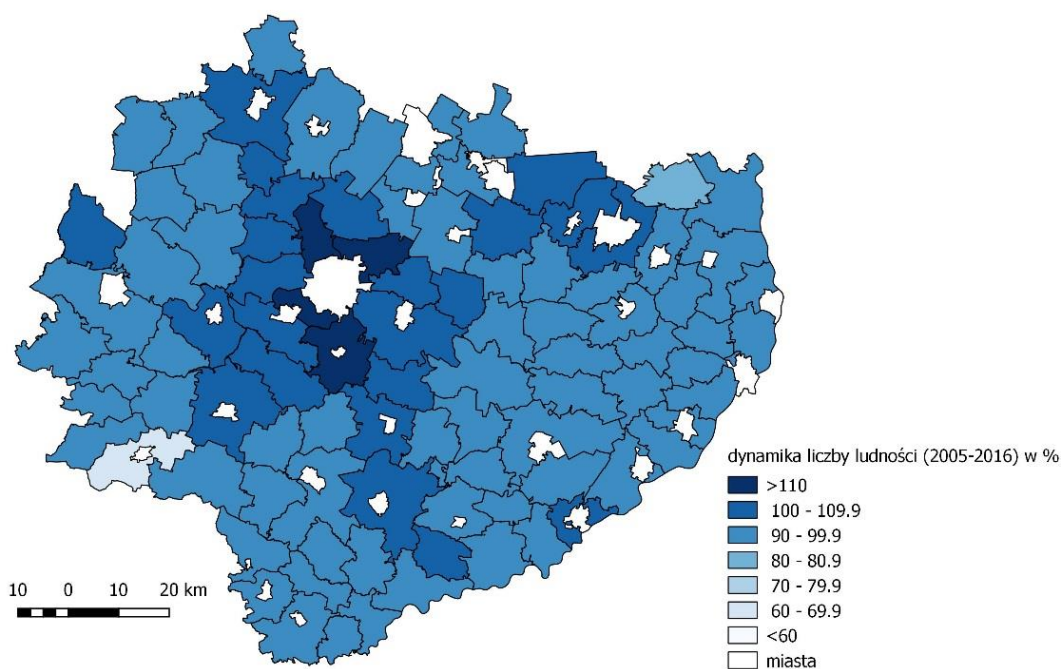
Gmina*	Liczba ludności		Wskaźnik dynamiki
	2005 r.	2016 r.	
Morawica (2)	13279	16018	120,6
Miedziana Góra (2)	10009	11304	112,9
Masłów (2)	9543	10667	111,8

Sitkówka-Nowiny (2)	6995	7728	110,5
Busko-Zdrój - obszar wiejski (5)	15203	16293	107,2
Połaniec - obszar wiejski (5)	3586	3737	104,2
Bieliny (2)	9857	10214	103,6
Końskie - obszar wiejski (5)	15698	16205	103,2
Sobków (2)	8264	8526	103,2
Jędrzejów - obszar wiejski (5)	12591	12962	102,9
Smyków (2)	3694	3794	102,7

Źródło: Zestawienie własne na podstawie danych BDL GUS. * (2) – oznacza gminę wiejską, (5) oznacza część wiejską w gminie miejsko-wiejskiej.

Pozostałe gminy progresywne również cechowały się wysokim poziomem rozwoju funkcji pozarolniczych i dogodnym położeniem w stosunku do ośrodków miejskich regionu.

Ryc. 18. Dynamika liczby ludności na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego wg gmin w latach 2005-2016

Źródło: Opracowanie własne.

W 29 gminach (30%) potencjał ludnościowy utrzymał się na prawie niezmiennym poziomie. Były to obszary stagnujące, a wskaźnik dynamiki wahał się od 98% do 102%. 21 z nich miało charakter wiejski, a 7 miejsko-wiejski (tab. 19).

Tab. 19. Wykaz gmin stagnujących w województwie świętokrzyskim

Gmina	Liczba ludności		Wskaźnik dynamiki
	2005 r.	2016 r.	
Brody (2)	10831	11030	101,8
Kunów - obszar wiejski (5)	6844	6967	101,8
Zagnańsk (2)	12753	12980	101,8
Solec-Zdrój (2)	5009	5092	101,7
Chęciny - obszar wiejski (5)	10459	10619	101,5
Mniów (2)	9231	9360	101,4
Pawłów (2)	15097	15251	101,0
Bodzechów (2)	13414	13535	100,9
Małogoszcz - obszar wiejski (5)	7817	7844	100,3
Chmielnik - obszar wiejski (5)	7560	7586	100,3
Pierzchnica (2)	4770	4781	100,2
Kluczewsko (2)	5204	5210	100,1
Łopuszno (2)	9013	9016	100,0
Staszów - obszar wiejski (5)	10989	10982	99,9
Łoniów (2)	7522	7517	99,9
Łągów (2)	6927	6910	99,8
Rytwiany (2)	6379	6357	99,7
Bodzentyn - obszar wiejski (5)	9430	9395	99,6
Skarżysko Kościelne (2)	6204	6180	99,6
Krasocin (2)	10776	10697	99,3
Radoszyce (2)	9121	9042	99,1
Nowa Słupia (2)	9702	9559	98,5
Mirzec (2)	8456	8321	98,4
Łączna (2)	5239	5150	98,3
Raków (2)	5778	5676	98,2
Bogoria (2)	8018	7870	98,2
Pińczów - obszar wiejski (5)	10260	10067	98,1
Waśniów (2)	7071	6937	98,1

Źródło: Zestawienie własne na podstawie danych BDL GUS.

W większości gmin stagnujących dobrze rozwinęły się funkcje pozarolnicze. Były one także atrakcyjnie położone względem szlaków komunikacyjnych i ośrodków miejskich. Wiele z nich oferowało, znany w kraju produkt, turystyczny (np. Nowa Słupia, Chęciny, Solec-Zdrój, Zagnańsk).

Grupę regresywną tworzyło 53 gminy (ponad 55% ich ogólnej liczby w regionie). Wskaźnik dynamiki wahał się od 87,4% (Bałtów) do 97,8% (Włoszczowa), (tab. 20). $\frac{3}{4}$ z nich miało charakter wiejski, a $\frac{1}{4}$ miejsko-wiejski.

Tab. 20. Wykaz gmin regresywnych w województwie świętokrzyskim

Gmina	Liczba ludności		Wskaźnik dynamiki
	2005 r.	2016 r.	
Włoszczowa - obszar wiejski (5)	9688	9478	97,8
Dwikozy (2)	9091	8879	97,7
Wiślica (2)	5719	5563	97,3
Oleśnica (2)	4004	3891	97,2
Szydłów (2)	4909	4765	97,1
Kazimierza Wielka - obszar wiejski (5)	11064	10736	97,0
Obrazów (2)	6743	6536	96,9
Kije (2)	4630	4480	96,8
Sędziszów - obszar wiejski (5)	6316	6111	96,8
Wąchock - obszar wiejski (5)	4243	4103	96,7
Osiek - obszar wiejski (5)	5967	5765	96,6
Wilczyce (2)	3929	3788	96,4
Imielno (2)	4639	4451	95,9
Tuczepy (2)	3917	3753	95,8
Zawichost - obszar wiejski (5)	2890	2758	95,4
Samborzec (2)	8991	8575	95,4
Michałów (2)	4870	4644	95,4
Suchedniów - obszar wiejski (5)	1933	1843	95,3
Bejsce (2)	4337	4133	95,3
Nowy Korczyn (2)	6402	6100	95,3
Iwaniska (2)	7131	6789	95,2
Klimontów (2)	8641	8220	95,1
Fałków (2)	4809	4572	95,1
Bačkowice (2)	5175	4919	95,1
Bliżyn (2)	8656	8226	95,0
Ożarów - obszar wiejski (5)	6645	6313	95,0
Radków (2)	2672	2530	94,7
Nagłowice (2)	5315	5026	94,6
Słupia (2)	4617	4361	94,5
Pacanów (2)	7920	7465	94,3
Ćmielów - obszar wiejski (5)	4708	4430	94,1
Słupia (Konecka) (2)	3608	3393	94,0
Gnojno (2)	4749	4466	94,0
Skalbmierz - obszar wiejski (5)	5624	5288	94,0
Koprzywnica - obszar wiejski (5)	4534	4252	93,8
Sadowie (2)	4304	4032	93,7
Secemin (2)	5198	4867	93,6
Wodzisław (2)	7629	7136	93,5
Gowarczów (2)	4991	4664	93,4
Stąporków - obszar wiejski (5)	12361	11549	93,4
Oksa (2)	4911	4586	93,4
Łubnice (2)	4436	4142	93,4

Ruda Maleniecka (2)	3383	3151	93,1
Moskorzew (2)	2965	2761	93,1
Lipnik (2)	5798	5365	92,5
Opatów - obszar wiejski (5)	5800	5350	92,2
Złota (2)	4900	4519	92,2
Czarnocin (2)	4194	3860	92,0
Wojciechowice (2)	4496	4112	91,5
Tarłów (2)	5799	5303	91,4
Opatowiec (2)	3633	3315	91,2
Działoszyce - obszar wiejski (5)	4601	4181	90,9
Bałtów (2)	4027	3519	87,4

Źródło: Zestawienie własne na podstawie danych BDL GUS.

W większości z nich funkcje rolnicze były lepiej rozwinięte aniżeli pozarolnicze. Położone były one najczęściej peryferyjnie w stosunku do nadrzędnych jednostek przestrzennych (powiatów, województwa).

W przekroju powiatów sytuacja przedstawiała się odmiennie. Wśród 13 powiatów tylko kielecki można zaliczyć do progresywnych jednostek przestrzennych, a jędrzejowski, ostrowiecki, starachowicki, staszowski i włoszczowski do stagnujących (tab. 21, ryc. 19). W przypadku powiatu kieleckiego liczba mieszkańców wzrosła o 4%, a w przypadku powiatów stagnujących wskaźnik dynamiki wahał się od 98,2% do 100,2%.

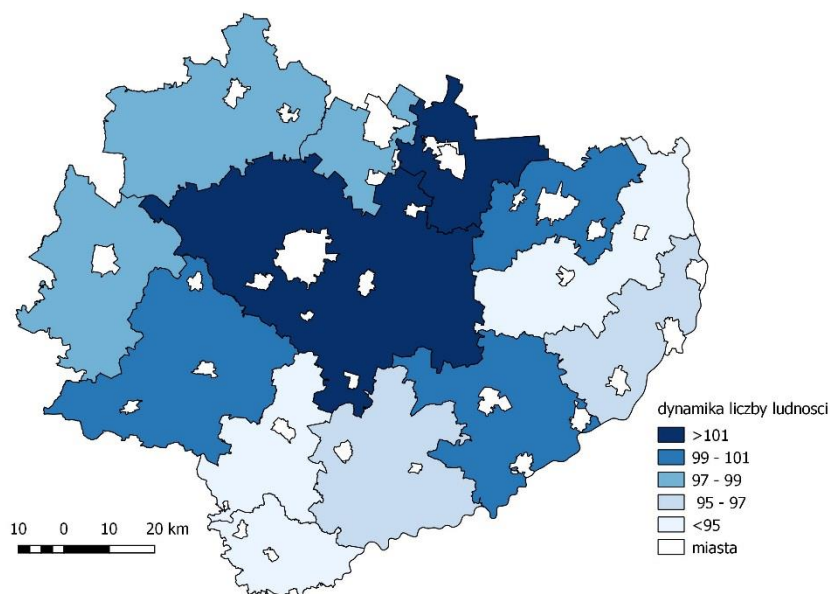
Tab. 21. Dynamika liczby ludności na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego w przekroju powiatów w latach 2005-2016

Powiat	Liczba ludności		Dynamika liczby ludności
	2005 r.	2016 r.	
buski	56792	55020	96,9
jędrzejowski	62099	61003	98,2
kazimierski	28852	27332	94,7
kielecki	187847	195610	104,1
konecki	57665	56370	97,8
opatowski	45148	42183	93,4
ostrowiecki	36064	35388	98,1
pińczowski	29261	27891	95,3
sandomierski	52341	50525	96,5
skarżyski	22032	21399	97,1
starachowicki	38627	38705	100,2
staszowski	48288	47509	98,4
włoszczowski	36503	35543	97,4
razem	701519	694478	99,0

Źródło: Zestawienie własne na podstawie danych BDL GUS.

Pozostałe 7 powiatów (54% ich ogólnej liczby), wg przyjętego kryterium, należą do grupy regresywnej- zmniejszającej liczbę ludności. Największy ubytek populacji zanotowano w powiatach: opatowskim (o ok. 6%), kazimierskim (o ok. 5%) i pińczowskim (o ok. 5%).

Ryc. 19. Dynamika liczby ludności na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego wg powiatów w latach 2005-2016

Źródło: Opracowanie własne.

W gminach należących do poszczególnych powiatów tendencje w zmianach liczby mieszkańców były silnie zróżnicowane. W powiecie buskim tylko dwie gminy odznaczały się wzrostem lub stagnacją populacji. Były to gminy: Busko-Zdrój, w której liczba ludności zwiększyła się o ponad 7% i gmina Solec Zdrój – wzrost o niecałe 1,7%. W obydwu tych jednostkach przestrzennych znakomicie rozwijały się funkcje uzdrowiskowe, które kreowały nowe miejsca pracy. W ruchu migracyjnym stanowiło to czynnik przyciągający. W pozostałych gminach powiatu buskiego zanotowano spadek liczby mieszkańców, a wskaźnik dynamiki wahał się od 94% do 96%. Oznacza to, że tendencje spadkowe w liczbie mieszkańców w większości gmin zdecydowały o regresywnym, pod względem demograficznym, charakterze powiatu buskiego (tab. 22). Należy pamiętać, że w gminie Stopnica ubytek ludności wiejskiej spowodowany był uzyskaniem przez główną jednostkę osadniczą praw miejskich.

W powiecie jędrzejowskim dwie gminy miały charakter progresywny: Jędrzejów (wskaźnik dynamiki 102,9%) i Sobków (103,2%). Pierwsza z nich miała status gminy miejsko-wiejskiej i była związana z 15 tysięcznym miastem. Rozwój ludnościowy obszarów wiejskich tej gminy był skorelowany m. in. z pozarolniczym rynkiem pracy w Jędrzejowie. Natomiast gmina Sobków demograficzny wzrost zawdzięczała atrakcyjnemu położeniu wzdłuż szlaków komunikacyjnych. Na jej terenie znajdował się Włoszczowsko-Jędrzejowski Obszar Chronionego Krajobrazu, który sprzyjał rozwojowi turystyki. Jedna gmina cechowała się stagnacją liczby ludności, a aż w 6 jednostkach przestrzennych zanotowano regres ludnościowy.

W powiecie kazimierskim wszystkie gminy miały charakter regresywny, a wskaźnik dynamiki wahał się od 91% do 95%. Dominujące funkcje rolnicze w gospodarce tego powiatu oraz peryferyjne położenie wywoływały negatywne zmiany ludnościowe.

W powiecie kieleckim 8 gmin miało charakter progresywny, a wzrost liczby mieszkańców wahał się w nich od prawie 4% do ponad 20%. Kolejne 10 gmin utrzymało liczbę mieszkańców na prawie niezmiennym poziomie (dynamika 98-102%), a tylko w gminie Daleszycy odnotowano ubytek ludności wiejskiej o ponad 13%. Ubytek ten związany był wyłącznie ze zmianą statusu Daleszyc, które w 2015 r. uzyskały prawa miejskie. Można więc stwierdzić, że największy w województwie, pod względem powierzchni, liczby mieszkańców i liczby gmin powiat kielecki cechował się pozytywnymi zmianami w liczbie mieszkańców.

Tab. 22. Liczba gmin progresywnych, stagnujących, regresywnych w powiatach województwa świętokrzyskiego

Powiat	Liczba gmin			
	progresywnych	stagnujących	regresywnych	razem
buski	1	1	6	8
jędrzejowski	2	1	6	9
kazimierski	0	0	5	5
kielecki	8	10	1	19
konecki	2	1	5	8
opatowski	0	0	8	8
ostrowiecki	0	3	2	5
pińczowski	0	1	4	5
sandomierski	0	1	7	8
skarżyski	0	2	2	4
starachowicki	0	4	0	4
staszowski	1	3	4	8
włoszczowski	0	2	4	6
razem	14	29	54	97

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z BDL GUS.

W powiecie koneckim przeważały gminy regresywne. W analizowanym okresie zanotowano w nich ubytek ludnościowy na poziomie 5-7%. Gminy Końskie i Smyków zaliczono do progresywnych, a w Radoszycach liczba mieszkańców, w analizowanym okresie, nie uległa zmianie.

W powiecie opatowskim wszystkie gminy miały charakter regresywny, a spadek liczby mieszkańców wahał się od 5% do 9%.

W powiecie ostrowieckim trzy gminy zaliczono do stagnujących, a dwie do regresywnych. Szczególnie wysoki spadek liczby mieszkańców zanotowano w Bałtowie. Nawet dynamicznie rozwijające się funkcje turystyczne nie zahamowały negatywnych tendencji demograficznych.

Niekorzystną sytuację kurczenia się potencjału ludnościowego zanotowano także w powiecie pińczowskim. Cztery z pięciu gmin miały charakter regresywny, a jedna utrzymała się na granicy stagnacji (wskaźnik dynamiki wyniósł 98,1%).

W powiecie sandomierskim siedem gmin odznaczało się spadkiem liczby ludności, a tylko jedna stagnacją. Ubytek demograficzny, w poszczególnych gminach, wynosił 3-6%. Obszary te miały charakter rolniczy, ale było to rolnictwo wysokotowarowe. Miasto Sandomierz nie oddziaływało pozytywnie na przemiany demograficzne w obrębie tego powiatu.

W powiecie skarżyskim w dwóch gminach zanotowano stagnację liczby ludności, a w dwóch jej regres. W przypadku gmin stagnujących wskaźnik dynamiki kształtował się poniżej 100%, a w przypadku gmin regresywnych ubytek sięgał 5%.

W powiecie starachowickim wszystkie gminy zaliczono do grupy stagnującej. W dwóch (Mirzec, Pawłów) wskaźnik dynamiki był nieco poniżej 100%, a w dwóch pozostałych nieco powyżej 100%. Toteż ogólnie w powiecie liczba ludności utrzymała się na niezmiennym poziomie.

W powiecie staszowskim w połowie gmin odnotowano ubytek ludnościowy na poziomie 3-6%, 3 gminy miały charakter stagnujący, a tylko w jednej – Połańcu zaobserwowano wzrost potencjału demograficznego o 4%. Na obszarze tej gminy funkcjonowała jedna z największych elektrowni ciepłych w kraju. Znajdowała się tu także podstrefa Specjalnej Strefy Ekonomicznej Starachowice, która sprzyjała dywersyfikacji rynku pracy. Dobrze rozwinięte funkcje pozarolnicze były pomocne w powiększaniu liczby mieszkańców.

W powiecie włoszczowskim ani jedna gmina nie zwiększyła liczby mieszkańców, w dwóch potencjał demograficzny, w analizowanym okresie, nie uległ znaczącym zmianom, a w 4 gminach zanotowano ubytek ludnościowy na poziomie 5-7%.

Analiza zmian potencjału demograficznego wg podregionów wskazuje na stagnujący charakter podregionu kieleckiego (wzrost liczby ludności wiejskiej o 1,5%) i regresywny podregionu sandomiersko-jędrzejowskiego (ubytek liczby mieszkańców o 3,4%) (tab. 23).

Tab. 23. Zmiany liczby ludności na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego wg podregionów w latach 2005-2016

Podregion	Liczba mieszkańców		Dynamika liczby mieszkańców 2005=100%
	2005 r.	2016 r.	
kielecki	342235	347472	101,5
sandomiersko-jędrzejowski	359284	347006	96,6
razem	701519	694478	99,0

Źródło: Zestawienie własne na podstawie danych BDL GUS.

A zatem zurbanizowana i uprzemysłowiona północna część województwa charakteryzowała się bardziej korzystnymi zmianami demograficznymi aniżeli część południowa z dominującymi funkcjami rolniczymi.

W podregionie kieleckim jeden powiat – kielecki - miał charakter progresywny (tab. 24). Potencjał ludnościowy wzrósł o 4%. Kolejne dwa (ostrowiecki i starachowicki) cechowały się stagnacją liczby mieszkańców, a kolejne dwa (konecki i skarżyski) odznaczały się ubytkiem ludności.

Tab. 24. Liczba powiatów progresywnych, stagnujących i regresywnych wg podregionów województwa świętokrzyskiego

podregion	progresywne	stagnujące	regresywne	razem
kielecki	1	2	2	5
sandomiersko-jędrzejowski	0	2	6	8
razem	1	4	8	13

Źródło: Zestawienie własne na podstawie danych BDL GUS.

W przypadku podregiony sandomiersko-jędrzejowskiego liczba mieszkańców utrzymała się na prawie niezmiennym poziomie w dwóch powiatach (jędrzejowskim i staszowskim), a w 6 powiatach zanotowano ubytek demograficzny na poziomie 3-6%.

Urodzenia, zgony i przyrost naturalny na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego

W latach 2013-2016 w Polsce przyrost naturalny kształtował się na bardzo niskim poziomie i nie wykazywał jednoznacznych tendencji (tab. 25, ryc. 20).

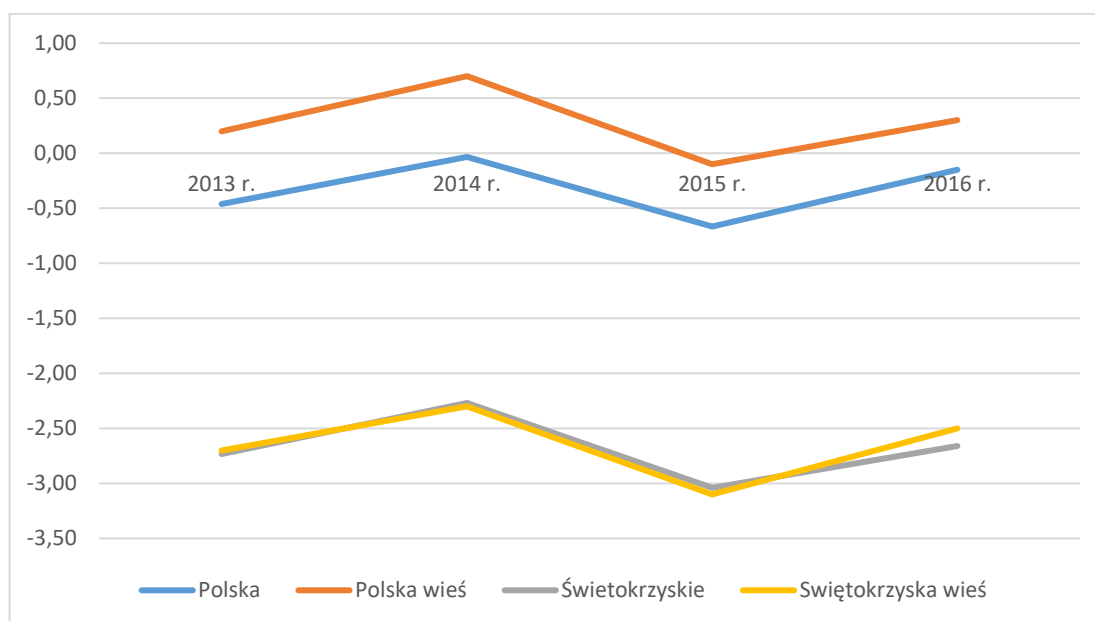
Tab. 25. Zmiany przyrostu naturalnego w Polsce i województwie świętokrzyskim w układzie wieś-miasto w latach 2013-2016

Wyszczególnienie	2013 r.	2014 r.	2015 r.	2016 r.
Polska	-0,46	-0,03	-0,67	-0,15
Polska wieś	0,20	0,70	-0,10	0,30
Polska miasta	-0,90	-0,50	-1,10	-0,50
Świętokrzyskie	-2,73	-2,27	-3,04	-2,66
Świętokrzyska wieś	-2,70	-2,30	-3,10	-2,50
Świętokrzyskie miasta	-2,70	-2,30	-2,90	-2,90

Źródło: Zestawienie na podstawie danych BDL GUS.

Na koniec 2016 r. wyniósł on minus 0,15%, a w latach 2013-2016 notowano naprzemienny jego wzrost i spadek, ale w całym tym czteroletnim okresie wartości przyrostu naturalnego kształtowały się poniżej zera. W porównaniu z krajem przyrost naturalny na polskich obszarach wiejskich należy ocenić pozytywnie. W analizowanym okresie przyjmował on dodatnie wartości (z wyjątkiem 2015 r.) i wynosił 0,2% w 2013 r. i 0,3% w 2016 r.

Ryc. 20. Zmiany przyrostu naturalnego na polskiej i świętokrzyskiej wsi w latach 2013-2016

Źródło: Opracowanie własne.

Na tle opisanych wskaźników krajowych, przyrost naturalny zarówno w województwie świętokrzyskim jak i na obszarach wiejskich tego regionu kształtował się niekorzystnie. W latach 2013-2016 wahał się on od minus 2,73‰ do minus 2,66‰ w województwie oraz od minus 2,7‰ do minus 2,5‰ na świętokrzyskiej wsi. Biorąc pod uwagę dodatkowo ujemne saldo migracji i selektywność ruchu odpływowego, należy stwierdzić, że procesy demograficzne na obszarach wiejskich i w całym województwie przyjęły zdecydowanie negatywny charakter.

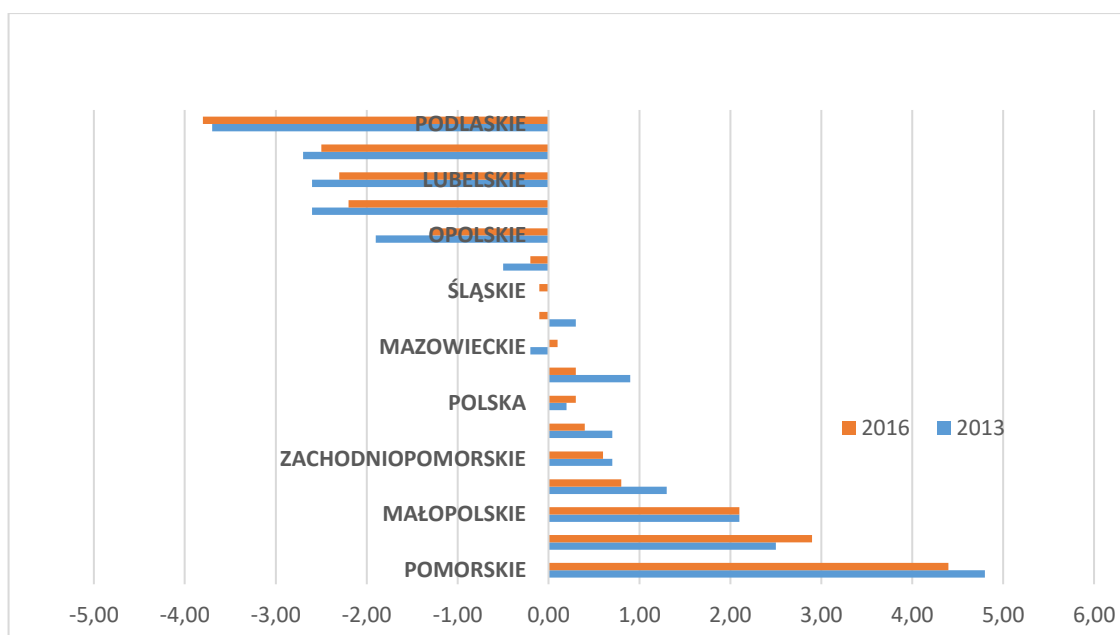
W porównaniu z obszarami wiejskimi innych województw, świętokrzyska wieś, wspólnie z podlaską, cechowały się najgorszymi wskaźnikami przyrostu naturalnego (tab. 26, ryc. 21). W 2016 r. na obszarach wiejskich ośmiu województw zanotowano ujemny przyrost naturalny. Wśród nich znalazły się trzy z tzw. Polski Wschodniej (świętokrzyskie, podlaskie i lubelskie). Natomiast bardzo optymistycznie kształtowały się wskaźniki przyrostu naturalnego na obszarach wiejskich województw: pomorskiego, wielkopolskiego i małopolskiego.

Tab. 26. Przyrost naturalny na obszarach wiejskich w Polsce wg województw w 2013 r. i 2016 r.

Województwo	Przyrost naturalny [‰]	
	2013 r.	2016 r.
dolnośląskie	-0,50	-0,20
kujawsko-pomorskie	1,30	0,80
lubelskie	-2,60	-2,30
lubuskie	0,30	-0,10
łódzkie	-2,60	-2,20
małopolskie	2,10	2,10
mazowieckie	-0,20	0,10
opolskie	-1,90	-1,30
podkarpackie	0,70	0,40
podlaskie	-3,70	-3,80
pomorskie	4,80	4,40
śląskie	0,00	-0,10
świętokrzyskie	-2,70	-2,50
warmińsko-mazurskie	0,90	0,30
wielkopolskie	2,50	2,90
zachodniopomorskie	0,70	0,60
Polska	0,20	0,30

Źródło: Zestawienie na podstawie BDL GUS.

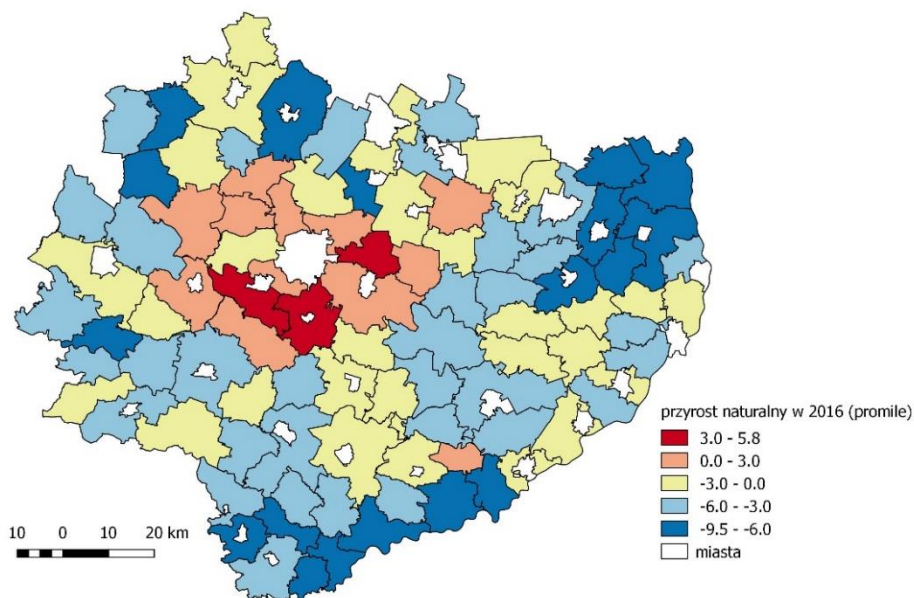
Ryc. 21. Przyrost naturalny na obszarach wiejskich w Polsce wg województw w 2013 r. i 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

W woj. świętokrzyskim, przekroju gmin, przyrost naturalny wahał się od minus 9,5‰ w gminie Opatów do 5,8‰ w gminie Górnio. W 2016 r. tylko w 15 gminach odnotowano dodatni przyrost naturalny, w pozostałych jednostkach przestrzennych kształtował się on poniżej zera, przy czym w 29 gminach (30% ich ogólnej liczby) ubytek naturalny był wyższy niż 5‰. W porównaniu ze średnią dla obszarów wiejskich województwa świętokrzyskiego 38 gmin (40%) cechowało się ponadprzeciętnym przyrostem naturalnym, a w 59 (60%) wskaźnik ten kształtował się poniżej średniej (tab. 27, ryc. 22).

Ryc. 22. Przyrost naturalny na obszarach wiejskich w woj. świętokrzyskim wg gmin w 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Przyjmując jako kryterium przyrost naturalny w województwie świętokrzyskim wyróżniono 3 grupy gmin: o wysokim, średnim niskim i bardzo niskim przyroście naturalnym (tab. 27, ryc. 22).

Tab. 27. Przyrost naturalny wg gmin województwa świętokrzyskiego w 2016 r.

Przyrost naturalny	liczba gmin
wysoki (powyżej 0‰)	15
średni (-2,5-0‰)	23
niski (-2,5- -4,9‰)	30
bardzo niski (-5,0 i mniej)	29
razem	97

Źródło: Zestawienie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wysoki przyrost naturalny wystąpił w 15 gminach. Wśród nich 13 miało status wiejski, a 2 miejsko-wiejski. Większość z nich położona była w sąsiedztwie dużych ośrodków miejskich. W latach 2005-2016 w 9 gminach z tej grupy przyrost naturalny zwiększył się, w 1 gminie utrzymał się na niezmiennym poziomie, a w 5 jednostkach przestrzennych zanotowano spadek przyrostu naturalnego (tab. 28)

Tab. 28. Gminy o wysokim przyroście naturalnym w województwie świętokrzyskim w 2005 r. i 2016 r.

Gmina	Przyrost naturalny [%]	
	2005 r.	2016 r.
Górno (2)	4,4	5,8
Morawica (2)	4,6	5,5
Chęciny - obszar wiejski (5)	0,3	3,5
Strawczyn (2)	1,8	2,8
Łopuszno (2)	-1,0	2,7
Oleśnica (2)	-4,9	2,6
Miedziana Góra (2)	3,7	2,1
Daleszyce (2)	1,3	1,6
Małogoszcz - obszar wiejski (5)	1,5	1,5
Mniów (2)	-2,4	1,5
Bieliny (2)	5,2	0,9
Masłów (2)	2,4	0,8
Sitkówka-Nowiny (2)	3,5	0,3
Pawłów (2)	0,7	0,1
Sobków (2)	-2,0	0,0

Źródło: Zestawienie na podstawie danych BDL GUS.

W kolejnych 23 gminach przyrost naturalny był ujemny, ale kształtował się korzystniej niż średnio dla świętokrzyskiej wsi (tab. 29). $\frac{3}{4}$ z nich miało status gmin wiejskich, a $\frac{1}{4}$ miejsko-wiejskich. W latach 2005-2016 w 17 jednostkach z tej grupy wskaźnik przyrostu naturalnego uległ poprawie, a tylko w 5 nastąpiło pogorszenie się analizowanej sytuacji

Tab. 29. Gminy o średnim przyroście naturalnym w województwie świętokrzyskim

Gmina	Przyrost naturalny [%]	
	2005 r.	2016 r.
Bogoria (2)	-4,2	-0,3
Piekoszów (2)	3,8	-0,5
Połaniec - obszar wiejski (5)	0,0	-0,5
Iwaniska (2)	-1,0	-0,6
Zagnańsk (2)	-2,2	-0,8
Bodzentyn - obszar wiejski (5)	-1,3	-1,1
Imielno (2)	-2,8	-1,1

Słupia (2)	-4,5	-1,1
Koprzywnica - obszar wiejski (5)	-1,3	-1,2
Pierzchnica (2)	-2,3	-1,3
Wodzisław (2)	-3,3	-1,3
Gnojno (2)	-3,5	-1,3
Gowarczów (2)	-4,4	-1,5
Osiek - obszar wiejski (5)	-2,1	-1,6
Stopnica (2)	-4,1	-1,6
Końskie - obszar wiejski (5)	-1,6	-1,8
Dwikozy (2)	-4,2	-2,0
Wilczyce (2)	-2,5	-2,1
Suchedniów - obszar wiejski (5)	-6,1	-2,2
Oksa (2)	-5,2	-2,2
Radoszyce (2)	0,4	-2,2
Klimontów (2)	-1,6	-2,4
Nowa Słupia (2)	-0,2	-2,5

Źródło: Zestawienie na podstawie danych BDL GUS.

Niski przyrost naturalny (-2,5- -4,9‰) zanotowano w 30 kolejnych gminach. Wśród nich 21(70%) posiadało status gmin wiejskich, a 9 (30%) miejsko-wiejskich (tab. 30).

Tab. 30. Gminy o niskim przyroście naturalnym w województwie świętokrzyskim

Gmina	Przyrost naturalny [‰]	
	2005 r.	2016 r.
Lipnik (2)	-5,6	-2,6
Chmielnik - obszar wiejski (5)	-2,1	-2,6
Busko-Zdrój - obszar wiejski (5)	-3,1	-2,7
Brody (2)	-0,7	-2,7
Kunów - obszar wiejski (5)	1,3	-2,7
Włoszczowa - obszar wiejski (5)	-0,3	-2,7
Skarżysko Kościelne (2)	-4,3	-2,8
Krasocin (2)	0,5	-3,0
Jędrzejów - obszar wiejski (5)	-0,9	-3,0
Kluczewsko (2)	0,6	-3,2
Solec-Zdrój (2)	-7,5	-3,3
Smyków (2)	3,2	-3,4
Obrazów (2)	-0,7	-3,5
Zawichost - obszar wiejski (5)	-3,0	-3,7
Złota (2)	-5,1	-3,8
Wąchock - obszar wiejski (5)	-1,2	-3,9
Fałków (2)	-3,5	-4,0
Łągów (2)	-3,5	-4,0
Raków (2)	-6,7	-4,0
Wiślica (2)	-8,1	-4,1
Bodzechów (2)	-3,3	-4,1

Szydłów (2)	-6,8	-4,2
Mirzec (2)	3,4	-4,2
Samborzec (2)	-1,5	-4,2
Rytwiany (2)	-1,1	-4,3
Waśniów (2)	-1,3	-4,4
Sędziszów - obszar wiejski (5)	-6,1	-4,6
Sadowie (2)	-1,2	-4,7
Pińczów - obszar wiejski (5)	-5,0	-4,9
Kije (2)	-8,2	-4,9

Źródło: Zestawienie na podstawie danych BDL GUS.

W latach 2005-2016 tylko w 8 jednostkach przestrzennych sytuacja, pod względem przyrostu naturalnego, uległa poprawie, w pozostałych gminach depresja demograficzna pogłębiła się.

Do grupy gmin o bardzo niskim przyroście naturalnym zaliczono takie, w których wskaźnik przyrostu naturalnego był mniejszy niż 5%. Takich jednostek przestrzennych w województwie świętokrzyskim było 29, przy czym 8 (tj. 28%) miało status gmin miejsko-wiejskich, a 21 wiejskich.

Tab. 31. Gminy o niskim przyroście naturalnym w województwie świętokrzyskim

Gmina	Przyrost naturalny [%]	
	2005 r.	2016 r.
Bliżyn (2)	-5,9	-5,1
Secemin (2)	-7,8	-5,1
Nagłowice (2)	-0,7	-5,1
Staszów - obszar wiejski (5)	-6,3	-5,2
Tuczepy (2)	1,3	-5,3
Kazimierza Wielka - obszar wiejski (5)	-6,0	-5,4
Łoniów (2)	1,1	-5,5
Baćkowice (2)	-1,3	-5,5
Michałów (2)	-3,8	-5,6
Moskorzew (2)	-2,6	-5,8
Działoszyce - obszar wiejski (5)	-6,4	-6,0
Ożarów - obszar wiejski (5)	-2,8	-6,1
Wojciechowice (2)	-4,3	-6,3
Skalbmierz - obszar wiejski (5)	-4,0	-6,4
Ruda Maleniecka (2)	-3,5	-6,9
Czarnocin (2)	-6,6	-7,3
Słupia (Konecka) (2)	-4,9	-7,3
Opatowiec (2)	-8,7	-7,5
Pacanów (2)	-7,6	-7,5
Łączna (2)	-2,6	-7,7
Tarłów (2)	-8,3	-7,8

Ćmielów - obszar wiejski (5)	-2,3	-7,9
Łubnice (2)	-3,6	-8,1
Nowy Korczyn (2)	-6,2	-8,2
Radków (2)	-1,8	-8,3
Stąporków - obszar wiejski (5)	-7,0	-8,6
Bałtów (2)	-5,1	-9,0
Bejsce (2)	-10,3	-9,2
Opatów - obszar wiejski (5)	-4,5	-9,5

Źródło: Zestawienie na podstawie danych BDL GUS.

W 2016 r. w pięciu gminach z tej grupy zanotowano korzystniejszy przyrost naturalny niż w 2005 r., w pozostałych 24 analizowany wskaźnik jeszcze się obniżył. Na obszarze wiejskim w gminie Opatów przyrost naturalny obniżył się z minus 4,5‰ do minus 9,5‰.

W 2016 r. w przekroju powiatów przyrost naturalny na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego wahał się od minus 6,7‰ w powiecie kazimierskim do 1,1‰ w powiecie kieleckim (tab. 32). Tylko na obszarze jednego powiatu (kieleckiego) przyrost był dodatni. W dwóch kolejnych jednostkach przestrzennych (powiaty jędrzejowski i starachowicki) przyrost był ujemny, ale kształtował się korzystniej niż ogółem na świętokrzyskiej wsi. Na pozostałych obszarach ubytek ludnościowy był bardzo wysoki i oscylował on od 3 do 7‰

Tab. 32. Przyrost naturalny na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego wg powiatów w 2005 r. i 2016 r.

Powiat	Przyrost naturalny [osoby]		Przyrost naturalny [‰]	
	2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.
buski	-276	-226	-4,9	-4,1
jędrzejowski	-143	-112	-2,3	-1,8
kazimierski	-193	-182	-6,7	-6,7
kielecki	188	207	1,0	1,1
konecki	-164	-233	-2,8	-4,1
opatowski	-163	-221	-3,6	-5,2
ostrowiecki	-76	-172	-2,1	-4,9
pińczowski	-162	-139	-5,5	-5,0
sandomierski	-87	-161	-1,7	-3,2
skarżyski	-104	-103	-4,7	-4,8
starachowicki	26	-80	0,7	-2,1
staszowski	-191	-140	-4,0	-3,0
włoszczowski	-49	-137	-1,3	-3,9
razem województwo obszary wiejskie	-1394	-1698	-2,0	-2,5

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

W 2016 r. na obszarach wiejskich obydwu podregionów województwa świętokrzyskiego odnotowano ubytek naturalny (tab. 33), przy czym był on mniejszy w północnej części regionu (podregion kielecki) niż w południowej (podregion sandomiersko-jędrzejowski).

Tab. 33. Przyrost naturalny na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego wg podregionów w 2005 r. i 2016 r.

Podregion	Przyrost naturalny [osoby]		Przyrost naturalny [%o]	
	2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.
kielecki	-130	-381	-0,4	-1,1
sandomiersko-jędrzejowski	-1264	-1317	-3,5	-3,8
razem województwo obszary wiejskie	-1394	-1698	-2,0	-2,5

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

W latach 2005-2016 przyrost naturalny obniżył się, w przypadku powiatu kieleckiego z minus 0,4‰ do minus 1,1‰, a w przypadku podregionu sandomiersko-jędrzejowskiego z minus 3,5‰ do minus 3,8‰.

W podregionie kieleckim z pięciu powiatów tylko w kieleckim zanotowano dodatni przyrost naturalny. W podregionie sandomiersko-jędrzejowskim wszystkie powiaty cechowały się ubytkiem naturalnym.

Przedstawione wskaźniki przyrostu naturalnego zależą od poziomu urodzeń i zgonów.

W 2016 r. wskaźnik urodzeń w Polsce wyniósł 9,9‰, a województwie świętokrzyskim 8,5‰ (tab. 34). Na tle powyższych liczb sytuacja na wsi przedstawiała się korzystnie, bowiem na obszarach wiejskich kraju na 1000 osób urodziło się 10,2 dzieci, a w regionie świętokrzyskim 9,0. Oznacza to, że kobiety wiejskie rodziły więcej dzieci aniżeli w miastach.

Tab. 34. Wskaźniki urodzeń i zgonów na obszarach wiejskich i miejskich w Polsce i województwie świętokrzyskim w 2016 r.

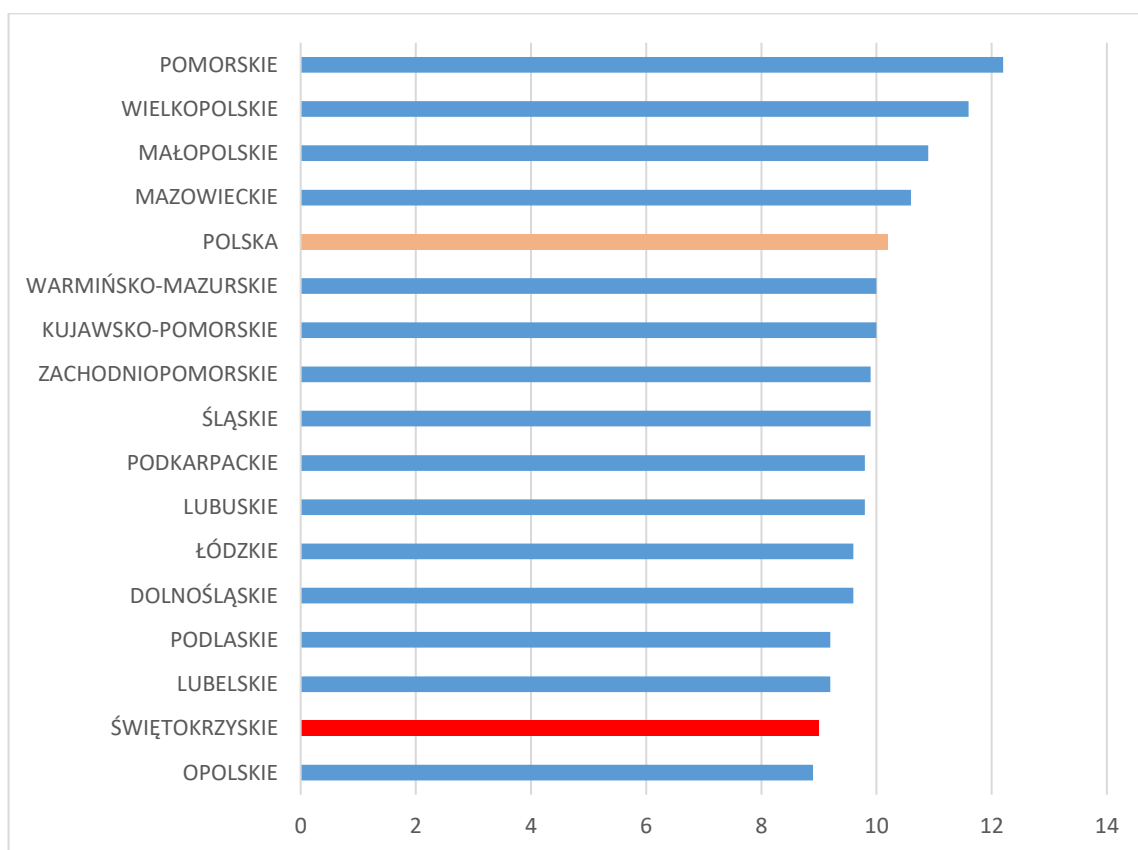
Wyszczególnienie	Wskaźnik urodzeń [%o]	Wskaźnik zgonów [%o]
Polska	9,9	9,1
Polska wieś	10,2	9,9
Polska miasta	9,8	10,2
Świętokrzyskie	8,5	11,1
Świętokrzyska wieś	9,0	11,5
Świętokrzyskie miasta	7,8	10,7

Źródło: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5468/30/1/1/lud-nosci_i_ruch_naturalny_w_2016.pdf

Natomiast wskaźnik zgonów na polskiej wsi był korzystniejszy aniżeli w miastach i wynosił 9,9‰ (w miastach 10,2‰). Na obszarach wiejskich regionu świętokrzyskiego śmiertelność była nieco wyższa niż w miastach. W 2016 r. na 1000 mieszkańców zarejestrowano 11,5 zgonów na wsi i 10,7 zgonów w miastach.

W porównaniu z innymi województwami sytuacja na świętokrzyskich obszarach wiejskich przedstawiała się niekorzystnie. Wskaźnik urodzeń był jednym z najniższych w kraju. Region świętokrzyski uplasował się na przedostatniej pozycji. Nieznacznie gorsza sytuacja, pod tym względem, wystąpiła tylko w woj. opolskim, w którym na 1000 mieszkańców urodziło się 8,9 dzieci (ryc. 23).

Ryc. 23. Wskaźnik urodzeń na obszarach wiejskich wg województw w Polsce w 2016 r.

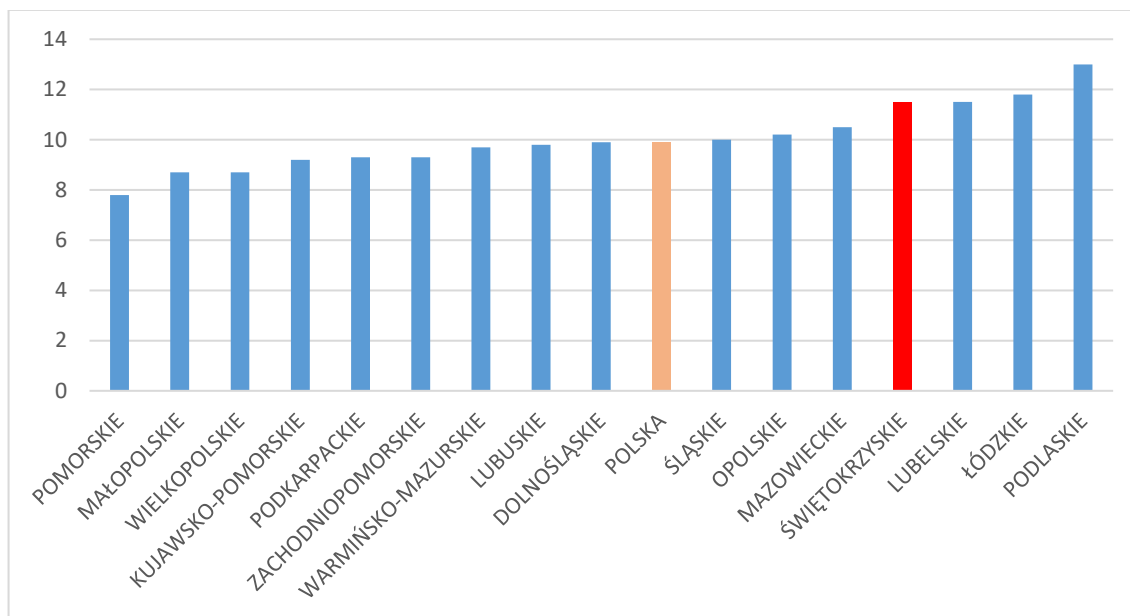

Źródło: Opracowanie własne.

W województwach: pomorskim, wielkopolskim, małopolskim i mazowieckim wieś cechowała się relatywnie wysokimi wskaźnikami urodzeń – powyżej 10%.

W przypadku wskaźnika zgonów świętokrzyska wieś znalazła się na 12. pozycji w kraju, a śmiertelność kształtowała się powyżej średniej dla polskiej wsi (ryc. 24). Gorsze wskaźniki zanotowano tylko w województwach: lubelskim, łódzkim i podlaskim. W województwach o najniższych wskaźnikach na 1000 mieszkańców umarło mniej niż 9 osób.

Ryc. 24. Wskaźniki zgonów na obszarach wiejskich wg województw w Polsce w 2016 r.

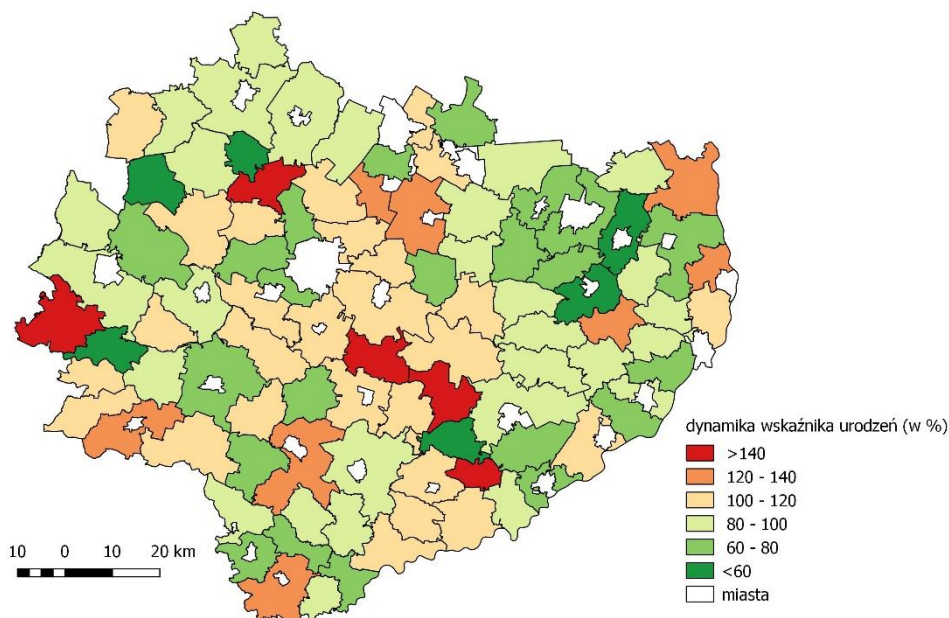

Źródło: Opracowanie własne.

W 2016 r. w gminach województwa świętokrzyskiego wskaźnik urodzeń wahał się od 4,3‰ (Opatów) do 12,9‰ (Pierzchnica), przyjmując średnią wartość dla wsi 9,0‰. W 40 gminach (41%) analizowany wskaźnik kształtował się na poziomie ponadprzeciętnym, w pozostałych 57 jednostkach przestrzennych (59%) wskaźnik urodzeń był niższy niż średnio na świętokrzyskiej wsi.

W latach 2005-2016 w 40 gminach wskaźnik urodzeń wzrósł lub utrzymał się na niezmiennym poziomie. Natomiast w 57 jednostkach przestrzennych zanotowano spadek wskaźnika urodzeń, przy czym w takich gminach jak: Ćmielów, Opatów, Radków, Smyków, ten spadek osiągnął poziom 40-50% (ryc. 25).

Ryc. 25. Dynamika wskaźnika urodzeń na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego w latach 2005-2016

Źródło: Opracowanie własne

W przekroju powiatów w 2016 r. na świętokrzyskiej wsi przyszło na świat 6259 osób tj. o 7% mniej niż w 2005 r. (tab. 35). W przeliczeniu na 1000 mieszkańców stanowiło to 9 osób (spadek o 0,6 w stosunku do 2005 r.).

Tab. 35. Wskaźnik urodzeń na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego wg powiatów w 2005 r. i 2016 r.

Powiat	Urodzenia [osoby]		Urodzenia [%]	
	2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.
buski	486	468	8,6	8,5
jędrzejowski	624	598	10,0	9,8
kazimierski	218	199	7,6	7,3
kielecki	1907	1997	10,2	10,2
konecki	557	469	9,7	8,3
opatowski	405	332	9,0	7,9
ostrowiecki	344	251	9,5	7,1
pińczowski	258	227	8,8	8,1
sandomierski	512	426	9,8	8,4

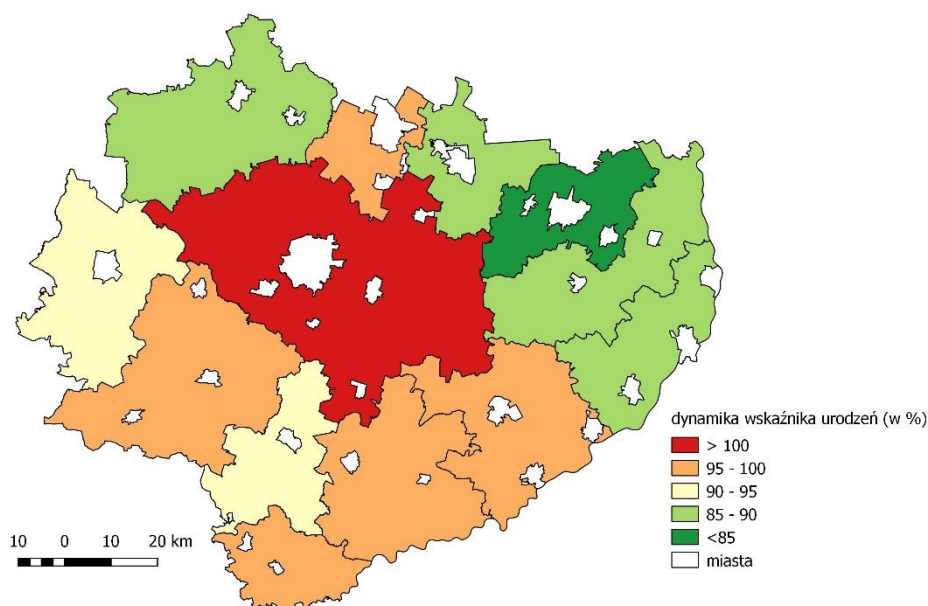
skarżyski	180	169	8,2	7,9
starachowicki	400	355	10,3	9,2
staszowski	464	445	9,6	9,4
włoszczowski	366	324	10,0	9,1
razem województwo obszary wiejskie	6721	6259	9,6	9

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

Najwyższy wskaźnik urodzeń zanotowano na obszarach wiejskich powiatu kieleckiego (10,2‰). W kolejnych 4 tego typu jednostkach przestrzennych analizowany wskaźnik kształtował się powyżej średniej. Były to powiaty: jędrzejowski, staszowski, starachowicki, włoszczowski. Poza starachowickim, wszystkie one położone są w południowej, rolniczej części województwa. W pozostałych powiatach wskaźnik urodzeń oscylował od 7,1‰ (powiat ostrowiecki) do 8,5‰ (powiat buski). Były to wartości poniżej średniej dla świętokrzyskiej wsi.

W latach 2005-2016 tylko w powiecie kieleckim urodzenia utrzymały się na niezmiennym poziomie. W pozostałych jednostkach poziom urodzeń obniżył się, przy czym największy spadek (o ¼) zarejestrowano w powiecie ostrowieckim (ryc. 26).

Ryc. 26. Dynamika wskaźnika urodzeń na obszarach wiejskich

Źródło: Opracowanie własne.

W 2016 r. na obszarach wiejskich podregionu kieleckiego urodziło się 3241 dzieci tj. o 4% mniej niż w 2005 r. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców stanowiło to 9,3 dziecka (tab. 36). W przypadku podregionu sandomiersko-jędrzejowskiego w 2016 r. urodziło się 3018 dzieci tj. o 10% mniej niż w 2005 r. Wskaźnik urodzeń wynosił 9,3‰ w 2005 r. i 8,7‰ w 2016 r.

Tab. 36. Wskaźnik urodzeń na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego wg podregionów w 2005 r. i 2016 r.

Podregion	Urodzenia [osoby]		Urodzenia [‰]	
	2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.
kielecki	3388	3241	9,9	9,3
sandomiersko-jędrzejowski	3333	3018	9,3	8,7
razem województwo obszary wiejskie	6721	6259	9,6	9

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

W przypadku wskaźnika zgonów należy stwierdzić, że cechował się on dużym zróżnicowaniem. W poszczególnych gminach jego wartość wahała się od 6,2‰ (Miedziana Góra) do 16,6‰ (Bejsce). W 64 jednostkach przestrzennych (tj. 65%) na 1000 mieszkańców w 2016 r. umarło więcej osób niż przeciętnie na świętokrzyskiej wsi. W tej grupie dominowały obszary położone peryferyjnie w obrębie poszczególnych powiatów i województwa, a także o dominujących funkcjach rolniczych. Tylko w 33 gminach wskaźnik zgonów przyjmował niższe wartości od średniej dla województwa. Odznaczały się atrakcyjnym położeniem w sąsiedztwie największych ośrodków miejskich regionu.

W przekroju powiatów zanotowano mniejsze zróżnicowanie umieralności. W 2016 r. na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego zmarło 7957 osób tj. o 2% mniej niż w 2005 r. (tab. 37). W przeliczeniu na 1000 mieszkańców zgon stwierdzono u ponad 11 osób.

Tab. 37. Wskaźniki zgonów na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego wg powiatów w 2005 r. i 2016 r.

Powiat	Zgony [osoby]		Zgony [‰]	
	2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.
buski	762	694	13,4	12,6
jędrzejowski	767	710	12,4	11,6
kazimierski	410	381	14,2	13,9
kielecki	1719	1789	9,2	9,1
konecki	721	702	12,5	12,5
opatowski	568	552	12,6	13,1
ostrowiecki	420	423	11,6	12,0
pińczowski	420	365	14,4	13,1

sandomierski	599	587	11,5	11,6
skarżyski	284	272	12,9	12,7
starachowicki	374	435	9,7	11,2
staszowski	655	585	13,6	12,3
włoszczowski	415	461	11,4	13,0
razem województwo obszary wiejskie	8115	7957	11,6	11,4

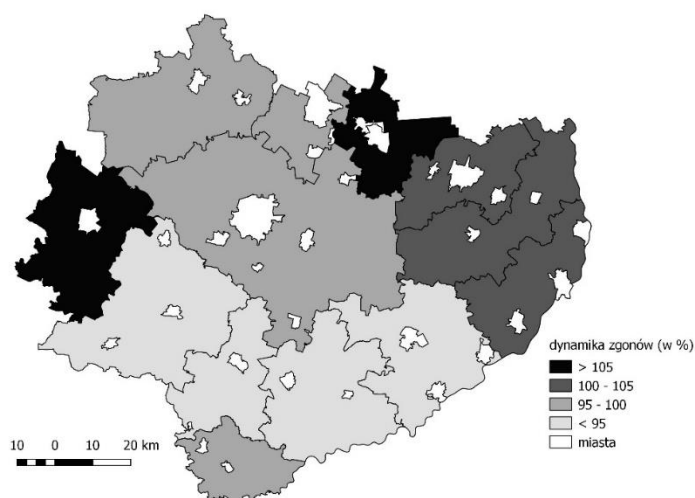
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

Wskaźnik zgonów wahał się od 9,1% w powiecie kieleckim do 13,9% w powiecie kazimierskim. Tylko w dwóch powiatach: kieleckim i starachowickim umieralność kształtowała się na poziomie korzystniejszym niż średnio na świętokrzyskiej wsi.

W czterech, najsłabszych pod tym względem powiatach: kazimierskim, pińczowskim, opatowskim, włoszczowskim na 1000 mieszkańców w 2016 r. zmarło 13 i więcej osób. Wszystkie one cechowały się znacznym udziałem rolnictwa w strukturze gospodarki i położone były w południowej, rolniczej części regionu.

W latach 2005-2016 w czterech powiatach (opatowskim, ostrowieckim, starachowickim, włoszczowskim) umieralność wzrosła, w pozostałych wskaźnik zgonów obniżył się lub utrzymał na niezmiennym poziomie (ryc. 27).

Ryc. 27. Dynamika wskaźnika zgonów na obszarach wiejskich wg powiatów w latach 2005-2016

Źródło: Opracowanie własne.

W przekroju podregionów, umieralność była niższa na obszarach wiejskich podregionu kieleckiego. W 2016 r. na każde 1000 mieszkańców umarło tu ponad 10 osób, a wskaźnik ten utrzymał się na poziomie z 2005 r. (tab. 38). W podregionie sandomiersko-jędrzejowskim wskaźnik zgonów wynosił 12,5‰. Potwierdza to tezę, że na obszarach rolniczych umieralność jest nieco wyższa niż na obszarach o dobrze rozwiniętych funkcjach przemysłowych i usługowych.

Tab. 38. Wskaźniki zgonów na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego wg podregionów w 2005 r. i w 2016 r.

Podregion	Zgony [osoby]		Zgony [‰]	
	2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.
kielecki	3518	3621	10,3	10,4
sandomiersko-jędrzejowski	4597	4336	12,8	12,5
Razem obszary wiejskie województwa	8115	7957	11,6	11,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

Struktura ludności według płci

Struktura ludności wg płci zarówno w kraju jak i w województwie świętokrzyskim od wielu lat jest ustabilizowana. Generalna prawidłowość jest taka, że w kraju przewagę liczebną mają kobiety, przy czym przewaga ta jest bardziej widoczna w miastach aniżeli na obszarach wiejskich (tab. 39). W 2016 r. kobiety stanowiły 51,6% ogólnej populacji i ten odsetek nie uległ zmianie w porównaniu z 2005 r. W miastach ludność płci żeńskiej stanowiła 52,6%, a na wsi 50,2%. Tę nierównowagę tłumaczy się odpływem kobiet ze wsi do miast w celu poszukiwania lepszej pracy i lepszych warunków życia.

W regionie świętokrzyskim struktura ludności wg płci jest podobna. Kobiety stanowiły 51,2% w całym regionie, w miastach ten odsetek kształtował się na poziomie 52,6%, a na wsi liczebność kobiet i mężczyzn była podobna ze wskazaniem na płć żeńską (50,3%).

Tab. 39. Struktura ludności wg płci na obszarach miejskich i wiejskich Polski i województwa świętokrzyskiego w 2005 r. i 2016 r.

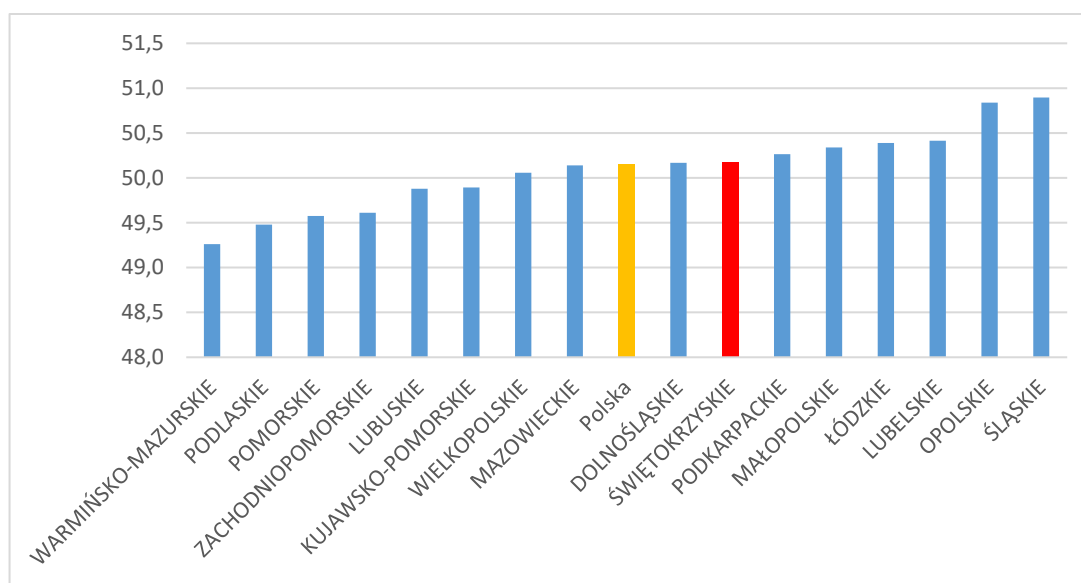
Wyszczególnienie	Liczba mężczyzn		liczba kobiet		Udział kobiet	
	2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.
Polska	18453855	18593166	19703200	19839826	51,6	51,6
Polska wieś	7334350	7628226	7398965	7675274	50,2	50,2
Polska miasta	11119505	10964940	12304235	12164552	52,5	52,6
woj. świętokrzyskie	626859	610944	658148	641956	51,2	51,2
woj. świętokrzyskie wieś	348826	346031	352693	348447	50,3	50,2

woj. świętokrzyskie miasta	278033	264913	305455	293509	52,3	52,6
-------------------------------	--------	--------	--------	--------	------	------

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

W porównaniu z obszarami wiejskimi innych województw udział kobiet na świętokrzyskiej wsi był korzystny (ryc. 28), bowiem istniała prawie równowaga między płciami. W woj. warmińsko-mazurskim i podlaskim zaobserwowano wyraźny niedobór kobiet, a w śląskim i opolskim – znaczącą ich przewagę.

Ryc. 28. Udział kobiet na obszarach wiejskich w Polsce wg województw w 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Miernikiem struktury ludności wg płci jest wskaźnik feminizacji obrazujący liczbę kobiet na 100 mężczyzn. Jeśli jest on wyższy od 100 mówimy o nadwyżce kobiet w stosunku do mężczyzn, równy 100 informuje o idealnych proporcjach między płciami, natomiast wskaźnik poniżej 100 świadczy o niedoborze kobiet w stosunku do mężczyzn.

W latach 2005-2016 wskaźnik feminizacji w Polsce był na ustabilizowanym poziomie. Dla kraju ogółem wynosił on 107 (zwichnięta równowaga płci), przy czym w miastach na 100 mężczyzn przypadało 111 kobiet. Wg skali Rosseta świadczy to o zwichniętej równowadze płci.

Na obszarach wiejskich kraju zaobserwowano równowagę płci, bowiem na 100 mężczyzn przypadło 101 kobiet. Podobną sytuację zanotowano w województwie świętokrzyskim, w którym wskaźnik feminizacji wynosił 105, na obszarach wiejskich 101, a w miastach 111 (tab. 40).

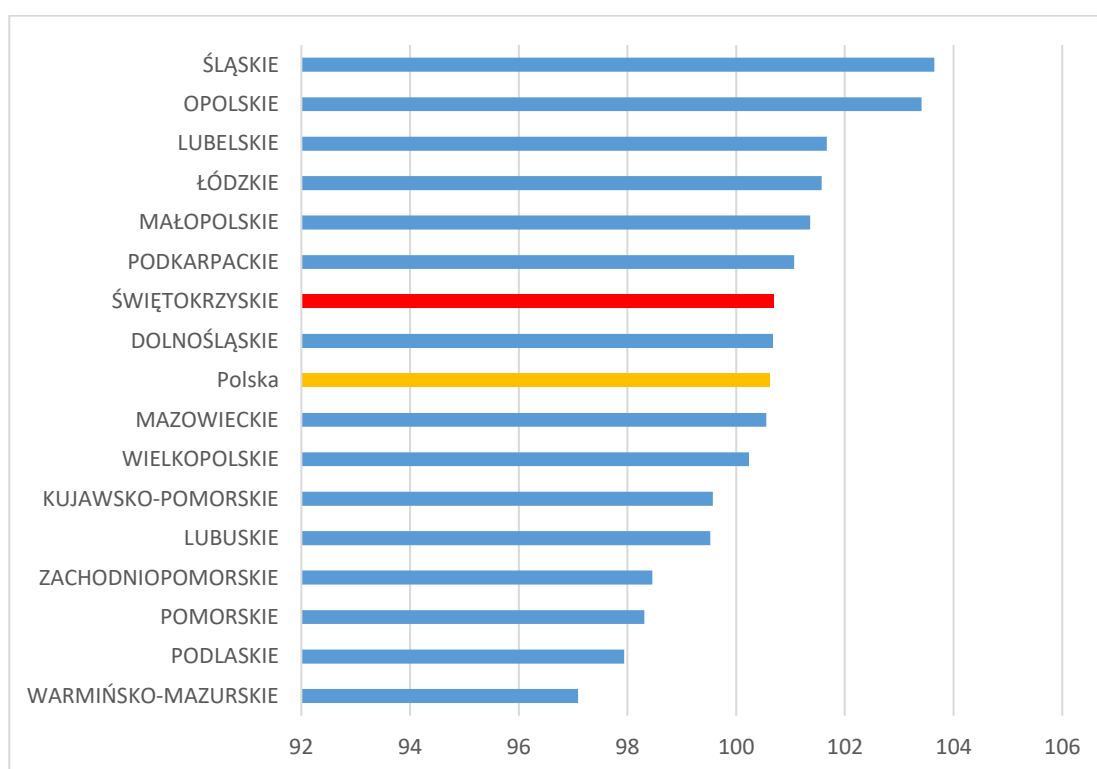
Tab. 40. Wskaźnik feminizacji na obszarach wiejskich i miejskich w Polsce i w woj. świętokrzyskim w 2005 r. i 2016 r.

Wyszczególnienie	Liczba mężczyzn		liczba kobiet		Wskaźnik feminizacji	
	2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.
Polska	18453855	18593166	19703200	19839826	107	107
Polska wieś	7334350	7628226	7398965	7675274	101	101
Polska miasta	11119505	10964940	12304235	12164552	111	111
woj. świętokrzyskie	626859	610944	658148	641956	105	105
woj. świętokrzyskie wieś	348826	346031	352693	348447	101	101
woj. świętokrzyskie miasta	278033	264913	305455	293509	110	111

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

W porównaniu z obszarami wiejskim pozostałych województw wskaźnik feminizacji w świętokrzyskiej wsi kształtował się pozytywnie. Tylko w trzech województwach: lubuskim, kujawsko-pomorskim i wielkopolskim na 100 mężczyzn przypadło 100 kobiet. Region świętokrzyski obok dolnośląskiego, mazowieckiego, podkarpackiego i małopolskiego należał do grupy województw o niewielkiej nadwyżce kobiet w stosunku do mężczyzn (współczynnik feminizacji 101). Widoczny niedobór (w woj. warmińsko-mazurskim, podlaskim, pomorskim i zachodniopomorskim) jak i nadwyżka kobiet (w woj. śląskim) świadczą o deformacjach w strukturze ludności wg płci (ryc. 29).

Ryc. 29. Wskaźnik feminizacji na obszarach wiejskich w Polsce wg województw w 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego wskaźnik feminizacji wahał się od 92 (w gminie Słupia Konecka) do 109 (w gminie Zawichost). Przyjmując jako kryterium wartości tego wskaźnika w woj. świętokrzyskim wydzielono 5 grup gmin. Pierwsza grupa charakteryzowała się bardzo zwicziętą równowagą płci. Na 100 mężczyzn przypadało w nich 108 i więcej kobiet (tab. 41). W skład tej grupy weszły 2 gminy: Zawichost i Wąchock. W latach 2005-2016 w obydwu tych jednostkach zanotowano wzrost wskaźnika feminizacji.

Tab. 41. Wskaźnik feminizacji na wiejskich obszarach woj. świętokrzyskiego w 2016 r.

Rodzaj struktury płci (wskaźnik feminizacji)	Liczba gmin
Bardzo zwiczięta równowaga płci (108 i więcej)	2
Zwiczięta równowaga płci (105-107)	6
Lekka przewaga kobiet (102-104)	31
Równowaga płci (101-99)	39
Niedobór kobiet (98 i mniej)	19
Razem	97

Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Druga grupę tworzyły jednostki przestrzenne, w których analizowany wskaźnik wahał się od 105 do 107. Były to gminy, w których stwierdzono zwichniętą równowagę płci. Grupa ta była reprezentowana przez 6 gmin: Suchedniów, Pacanów, Solec Zdrój, Bejsce, Sadowie, Ćmielów. Dwie z nich miało status gmin miejsko-wiejskich, cztery – wiejskich. Wysokie wskaźniki feminizacji wynikały z pozarolniczych funkcji, dobrze rozwiniętych na tych obszarach, co było czynnikiem albo przyciągającym kobiety, w ruchu migracyjnym, albo hamującym ich odpływ. W dwóch gminach z tej grupy: W Solcu-Zdroju i Bejskach analizowany wskaźnik wzrósł, w trzech (Pacanów, Ćmielów, Sadowie) utrzymał się prawie na tym samym poziomie, a w jednej- w Suchedniowie odnotowano jego znaczny spadek ze 111 do 106.

Trzecia grupa skupiała jednostki przestrzenne o lekkiej przewadze liczby kobiet nad mężczyznami, co oznacza, że wskaźnik feminizacji wahał się od 102 do 104. W województwie świętokrzyskim takich gmin było 31, tj. 32% ich ogólnej liczby (tab. 42).

Tab. 42. Gminy o lekkiej przewadze liczby kobiet nad mężczyznami

Gmina	Wskaźnik feminizacji		Dynamika wskaźnika feminizacji 2005 r.=100%
	2005 r.	2016 r.	
Bałtów (2)	98	104	106,2
Brody (2)	106	104	98,2
Mniów (2)	103	104	100,9
Miedziana Góra (2)	105	104	98,8
Kunów - obszar wiejski (5)	105	104	98,8
Sitkówka-Nowiny (2)	103	104	100,5
Bliżyn (2)	105	103	98,5
Obrazów (2)	103	103	100,3
Złota (2)	105	103	98,3
Chęciny - obszar wiejski (5)	104	103	99,2
Kazimierza Wielka - obszar wiejski (5)	101	103	102,1
Dwikozy (2)	105	103	98,2
Skarżysko Kościelne (2)	104	103	99,1
Bodzechów (2)	106	103	97,2
Końskie - obszar wiejski (5)	104	103	99,1
Łubnice (2)	104	103	98,9
Rytwiany (2)	101	103	101,8
Piekoszów (2)	103	103	99,8
Słupia (2)	100	103	102,6
Wiślica (2)	103	103	99,5
Sędziszów - obszar wiejski (5)	102	102	100,1
Stąporków - obszar wiejski (5)	103	102	99,2
Nowy Korczyn (2)	105	102	97,2
Czarnocin (2)	100	102	102,0
Zagnańsk (2)	103	102	98,9

Koprzywnica - obszar wiejski (5)	104	102	98,0
Busko-Zdrój - obszar wiejski (5)	100	102	101,8
Jędrzejów - obszar wiejski (5)	103	102	98,7
Tarłów (2)	108	102	94,1
Łączna (2)	100	102	101,6
Samborzec (2)	103	102	98,6

Źródło: Obliczenia na podstawie danych BDL GUS.

Były to obszary o dobrze rozwiniętych funkcjach pozarolniczych i dogodnie położone względem szlaków komunikacyjnych i ośrodków miejskich. W latach 2005-2016 w siedmiu jednostkach z tej grupy wskaźnik feminizacji obniżył się, w siedemnastu nie uległ widocznym zmianom, a w siedmiu wzrósł, przy czym największy wzrost zanotowano w gminie Bałtów z 98 do 106.

Czwarta grupa obejmowała obszary odznaczające się równowagą płci. Wskaźnik feminizacji oscylował między 99 a 101. Była to najliczniej reprezentowana grupa gmin, bo liczyła ich aż 39 tj. 40% (tab.43).

Tab. 43. Gminy o równowadze płci w woj. świętokrzyskim w 2016 r.

Gmina	Wskaźnik feminizacji		Dynamika wskaźnika feminizacji 2005 r.=100%
	2005 r.	2016 r.	
Oleśnica (2)	101	101	100,3
Staszów - obszar wiejski (5)	102	101	99,2
Bogoria (2)	100	101	101,2
Stopnica (2)	102	101	99,2
Kije (2)	103	101	98,1
Ruda Maleniecka (2)	107	101	94,4
Wilczyce (2)	98	101	103,0
Górno (2)	101	101	99,9
Lipnik (2)	102	101	98,8
Radków (2)	101	101	99,8
Wojciechowice (2)	101	101	99,8
Nowa Słupia (2)	102	101	98,7
Opatowiec (2)	103	101	97,7
Fałków (2)	100	101	100,6
Klimontów (2)	102	100	98,5
Secemin (2)	104	100	96,4
Opatów - obszar wiejski (5)	105	100	95,3
Daleszyce (2)	100	100	100,0
Bieliny (2)	99	100	100,8
Moskorzew (2)	97	100	102,9
Nagłowice (2)	99	100	100,8

Strawczyn (2)	98	100	101,8
Pawłów (2)	99	100	100,8
Tuczepy (2)	100	100	99,7
Ożarów - obszar wiejski (5)	100	100	99,7
Pińczów - obszar wiejski (5)	100	100	99,6
Bodzentyn - obszar wiejski (5)	100	99	99,2
Skalbmierz - obszar wiejski (5)	101	99	98,2
Łopuszno (2)	101	99	98,2
Imielno (2)	101	99	98,2
Łoniów (2)	97	99	102,2
Wodzisław (2)	103	99	96,2
Waśniów (2)	101	99	98,1
Szydłów (2)	96	99	103,2
Gowarczów (2)	100	99	98,9
Sobków (2)	98	99	100,8
Działoszyce - obszar wiejski (5)	98	99	100,8
Radoszyce (2)	97	99	101,8
Mirzec (2)	101	99	97,5

Źródło: Zestawienie własne na podstawie danych BDL GUS.

W zdecydowanej większości z nich wskaźnik feminizacji obniżył się w latach 2005-2016, co może świadczyć o odpływie kobiet z tych terenów.

Ostatnią grupę tworzyły gminy, w których zanotowano niedobór kobiet. Oznacza to, że na 100 mężczyzn przypadało 98 i mniej kobiet. W 2016 r. takich jednostek było 19 tj. ok. 20% (tab. 44)

Tab. 44. Gminy o niedoborze liczby kobiet w stosunku do liczby mężczyzn w województwie świętokrzyskim w 2016 r.

Gmina	Wskaźnik feminizacji		Dynamika wskaźnika feminizacji 2005 r.=100%
	2005 r.	2016 r.	
Pierzchnica (2)	99	98	99,5
Michałów (2)	101	98	97,1
Morawica (2)	99	98	98,7
Małogoszcz - obszar wiejski (5)	97	98	100,7
Oksa (2)	99	98	98,7
Masłów (2)	98	98	99,6
Krasocin (2)	98	98	99,5
Połaniec - obszar wiejski (5)	98	97	99,3
Raków (2)	95	97	102,4
Smyków (2)	98	97	99,1
Gnojno (2)	97	97	100,0
Włoszczowa - obszar wiejski (5)	101	97	96,0
Kluczewsko (2)	96	97	100,9

Iwaniska (2)	97	96	99,0
Łagów (2)	96	96	100,0
Chmielnik - obszar wiejski (5)	96	96	99,8
Osiek - obszar wiejski (5)	96	95	99,1
Baćkowice (2)	96	95	98,6
Słupia (Konecka) (2)	94	92	98,0

Źródło: Źródło: Zestawienie własne na podstawie danych BDL GUS.

Położone były one peryferyjnie w stosunku do granic powiatowych i/lub wojewódzkich i cechowały się rolniczym charakterem. Tylko w gminie Raków wskaźnik feminizacji w latach 2005-2016 wzrósł o 2%. W pozostałych jednostkach albo obniżył się albo utrzymał na niezmiennym poziomie.

W przekroju powiatów, pod względem wskaźnika feminizacji, zaobserwowano mniejsze zróżnicowanie. W 2016 r. wahał się on od 99 w powiecie opatowskim do 103 w powiecie ostrowieckim (tab. 45).

Tab. 45. Wskaźnik feminizacji na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego wg powiatów w 2005r. i 2016 r.

Powiat	Liczba mężczyzn		Liczba kobiet		Wskaźnik feminizacji	
	2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.
buski	28141	27228	28651	27792	102	102
jędrzejowski	30990	30516	31109	30487	100	100
kazimierski	14335	13522	14517	13810	101	102
kielecki	93662	97657	94185	97953	101	100
konecki	28680	28127	28985	28243	101	100
opatowski	22410	21146	22738	21037	101	99
ostrowiecki	17716	17461	18348	17927	104	103
pińczowski	14553	13942	14708	13949	101	100
sandomierski	25936	25025	26405	25500	102	102
skarżyski	10812	10534	11220	10865	102	102
starachowicki	19128	19205	19499	19500	102	102
staszowski	24170	23721	24118	23788	102	102
włoszczowski	18293	17947	18210	17596	102	102
razem	348826	346031	352693	348447	101	101

Źródło: Zestawienie własne na podstawie danych BDL GUS.

W ujęciu powiatów obszary wiejskie wykazywały się podobną i stabilną strukturą ludności wg płci. Podobnie sytuacja przedstawia się w przekroju podregionów (tab. 46). W obydwu przekrojach czasowych i w obydwu powiatów współczynnik feminizacji wynosił 101, co oznacza równowagę płci.

Tab. 46. Wskaźnik feminizacji na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego wg podregionów w 2005r. i 2016 r.

Podregion	Liczba mężczyzn		Liczba kobiet		Wskaźnik feminizacji	
	2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.	2005 r.	2016 r.
kielecki	169998	172984	172237	174488	101	101
sandomiersko-jędrzejowski	178828	173047	180456	173959	101	101
razem	348826	346031	352693	348447	101	101

Źródło: Zestawienie własne na podstawie danych BDL GUS.

Dla sytuacji demograficznej obszarów wiejskich bardzo istotny jest także wskaźnik feminizacji liczony dla osób w wieku 20-34 lata. Dzieje się tak dlatego, że migracje cechują się dużą selektywnością. Zwykle ze wsi emigrują młode, wykształcone kobiety, co ma swoje konsekwencje zarówno w poziomie zawieranych małżeństw jak i wskaźnikach urodzeń. Brak młodych kobiet utrudnia mężczyznom zakładanie rodziny, co z kolei przekłada się niekorzystnie na ich sytuację społeczną i psychiczną.

W 2016 r. wskaźnik feminizacji w wieku 20-34 lata wahał się od 76 w gminie Opatowiec do 107 w gminie Słupia. W 95% gmin kształtował się on poniżej 100, co oznacza niedobory liczby młodych kobiet w stosunku do młodych mężczyzn (tab.47).

Tab. 47. Wskaźnik feminizacji w wieku 20-34 lata na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego w 2016 r.

Wskaźnik feminizacji w wieku 20-34 lat	liczba gmin	struktura gmin [%]
89 i mniej	38	39,2
90-100	55	56,7
101 i więcej	4	4,1
razem	97	100

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

W prawie 40% jednostek przestrzennych na 100 mężczyzn przypadło 89 i mniej kobiet w wieku 20-34 lata (tab. 48). Takie gminy są zaliczane przez naukowców do obszarów problemowych.

Tab. 48. Gminy o najniższych wskaźnikach feminizacji w wieku 20-34 lat w woj. świętokrzyskim w 2016 r.

Gmina	Wskaźnik feminizacji w wieku 20-34 lata
Opatowiec (2)	76
Opatów - obszar wiejski (5)	81
Nowa Słupia (2)	82
Czarnocin (2)	82
Wojciechowice (2)	82
Baćkowice (2)	83
Działoszyce - obszar wiejski (5)	84
Szydłów (2)	84
Łubnice (2)	84
Ćmielów - obszar wiejski (5)	84
Oleśnica (2)	84
Wiślica (2)	85
Stąporków - obszar wiejski (5)	85
Mirzec (2)	85
Łoniów (2)	85
Wodzisław (2)	85
Łączna (2)	85
Gnojno (2)	85
Suchedniów - obszar wiejski (5)	86
Kluczewsko (2)	86
Tuczępy (2)	86
Bliżyn (2)	87
Skalbmierz - obszar wiejski (5)	87
Łagów (2)	87
Masłów (2)	87
Małogoszcz - obszar wiejski (5)	88
Osiek - obszar wiejski (5)	88
Lipnik (2)	88
Radków (2)	88
Słupia (Konecka) (2)	88
Skarżysko Kościelne (2)	88
Raków (2)	89
Sobków (2)	89
Iwaniska (2)	89
Waśniów (2)	89
Dwikozy (2)	89
Fałków (2)	89
Bodzechów (2)	89

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

W kolejnych 55 gminach (57%) wystąpił niedobór kobiet w wieku 20-34 lat w stosunku do liczby mężczyzn, ale wskaźniki feminizacji nie były rażąco niskie i kształtowały się od 90 do 100.

Tylko w czterech jednostkach przestrzennych na 100 mężczyzn w wieku 20-34 lata przypadało więcej niż 100 kobiet w tym wieku. Były to: Solec-Zdrój (101), Złota (101), Połaniec (102) i Słupia (107).

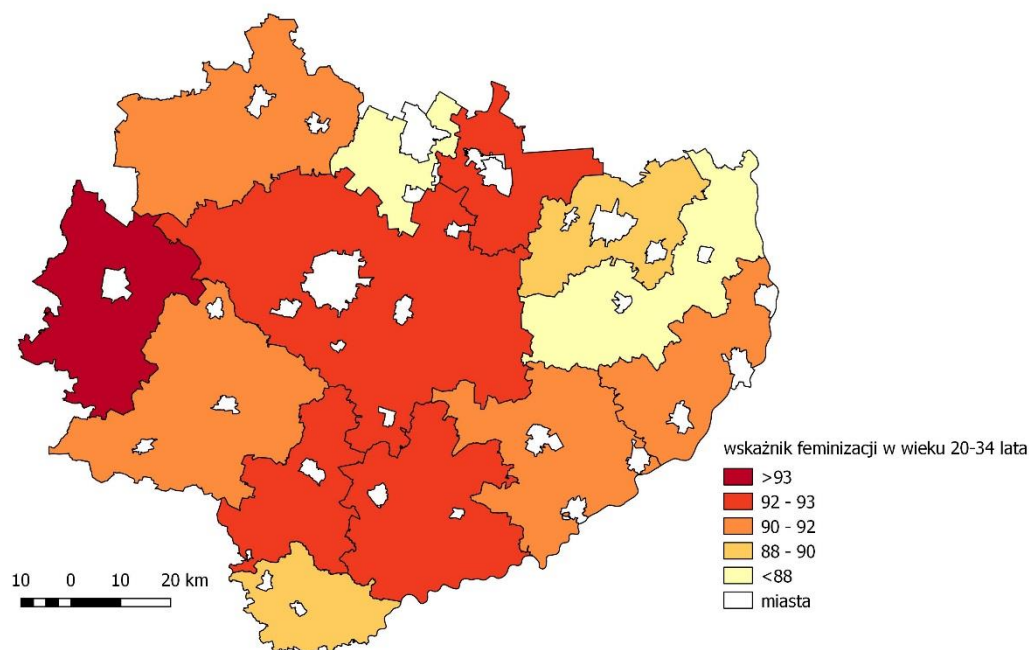
W przekroju powiatów zaobserwowano także duże zróżnicowanie w zakresie wskaźnika feminizacji w wieku 20-34 lata. We wszystkich powiatach kształtował się on poniżej 100, co wskazywało na niedobór liczby młodych kobiet w stosunku do młodych mężczyzn. Graniczne jego wartości wynosiły 87 w powiecie skarżyskim i 93 w powiatach buskim, kieleckim, pińczowskim, starachowickim i włoszczowskim (tab. 49, ryc. 30).

Tab. 49. Wskaźnik feminizacji w wieku 20-34 lata na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego wg powiatów w 2016 r.

Powiat	liczba kobiet w wieku 20-34 lata	liczba mężczyzn w wieku 20-34 lata	Wskaźnik feminizacji w wieku 20-34 lata
buski	5689	6100	93
jędrzejowski	6556	7116	92
kazimierski	2858	3164	90
kielecki	22533	24176	93
konecki	5957	6478	92
opatowski	4399	4973	88
ostrowiecki	3600	4025	89
pińczowski	2855	3078	93
sandomierski	5415	5915	92
skarżyski	2222	2562	87
starachowicki	4296	4635	93
staszowski	5115	5587	92
włoszczowski	3940	4214	93
razem	75435	82023	92

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

Ryc. 30. Wskaźnik feminizacji w wieku 20-34 lata na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego wg powiatów w 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Natomiast w przekroju podregionów widoczny był większy niedobór młodych kobiet w południowym, rolniczym podregionie sandomiersko-jędrzejowskim niż w północnym przemysłowym podregionie kieleckim (tab. 50).

Tab. 50. Wskaźnik feminizacji w wieku 20-34 lata na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego wg podregionów w 2016 r.

Podregion	liczba kobiet w wieku 20-34 lata	liczba mężczyzn w wieku 20-34 lata	Wskaźnik feminizacji w wieku 20-34 lata
kielecki	38608	41876	92,1
sandomiersko-jędrzejowski	36827	40147	91,7
razem	75435	82023	92,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

Struktura ludności wiejskiej województwa świętokrzyskiego wg wykształcenia¹

W 2011 r. w Polsce ponad połowa obywateli kraju posiadała świadectwo ukończenia co najmniej szkoły średniej (tab. 51, ryc. 31), przy czym w miastach odsetek ten wynosił 60%, a na wsi 37%. Natomiast grupa osób z najniższym poziomem formalnych kwalifikacji (podstawowym i gimnazjalnym oraz bez wykształcenia szkolnego) w przypadku całego kraju stanowiła 26%, w miastach ok. 20%, a na obszarach wiejskich 35% .

Tab. 51. Struktura ludności wg wykształcenia na obszarach miejskich i wiejskich w Polsce i w województwie świętokrzyskim w 2011 r.

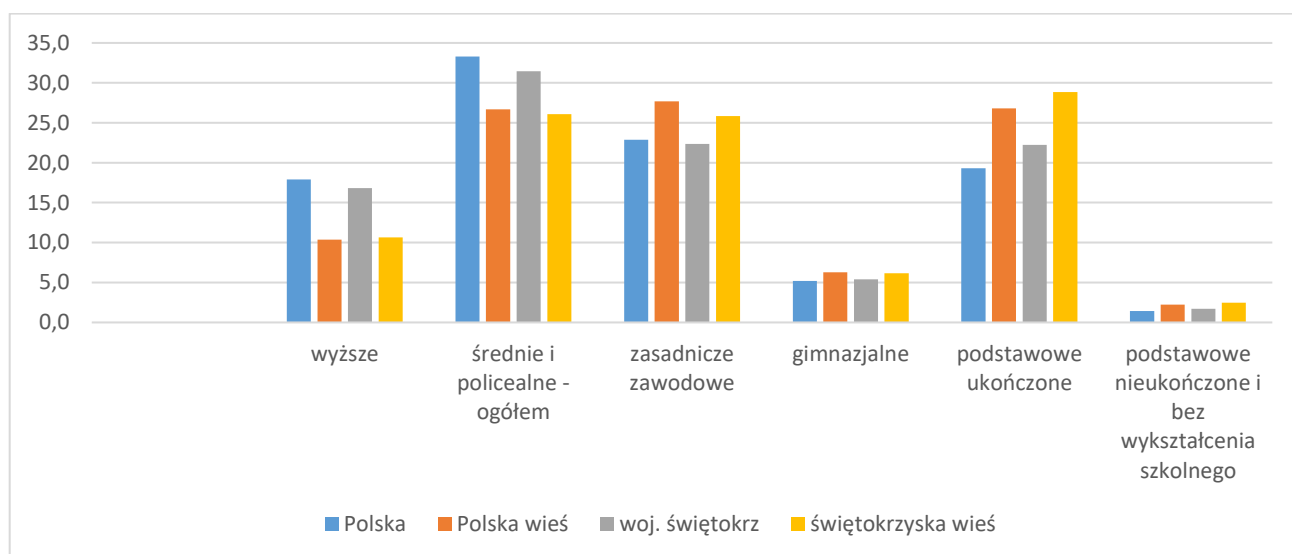
Wyszczególnienie	Poziom wykształcenia						Razem
	wyższe	średnie i policealne	zasadnicze zawodowe	gimnazjalne	podstawowe ukończone	podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego	
Polska	17,9	33,3	22,9	5,2	19,3	1,4	100
miasta	22,7	37,5	19,8	4,5	14,5	0,9	100
wieś	10,3	26,7	27,6	6,3	26,8	2,2	100
Województwo świętokrzyskie	16,8	31,5	22,3	5,4	22,2	1,7	100,0
miasta	24,5	38,1	18,0	4,5	14,1	0,8	100,0
wieś	10,6	26,1	25,8	6,1	28,8	2,5	100,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS

W województwie świętokrzyskim struktura ludności wg wykształcenia kształtowała się podobnie. Odsetek osób z najwyższymi kwalifikacjami (wykształcenie co najmniej średnie): wnosił 48% w województwie, 63% w miastach i 37% na wsi. Natomiast mieszkańcy regionu z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i bez wykształcenia szkolnego stanowili 29%, przy czym w miastach 19%, a na wsi 37%.

¹ Udziały osób na poszczególnych poziomach wykształcenia liczone w stosunku do ogółu przebadanej ludności w wieku pow. 13 lat.

Ryc. 31. Struktura ludności wg wykształcenia na obszarach wiejskich w Polsce i woj. świętokrzyskim w 2011 r.

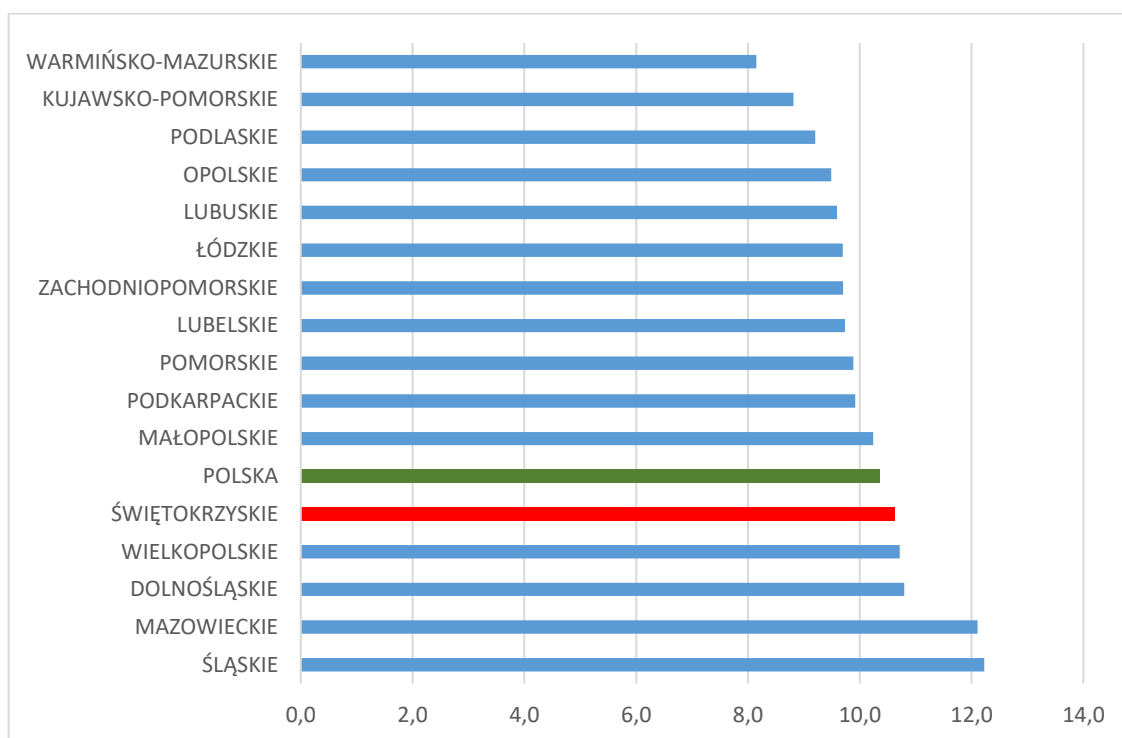
Źródło: Opracowanie własne.

W porównaniu z obszarami wiejskimi w innych województwach strukturę ludności wg wykształcenia na świętokrzyskiej wsi należy ocenić pozytywnie. Pod względem odsetka osób z wykształceniem wyższym region znalazł się na piątej pozycji i wraz z województwami śląskim, mazowieckim, dolnośląskim i wielkopolskim należał do grupy, w których udział osób o najwyższych kwalifikacjach kształtował się powyżej średniej dla polskiej wsi (ryc. 32).

Pod względem udziału osób z wykształceniem średnim świętokrzyskie obszary wiejskie uplasowały się na 8 pozycji w kraju. Ten wskaźnik przyjął wartość poniżej średniej, ale i tak był korzystniejszy w porównaniu z woj. warmińsko-mazurskim, kujawsko-pomorskim i zachodniopomorskim (ryc. 33).

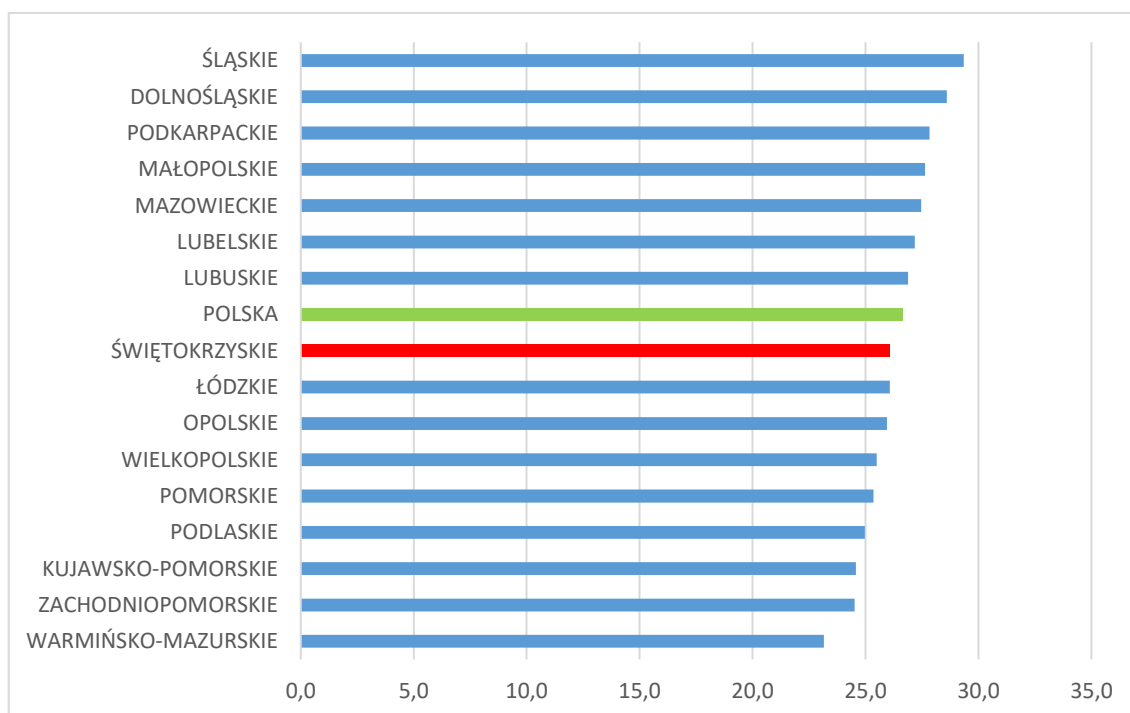
Niekorzystnie natomiast przedstawiał się dwa pozostałe wskaźniki: udział osób z wykształceniem zawodowym i łącznie gimnazjalnym, podstawowym i bez wykształcenia szkolnego. W pierwszym przypadku świętokrzyska wieś znalazła się na 11 pozycji w kraju, a w drugim na 12. Stosunkowo niski udział ludności z wykształceniem zawodowym i wysoki osób o najniższych kwalifikacjach należy ocenić negatywnie zważywszy na sytuację na rynku pracy (ryc. 34, 35).

Ryc. 32. Odsetek osób z wykształceniem wyższym na obszarach wiejskich wg województw w 2011 r.

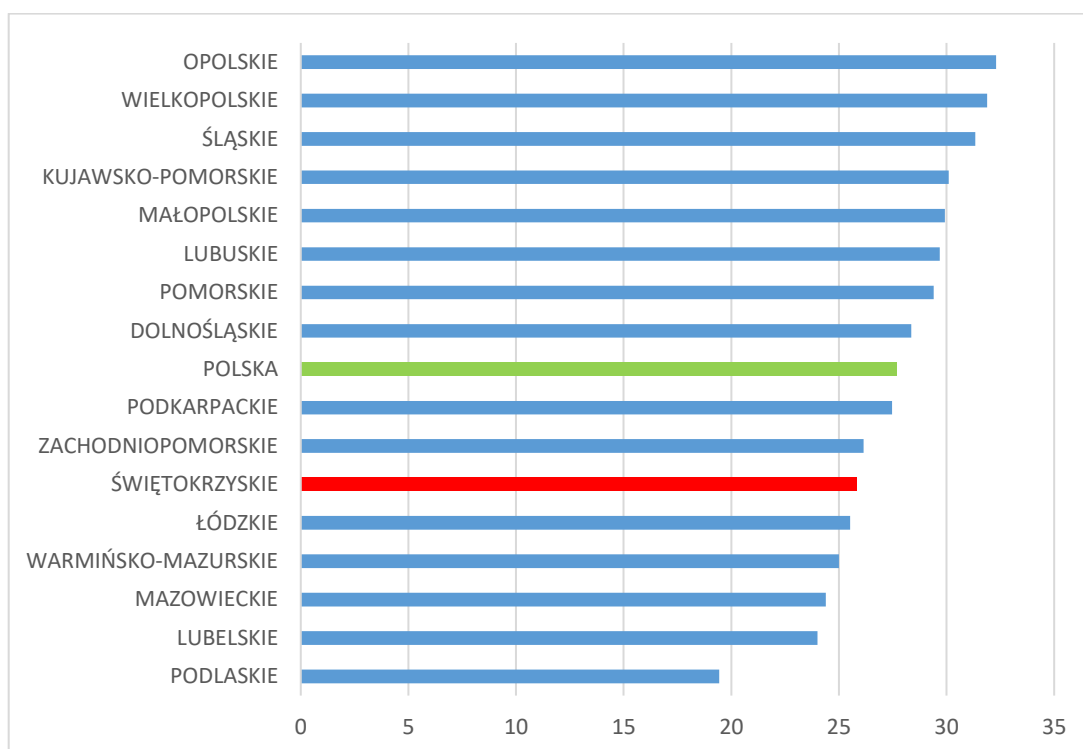
Źródło; Opracowanie własne

Ryc. 33 Odsetek osób z wykształceniem średnim na obszarach wiejskich wg województw w 2011 r.

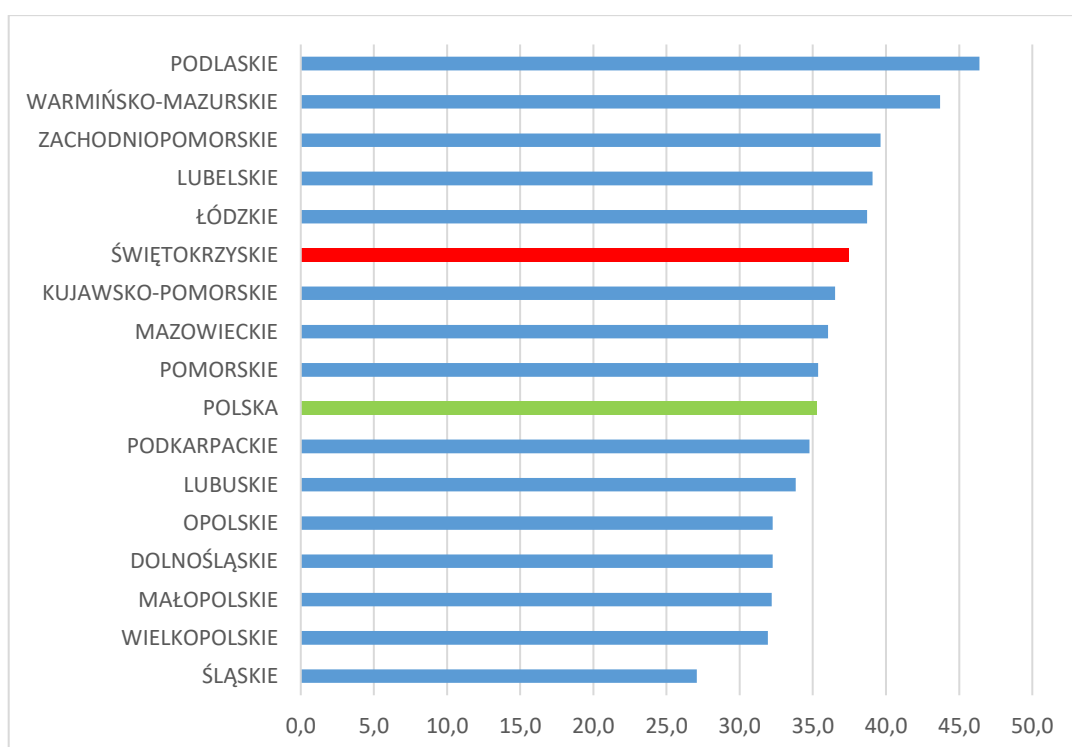
Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 34. Odsetek osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym na obszarach wiejskich wg województw w 2011 r.

Źródło: Opracowanie własne

Ryc. 35. Odsetek osób z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i bez wykształcenia szkolnego na obszarach wiejskich wg województw w 2011 r.

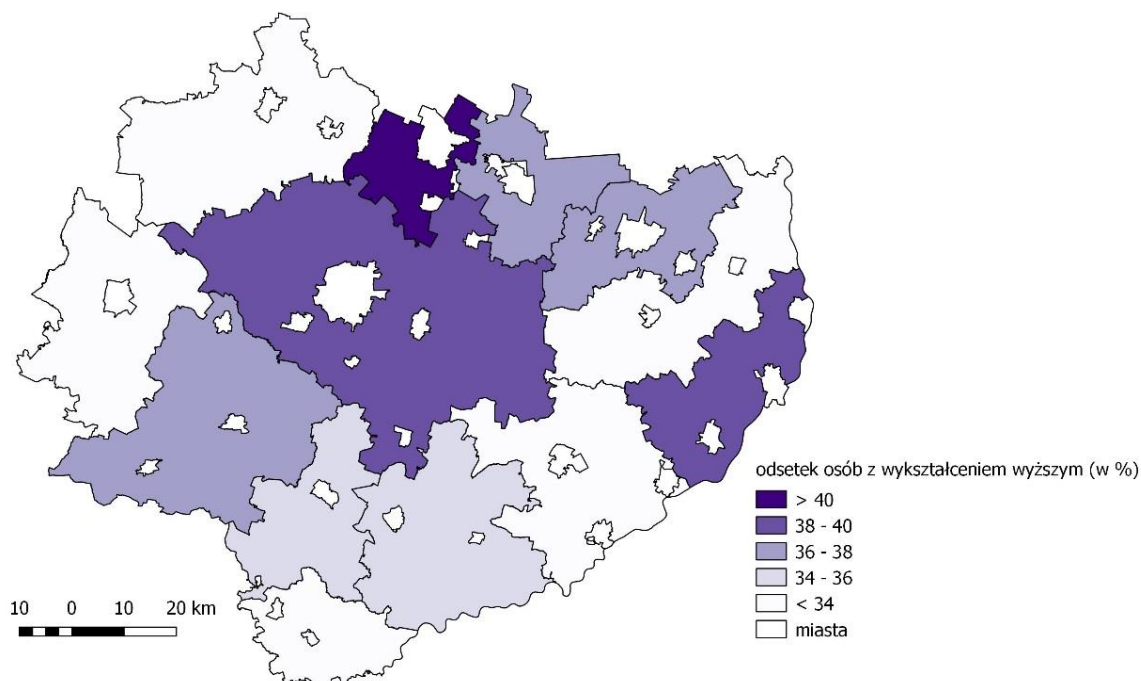
W przekroju powiatów największe różnice widoczne są w zmienności odsetka osób z wykształceniem wyższym. Ludność z tym poziomem kwalifikacji stanowiła od 7% w powiecie kazimierskim do 13% w powiecie kieleckim (tab. 52, ryc. 36).

Tab. 52. Struktura wykształcenia ludności wiejskiej w województwie świętokrzyskim wg powiatów w 2011 r.

Powiat	wyższe	średnie i policealne - ogółem	zasadnicze zawodowe	gimnazjalne	podstawowe ukończone	podstawowe nieukoń- czone i bez wykształce- nia szkolnego	Razem
buski	9,3	25,9	27,1	5,2	30,2	2,3	100
jędrzejowski	10,8	26,8	23,9	6,2	30,9	1,4	100
kazimierski	6,8	26,5	25,2	6,0	33,4	2,0	100
kielecki	13,3	26,3	24,5	6,8	26,2	3,1	100
konecki	8,8	23,6	26,4	5,8	31,1	4,3	100
opatowski	8,9	25,0	26,6	5,8	31,4	2,2	100
ostrowiecki	9,4	26,8	28,2	5,9	28,1	1,6	100
pińczowski	9,6	26,3	24,0	5,3	32,7	2,2	100
sandomierski	10,5	29,1	25,6	6,1	27,3	1,4	100
skarżyski	11,8	29,9	28,2	5,6	22,8	1,7	100
starachowicki	10,9	26,6	27,4	6,5	26,8	1,8	100
staszowski	9,6	23,4	28,2	6,0	30,6	2,2	100
włoszczowski	9,3	24,4	26,2	6,6	30,5	3,1	100
razem	10,6	26,1	25,8	6,1	28,8	2,5	100

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

Ryc. 36. Odsetek osób z wykształceniem wyższym na obszarach wiejskich woj. świętokrzyskiego wg powiatów w 2011 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Odsetek osób z wykształceniem średnim wahał się od 23% w powiecie staszowskim do 30% w powiecie skarżyskim. Stosunkowo małe zróżnicowanie zanotowano w udziale ludności legitymującej się ukończeniem szkoły zasadniczej. Wskaźnik ten wahał się od 24% w powiecie jędrzejowskim do 28% w powiatach ostrowieckim i skarżyskim. Natomiast w większości powiatów ludność z ukończoną szkołą podstawową stanowiła 30% społeczeństwa. Wyjątek stanowił powiat skarżyski, w którym ta grupa mieszkańców przekraczała nieco 20%.

Struktura ludności wiejskiej wg wykształcenia w przekroju podregionów wykazywała duże podobieństwa (tab. 53). Różnice polegały jedynie na większym udziale osób z wykształceniem wyższym w podregionie kieleckim niż sandomiersko-jędrzejowskim oraz większym udziale osób z ukończoną szkołą podstawową na obszarach wiejskich podregionu sandomiersko-jędrzejowskiego niż kieleckiego. Udziały ludności mieszczącej się w pozostałych grupach wg wykształcenia kształtowały się na zbliżonym poziomie w obydwu podregionach województwa świętokrzyskiego.

Tab. 53. Struktura wykształcenia ludności wiejskiej w województwie świętokrzyskim wg podregionów w 2011 r.

Podregion	Poziom wykształcenia [%]						Razem
	wyższe	średnie i policealne - ogółem	zasadnicze zawodowe	gimnazjalne	podstawowe ukoń- czone	bez wykształcenia szkolnego	
kielecki	11,7	26,1	25,8	6,4	27,1	2,9	100
sandomiersko-jędrzejowski	9,5	26,0	25,9	5,9	30,6	2,0	100
razem	10,6	26,1	25,8	6,1	28,8	2,5	100

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

1.2.3 Rynek pracy i przedsiębiorczość na OW

I. Poziom i struktura bezrobocia na koniec listopada i w okresie 11 miesięcy 2017 roku

1. Poziom i stopa bezrobocia

Liczba bezrobotnych w woj. świętokrzyskim według stanu na 30.11.2017 r. wyniosła 45.504 osoby, w tym:

- 13.454 bezrobotnych do 30 roku życia (29,6% ogółu),
- w tym 6.539 bezrobotnych do 25 roku życia (14,4%),
- 23.952 bezrobotne kobiety (52,6%),
- 25.532 bezrobotnych zamieszkałych na wsi (56,1%),
- 38.448 bezrobotnych bez prawa do zasiłku (84,5%),
- 7.056 bezrobotnych z prawem do zasiłku (15,5%),
- 2.151 bezrobotnych w okresie do 12 miesięcy od dnia ukończenia nauki (4,7%),
- 2.998 bezrobotnych niepełnosprawnych (6,6%).

Poziom bezrobocia na koniec listopada 2017 roku był:

- wyższy o **374 osoby**, tj. o **0,8%** w porównaniu do 31.10.2017 r.,
- niższy o **11.216 osób**, tj. o **19,8%** w porównaniu do 30.11.2016 r.,
- niższy o **11.622 osoby**, tj. o **20,3%** w porównaniu do 31.12.2016 r.

W porównaniu do października 2017 roku wzrost poziomu bezrobocia wystąpił w ośmiu powiatach, przy czym najsilniejszy procentowy w: buskim - 5,2% (77 osób), opatowskim - 3,1%

(86 osób), staszowskim - 3,0% (68 osób) oraz pińczowskim - 2,5% (28 osób). Natomiast **spadek poziomu bezrobocia** wystąpił w sześciu powiatach, przy czym najsilniejszy w: kazimierskim - 1,9% (26 osób), włoszczowskim - 1,5% (20 osób), sandomierskim - 1,1% (30 osób) oraz jędrzejowskim - 1,0% (26 osób).

W odniesieniu do listopada 2016 roku liczba bezrobotnych **zmniejszyła się** we wszystkich powiatach, przy czym najsilniejszy procentowy spadek odnotowano w: jędrzejowskim - 29,2% (1.072 osoby), skarżyskim - 27,1% (1.402 osoby), opatowskim - 24,4% (926 osób), m. Kielce - 22,9% (1.888 osób) i kieleckim - 21,0% (2.136 osób).

Stopa bezrobocia na koniec listopada 2017 roku ukształtowała się w województwie na poziomie **8,6%**, a w kraju wyniosła **6,6%**.

W województwie stopa bezrobocia nie zmieniła się w porównaniu do poprzedniego miesiąca, natomiast w kraju odnotowano spadek o 0,1 p.p. W odniesieniu do listopada 2016 roku stopa bezrobocia była niższa w województwie o 2,2 p.p. (w kraju o 1,7 p.p.).

W regionie nadal utrzymuje się znaczne zróżnicowanie terytorialne natężenia bezrobocia. **Najwyższa stopa bezrobocia** wystąpiła w powiatach: skarżyskim - 15,4%, opatowskim - 12,7%, ostrowieckim - 12,3%, koneckim - 11,5%, kieleckim - 11,2%, natomiast **najniższa** w: buskim - 4,3%, m. Kielce - 5,8%, pińczowskim - 6,5%, włoszczowskim - 6,6% i sandomierskim - 7,2%.

Liczba bezrobotnych w okresie od listopada 2016 r. do listopada 2017 r.

2. Zmiany w poziomie bezrobocia na przestrzeni 11 miesięcy 2017 roku:

- zarejestrowano **80.128** bezrobotnych (napływ),
- wyrejestrowano **91.750** bezrobotnych (odpływ).

Wśród nowo zarejestrowanych bezrobotnych:

- 45.638 zamieszkiwało na wsi (57,0% napływu), a 34.490 w mieście (43,0%),
- 38.736 to kobiety (48,3%), a 41.392 to mężczyźni (51,7%),
- 14.390 posiadało prawo do zasiłku (18,0%),
- 65.366 poprzednio pracowało (81,6%), a 14.762 dotychczas nie pracowało (18,4%).

W populacji bezrobotnych poprzednio pracujących przeważali mężczyźni (52,1%), a wśród dotychczas niepracujących kobiety (50,3%).

Z ogółu nowo zarejestrowanych bezrobotnych:

- 12.268 osób rejestrowało się po raz pierwszy, tj. 15,3% napływu,
- 67.860 osób zarejestrowało się po raz drugi i kolejny, tj. 84,7%.

Największy udział bezrobotnych powracających do rejestru po raz kolejny zanotowano w powiecie: skarżyskim - 89,1%, koneckim - 89,0%, opatowskim - 88,4% i ostrowieckim - 87,1%, natomiast najniższy w: pińczowskim - 76,4% i buskim - 78,9%.

3 Przyczyny wyłączenia z rejestru 91.750 bezrobotnych:

- **podjęcie pracy przez 42.549 osób**, co stanowiło **46,4%** ogółu wyłączonych,
- **rozpoczęcie stażu - 10.924 osoby**, tj. **11,9%**,
- **rozpoczęcie szkolenia - 2.082 osoby**, tj. **2,3%**,
- **rozpoczęcie prac społecznie użytecznych - 977 osób**, tj. **1,1%**,
- **skierowanie do agencji zatrudnienia w ramach zlecenia działań**
- **aktywizacyjnych - 1.656 osób**, tj. **1,8%**,

- **niepotwierdzenie gotowości do pracy - 11.570 osób, tj. 12,6%,**
- **dobrowolna rezygnacja ze statusu bezrobotnego - 6.979 osób, tj. 7,6%,**
- **odmowa ustalenia profilu pomocy - 28 osób,**
- **odmowa bez uzasadnionej przyczyny przyjęcia propozycji odpowiedniej**
- **pracy lub innej formy pomocy, w tym PAI - 6.815 osób, tj. 7,4 %,**
- **nabycie praw emerytalnych lub rentowych, nabycie praw do świadczenia**
- **przedemerytalnego, osiągnięcie wieku emerytalnego - 3.452 osoby, tj. 3,8%,**
- **pozostałe przyczyny (podjęcie nauki, inne) - 4.718 osób, tj. 5,1% ogółu wyłączonej.**

Do najważniejszych przyczyn wyłączenia z rejestrów należy podjęcie pracy (46,4%), niepotwierdzenie gotowości do pracy (12,6%) oraz rozpoczęcie stażu (11,9%).

3. Bezrobotni będący w szczególnej sytuacji na rynku pracy

Na koniec listopada 2017 roku zarejestrowane były **38.902 osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy** (85,5% ogółu), w tym 21.025 kobiet (54,0%).

Bezrobotni do 30 roku życia

Na koniec listopada 2017 roku w rejestrach pozostawały **13.454 osoby do 30 roku życia**, czyli **29,6%** ogółu bezrobotnych, w tym 7.845 kobiet (58,3%). W porównaniu do listopada 2016 roku populacja ta zmniejszyła się o 4.091 osób, tj. o 23,3%.

W okresie 11 miesięcy 2017 roku zarejestrowano **36.053 osoby** (45,0% napływu), w tym 17.874 kobiety (49,6%). Wyłączono natomiast **38.599 osób** (42,1% odpływu), pracę podjęło 17.635 osób (45,7%), szkolenia lub staż rozpoczęło 7.408 osób (19,2%), zaś 5.184 osoby (13,4%) nie potwierdziły gotowości do pracy.

W analizowanej grupie na koniec listopada 2017 roku bez pracy pozostawało **6.539 osób do 25 roku życia**, czyli **14,4%** ogółu bezrobotnych, w tym 3.526 kobiet (53,9%). W porównaniu do listopada 2016 roku liczebność tej grupy zmniejszyła się o 2.439 osób (o 27,2%), a udział w populacji bezrobotnych ogółem obniżył się o 1,4 p.p.

Długotrwale bezrobotni

Na koniec listopada 2017 roku zarejestrowanych było **23.850 długotrwale bezrobotnych** (**52,4%** ogółu), tzn. pozostających w rejestrach urzędów pracy ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, w tym 13.431 kobiet (56,3%).

W porównaniu do listopada 2016 roku populacja ta zmniejszyła się o 8.042 osoby (o 25,2%), obniżył się również jej udział w bezrobociu ogółem o 3,8 p.p.

W okresie 11 miesięcy 2017 roku **zarejestrowano 27.338 osób** (34,1% napływu), w tym 52,7% stanowiły kobiety, a **wyłączono 34.925 osób** (38,1% odpływu), w tym 51,5% kobiet. Do najważniejszych przyczyn wyłączenia z rejestrów należało podjęcie pracy przez 12.377 osób (35,4%), szkolenia lub staż rozpoczęło 4.307 osób (12,3%), zaś gotowości do pracy nie potwierdziło 4.280 osób (12,3%).

Bezrobotni powyżej 50 roku życia

W końcu listopada 2017 roku w ewidencji bezrobotnych pozostawało **11.268 osób powyżej 50 roku życia - 24,8%** ogółu, w tym 4.175 kobiet (37,1% tej populacji).

W porównaniu do listopada 2016 roku omawiana grupa bezrobotnych zmniejszyła się o 2.991 osób (o 21,0%), a udział obniżył się o 0,3 p.p.

W okresie 11 miesięcy 2017 roku **zarejestrowano 13.765 osób** (17,2% napływu), w tym 5.419 kobiet (39,4%), a **wyłączono 16.922 osoby** (18,4% odpływu), w tym 6.653 kobiety (39,3%).

Spośród wyrejestrowanych bezrobotnych - 6.784 osoby podjęły pracę (40,1%), a 1.664 osoby (9,8%) nie potwierdziły gotowości do pracy. 2 Art. 2 ust. 1 pkt. 5 ustawy o promocji zatrudnienia.

Niepełnosprawni

Na koniec listopada 2017 roku w rejestrach pozostawało **2.998 bezrobotnych niepełnosprawnych**, tj. **6,6%** ogółu bezrobotnych. W porównaniu do listopada 2016 roku omawiana grupa bezrobotnych zmniejszyła się o 657 osób (tj. o 18,0%), natomiast udział wzrósł 0,2 p.p. W okresie 11 miesięcy 2017 roku **zarejestrowano 5.487 osób**, tj. **6,8%** napływu, a **wylączono 6.156 osób**, w tym 2.549 osób z powodu podjęcia pracy (41,4% odpływu).

Wybrane kategorie bezrobotnych

Bezrobotne kobiety i mężczyźni

Na koniec listopada 2017 roku w ewidencji urzędów pracy pozostawały **23.952 kobiety** i **21.552 mężczyźni**, co stanowiło odpowiednio 52,6% i 47,4% ogółu bezrobotnych.

W porównaniu do listopada 2016 roku zmniejszyła się zarówno populacja bezrobotnych kobiet o 5.354 (o 18,3%), jak i mężczyźni o 5.862 (o 21,4%). Większość bezrobotnych kobiet (81,7%) i mężczyźni (84,9%) pracowała przed nabyciem statusu bezrobotnego. Udział bezrobotnych kobiet posiadających prawo do zasiłku wyniósł 16,0% i był wyższy od analogicznego udziału wśród mężczyźni - 14,9%. W okresie 11 miesięcy 2017 roku **zarejestrowano mniej bezrobotnych kobiet - 38.736** (48,3% napływu) niż **mężczyźni - 41.392** (51,7%).

Z ewidencji bezrobotnych wylączono 43.723 kobiety oraz **48.027 mężczyźni** odpowiednio: 47,7% i 52,3% ogółu wyłączonych. Mężczyźni stanowili większą grupę wśród podejmujących pracę 52,8% (22.464), kobiety zaś 47,2% (20.085), natomiast wśród osób skierowanych na staże zdecydowanie przeważały kobiety - 66,3% (7.243). W końcu listopada 2017 roku w rejestrach pozostawało 7.131 kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka, tj. 29,8% ogółu kobiet.

W okresie 11 miesięcy 2017 roku w analizowanej grupie zarejestrowano 5.248 kobiet, natomiast 2.062 podjęły pracę.

Najwyższy odsetek bezrobotnych kobiet odnotowano w powiecie jędrzejowskim - 60,9%, włoszczowskim - 60,4% oraz staszowskim - 59,3%, natomiast najniższy w: opatowskim - 46,8%, m. Kielce - 48,4% oraz kazimierskim - 48,9%.

Największą ilość wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej

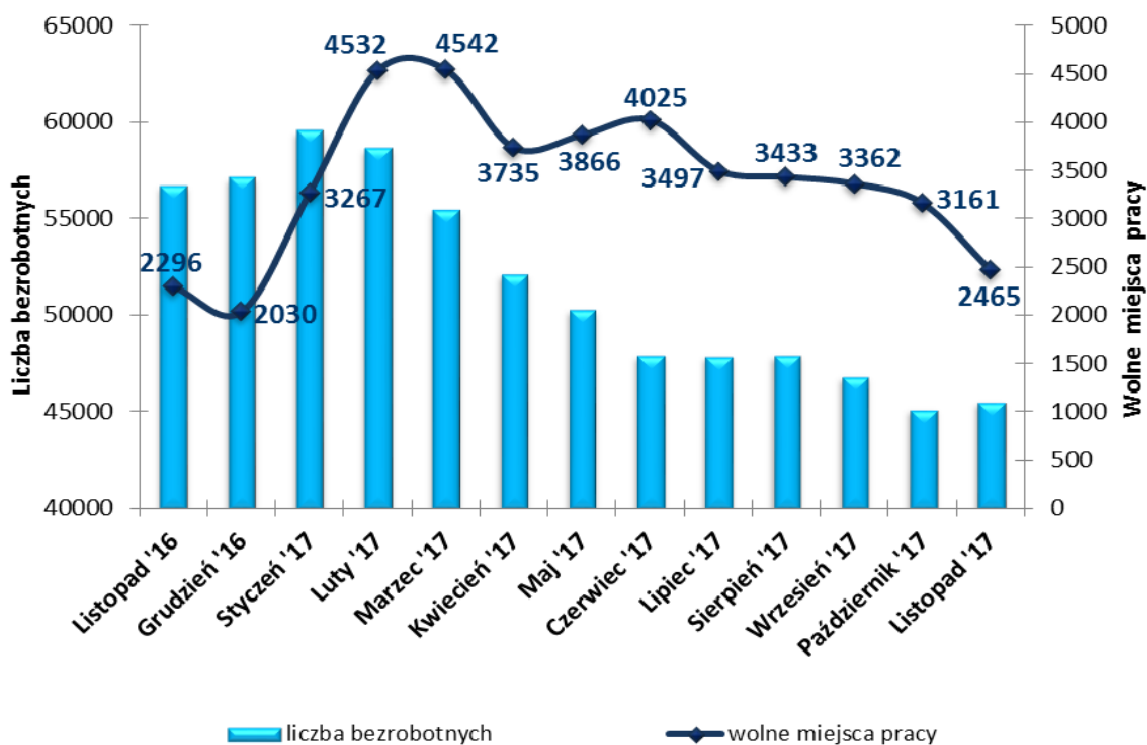
pracodawcy zgłosili w powiatach: kieleckim - 6.469 ofert, m. Kielce - 4.967, ostrowieckim - 4.141, starachowickim - 3.807, koneckim - 3.638, skarżyskim - 3.069, jędrzejowskim - 3.053, opatowskim - 2.698, a najmniej w: kazimierskim - 652 i pińczowskim - 733.

W okresie 11 miesięcy 2017 roku najwięcej wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej zgłoszono dla:

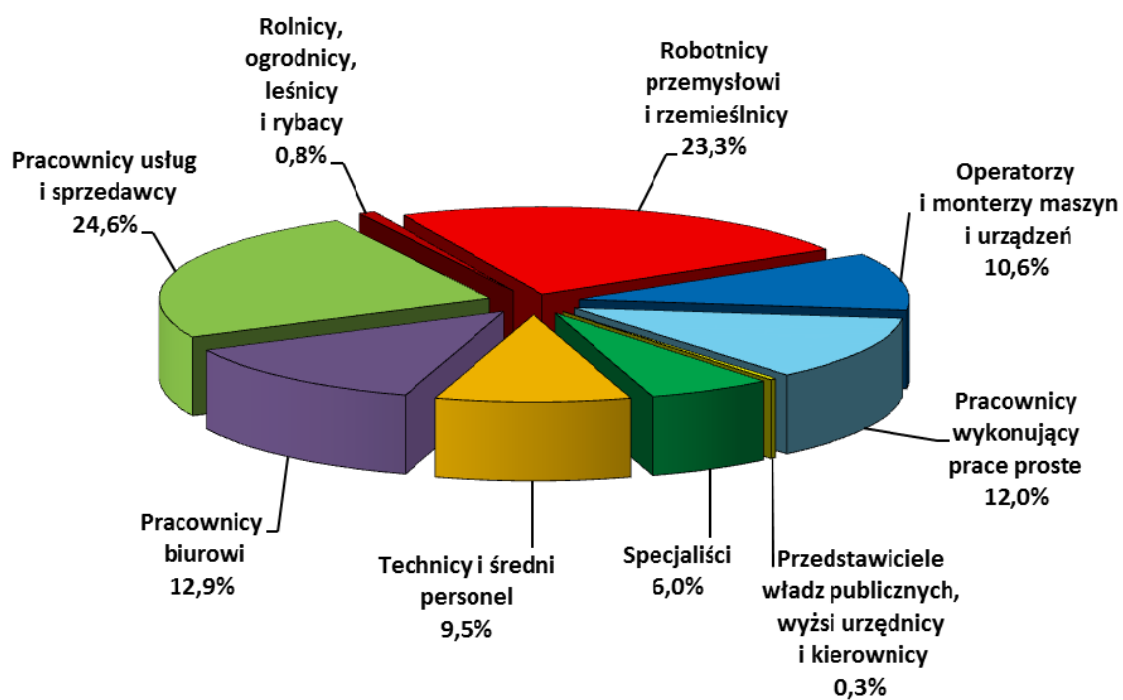
- **pracowników usług i sprzedawców - 9.821 ofert** (24,6%), w tym dla: pracowników sprzedaży w sklepach - 3.183 oferty, gospodarzy obiektów - 2.778, kucharzy - 648, fryzjerów, kosmetyczek i pokrewnych - 636, innych pracowników sprzedaży i pokrewnych - 590, kelnerów i barmanów - 515 oraz kasjerów i sprzedawców biletów - 417;
- **robotników przemysłowych i rzemieślników - 9.282 oferty** (23,3%), w tym dla: robotników budowlanych robót stanu surowego, robotników budowlanych robót wykończeniowych, malarzy - 4.057 ofert, formierzy odlewniczych, spawaczy, blacharzy, monterów konstrukcji metalowych i pokrewnych - 1.303, robotników w przetwórstwie spożywczym i pokrewnych - 1.151, mechaników maszyn i urządzeń - 721, kowali, ślusarzy i pokrewnych - 678, elektryków budowlanych oraz elektromechaników i elektromonterów - 519;

- **pracowników biurowych - 5.151 ofert (12,9%)**, w tym dla: pracowników obsługi biurowej - 2.713 ofert, pracowników do spraw ewidencji materiałowej i transportu - 1.124, pracowników do spraw finansowo - statystycznych - 414, pracowników do spraw informowania klientów - 322, sekretarek - 274 oraz pozostałych pracowników obsługi biura - 265;
- **pracowników wykonujących prace proste - 4.770 ofert (12,0%)**, w tym dla: robotników wykonujących prace proste w górnictwie i budownictwie - 1.456 ofert, robotników przy pracach prostych w przemyśle - 1.039, pomocy i sprzątarek domowych, biurowych, hotelowych - 754, innych pracowników wykonujących prace proste - 461 oraz pracowników pomocniczych przygotowujących posiłki - 444;
- **operatorów i monterów maszyn i urządzeń - 4.210 ofert (10,6%)**, w tym dla: kierowców ciężarówek i autobusów - 801 ofert, operatorów maszyn i urządzeń do produkcji wyrobów spożywczych - 529, kierowców samochodów osobowych, dostawczych i motocykli - 501, operatorów pojazdów wolnobieżnych - 492, operatorów maszyn do produkcji wyrobów włókienniczych, futrzarskich i skórzanych - 351 oraz monterów - 339;
- **techników i średniego personelu - 3.797 ofert (9,5%)**, w tym dla: agentów i pośredników handlowych - 755 ofert, pracowników administracyjnych i sekretarzy wyspecjalizowanych - 634, techników nauk fizycznych, chemicznych i technicznych - 386, średniego personelu z dziedziny prawa, spraw społecznych i religii - 380 i innego średniego personelu do spraw zdrowia - 330;
- **specjalistów - 2.414 ofert (6,0%)**, w tym dla: specjalistów do spraw sprzedaży, marketingu i public relations - 331 ofert, inżynierów (z wyłączeniem elektrotechnologii) - 292, specjalistów do spraw administracji i zarządzania - 220, innych specjalistów nauczania i wychowania – 200 oraz innych specjalistów ochrony zdrowia - 189;
- **rolników, ogrodników, leśników i rybaków - 310 ofert (0,8%)**, w tym dla rolników produkcji roślinnej - 200 ofert, robotników leśnych i pokrewnych - 69, hodowców zwierząt - 21;
- **przedstawicieli władz publicznych, wyższych urzędników i kierowników - 130 ofert (0,3%)**, w tym dla: kierowników w górnictwie, przemyśle, budownictwie i dystrybucji - 46 ofert oraz kierowników do spraw obsługi biznesu i zarządzania - 26. Wolne miejsca pracy przeznaczone dla: pracowników usług i sprzedawców, robotników przemysłowych i rzemieślników, pracowników biurowych oraz pracowników wykonujących prace proste - stanowiły **72,8%** wszystkich ofert.

Liczba bezrobotnych oraz wolne miejsca pracy zgłoszone od listopada 2016 roku do listopada 2017 roku

Struktura wolnych miejsc pracy według zawodów w okresie 11 miesięcy 2017 roku

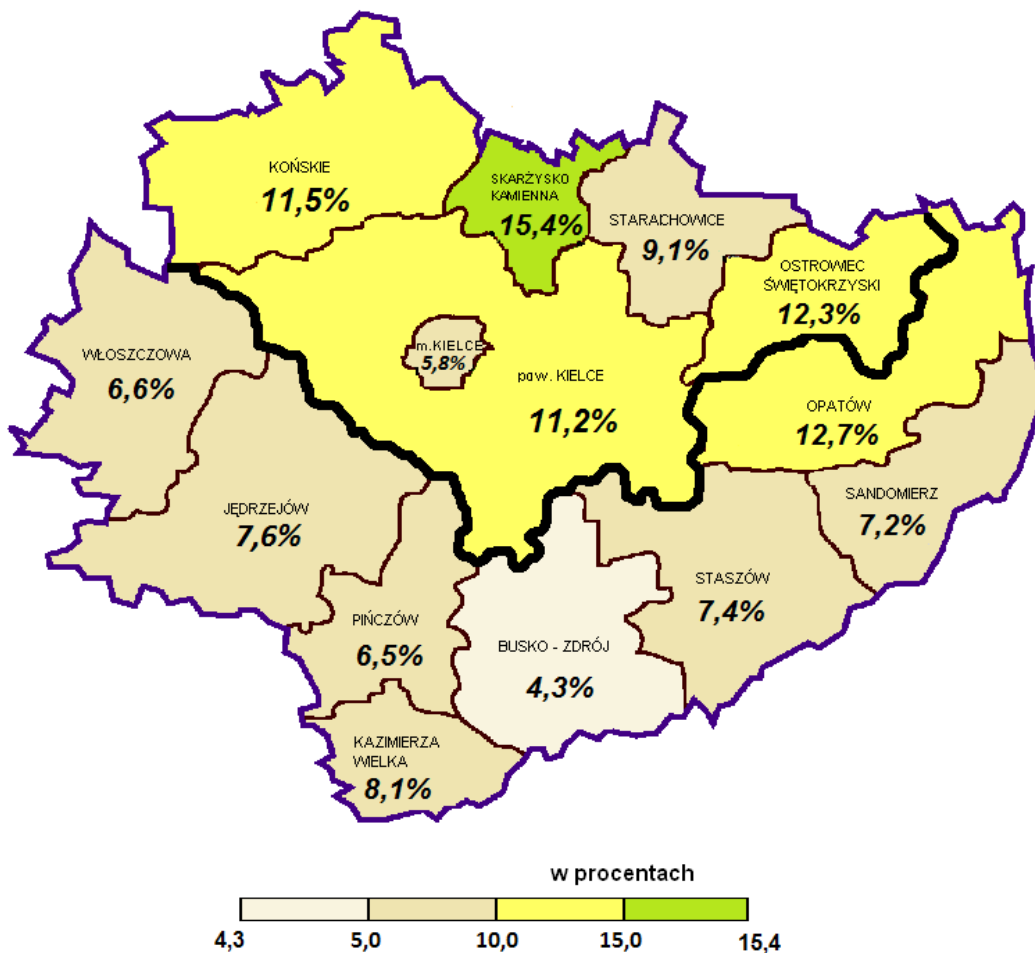

Utrzymujące się wyższe bezrobocie na wsi niż w mieście.

- Udział bezrobotnych zamieszkałych na wsi wynosił 56,1% ogółu zarejestrowanych.
- **Udział kobiet wśród bezrobotnych wyniósł 52,6%**. Z ogółu zarejestrowanych kobiet - **41,7% pozostawało bez pracy ponad rok**.
- Analogiczny odsetek dla mężczyzn wyniósł - **33,3%**.
- **Utrzymywanie się niekorzystnych cech w strukturze bezrobocia:**
 - **wysoki odsetek ludzi młodych do 30 roku życia - 29,6%**,
 - w wieku mobilnym 18-44 lata - **66,3%**,
 - **niski poziom wykształcenia** (wykształcenie zasadnicze zawodowe, gimnazjalne i niższe) posiadało **46,4%** ogółu bezrobotnych,
 - **długotrwale pozostawanie bez pracy (pow. 12 m-cy) - 37,7%**,
 - **wysoki udział bezrobotnych bez stażu pracy - 16,8%** ogółu.
- **Wysoki udział bezrobotnych bez kwalifikacji zawodowych - 25,8%** oraz **bez doświadczenia zawodowego - 24,5%**.
- **Udział bezrobotnych powyżej 50 roku życia wynosił 24,8%**.
- **8. Podsumowanie**
- **Liczba bezrobotnych** w listopadzie 2017 r. **zwiększyła się o 374 osoby** w odniesieniu do poprzedniego miesiąca i wyniosła **45.504 osoby**.
- Jest to najniższy poziom bezrobocia w listopadzie od 1999 roku.
- **W skali roku liczba bezrobotnych zmniejszyła się o 11.216 osób (19,8%)**,
- w tym kobiet o 5.354 osoby (18,3%), a mężczyzn o 5.862 osoby (21,4%).
- W porównaniu do 11 miesięcy 2016 roku **mniej bezrobotnych zarejestrowano (o 7,3%)** oraz **mniej wyłączono z rejestrów bezrobocia (o 4,3%)**.
- Najczęściej powodem wyłączenia z ewidencji bezrobotnych było podjęcie pracy (46,4%). W okresie 11 miesięcy 2017 roku **zatrudnienie uzyskało 42.549 osób**, w tym zdecydowana większość podjęła pracę niesubsydiowaną (73,9%).
- W okresie 11 miesięcy 2017 roku pracodawcy zgłosili do urzędów pracy **39.885 wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej, tj. o 19 mniej (0,1%)** w porównaniu do 11 miesięcy 2016 roku.
- W ramach programów rynku pracy powiatowe urzędy pracy w okresie 11 miesięcy 2017 r. **zакtywizowały 25.072 bezrobotnych**, w tym 12.759 osób do 30 roku życia (50,9%). Liczba osób, którym udzielono wsparcia **zmniejszyła się o 368 (1,4%)** w porównaniu do analogicznego okresu roku ubiegłego.

STOPA BEZROBOCIA W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM WEDŁUG POWIATÓW

Stan w dniu 30 listopada 2017 r.

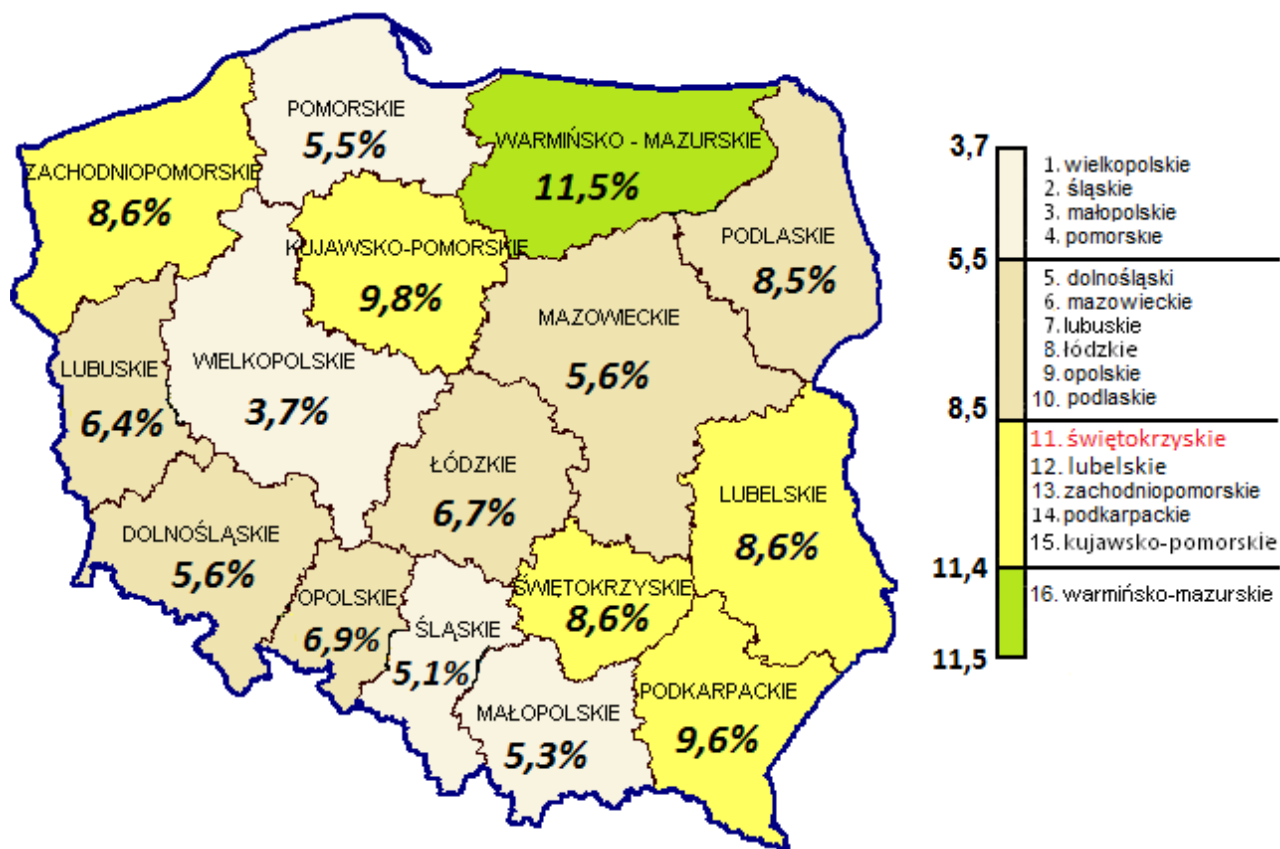
WOJEWÓDZTWO - 8,6%

- **podregion kielecki - 9,5%** (powiaty: kielecki, konecki, ostrowiecki, skarżyski, starachowicki oraz m. Kielce),

- **podregion sandomiersko - jędrzejowski - 7,3%**
(powiaty: buski, jędrzejowski, kazimierski,

STOPA BEZROBOCIA W POLSCE WEDŁUG WOJEWÓDZTW

Stan w dniu 30 listopada 2017 r.

POLSKA - 6,5%

II. Zapotrzebowanie na zawody – wyniki Barometru

Z drugiej edycji badania w świętokrzyskim wynika, że spośród 165 przebadanych profesji najczęściej zostało sklasyfikowanych w grupie zrównoważonego popytu i podaży na rynku pracy – 123 zawody, tj. 74,5% (w I edycji – 70,6%). Zwiększył się udział zawodów deficytowych (z 4% do 9,1%), natomiast obniżył się odsetek zawodów nadwyżkowych (z 19,2% do 11,5%). Obserwowane zmiany świadczą o poprawiającej się sytuacji na rynku pracy, ale jednocześnie pozwalają wnioskować, że w 2017 roku pracodawcy będą mieć większe problemy z rekrutacją pracowników.

Przyczyny niedopasowania popytu i podaży pracowników

- A. Brak kwalifikacji i związanych z nimi uprawnień
- B. Brak doświadczenia i umiejętności praktycznych.
- C. Brak kandydatów do pracy w zawodzie
- D. Niewystarczająca znajomość lub brak znajomości języków obcych
- E. Brak tzw. kompetencji miękkich
- F. Trudne warunki pracy
- G. Przeciwwskazania zdrowotne
- H. Niesatysfakcjonujące wynagrodzenie
- I. Niewłaściwe wybory edukacyjne
- J. Szara strefa
- K. Problemy z zatrudnieniem w branży rolnej

2.1. Zawody deficytowe i nadwyżkowe w skali województwa

W poszczególnych powiatach sytuacja różni się znacząco ze względu na odmienny charakter lokalnych rynków pracy. Zapotrzebowanie na pracowników uwarunkowane jest lokalizacją dużych zakładów pracy oraz strukturą branżową firm. Najwięcej zawodów, w których prognozowany jest deficyt, wystąpi w Kielcach i w powiecie kieleckim oraz sandomierskim (po 36), opatowskim (34) i ostrowieckim (29). Natomiast najwięcej zawodów nadwyżkowych odnotujemy w powiatach: skarżyskim (58), jędrzejowskim, Kielcach i kieleckim (po 30) oraz staszowskim (28).

Zawody deficytowe

Na poziomie regionu wyodrębniono 15 zawodów deficytowych. Przewiduje się, że w grupie profesji najbardziej poszukiwanych w 2017 roku znajdują się:

- **Kierowcy samochodów ciężarowych i ciągników siodłowych**
- **Spawacze**
- **Pielęgniarki i położne**
- **Samodzielni księgowi**
- **Fryzjerzy**
- **Przedstawiciele handlowi**
- **Ślusarze**
- **Lekarze**
- **Błacharze i lakiernicy samochodowi**
- **Piekarze**
- **Betoniarze i zbrojarze**

1.2.4. Dochody i ubóstwo mieszkańców OW

Obserwowany od wielu lat wzrost wysokości wynagrodzeń nominalnych, przy stosunkowo niskiej dynamice cen towarów i usług konsumpcyjnych (inflacji) oznacza zwiększenie możliwości dochodowych osób pracujących. Trend ten jest zauważalny w całej Polsce, przy czym poziom płac i natężenie zmian determinuje zarówno miejsce zamieszkania, jak i rozwój gospodarczy danego obszaru.

Wyniki na podstawie rocznych sprawozdań wykazały w 2016 r. **przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto** w Świętokrzyskiem na poziomie 3669,57 zł, które było wyraźnie niższe niż w kraju. Na przestrzeni lat 2002-2016 rozbieżność ta zwiększała się nierównomiernie, ale stale – od 11,7% do 14,5%. Łącznie w tym okresie płace przyrosły w województwie o 85,5% wobec 91,6% w kraju.

Źródłem dokładniejszych danych (min. wg zawodów, z podziałem na miasto/wieś) jest badanie o charakterze reprezentacyjnym, realizowane co dwa lata. Podlegają mu zatrudnieni, którzy w roku badania przepracowali cały październik. Dostępne wyniki obejmują lata 2008-2014.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto na obszarach wiejskich (tabela poniżej) wyniosło w 2014 r. 3413,23 zł, tj. mniej o 5,6% niż średnio w województwie i o 16,9% niż

przeciętnie w kraju. Na przestrzeni siedmiu lat wzrost płac na wsi przebiegał nieznacznie szybciej niż w województwie (o 26,5% wobec 25,9%), przy czym kształtował się nierównomiernie w poszczególnych powiatach.

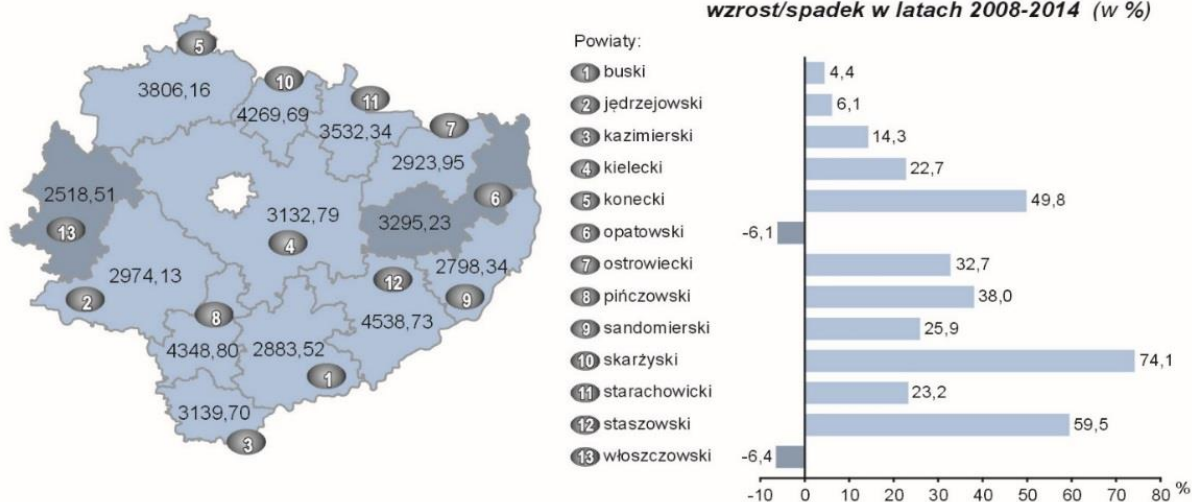
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie świętokrzyskim w latach 2008 i 2014			
Wyszczególnienie		2008	2014
A – w zł	B – w odsetkach		
Ogółem	A	2870,06	3614,02
	B.....	100,0	100,0
miasto	A	2916,95	3689,62
	B.....	101,6	102,1
wieś	A	2698,04	3413,23
	B.....	94,0	94,4

Źródło: Badanie reprezentacyjne GUS.

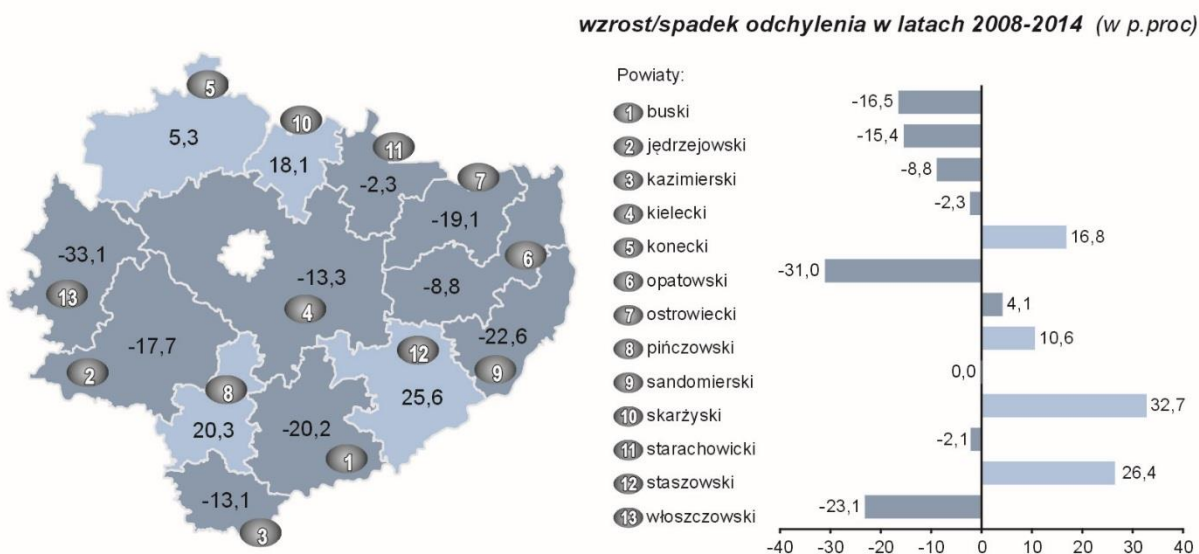
Zróznicowanie terytorialne wzrostu wynagrodzeń w latach 2008-2014 było wysokie (wykres 1). W dwóch powiatach (opatowskim i włoszczowskim), charakteryzujących się bardzo niskim stopniem urbanizacji (21-22%), odnotowano spadek płac o ponad 6%. W pozostałych powiatach wzrost oscylował pomiędzy 4,4-74,1%. Najwięcej zyskali zatrudnieni w powiatach: skarżyskim (74,1%), staszowskim (59,5%) i koneckim (49,8%), natomiast najmniej – w powiatach: buskim (4,4%) oraz jędrzejewskim (6,1%).

W efekcie, na terenach wiejskich powiatów, nastąpiła zmiana **poziomów wynagrodzeń w stosunku do średniego w województwie** (wykres 2). W 2014 r. pensje o wartości ponadprzeciętnej otrzymali pracownicy w czterech powiatach – staszowskim (o 25,6%), pińczowskim (o 20,3%), skarżyskim (o 18,1%) i koneckim (o 5,3%). Najmniej korzystnie ukształtowały się one w powiatach: włoszczowskim (niższe o 33,1%), sandomierskim (o 22,6%) oraz buskim (o 20,2%). Tym samym zaostreniu uległy dysproporcje między wysokością wynagrodzeń w powiatach – rozpiętość pomiędzy największymi a najmniejszymi wyniosła ponad 2120 zł wobec przeszło 1304 zł sześć lat wcześniej.

Wykr. 1 Miesięczne wynagrodzenia brutto na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego w 2014 r.

Wykr. 2 Odchylenie względne miesięcznych wynagrodzeń brutto na obszarach wiejskich od przeciętnego w województwie świętokrzyskim w 2014 r. (w %)

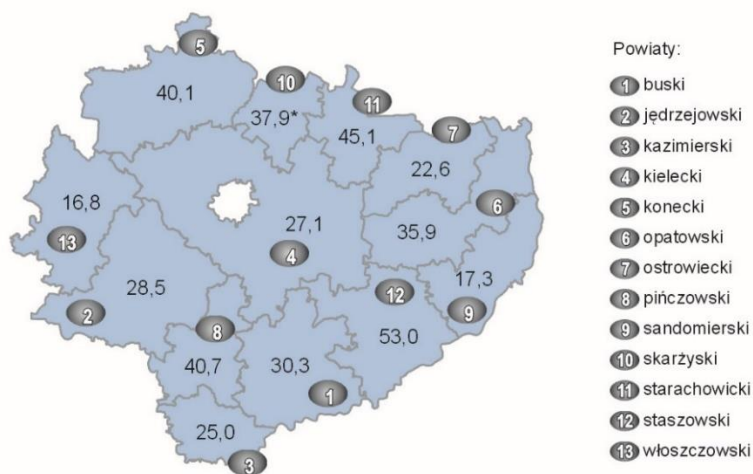

Źródło: Badanie reprezentacyjne GUS.

Na obszarach wiejskich województwa w 2014 r **wynagrodzenie wyższe od przeciętnego** otrzymywała co trzecia zatrudniona osoba (34,2%). Odsetek notowany w całym Świętokrzyskim był niewiele wyższy (36,3%), a w kraju nawet niższy (34,0%). Wynika to z uniwersalnej zasady, że grupa osób o bardzo wysokich poborach pozostaje relatywnie nieliczna, narastają natomiast różnice pułapu najmniej i najwięcej zarabiających.

Występowało znaczne rozwarstwienie terytorialne (wykres 3), mocno związane (szczególnie w powiatach słabiej zurbanizowanych) z istnieniem podmiotów większych, dobrze prosperujących, o wysokim poziomie wynagrodzeń. Wskaźnik wahał się od 16,8% w powiecie włoszczowskim do 53,0% w staszowskim (Elektrownia Połaniec SA – Grupa GDF Suez Polska).

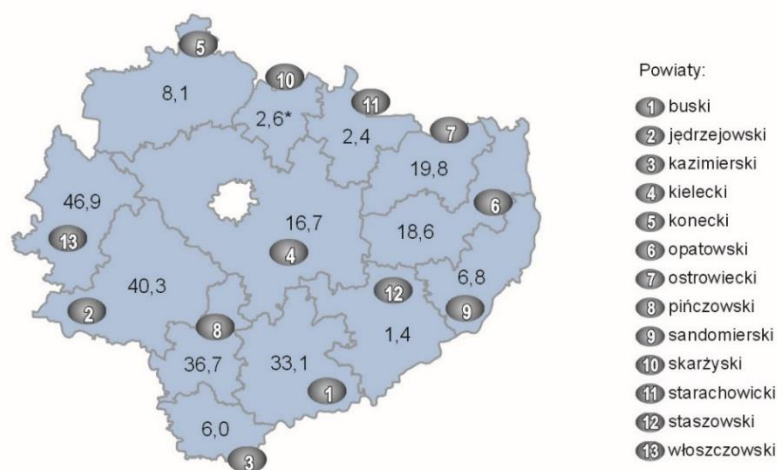
Wykr. 3 Odsetek osób na obszarach wiejskich, które w 2014 r. otrzymały wynagrodzenie wyższe od przeciętnego w województwie świętokrzyskim

Rosnące zróżnicowanie wysokości wynagrodzeń obrazuje też wzrost **udziału pracowników, którzy otrzymywali najniższe wynagrodzenia**. Na terenach wiejskich wynagrodzenie co najwyżej równe wynagrodzeniu minimalnemu (czyli kwocie 1680 zł) otrzymywało w 2014 r. 19,2% zatrudnionych. Było to prawie trzykrotnie więcej niż w 2008 r., kiedy odsetek sięgał 6,9% (dla kwoty 1126 zł). Wskaźnik w całym województwie kształtował się niżej (11,7% wobec 4,6% sześć lat wcześniej), ale pozostawał zdecydowanie większy niż w kraju (8,6% w 2014 r.).

Przedział rozpiętości między powiatami był wysoki – od 1,4% w staszowskim do 46,9% we włoszczowskim (wykres 4).

Wykr. 4 Odsetek osób na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego, które w 2014 r. otrzymały wynagrodzenie co najwyżej minimalne (1680 zł)

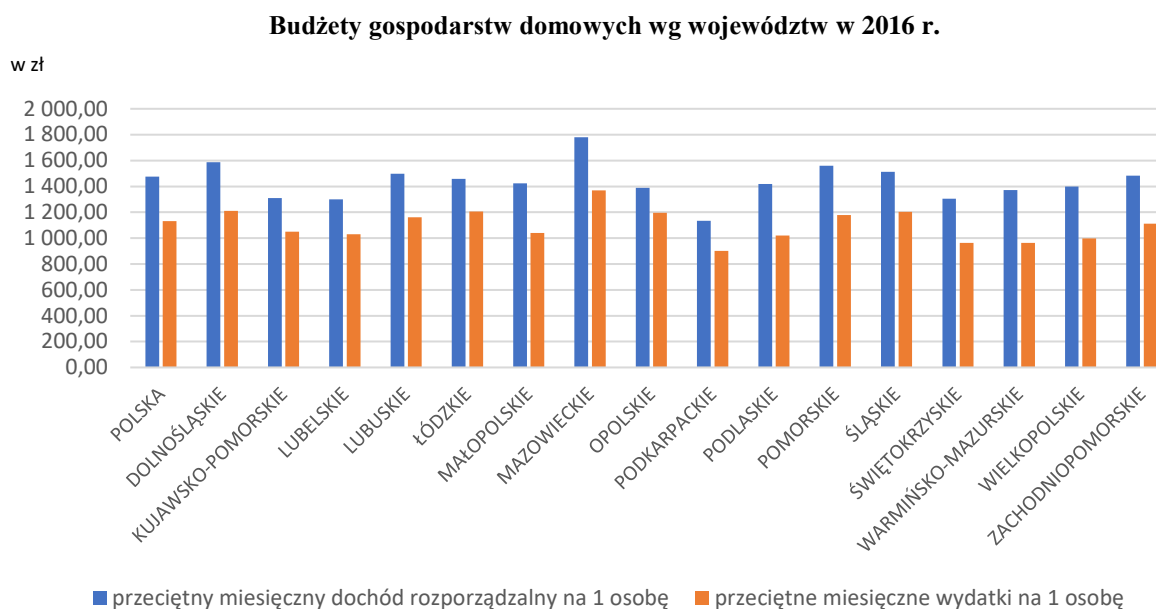
Ubóstwo w województwie świętokrzyskim w latach 2010-2016*

Dochody ludności są podstawowym czynnikiem warunkującym poziom konsumpcji dóbr i usług. Stanowią również miarę poziomu życia ludności. Od możliwości finansowych zależy bowiem poczucie stabilizacji i bezpieczeństwa w różnych dziedzinach życia.

Na przestrzeni kilku lat można zaobserwować poprawę przeciętnej sytuacji materialnej gospodarstw domowych, gdyż wzrosły zarówno dochody, jak i wydatki (wykres 1). Z badania budżetów gospodarstw domowych wynika, że w 2016 roku w województwie świętokrzyskim przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych wyniósł 1305,96 zł i był wyższy w porównaniu do 2015 r. jak i 2010 r. odpowiednio o – 8,6% i 27,2%. Uzyskany poziom dochodu rozporządzalnego w województwie świętokrzyskim stanowił 88,6% w 2016 r. i 86,0% w 2010 r. przeciętnego dochodu rozporządzalnego w kraju. W 2016 r. podobnie jak w Świętokrzyskiem, przeciętny miesięczny dochód niższy niż 90% średniej krajowej odnotowano w trzech województwach: podkarpackim, lubelskim i kujawsko-pomorskim.

Analogicznie do dochodów wzrastały przeciętne wydatki. W 2016 r. przeciętne miesięczne wydatki na 1 osobę w świętokrzyskich gospodarstwach domowych osiągnęły poziom 963,17 zł i były wyższe o 6,6% w stosunku do 2015 r. i o 15,8% w stosunku do 2010 r. Przeciętne polskie gospodarstwo domowe w 2016 r. wydawało na osobę 1131,64 zł tj. o 168,47 zł więcej niż

w województwie świętokrzyskim. Przeciętne miesięczne wydatki poniżej 90% średniej krajowej odnotowano także w województwach: podkarpackim, wielkopolskim i warmińsko-mazurskim.

Źródło: Bank Danych Lokalnych, GUS

*Podstawę publikowanych przez GUS danych dotyczących zasięgu ubóstwa ekonomicznego w Polsce stanowią wyniki badań budżetów gospodarstw domowych. Prowadzone są metodą reprezentacyjną, a najniższym szczeblem agregowania danych jest województwo.

Rok 2016 jest czwartym z kolei, w którym w kraju utrzymywał się wzrost gospodarstw oceniających swoją sytuację materialną jako raczej dobrą albo bardzo dobrą (33,5% gospodarstw domowych ogółem wobec 28,5% w 2015 r.) oraz obniżył się odsetek gospodarstw postrzegających ją jako złą albo raczej złą (12,9% wobec 15,7% w 2015 r.)

Według subiektywnej oceny sytuacji materialnej, w województwie świętokrzyskim w 2016 r. 9,6% osób w gospodarstwach domowych oceniło swoją sytuację materialną jako bardzo dobrą, 21,0% – jako raczej dobrą, 57,3% – jako przeciętną, 10,0% – jako raczej złą, a 2,1% – jako złą.

W stosunku do 2015 roku wzrosła liczba gospodarstw, które oceniły swoją sytuację materialną jako bardzo dobrą o 5,2 p.proc. i raczej dobrą o 5,5 p.proc. oraz obniżył się odsetek gospodarstw postrzegających ją jako przeciętną, (o 4,5 p.proc.) raczej złą (o 4,0 p.proc.) i złą (o 2,2 p.proc.)

Ubóstwo jest pojęciem wieloaspektowym i jednoznaczne jego zdefiniowanie jest niezwykle trudne. Najczęściej postrzegane jest przez pryzmat materialny(ekonomiczny) i wiąże się z faktem niezaspokojenia podstawowych potrzeb na pożądanym poziomie.

Podstawę publikowanych przez GUS danych dotyczących zasięgu ubóstwa ekonomicznego w Polsce stanowią jak w przypadku dochodów i wydatków wyniki badań budżetów gospodarstw domowych.

W swoich obliczeniach GUS uwzględnia kilka granic ubóstwa. Przyjęcie granicy ubóstwa na poziomie minimum egzystencji pozwala na oszacowanie skali ubóstwa skrajnego. Uwzględnienie tzw. granicy ustawowej wskazuje na grupę osób, która zgodnie z obowiązującymi przepisami jest uprawniona do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej. Z kolei zastosowanie relatywnej granicy na poziomie 50% średnich wydatków pokazuje tych, których poziom konsumpcji jest niższy niż większości ludzi w Polsce i odbiega znacząco od poziomu przeciętnego.

W 2016 roku odnotowano znaczący spadek zasięgu ubóstwa skrajnego oraz ubóstwa relatywnego. W kraju w 2016 r. w ubóstwie skrajnym żyło prawie 5% osób (wobec niecałych 7% w 2015 r.), a w ubóstwie relatywnym – nieco mniej niż 14% osób (wobec niecałych 16% w 2015 r.) Stopa ubóstwa ustawowego w ciągu czterech ostatnich lat pozostała na poziomie zbliżonym osiągając mniej niż 13%.

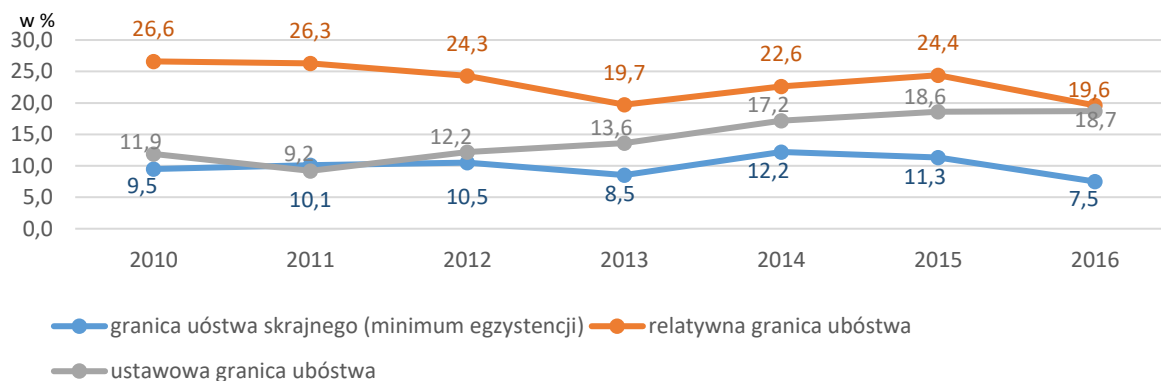
Zasięg ubóstwa w województwie świętokrzyskim w latach 2010-2016 przedstawia wykres 2.

W województwie świętokrzyskim w 2016 r. 7,5% osób w gospodarstwach domowych znajdowało się poniżej minimum egzystencji – w skali kraju 4,9%. Minimum egzystencji przyjmowane jest za granicę ubóstwa skrajnego tzn. uwzględnia jedynie potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia. Minimum egzystencji w IV kwartale 2016 r. wyznaczone zostało na poziomie 550 zł dla gospodarstwa 1-osobowego oraz 1486 zł dla gospodarstwa 4-osobowego (w skład, którego wchodziły 2 osoby dorosłe i 2 dzieci do lat 14). W 2016 r. w trzech województwach (lubelskim, podkarpackim i warmińsko-mazurskim) odnotowano wyższy niż w województwie świętokrzyskim odsetek osób żyjących poniżej granicy minimum egzystencji. Udział osób żyjących poniżej granicy ubóstwa skrajnego w województwie świętokrzyskim był wyższy o 5,3 p.proc. od najniższego w kraju, natomiast niższy o 1,5 p.proc. od najwyższego w kraju. Zasięg ubóstwa w województwie świętokrzyskim w latach 2010-2016 wyrażony w trzech granicach obrazuje wykres 2.

W kraju w 2016 roku znajdowało się 13,9% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej relatywnej granicy ubóstwa – w województwie świętokrzyskim 19,6%. Na przestrzeni 6 lat w naszym regionie nastąpił znaczny spadek osób w gospodarstwach o wydatkach poniżej 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych (w porównaniu do 2015 r. o 4,8 p.proc, do 2010 r. i o 7,0 p.proc.)

W przypadku ubóstwa ustawowego przy obliczaniu granic obowiązują dwie wielkości progowe – dla osoby samotnie gospodarującej (gospodarstwo jednoosobowe) oraz dla osoby w gospodarstwie wieloosobowym. W IV kwartale 2016 roku wartości progowe dla gospodarstwa 1-osobowego wynosiły 634 zł, natomiast dla gospodarstwa wieloosobowego – 514 zł. W kraju odsetek osób żyjących poniżej ustawowej granicy ubóstwa wyniósł 12,7% natomiast w województwie świętokrzyskim – 18,7%.

**Zasięg ubóstwa w województwie świętokrzyskim według przyjętych
w danym roku granic ubóstwa w latach 2010-2016**
(% osób w gospodarstwach domowych)

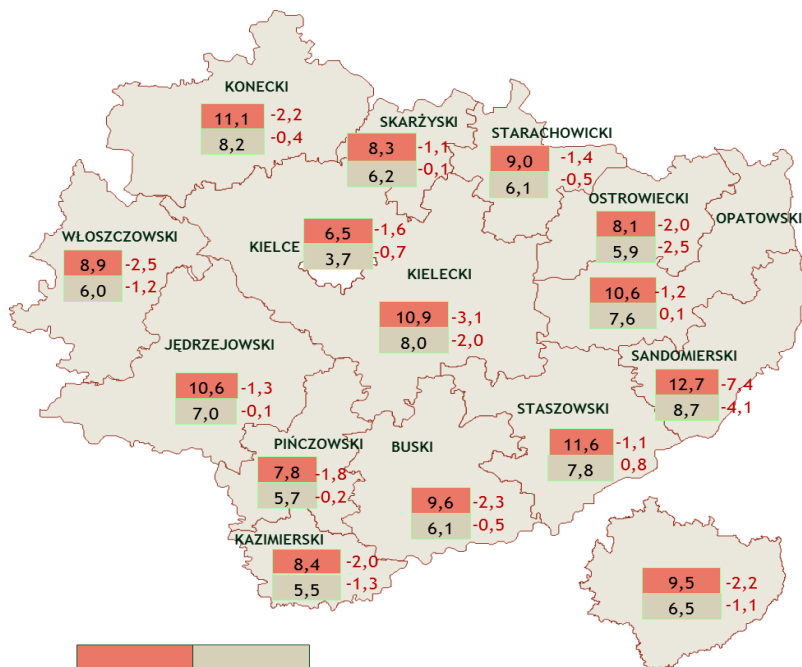

Źródło: Bank Danych Lokalnych, GUS

W 2015 r. w województwie świętokrzyskim liczba beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej wyniosła ponad 119,2 tys. osób stanowiąc 4,4% osób korzystających z pomocy społecznej w kraju. W porównaniu z 2014 rokiem odnotowano spadek ich liczby o 7,6%, zaś z 2010 r. o 20,8%. Na przestrzeni lat 2010-2015 wzrost liczby beneficjentów odnotowano jedynie w latach 2012 i 2013 po podwyższeniu w październiku 2012 r. kryterium dochodowego uprawniającego do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej. Województwo świętokrzyskie jest jednym z obszarów o największej częstości korzystania z pomocy. Wskaźnikiem określającym tę skalę jest udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem, który w 2015 roku osiągnął w naszym regionie wartość 9,5%, w Polsce wyniósł 7,1%. (mapa 1.)

W Świętokrzyskiem w 2015 r. spośród blisko 120 tys. beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej prawie 69% (82,2 tys.) to osoby ubogie (członkowie ubogich gospodarstw domowych oraz osoby bezdomne korzystające z pomocy społecznej z dochodem poniżej kryterium dochodowego). W stosunku do 2010 roku ich liczba zmniejszyła się o 15% (o 14,7 tys.). We wszystkich powiatach województwa świętokrzyskiego nastąpił spadek osób korzystających z pomocy społecznej w stosunku do 2010 r. a największy odnotowano w powiecie sandomierskim (o 38,6%). Wśród osób ubogich (poniżej kryterium dochodowego) jedynie w powiecie staszowskim wzrosła liczba osób korzystających z pomocy (9,8% w stosunku do 2010 r.).

**Udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem
w województwie świętokrzyskim w 2015 roku
(zmiana wskaźnika w porównaniu do 2010 r.)**

W 2015 r. z pomocy społecznej świadczonej przez gminy skorzystało 47,1 tys. świętokrzyskich gospodarstw domowych, w tym blisko 68% (32,0 tys.) to zbiorowość ubogich gospodarstw domowych z dochodami poniżej kryterium dochodowego.

Liczba gospodarstw domowych ogółem, które skorzystały z pomocy w 2015 r. zmniejszyła się w porównaniu z 2014 r. o 5,5%, a w porównaniu z 2010 r. o 10,4%. Nastąpił również spadek liczby gospodarstw ubogich (poniżej kryterium dochodowego) – w porównaniu do 2014 roku o 3,3% zaś do 2010 r. o 4,8%.

Przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym korzystającym ze środowiskowej pomocy społecznej w województwie świętokrzyskim w 2015 r. wyniosła 2,52, zaś w 2010 r. 2,85.

1.2.5. Sytuacja społeczno-gospodarcza obszarów wiejskich województwa świętokrzyskiego

Funkcjonowanie w Polsce publicznego transportu zbiorowego regulowane są poprzez ustawę z 16 grudnia 2010 roku o publicznym transporcie zbiorowym. Zgodnie z nią transport może odbywać się na podstawie:

1. Umowy o świadczenie usług w zakresie publicznego transportu zbiorowego.
2. Potwierdzenia zgłoszenia przewozu.
3. Decyzji o przyznaniu otwartego dostępu.

W obowiązującym systemie transportu zbiorowego organizatorem publicznego transportu zbiorowego, zwanym dalej „Organizatorem”, właściwym ze względu na obszar działania lub zasięg przewozów jest:

1. Gmina:

- na linii komunikacyjnej albo sieci komunikacyjnej w gminnych przewozach pasażerskich,
- której powierzono zadanie organizacji publicznego transportu zbiorowego na mocy porozumienia między gminami – na linii komunikacyjnej albo sieci komunikacyjnej w gminnych przewozach pasażerskich, na obszarze gmin, które zawarły porozumienie.

2. Związek międzygminny:

- na linii komunikacyjnej albo sieci komunikacyjnej w gminnych przewozach pasażerskich, na obszarze gmin tworzących związek międzygminny.

3. Powiat:

- na linii komunikacyjnej albo sieci komunikacyjnej w powiatowych przewozach pasażerskich,
- któremu powierzono zadanie organizacji publicznego transportu zbiorowego na mocy porozumienia między powiatami – na linii komunikacyjnej albo sieci komunikacyjnej w powiatowych przewozach pasażerskich, na obszarze powiatów, które zawarły porozumienie.

4. Związek powiatów:

- na linii komunikacyjnej albo sieci komunikacyjnej w powiatowych przewozach pasażerskich, na obszarze powiatów tworzących związek powiatów.

5. Związek powiatowo-gminny:

- na linii komunikacyjnej albo sieci komunikacyjnej w powiatowo-gminnych przewozach pasażerskich na obszarze gmin lub powiatów tworzących związek powiatowo-gminny.

6. Związek metropolitalny:

- na linii komunikacyjnej albo sieci komunikacyjnej w metropolitalnych przewozach pasażerskich,

- któremu powierzono zadanie organizacji publicznego transportu zbiorowego na mocy porozumienia z jednostką samorządu terytorialnego.

7. Województwo:

- właściwe ze względu na najdłuższy odcinek planowanego przebiegu linii komunikacyjnej, w uzgodnieniu z województwami właściwymi ze względu na przebieg tej linii komunikacyjnej albo sieci komunikacyjnej – na linii komunikacyjnej albo sieci komunikacyjnej w międzywojewódzkich przewozach pasażerskich,
- na linii komunikacyjnej albo sieci komunikacyjnej w wojewódzkich przewozach pasażerskich oraz w transporcie morskim,
- któremu powierzono zadanie organizacji publicznego transportu zbiorowego na mocy porozumienia między województwami właściwymi ze względu na planowany przebieg linii komunikacyjnej albo sieci komunikacyjnej – na linii komunikacyjnej albo sieci komunikacyjnej w wojewódzkich przewozach pasażerskich, na obszarze województw, które zawarły porozumienie.

8. Minister właściwy do spraw transportu:

- na linii komunikacyjnej albo sieci komunikacyjnej w międzywojewódzkich i międzynarodowych przewozach pasażerskich w transporcie kolejowym.

Ww. jednostki samorządu terytorialnego, związki czy minister właściwy do spraw transportu, w związku z wykonywaniem zadań organizatora transportu zbiorowego, są zobowiązani do opracowania, przyjęcia i aktualizacji planu zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego.

Plany transportowe opracowują:

- gminy liczące co najmniej 50 tys. mieszkańców,
- powiaty liczące co najmniej 80 tys. mieszkańców,
- związki i porozumienia międzygminne powyżej 80 tys. mieszkańców,
- związki i porozumienia powiatów obejmujące 120 tys. mieszkańców,
- związki powiatowo-gminne,
- związki metropolitarne,
- województwa,
- minister właściwy ds. transportu.

27 października 2014 roku Sejmik Województwa Świętokrzyskiego uchwalił Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego województwa świętokrzyskiego. Zakłada on 17 możliwych do utworzenia linii komunikacyjnych o charakterze użyteczności publicznej. Plan określa podstawowe zasady funkcjonowania wojewódzkich przewozów pasażerskich, wykonywanych jako przewozy o charakterze użyteczności publicznej w ramach publicznego transportu zbiorowego na rynku objętym zasadami konkurencji regulowanej, jak również

ich finansowanie ze środków publicznych, sposób świadczenia, prognozowane zapotrzebowanie oraz potencjalne kierunki rozwoju.

W 2016 roku wydanych przez Marszałka Województwa było 279 zezwoleń na wykonywanie regularnej i regularnej specjalnej komunikacji. Usługi przewozowe na 169 liniach regularnych oraz regularnych specjalnych świadczyło 91 przewoźników. Ww. wydane zezwolenia dotyczyły linii komunikacyjnych wykraczających poza obszar co najmniej jednego powiatu, lecz nieprzekraczających granic województwa (zezwolenia wydane w uzgodnieniu z właściwymi starostami) oraz linii komunikacyjnych wykraczających poza obszar co najmniej jednego województwa (zezwolenia wydane w uzgodnieniu z właściwymi marszałkami).

Województwo Świętokrzyskie aktualnie ma podpisaną umowę z jednym Operatorem, który świadczy usługi w transporcie kolejowym. Umowa została zawarta 9 grudnia 2015r. ze spółką Przewozy Regionalne na okres od 13 grudnia 2015r. do 12 grudnia 2020r. Umowa została zawarta w trybie bezpośrednim na zasadach określonych w art. 22 ust. 1 pkt 3 Ustawy o publicznym transporcie zbiorowym.

Umowa zakłada realizację połączeń kolejowych na liniach komunikacyjnych:

- 1) Linia Kolejowa Nr 61 i Nr 4
 - a) Kielce – Częstochowa, w relacjach (tam i z powrotem):
 - Kielce – Włoszczowa
 - Włoszczowa – granica województwa - Częstochowa
 - Kielce – granica województwa – Częstochowa
 - b) Kielce – Włoszczowa - granica województwa – Katowice (tam i z powrotem)

- 2) Linia Kolejowa Nr 8 i Nr 25:
 - a) Kielce – Ostrowiec, w relacji (tam i z powrotem):
 - Kielce – Skarżysko Kamienna
 - Kielce – Ostrowiec Świętokrzyski
 - Skarżysko Kamienna – Ostrowiec Świętokrzyski

- 3) Linia Kolejowa Nr 8 i nr 62:
 - a) Kielce – Kraków, w relacji (tam i z powrotem):
 - Kielce – granica województwa - Kraków
 - Kielce – Sędziszów
 - Sędziszów – granica województwa - Kraków
 - b) Kielce – Katowice, w relacji (tam i z powrotem):
 - Kielce - granica województwa - Katowice
 - Sędziszów – granica województwa – Katowice

Na wszystkich ww. liniach komunikacyjnych istnieje możliwość uruchamiania nowych relacji, ich łączenia oraz wydłużania.

Wykorzystanie i dostępność Internetu szerokopasmowego na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego

Według raportu UKE p.n. „Pokrycie terytorium Rzeczypospolitej Polskiej istniejącą infrastrukturą telekomunikacyjną oraz budynkami umożliwiającymi kolokację” opublikowanego w lipcu 2016r. na terenie województwa świętokrzyskiego aż w 1610 miejscowościach nie było żadnego węzła dostępowego umożliwiającego dostęp do Internetu szerokopasmowego, natomiast w 558 tylko jeden operator oferował takie usługi (tabela poniżej). Dostępność Internetu szerokopasmowego na danym obszarze jest zależna od obecności węzłów dostępowych operatorów telekomunikacyjnych świadczących usługi szerokopasmowe w odległości do 1- 2 km od danej lokalizacji.

Tabela 1. Występowanie węzłów dostępowych

WOJEWODZTWO	0 PT	1 PT	2 PT	3-9 PT	10 lub więcej PT
DOLNOŚLĄSKIE	1080	856	337	313	32
KUJAWSKO-POMORSKIE	2134	874	323	279	25
LUBELSKIE	2152	984	535	398	21
LUBUSKIE	713	335	141	140	10
ŁÓDZKIE	3492	1023	278	234	26
MAŁOPOLSKIE	457	448	399	672	36
MAZOWIECKIE	6303	1417	453	404	41
OPOLSKIE	537	322	186	151	11
PODKARPACKIE	440	414	302	535	24
PODLASKIE	2956	571	146	114	12
POMORSKIE	1803	576	245	256	23
ŚLĄSKIE	433	293	210	366	61
ŚWIĘTOKRZYSKIE	1610	558	192	153	12
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	3070	570	146	123	14
WIELKOPOLSKIE	3361	1218	477	463	42
ZACHODNIOPOMORSKIE	2051	578	244	194	16

źródło: UKE

Według danych przedstawionych w Tabeli 2 brak węzłów umożliwiających świadczenie usług szerokopasmowych występował głównie w małych miejscowościach (poniżej 1000 mieszkańców) – dotyczył zatem w głównej mierze obszarów wiejskich, szczególnie tych o niskiej gęstości zaludnienia.

Tabela 2. Występowanie telekomunikacyjnych węzłów dostępowych w podziale na typy miejscowości ze względu na liczbę mieszkańców

Wielkość miejscowości	0 PT	1 PT	2 PT	3-9 PT	10 lub więcej PT
powyżej 100 000	0	0	0	0	39
50 001 - 100 000	0	0	0	0	48
20 001 - 50 000	0	0	0	15	120
5 001 - 20 000	0	0	0	257	166
1 001 - 5 000	43	244	525	1991	30
501 - 1 000	563	1302	1184	1278	1

101 - 500	13507	7661	2641	1107	0
do 100	18479	1830	264	147	2

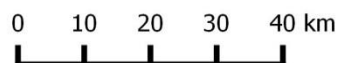
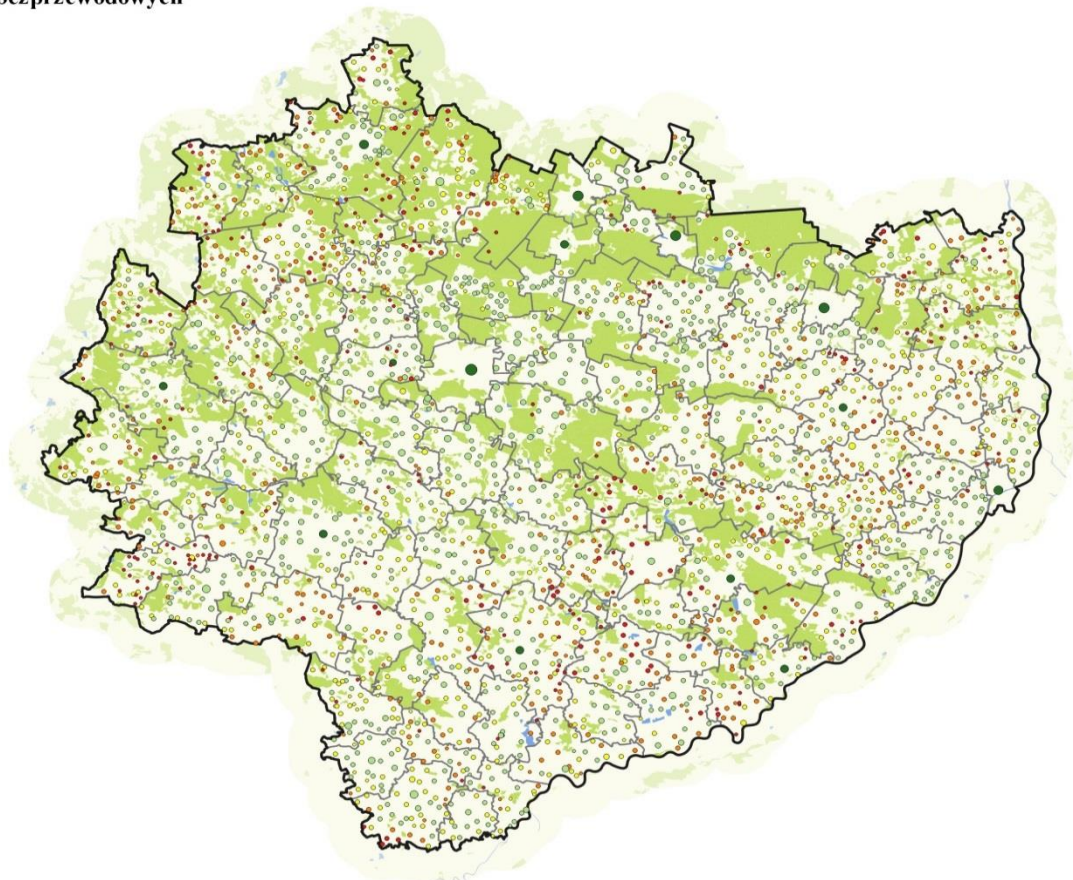
źródło: UKE

Obrazowo sytuacja ta została pokazana na poniższej mapce gdzie przedstawiony został zasięg działania sieci kablowych i bezprzewodowych na terenie Województwa Świętokrzyskiego (źródło: załącznik do Raportu UKE).

Rysunek 1. Zasięg działania sieci kablowych i bezprzewodowych na terenie województwa świętokrzyskiego (źródło UKE)

WOJEWÓDZTWO ŚWIĘTOKRZYSKIE

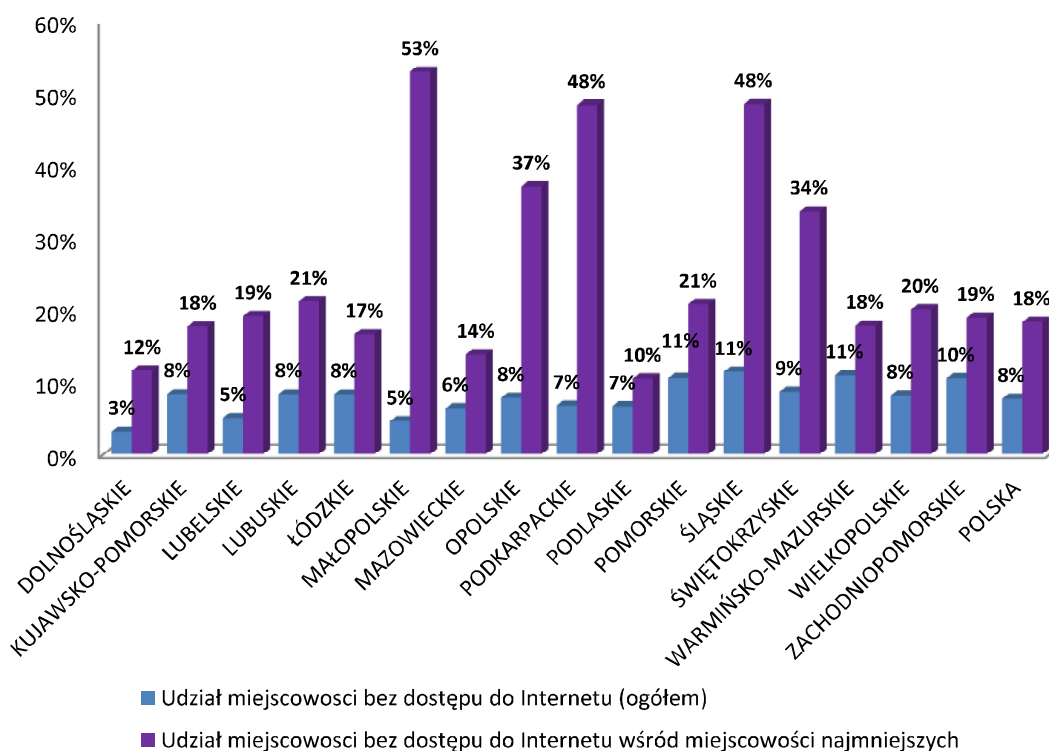
Zasięg działania sieci kablowych i bezprzewodowych

Liczba podmiotów (PT), które zadeklarowały posiadanie przyłączy kablowych do budynków lub zainstalowanych terminali bezprzewodowych w budynkach w poszczególnych miejscowościach

liczba PT	liczba mieszkańców
• 0	• do 100
• 1	• 101-500
• 2	• 501-1000
• 3 -9	• 1001-5 000
• 10+	• 5 001-20 000
	• 20 001-50 000
	• 50 001-100 000
	• powyżej 100 000

Jak pokazuje poniższe zestawienie w Województwie Świętokrzyskim w 9% miejscowości nie ma w ogóle możliwości korzystania z dostępu do Internetu tradycyjnego z tego 35% stanowią miejscowości mniejsze (do 100 mieszkańców).

W powyższych zestawieniach nie zostały uwzględnione aktualnie realizowane projekty w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa, działanie 1.1 p.n. „Wylimitowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach”. W Tabeli 3. podano planowany do osiągnięcia poziom penetracji usługami dostępu do Internetu szerokopasmowego w ramach II Konkursu POPC na terenie województwa świętokrzyskiego. W ostatniej kolumnie wyszczególniono liczbę gospodarstw domowych pozostających poza zasięgiem sieci po realizacji projektów w ramach POPC.

Tabela 3. Zasięg sieci dostępnych planowanych do wybudowania w ramach POPC II Konkurs

ID OBSZARU	NAZWA OBSZARU W RAMACH II KONKURSU POPC	Całkowita liczba gospodarstw domowych możliwych do objęcia zasięgiem na obszarze interwencji	Minimalna liczba gospodarstw domowych do objęcia zasięgiem	Liczba gospodarstw domowych zadeklarowana do objęcia zasięgiem	Liczba gospodarstw domowych nie objęta zasięgiem sieci
3.3.26.52a	KIELECKI część A	48846	19246	22921	25925
3.3.26.52b	KIELECKI część B	45407	19985	36084	9323
3.3.26.53a	SANDOMIERSKO-JĘDRZEJOWSKI część A	35564	11128	18885	16679
3.3.26.53b	SANDOMIERSKO-JĘDRZEJOWSKI część B	52407	18294	25860	26547
Województwo Świętokrzyskie Suma:		182224	68653	103750	78474
					43,06%

Źródło: dane z CPPC

Z danych zamieszczonych w Tabeli nr 3 wynika, że jeśli przedsiębiorcy mający wybudować sieć w ramach POPC wywiążą się ze swych deklaracji to i tak 43% gospodarstw domowych ze 182.224, skasyfikowanych przez UKE jako tzw. „białe plamy”, po realizacji projektów w

ramach II Konkursu POPC w Województwie Świętokrzyskim, w dalszym ciągu pozostanie poza zasięgiem sieci szerokopasmowej.

Wnioski:

1. W Województwie Świętokrzyskim występuje bariera infrastrukturalna w dostępie do szerokopasmowego Internetu obejmująca przede wszystkim miejscowości małe (poniżej 1000 mieszkańców a w szczególności te poniżej 100 mieszkańców).
2. Realizacja projektów w ramach POPC nie rozwiąże w całości problemu tzw. „białych plam” – około 78,5 tys. gospodarstw domowych, znajdujących się głównie na obszarach o małej gęstości zaludnienia (na obszarach wiejskich), pozostanie poza zasięgiem sieci dostępu do szerokopasmowego Internetu.
3. Aby zrealizować cele Agendy Cyfrowej 2020, tj. zapewnić możliwość dostępu do szerokopasmowego Internetu dla 100% gospodarstw domowych do 2020 r., konieczna jest rozbudowa sieci szerokopasmowej w obszarach o małej gęstości zaludnienia. Ze względu na to, że obszary te są nieatrakcyjne inwestycyjnie dla podmiotów komercyjnych konieczne jest zapewnienie dofinansowania do budowy takich odcinków sieci ze środków publicznych (środków UE) z możliwie największym poziomem dofinansowania.
4. JST powinny wspierać inwestycje operatorów komercyjnych mające na celu objęcie zasięgiem sieci małe miejscowości poprzez np. obniżanie stawek za zajęcie pasa drogowego, budowę kanałów technologicznych przy przebudowie/remontcie dróg, udostępnianie budynków dla budowy masztów radiowych lub wspólną realizację inwestycji zmierzających do rozszerzenia zasięgu Regionalnych Sieci Szerokopasmowych.

Produkcja energii elektrycznej z OZE w powiatowych budynkach użyteczności publicznej		
Powiat	Źródło energii	Moc zainstalowana [MW]
pińczowski	biopaliwa ciekłe	0,058
pińczowski	energia słoneczna	37,2
kazimierski	woda	0,16
kielecki	energia słoneczna	0,05
sandomierski	energia słoneczna	0,07
włoszczowski	energia słoneczna	0,034

Produkcja energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii (OZE)

Powiat	Gmina	Źródło energii	Budynki prywatne		Budynki użyteczności publicznej		Przedsiębiorstwa	
			Ilość instalacji	Moc zainstalowana [MW]	Ilość instalacji	Moc zainstalowana [MW]	Ilość instalacji	Moc zainstalowana [MW]
opatowski	Bačkowice	energia słoneczna			1	0,02		
kazimierski	Bejsce	energia słoneczna	20	0,09	1	0,082		
kazimierski	Bejsce	woda	2	0,038				
kielecki	Bieliny	energia słoneczna			2			
buski	Busko-Zdrój	energia słoneczna					1	0,03
ostrowiecki	Ćmielów	wiatr					2	1,2
ostrowiecki	Ćmielów	woda					1	0,15
kielecki	Daleszyce	energia słoneczna	22	0,095	2	0,04		
sandomierski	Dwikozy	woda	1	0,03	0		0	
sandomierski	Dwikozy	wiatr	0		0		1	1700
sandomierski	Dwikozy	energia słoneczna	2	0,003	0		0	
konecki	Fałków	wiatr					1	1
buski	Gnojno	energia słoneczna	217	0,33				
opatowski	Iwaniska	energia słoneczna	50					
kazimierski	Kazimierza Wielka	wiatr					2	0,165
kazimierski	Kazimierza Wielka	energia słoneczna			1	0,12		
kazimierski	Kazimierza Wielka	woda	1	0,0207				
włoszczowski	Kluczewsko	wiatr					3	0,575
konecki	Końskie	energia słoneczna			1	0,176		
włoszczowski	Krasocin	wiatr	1	0,2	0		0	
włoszczowski	Krasocin	energia słoneczna	60		0		1	0,01
opatowski	Lipnik	energia słoneczna			4	0,111		
kielecki	Miedziana Góra	wiatr	2	1,2	0		0	
starachowicki	Starachowice	Ogniwa fotowoltaiczne	0	0,0001	0	1E-05	0	1E-04
sandomierski	Obrazów	wiatr					2	1000
jędrzejowski	Oksa	Energia słoneczna	4	8,7	0	0	0	0
opatowski	Opatów	fotowoltaika	0		2	0,04	0	

opatowski	Ożarów	wiatr					1	0,25
starachowicki	Pawłów	wiatr	5	10				
staszowski	Połaniec	energia słoneczna			1	0,039		
staszowski	Połaniec	woda	1					
konecki	Radoszyce	energia słoneczna			1	15,6		
staszowski	Rytwiany	woda	0		0		2	85
staszowski	Rytwiany	energia słoneczna	3		0			
sandomierski	Samborzec	energia słoneczna			49	0,016		
sandomierski	Sandomierz	energia słoneczna			120	0,204		
kielecki	Sitkówka-Nowiny	fotowoltaika			1	0,003		
kazimierski	Skalbmierz	woda					1	0,01
kazimierski	Skalbmierz	energia słoneczna	10	0,03				
skarżyski	Skarżysko-Kamienna	wiatr					1	0,03
skarżyski	Skarżysko-Kamienna	energia słoneczna	5	0,026				
jędrzejowski	Słupia Jędrzejowska	energia słoneczna			1	0,02		
konecki	Słupia (Konecka)	energia słoneczna	27	1290	4	300		
konecki	Smyków	wiatr	0		0		2	1,35
jędrzejowski	Sobków	wiatr	0		0		1	0,8
kielecki	Strawczyn	energia słoneczna	33	0,074	1	0,04		
staszowski	Szydłów	energia słoneczna			0			
buski	Tuczepy	energia słoneczna	209				0	

Realizacja zadań					
Powiat	Gmina	Nazwa zadania realizowanego przez gminę	Zakres rzeczowy	Koszt realizacji zadania [zł]	Wartość dofinansowania [zł]
buski	Busko-Zdrój	Montaż instalacji solarnych na domach prywatnych na terenie Gminy Busko-Zdrój w ramach projektu pn. „Instalacja systemów energii odnawialnej na budynkach użyteczności publicznej i domach prywatnych w gminach powiatu buskiego i pińczowskiego”	7638,9 MW	16078641,74	12058981,31
buski	Busko-Zdrój	Wykonanie ogniw fotowoltaicznych dla potrzeb oświetlenia parku zdrojowego w Busku - Zdroju w ramach projektu pn. „Instalacja systemów energii odnawialnej na budynkach użyteczności publicznej i domach prywatnych w gminach powiatu buskiego i pińczowskiego”	0,03 MW	1022527,29	869148,20
buski	Busko-Zdrój	Zaprojektowanie i budowa instalacji solarnej do podgrzewu wody dla budynku Krytej Pływalni przy ul. Grotta w Busku-Zdroju w ramach projektu pn. „Instalacja systemów energii odnawialnej na budynkach użyteczności publicznej i domach prywatnych w gminach powiatu buskiego i pińczowskiego”	0,33 MW	1473624,18	1105218,14
buski	Gnojno	Instalacja palet kolektorów słonecznych na bud.	0,33 MW	1516866,57	875990,45
buski	Stopnica	Instalacja systemów energii odnawialnej na budynkach użyteczności publicznej oraz domach prywatnych w gminach powiatu buskiego i pińczowskiego (kolektory słoneczne do podgrzewania ciepłej wody użytkowej)	1,94 MW	4000000,00	4000000,00

buski	Tuczepy	Instalacja systemów energii odnawialnej na budynkach użyteczności publicznej i domach prywatnych w gminach powiatu buskiego i pińczowskiego	209 szt.	1849441,72	1479553,38
buski	Wiślica	Instalacja kolektorów słonecznych na budynkach użyteczności publicznej i domach prywatnych na terenie Gmin tj. Sędziszów, Wiślica, Stopnica, Tuczepy, Nowy Korczyn, Gnojno, Solec Zdrój, Pacanów, Pińczów, Kije” w trybie „projektuj i wybuduj”	210 szt.	2021124,57	1515843,43
buski	Wiślica	Instalacja kolektorów słonecznych na budynkach użyteczności publicznej i domach prywatnych na terenie Gmin tj. Sędziszów, Wiślica, Stopnica, Tuczepy, Nowy Korczyn, Gnojno, Solec – Zdrój, Pacanów, Pińczów, Kije ” w trybie „projektuj i wybuduj”	172 szt.	1215011,92	911258,94
Razem w powiecie buskim				29 177 237,99	22 815 993,85
kazimierski		Podniesienie efektywności energetycznej obiektów użyteczności publicznej na terenie powiatu Kazimierskiego i Kieleckiego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa świętokrzyskiego na lata 2007-2013”		2528450,00	2013962,00
kazimierski		Podniesienie efektywności energetycznej obiektów użyteczności publicznej na terenie powiatu Kazimierskiego i Kieleckiego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa świętokrzyskiego na lata 2007-2013”		1900782,36	1436969,14
Razem w powiecie kazimierskim				4 429 232,36	3 450 931,14

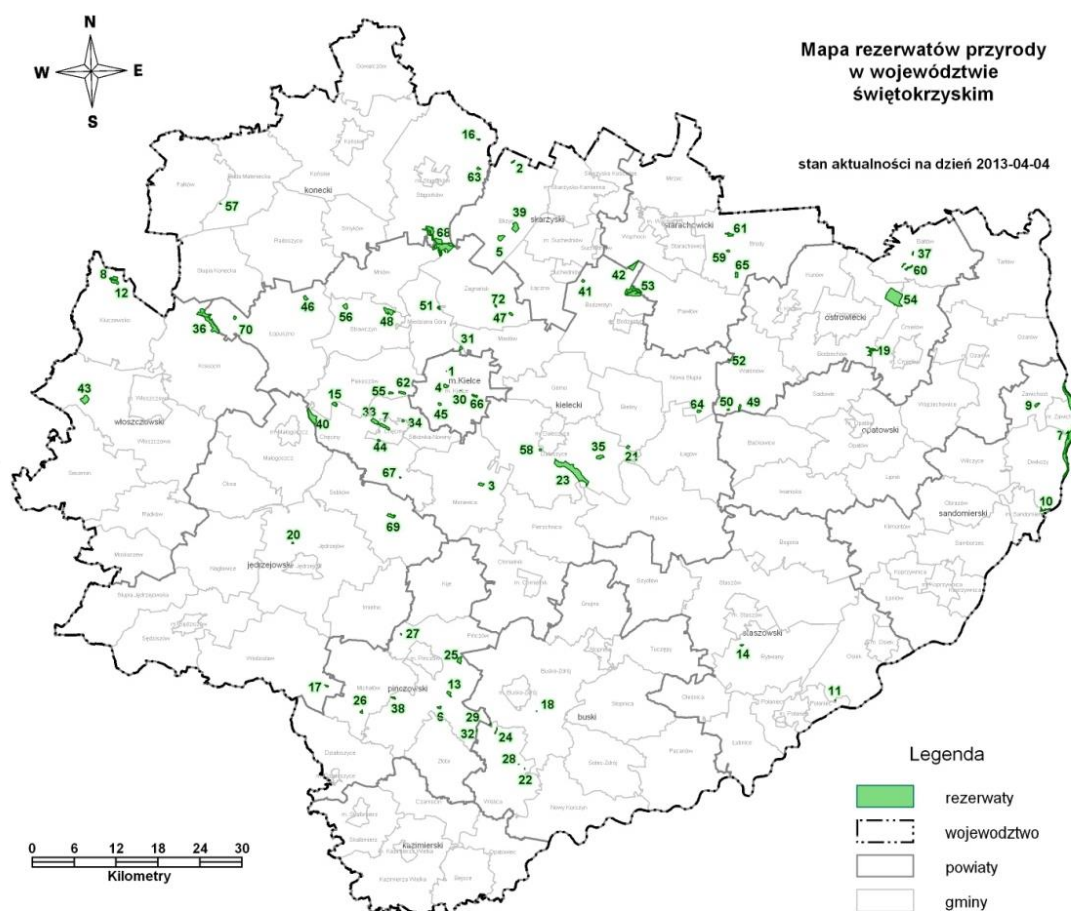
Kielce	Kielce	Budowa mikroinstalacji ogniwo fotowoltaicznych na budynku Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 28, ul. Górnicza 64	10 kW	94600,05	0,00
m. Kielce	Kielce	Budowa mikroinstalacji ogniwo fotowoltaicznych na budynku Gimnazjum nr 7 ul. Krzyżanowskiej 8	10 kW	94600,05	0,00
m. Kielce	Kielce	Termomodernizacja Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 16, ul. Krzemionkowa 1	45 %	3799725,00	2821600,00
Razem w powiecie kieleckim grodzkim				3 988 925,10	2 821 600,00
kielecki	Miedziana Góra	Konkurs ekologiczny na szczeblu gminnym na najciekawszy "List dla Ziemi"	1010 osób	5427,80	0,00
Razem w powiecie kieleckim				5 427,80	0,00
konecki	Końskie	Budowa aktywnego systemu odgazowania kwatery składowiska odpadów komunalnych w Końskich przy ul. Spacerowej 145 (PGK Sp. z o.o. Końskie)	0,1 MW	1457000,00	1457000,00
konecki	Końskie	Budowa instalacji fotowoltaicznej na terenie Regionalnego Zakładu Zagospodarowania Odpadami w m. Końskie, przy ul. Spacerowej 145 (PGK Sp. z o.o. Końskie)	1 MW	4180000,00	4180000,00
konecki	Końskie	Montaż paneli fotowoltaicznych na dachu w budowa budynku administracyjno-socjalnego dla potrzeb PGK w Końskich (PGK Sp. z o.o. Końskie)	0,04 MW	185000,00	185000,00
Razem w powiecie koneckim				5 822 000,00	5 822 000,00

ostrowiecki		Termomodernizacja Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego		2600000,00	2210000,00
ostrowiecki		Poprawa efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej powiatu ostrowieckiego Dom Pomocy Społecznej, ul. Grabowiecka 7.		1100000,00	935000,00
ostrowiecki		Poprawa efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej powiatu ostrowieckiego Bursa Szkolna, Internat przy Zespole Szkół Ogólnokształcących Mistrzostwa Sportowego		900000,00	765000,00
ostrowiecki		Poprawa Infrastruktury Muzeum Historyczno-Archeologicznego i Rezerwatu Krzemionki Opatowskie		5400000,00	4590000,00
ostrowiecki		Renowacja i modernizacja zabytkowego Pałacu Wielopolskich wraz z zagospodarowaniem terenu		1300000,00	1105000,00
Razem w powiecie ostrowieckim				11 300 000,00	9 605 000,00
pińczowski	Pińczów	„Instalacja systemów energii odnawialnej na budynkach użyteczności publicznej oraz domach prywatnych w gminach powiatu buskiego i pińczowskiego”	2,605 MW	6912655,91	5131570,42
pińczowski	Pińczów	"Instalacja kolektorów słonecznych na budynkach użyteczności publicznej i domach prywatnych na terenie Gmin Sędziszów, Wiślica, Stopnica, Tuczępy, Nowy Korczyn, Gnojno, Solec Zdrój, pacánów, Pińczów, Kije"	0,854 MW	1834340,58	1375755,43
Razem w powiecie pińczowskim				8 746 996,49	6 507 325,85

włoszczowski		System zasilania awaryjnego wspomagany energią słoneczną - zakup i montaż paneli fotowoltaicznych z akumulatorami gromadzącymi generowaną nadwyżkę energii	12,38 kW	130900,00	0,00
włoszczowski		Udzielenie dotacji Gminie Radków na zadanie pn. Dokończenie termomodernizacji budynku zdrowia w Bieganowie - 2015 r.	450 m ²	44280,00	31280,00
Razem w powiecie włoszczowskim				175 180,00	31 280,00
Razem w województwie świętokrzyskim				63 644 999,74	28 238 136,99

1.2.6. Zasoby środowiskowe na OW

Wartości przyrody żywej i nieożywionej oraz typowe dla regionu świętokrzyskiego krajobrazy podlegają ochronie. Ustanowione zostały 72 rezerwy. Nasze rezerwy to enklawy chroniące najcenniejsze fragmenty Gór Świętokrzyskich, Ponięcia i Ziemi Sandomierskiej. Z uwagi na zróżnicowaną budowę geologiczną, warunki klimatyczne, szatę roślinną oraz działalność człowieka prezentują niezwykle bogactwo przyrodnicze. W województwie występują wszystkie rodzaje rezerwatów – zgodnie z aktualnie obowiązującym rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 30 marca 2005 r. w sprawie rodzajów, typów i podtypów rezerwatów. Są to rezerwy o charakterze geologicznym, leśnym, stepowym, faunistycznym, florystycznym, torfowiskowym, wodnym, słonoroślowym i krajobrazowym. W niektórych z nich występują gatunki roślin i zwierząt o reliktowym lub endemicznym charakterze a także formy geologiczne niespotykane nigdzie indziej w Polsce. Rozmieszczenie rezerwatów jest bardzo nierównomierne, co jest wynikiem zróżnicowania atrakcyjności przyrodniczej poszczególnych części województwa. Największe ilości występują w północnej części województwa, z dającą się zauważyć pewną koncentracją w okolicach Kielc i Chęcina oraz na Ponięciu. Na terenie Niecki Nidziańskiej są to głównie rezerwy stepowe w których przedmiotem ochrony jest przede wszystkim roślinność kserotermiczna.

1 Ślichowice im. J.Czarnockiego	25 Pieczyska	49 Małe Gołoborze
2 Ciechostowice	26 Wroni Dół	50 Szczytniak
3 Radomice	27 Skowronno	51 Kręgi Kamienne
4 Karczówka	28 Przęślin	52 Wąwóz w Skałach
5 Świnia Góra	29 Winiary Zagojskie	53 Góra Sieradowska
6 Krzyżanowice	30 Kadzielnia	54 Krzemionki Opatowskie
7 Góra Zelejowa	31 Sufraganiec	55 Moczydło
8 Bukowa Góra	32 Skotniki Górne	56 Perzowa Góra
9 Zielonka	33 Góra Żakowa	57 Piekielko Szkuckie
10 Góry Pieprzowe	34 Jaskinia Raj	58 Słopiec
11 Zamczysko Turskie	35 Cisów im. Z. Czubińskiego	59 Skały pod Adamowem
12 Murawy Dobromierskie	36 Oleszno	60 Ulów
13 Grabowiec	37 Modrzewie	61 Rosochacz
14 Dziki Staw	38 Polana Polichno	62 Chelosiowa Jama
15 Góra Miedzianka	39 Dalejów	63 Gagaty Sołtykowskie
16 Skałki Piekło pod Niekłaniem	40 Milechowy	64 Góra Jeleniowska
17 Lubcza	41 Kamień Michniowski	65 Skały w Krynkach
18 Owczary	42 Wykus	66 Wietrznia im. Z. Rubinowskiego
19 Lisiny Bodzechowskie	43 Ługi	67 Wolica
20 Gaj	44 Góra Rzepka	68 Górna Krasna
21 Zamczysko	45 Biesak Białogon	69 Wzgórza Sobkowskie
22 Góry Wschodnie	46 Góra Dobrzeszowska	70 Ewelinów
23 Białe Ługi	47 Barcza	71 Wisła pod Zawichostem
24 Skorocice	48 Barania Góra	72 Zachelmie

Specjalne obszary ochrony siedlisk Natura 2000 w gminach województwa

L.p.	Nazwa obszaru	Kod	Gmina	Powierzchnia w gminie [ha]
1	Dolina Białej Nidy	PLH260013	Chęciny	5,74
			Jędrzejów	720,68
			Małogoszcz	663,95
			Moskorzew	301,89
			Nagłowice	868,95
			Oksa	1088,94
			Radków	964,37
			Sobków	350,58
2	Dolina Bobrzy	PLH260014	Włoszczowa	151,74
			m. Kielce	243,21
			Miedziana Góra	38,18
			Piekoszów	208,92
3	Dolina Czarnej	PLH260015	Strawczyn	122,38
			Bliżyn	0,2
			Fałków	132,84
			Końskie	672,06
			m. Stąporków	129,15

			Radoszyce	566,35
			Ruda Maleniecka	1350,61
			Smyków	96,17
			Stąporków	1281,93
4	Dolina Czarnej Nidy	PLH260016	Chęciny	318,9
			Daleszyce	125,22
			Morawica	747,38
5	Dolina Górnej Mierzawy	PLH260017	Sędziszów	286,98
6	Dolina Górnej Pilicy	PLH260018	Kluczewsko	1434,5
			Krasocin	759,42
			m. Włoszczowa	7,16
			Moskorzew	200,8
			Secemin	939,24
			Słupia Jędrzejowska	1029,78
			Włoszczowa	1310,9
7	Dolina Kamiennej	PLH260019	Bałtów	1148,12
			Bodzechów	205,63
			Ćmielów	730,28
			m. Ćmielów	282,37
			m. Ostrowiec	28
			Tarłów	64,14
8	Dolina Krasnej	PLH260001	Bliżyn	116,93
			Końskie	113,02
			Mniów	108,47
			Stąporków	2043,91
			Zagnańsk	1,76
9	Dolina Mierzawy	PLH260020	Michałów	551,12
			Wodzisław	769,02
10	Dolina Warkocza	PLH260021	Daleszyce	192,56
			Górno	145,35
11	Góry Pieprzowe	PLH260022	Dwikozy	35,33
			m. Sandomierz	41,62
12	Kras Staszowski	PLH260023	m. Staszów	264
			Osiek	333,83
			Rytwiany	458,76
			Staszów	686,9
13	Krzemionki	PLH260024	Bałtów	24,83
			Bodzechów	666,22
			Ćmielów	0,08

14	Lasy Cisowsko-Orłowińskie	PLH260040	Bieliny	488,33
			Daleszyce	6143,13
			Górno	59,34
			Łagów	775,89
			m. Daleszyce	240,98
			Pierzchnica	553,15
			Raków	2146,06
15	Lasy Skarżyskie	PLH260011	Bliżyn	1142,6
			m. Skarżysko-Kamienna	436,85
			Skarżysko Kościelne	40,66
16	Lasy Suchedniowskie	PLH260010	Bliżyn	6295,94
			Łączna	2150,59
			m. Skarżysko-Kamienna	78,65
			m. Suchedniów	2306,89
			Miedziana Góra	818,64
			Mniów	907,4
			Stąporków	169
			Strawczyn	1562,38
			Suchedniów	0,21
			Zagnańsk	4831,19
17	Łysogóry	PLH260002	Bieliny	874,44
			Bodzentyn	4274,94
			Górno	0,48
			Łączna	595,14
			Masłów	371,28
			Nowa Słupia	1897,71
			Pawłów	9,87
			Waśniów	57,42
18	Ostoja Barcza	PLH260025	Łączna	684,18
			Masłów	220,39
			Zagnańsk	618,91
19	Ostoja Brzeźnicka	PLH260026	Gowarczów	544,95
			Końskie	0,06
20	Ostoja Gaj	PLH260027	Jędrzejów	466,64
21	Ostoja Jeleniowska	PLH260028	Baćkowice	462,33
			Bieliny	329,13
			Łagów	907,34
			Nowa Słupia	580,23
			Sadowie	0,1

			Waśniów	1310,11
22	Ostoja Kozubowska	PLH260029	Czarnocin	85,49
			Działoszyce	1,32
			Michałów	529,2
			Pińczów	2286,76
			Wiślica	64,66
			Złota	1289,34
23	Ostoja Nidziańska	PLH260003	Busko-Zdrój	570,98
			Imielno	2312,41
			Kije	1755,62
			m. Pińczów	651,52
			Michałów	1633,06
			Nowy Korczyn	1604,95
			Opatowiec	119,54
			Pińczów	9277,17
			Wiślica	7101,15
			Złota	1489,24
24	Ostoja Pomorzany	PLH260030	Końskie	897,62
			Ruda Maleniecka	8,38
25	Ostoja Przedborska	PLH260004	Kluczewsko	1818,5
			Krasocin	1964,28
			Łopuszno	2252,94
			Słupia Konecka	1933,85
26	Ostoja Sieradowicka	PLH260031	Bodzentyń	3182,76
			m. Starachowice	0,01
			m. Suchedniów	68,9
			Pawłów	1142,29
			Suchedniów	346,86
			Wąchock	3106,56
27	Ostoja Sobkowsko-Korytnicka	PLH260032	Chęciny	242,58
			Imielno	80,05
			Morawica	110,39
			Sobków	1771,04
28	Ostoja Stawiany	PLH260033	Chmielnik	660,63
			Kije	533,82
			Pińczów	0,05
29	Ostoja Szaniecko-Solecka	PLH260034	Busko-Zdrój	2993,28
			Chmielnik	385,63

			Gnojno	168,25
			m. Busko-Zdrój	107,85
			Nowy Korczyn	1186,52
			Pacanów	931,46
			Solec-Zdrój	1566,85
			Stopnica	534,27
			Wiślica	198,77
30	Ostoja Wierzejska	PLH260035	m. Kielce	0,12
			Masłów	224,52
31	Ostoja Żywnów	PLH260036	Bogoria	809,89
			Iwaniska	446,04
			Klimontów	1135,97
			Lipnik	0,03
			Łonów	624,91
			m. Osiek	0,43
			Opatów	54,4
			Osiek	403,9
			Staszów	1004,47
32	Przełom Lubrzanki	PLH260037	Górno	73,5
			Masłów	199,12
33	Przełom Wisły w Małopolsce	PLH060045	m. Zawichost	174,51
			Ożarów	1832,62
			Tarłów	2247,54
			Zawichost	567,68
34	Tarnobrzaska Dolina Wisły	PLH180049	Dwikozy	28,13
			Koprzywnica	419,98
			Łonów	506,84
			m. Osiek	0,24
			m. Sandomierz	341,23
			Osiek	613,86
			Połaniec	1,59
			Samborzec	354,07
35	Uroczyska Lasów Starachowickich	PLH260038	Brody	1416,25
			m. Wąchock	0,02
			Mirzec	911,28
36	Uroczysko Pięty	PLH260012	Bliżyn	552,42
			Stąporków	200,94
37	Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie	PLH260041	Chęciny	3826,32
			Krasocin	0,19

			Łopuszno	49,77
			m. Chęciny	196,97
			m. Kielce	777,53
			Małogoszcz	1132,01
			Piekoszów	959,16
			Sitkówka-Nowiny	1227,1
			Sobków	447,41
38	Wzgórza Kunowskie	PLH260039	Bodzechów	189,72
			Bodzentyn	22,63
			Brody	329,46
			Kunów	613,81
			m. Kunów	81,3
			Pawłów	408,4
			Waśniów	223,34

Powierzchnia została podana na podstawie analizy GIS wykonanej na danych z Państwowego Rejestru Granic przekazanych z Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej dn. 2009-07-24 oraz warstwy z obszarami Natura 2000 przekazanych z GDOŚ dn. 2013-02-18, układ współrzędnych 1992.

Obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 w gminach województwa świętokrzyskiego				
L.p.	Nazwa obszaru	Kod	Gmina	Powierzchnia w gminie z aktu prawnego [ha]
1	Dolina Nidy	PLB260001	Busko-Zdrój	7,5
			Chęciny	12,6
			Imielno	1779,9
			Kije	1777,8
			Michałów	977,4
			Nowy Korczyn	1677,6
			Opatowiec	124,0
			Pińczów	4984,0
			Sobków	2092,7
			Wiślica	4336,3
			Złota	2186,3
2	Małopolski Przełom Wisły	PLB140006	Ożarów	343,9
			Tarłów	1682,4

Łączna powierzchnia wszystkich wyżej wymienionych obszarów w województwie świętokrzyskim wynosi 158897,8 ha co stanowi 13,6 % pow. województwa. Średnia krajowa to 21%. W powierzchni tej 63 452 ha (5,4 % pow. woj.) to tereny w zarządzie Lasów Państwowych. Tereny pozostające w innego rodzaju zarządzie lub będące własnością różnych podmiotów (w tym również skarbu Państwa – wody płynące) lub własnością prywatną to 8,2 % pow. województwa.

1.2.7. Zasoby dziedzictwa kultury na ON

Potencjał obszarów wiejskich województwa świętokrzyskiego tworzony przez instytucje kultury był zróżnicowany, zarówno pod względem ilościowym (liczba instytucji oraz ich oferta), jak i jakościowym (różnorodność form). W 2016 r. na terenach wiejskich województwa świętokrzyskiego działalność prowadziło łącznie 295 instytucji kultury, na które składały się biblioteki publiczne łącznie z filiami, punkty biblioteczne, centra, domy, ośrodki kultury, świetlice oraz muzea łącznie z oddziałami.

Wśród analizowanych instytucji kultury najliczniejszą grupę stanowiły **placówki biblioteczne** (biblioteki publiczne z filiami i punkty biblioteczne). W 2016 r. na terenach wiejskich województwa świętokrzyskiego działalność prowadziło 214 placówek bibliotecznych (203 biblioteki publiczne łącznie z filiami oraz 11 punktów bibliotecznych), które stanowiły aż 75,6% ogółu analizowanych placówek bibliotecznych w województwie. Na jedną placówkę biblioteczną ogółem w województwie przypadało 4,4 tys. osób, przy czym w mieście wskaźnik ten był prawie trzykrotnie wyższy niż na wsi (8,1 tys. – dla miast, 3,2 tys. – dla wsi). Podstawowe informacje dotyczące placówek bibliotecznych przedstawiono w tabl. 1.

Tabl. 1. Biblioteki publiczne (z filiami) w województwie świętokrzyskim w latach 2010 i 2016 (stan w dniu 31 XII)

Wyszczególnienie	Ogółem		Wieś		Miasto	
	2010	2016	2010	2016	2010	2016
Placówki biblioteczne	305	283	234	214	71	69
z tego						
• biblioteki publiczne i filie	291	270	221	203	70	67
• punkty biblioteczne	14	13	13	11	1	2
Księgozbiór w tys. woluminów	4443,9	4272,0	2326,8	2154,8	2117,0	2117,2
Czytelnicy ^a (w ciągu roku):						
• w tys.	176,5	160,7	64,9	64,1	111,6	96,6
• na 1000 ludności	137,4	128,1	92,1	92,2	192,2	172,7
Wypożyczenia księgozbioru ^{ab} (w ciągu roku):						
• w tys. woluminów	3371,2	3302,3	1306,6	1205,9	2064,5	2096,4
• na 1 czytelnika	19,1	20,5	20,1	18,8	18,5	21,7

a W ciągu roku; łącznie z punktami bibliotecznymi. b Bez wypożyczeń międzybibliotecznych.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

Warto zauważyć, że placówki biblioteczne zlokalizowane na obszarach wiejskich funkcjonowały w każdym powiecie województwa, przy czym najwięcej placówek prowadziło swoją działalność w granicach administracyjnych powiatu kieleckiego (w 2016 r. – 43 placówki; 20,1% ogółu analizowanych placówek bibliotecznych działających na terenach wiejskich). Z kolei gminami o największej liczbie placówek były gminy: Końskie, Pińczów – obszar wiejski oraz gmina Kije (w 2016 r. – po 7 placówek).

Łączna liczba bibliotek publicznych i ich filii oraz punktów bibliotecznych zarówno na terenach wiejskich, jak i w miastach systematycznie maleje, przy czym skala spadku była silniejsza w przypadku placówek bibliotecznych zlokalizowanych na terenach wiejskich. W porównaniu z 2010 r. liczba placówek wiejskich zmalała o 8,5% (o 20 placówek), a liczba placówek bibliotecznych zlokalizowanych na terenie miast tylko o 2,8% (o 2 placówki).

Zwiększa się natomiast liczba bibliotek posiadających udogodnienia dla osób niepełnosprawnych. W przypadku bibliotek wiejskich w 2016 r. wejście do budynku przystosowane dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich posiadały 72 placówki tj. 35,5% ogółu bibliotek wiejskich, a udogodnieniami wewnątrz budynku dysponowało 19,7% bibliotek (40 placówek).

Pomimo znaczącej przewagi liczebnej bibliotek zlokalizowanych na obszarach wiejskich dysponowały one porównywalnym do bibliotek z terenów miast księgozbiorem. W 2016 r. biblioteki wiejskie posiadały 2154,8 tys. woluminów książek, broszur, czasopism i gazet, co stanowiło 50,4% ogółu księgozbioru bibliotek publicznych w województwie. W relacji do 2010 r. księgozbiór bibliotek wiejskich zmniejszył się o 7,4% (w miastach – nie uległ znaczącej zmianie). Z kolei placówki biblioteczne z terenów wiejskich sukcesywnie powiększały liczbę licencjonowanych zbiorów elektronicznych (wzrost z poziomu 148 sztuk w 2012 r. do 9177 w 2016 r.), materiałów audiowizualnych (ponad pięciokrotny wzrost w relacji do 2011 r.) oraz zinwentaryzowanych zbiorów elektronicznych (wzrost z poziomu 18 sztuk w 2010 r. do 522 w 2016 r.).

Wzrasta również odsetek wiejskich bibliotek wyposażonych w komputery. W 2016 r. na 203 placówki – 87,7% wyposażonych było w komputery (w 2010 r. – 72,9%). W analizowanych bibliotekach użytkowanych było 771 komputerów, z czego 73,5% stanowiły komputery przeznaczone do użytku czytelników. W 2016 r. przeciętnie na jedną bibliotekę publiczną przypadły 4 komputery (w mieście wskaźnik ten był prawie trzykrotnie wyższy).

Wraz ze spadkiem liczby bibliotek publicznych i filii zmniejszyła się także liczba czytelników, przy czym skala spadku była znacznie wyższa w przypadku placówek zlokalizowanych na terenie miast. W porównaniu z 2010 r. liczba czytelników, korzystających z oferty bibliotek wiejskich zmniejszyła się o 1,1%, w miastach natomiast zanotowano spadek na poziomie aż 13,4%. Najliczniejszą grupą czytelników bibliotek z obszarów wiejskich były osoby w wieku do 15 lat (w 2016 r. – 38,8% ogółu czytelników bibliotek wiejskich), a najmniej liczną czytelnicy w wieku powyżej 60 lat (7,9%). W mieście zaś dominującą grupą czytelników były osoby w wieku między 25 a 44 lat (29,3% ogółu czytelników bibliotek miejskich).

Analizując liczbę czytelników na 1000 ludności okazuje się, że z zasobów bibliotek w 2016 r. korzystał co jedenasty mieszkaniec wsi i prawie co szósty mieszkaniec miasta. Najwięcej czytelników na 1000 ludności wiejskiej odnotowano na obszarach wiejskich w granicach administracyjnych powiatu włoszczowskiego (157 osób), zaś najmniej na terenach wiejskich

powiatu kazimierskiego (25 osób). W ujęciu gminnym największy poziom analizowanego wskaźnika wystąpił w gminie Radków (w 2016 r. – 257), a najmniejszy na obszarze wiejskim gminy Osiek (w 2016 r. – 9).

W bibliotekach działających na obszarach wiejskich, w przeciwieństwie do bibliotek miejskich zaobserwowano spadek liczby wypożyczeń księgozbioru na zewnątrz. W stosunku do 2010 r. liczba ta zmniejszyła się o 7,7% i w 2016 r. wyniosła 1205,9 tys. pozycji (w mieście – wzrost o 1,5% do poziomu 2096,4 tys. pozycji). W ciągu 2016 r. przeciętnie jeden czytelnik, korzystający z oferty bibliotek wiejskich wypożyczył 19 pozycji księgozbioru (w mieście – 22 pozycje), tj. o jedną pozycję mniej niż w 2010 r. (w mieście o 3 pozycje więcej). Najwięcej – 27 woluminów wypożyczył czytelnik, korzystający z oferty bibliotek wiejskich zlokalizowanych na obszarze powiatu staszowskiego, a najmniej – powiatu kazimierskiego (9 pozycji). Analizując powyższy wskaźnik w ujęciu gminnym najwyższą wartość zanotowano w gminie Bogoria (40 pozycji na jednego czytelnika), a najniższą w gminie Ćmielów – obszar wiejski (2 pozycje).

Kolejną formą działalności kulturalnej, występującą w województwie świętokrzyskim była działalność prowadzona przez centra kultury, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice. W 2016 r. na terenie województwa działalność prowadziło 121 instytucji tego rodzaju, z których ponad połowa (68 placówek) zlokalizowana była na obszarach wiejskich. Wśród instytucji działających na obszarze wsi dominowały świetlice oraz ośrodki kultury. W 2016 r. ich łączny udział w ogólnej liczbie instytucji z terenów wiejskich wyniósł 75,0%. Z kolei w miastach przeważały centra, domy i ośrodki kultury (79,2% analizowanych placówek działających na terenie miast). W 2016 r. na jedną instytucję kultury przypadało średnio 10,4 tys. osób, przy czym w mieście wskaźnik ten był nieznacznie wyższy niż na wsi (10,5 tys. – dla miast, 10,2 tys. – dla wsi). Podstawowe dane dotyczące analizowanych instytucji zawiera tabl. 2

Tab. Centra kultury, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice w woj.. świętokrzyskim

Wyszczególnienie	Ogółem		Wieś		Miasto	
	2011	2016	2011	2016	2011	2016
instytucje	114	121	62	68	53	53
w tym						
• świetlice	36	32	34	31	2	1
• ośrodki kultury	50	38	26	20	24	18
Imprezy (w ciągu roku)	7607	6232	2448	2146	5159	4086
Uczestnicy imprez (w ciągu roku) w tys.	957,6	1255,1	316,2	408,1	641,5	847,0
Koła (kluby)	351	703	113	220	238	483
Członkowie kół	6700	13997	1733	3776	4967	10221
Grupy (zespoły) artystyczne	468	582	138	211	330	371
Członkowie zespołów artystycznych	6255	8969	1691	3215	4564	5754
Kursy (w ciągu roku)	227	185	137	111	90	74
Absolwenci kursów (w ciągu roku)	4887	3345	2405	2400	2482	945

Instytucje kultury, podobnie jak placówki biblioteczne funkcjonowały na obszarach wiejskich w każdym powiecie województwa, przy czym najwięcej tego typu placówek zlokalizowanych było w powiecie kieleckim (w 2016 r. – 13 obiektów), a gminą o największej liczbie analizowanych instytucji była gmina Sobków (12 placówek).

Od 2014 r. systematycznie maleje łączna liczba centrów, domów, ośrodków kultury i świetlic, zlokalizowanych na obszarach wiejskich. Na koniec 2016 r. w porównaniu z 2014 r. liczba wiejskich placówek zmniejszyła się o 16 obiektów (spadek o 19,0%). Z kolei w miastach zanotowano wzrost na poziomie 3,9% (wzrost o 2 placówki).

W porównaniu z placówkami bibliotecznymi centra, domy, ośrodki kultury i świetlice z obszarów wiejskich były znacznie lepiej przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych. W 2016 r. z ogólnej liczby placówek wiejskich 63,2% (43 placówki) było przystosowane dla osób niepełnosprawnych, przy czym 58,8% (40 obiektów) ogółu instytucji wiejskich posiadało wejście do budynku przystosowane dla potrzeb osób poruszających się na wózkach, a adaptacjami wewnątrz budynku dysponowało 39,7% obiektów (27 placówek).

W 2016 r. instytucje kultury z obszarów wiejskich zorganizowały 2,1 tys. imprez tj. dwukrotnie mniej niż placówki miejskie. W relacji do 2013 r. liczba imprez organizowanych przez instytucje wiejskie zmalała prawie o połowę. W konsekwencji zmniejszyła się także liczba uczestników. W 2016 r. imprezy organizowane przez centra, domy, ośrodki kultury i świetlice z terenów wiejskich cieszyły się zainteresowaniem 408,1 tys. osób tj. o 16,6% mniej niż w 2013 r., a o 29,7% mniej niż w 2014 r. Najpopularniejsze były: koncerty (25,8% ogółu uczestników imprez zorganizowanych na obszarach wiejskich) oraz festiwale i przeglądy artystyczne (13,6%). W 2016 r. na 1000 ludności na wsi przypadało 587 uczestników, podczas gdy w mieście wskaźnik uczestnictwa był na poziomie prawie trzykrotnie wyższym i wyniósł 1514.

W porównaniu z 2011 r. dwukrotnie wzrosła liczba kół rozwijających zainteresowania ludności wiejskiej. W efekcie tego w 2016 r. na obszarach wiejskich funkcjonowało 220 kół (klubów), stanowiąc 31,3% ogółu kół w województwie. Wzrosła także dwukrotnie liczba członków. W 2016 r. do klubów działających na terenach wiejskich należało 3,8 tys. członków, a najliczniejsze były koła gospodyń wiejskich (32,6 % ogółu członków kół wiejskich) oraz koła seniora/uniwersytet trzeciego wieku (11,1%). Analizując wskaźnik uczestnictwa (liczba członków kół na 1000 ludności wiejskiej) zaobserwowano, iż na obszarach wiejskich był on ponad trzykrotnie niższy niż w miastach. W 2016 r. przeciętnie 5 osób na 1000 mieszkańców wsi należało do klubów (w mieście 18 osób).

Zwiększyła się również dwukrotnie w stosunku do 2011 r. liczba grup artystycznych działających w centrach, domach, ośrodkach kultury i świetlicach. W 2016 r. na obszarach wiejskich działalność prowadziło 211 zespołów artystycznych (36,3% ogółu grup w województwie), wśród których największą popularnością cieszyły się zespoły folklorystyczne (41,4% ogółu członków zespołów wiejskich). Począwszy od 2011 r., systematycznie zwiększa się liczba członków grup artystycznych. W 2016 r. swoje pasje i zainteresowania rozwijało 3,2 tys. mieszkańców wsi tj. dwukrotnie więcej niż w 2011 r. Na 1000 mieszkańców wsi przeciętnie 5 osób było członkami zespołów artystycznych; to ponad dwukrotnie mniej niż w mieście.

Zmniejszyła się natomiast liczba kursów organizowanych przez centra, domy, ośrodki kultury i świetlice działające na terenach wiejskich, ale nadal jest ich prawie dwukrotnie więcej niż w miastach. W 2016 r. na obszarach wiejskich zorganizowano 111 kursów (o 26 mniej niż

w 2011 r.), a status absolwenta otrzymało 2,4 tys. osób. Największym zainteresowaniem cieszyły się kursy nauki gry na instrumencie (74,5% ogółu absolwentów kursów zorganizowanych przez instytucje wiejskie). Przeciętnie 3 osoby na 1000 mieszkańców wsi ukończyło kurs zorganizowany przez instytucje wiejskie (w mieście 2 osoby).

Kolejną formą działalności kulturalnej występującą na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego, ale znacznie mniej liczną od placówek bibliotecznych czy centrów, domów, ośrodków kultury i świetlic były **muzea**. Na koniec 2016 r. na terenie województwa działalność prowadziły 34 muzea (łącznie z oddziałami), z czego 13 placówek zlokalizowana była na obszarach wiejskich.

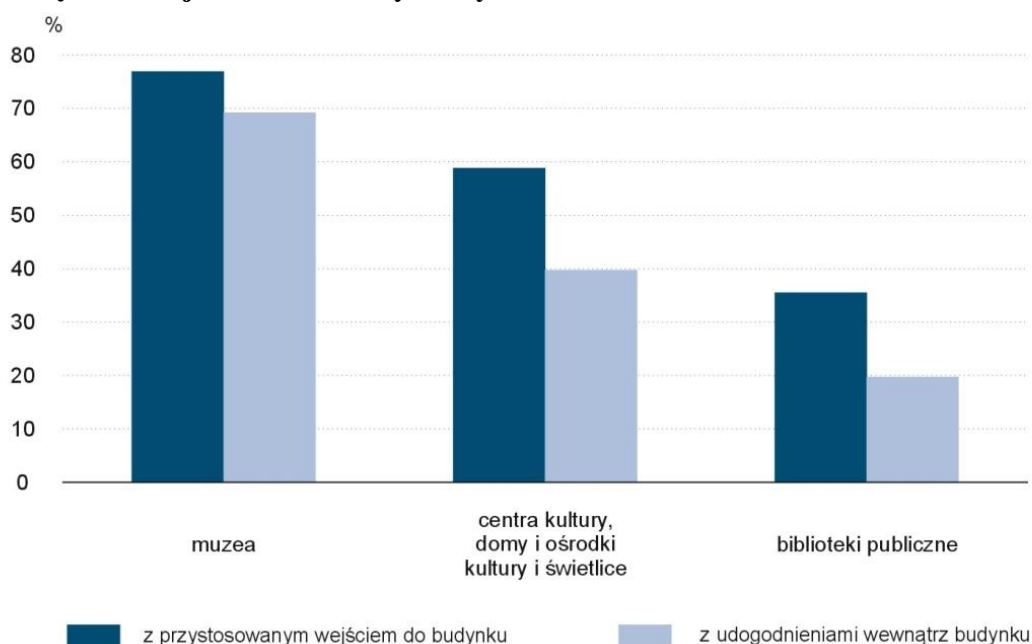
Przeciętnie na jedno muzeum przypadało 36,9 tys. osób, przy czym na wsi wskaźnik ten był dwukrotnie wyższy niż w mieście i wyniósł odpowiednio: 53,4 tys. – dla wsi i 26,6 tys. – dla miast.

Muzea z obszarów wiejskich zlokalizowane były na terenie sześciu powiatów (kieleckiego, koneckiego, ostrowieckiego, skarżyskiego, buskiego i opatowskiego), przy czym najczęściej placówek, podobnie jak w przypadku wcześniej analizowanych form działalności kulturalnej, zlokalizowanych było na terenie powiatu kieleckiego (5 placówek), a w dwóch gminach – Bodzechów oraz Końskie (obszar wiejski) funkcjonowały po 2 muzea.

Zwiększa się liczba muzeów zarówno na obszarach wiejskich, jak i na terenach miast. W stosunku do 2010 r. ich łączna liczba wzrosła o 10 placówek (przybyło 7 obiektów na wsi i 3 w mieście).

Wśród działających na terenach wiejskich instytucji kultury muzea były najlepiej przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych (wykr. 1). W 2016 r. na terenach wiejskich wejście do budynku zaadaptowane dla potrzeb osób poruszających się na wózkach inwalidzkich posiadało 10 muzeów na 13 funkcjonujących, a udogodnieniami wewnątrz budynku dysponowało 9 placówek.

Wykr.1 Przystosowanie instytucji kultury z obszarów wiejskich dla potrzeb osób niepełnosprawnych w województwie świętokrzyskim w 2016 r.

Według stanu na koniec 2016 r. muzea z obszarów wiejskich posiadały w swoich zbiorach 14,8 tys. muzealiów (9,1% ogółu muzealiów w województwie), tj. dziesięciokrotnie mniej niż muzea w miastach. Najbardziej zasobne w muzealia były muzea zlokalizowane w gminie Bodzechów, które posiadały aż 81,0% ogółu muzealiów zgromadzonych przez placówki z obszarów wiejskich.

W przeciwieństwie do muzeów z terenu miast, muzea z obszarów wiejskich zwiększyły liczbę organizowanych wystaw zarówno stałych, jak i czasowych. W 2016 r. zbiory muzealne muzeów z terenów wiejskich prezentowane były w ramach 21 wystaw stałych (wzrost o 3 wystawy w stosunku do 2015 r.) oraz 37 wystaw czasowych (wzrost o 13).

Począwszy od 2013 r. zwiększa się systematycznie liczba zwiedzających muzea, zlokalizowane na terenach wiejskich. W 2016 r. muzea z obszarów wiejskich zwiedziło 353,8 tys. osób, tj. ponad trzykrotnie więcej niż w 2013 r. i prawie pięciokrotnie więcej niż w 2010 r. Warto podkreślić, że mimo znacznej przewagi liczebnej muzeów z terenów miast (w 2016 r. – 21 placówek) zwiedziło je tylko o 2,6% więcej osób niż muzea z obszarów wiejskich. Największym zainteresowaniem wśród zwiedzających muzea na wsi cieszyło się muzeum zlokalizowane na terenie gminy Chęciny – obszar wiejski – Park Etnograficzny w Tokarni (w 2016 r. – 100,2 tys. zwiedzających, tj. 28,3% ogółu zwiedzających muzea na wsi).

Zwiększa się również liczba imprez oświatowych organizowanych przez muzea z terenów wiejskich. W 2016 r. zorganizowano 2,2 tys. imprez (46,7% ogółu imprez oświatowych w województwie), tj. prawie siedmiokrotnie więcej niż w 2010 r. Wzrosła przede wszystkim liczba organizowanych lekcji i zajęć muzealnych (z 179 w 2010 r. do 2,1 tys. w 2016 r.), a także liczba organizowanych imprez plenerowych (wzrost o 19 imprez w stosunku do 2010 r.).

Działalność kulturalną na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego uzupełniają organizowane imprezy masowe. W 2016 r. na terenach wiejskich odbyło się 40 imprez (84 w całym województwie), w których udział wzięło 91,2 tys. osób. Przeważały imprezy organizowane na terenie otwartym (28 imprez).

W relacji do 2013 r. zaobserwowano wzrost zarówno liczby organizowanych imprez (o 9), jak i liczby uczestników (o 35,3 tys. osób – wzrost na poziomie 63,2%) W 2016 r. przeciętnie w jednej imprezie masowej, zorganizowanej na terenach wiejskich udział wzięło 2,3 tys. osób (w 2013 r. – 1,8 tys.).

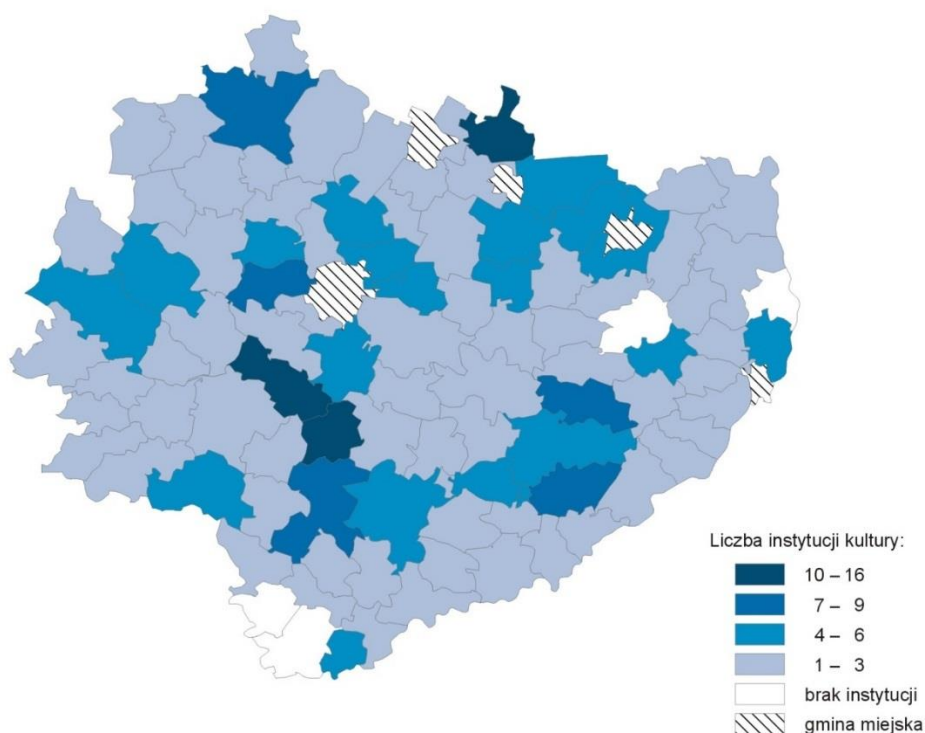
Wśród imprez masowych dominowały imprezy artystyczno-rozrywkowe. W 2016 r. na obszarach wiejskich województwa zorganizowano 31 imprez o takim charakterze, w których uczestniczyło 83,8 tys. osób, tj. 91,9% ogółu uczestników imprez z obszaru wiejskiego. Spośród wszystkich imprez artystyczno-rozrywkowych, co czwartą imprezą był koncert.

W ujęciu terytorialnym najwięcej uczestników zgromadziły imprezy masowe zorganizowane na obszarach wiejskich w powiecie kieleckim (w 2016 r. – 40,7 tys. uczestników), a w szczególności w gminie Nowa Słupia (33,2 tys. uczestników). Z kolei liderem w ilości zorganizowanych imprez była gmina Dwikozy, która w 2016 r. zorganizowała aż 21 imprez masowych.

Dokonując analizy przestrzennej lokalizacji omówionych powyżej zasobów kultury (wykr.2) zaobserwowano, iż instytucjami kultury w największym stopniu związanymi z obszarami wiejskimi były placówki biblioteczne (biblioteki publiczne łącznie z filiami i punkty bi-

blioteczne). W 2016 r. prowadziły one działalność na terenie 68 gmin wiejskich oraz na obszarze wiejskim 20 gmin miejsko-wiejskich. Druga, co do liczebności grupa instytucji kultury z obszarów wiejskich – centra, domy, ośrodki kultury i świetlice zlokalizowana była na terenie znacznie mniejszym i objęła 33 gminy wiejskie i obszary wiejskie 4 gmin miejsko – wiejskich. Niewielki zasięg działalności na obszarach wiejskich miały natomiast muzea, które w 2016 r. zlokalizowane były na obszarze wiejskim 11 gmin, w tym 5 gmin miejsko-wiejskich. Warto zwrócić uwagę, iż tylko w 4 gminach wiejskich (Bieliny, Nowa Słupia, Strawczyn i Lipnik) działalność prowadziły wszystkie wymienione powyżej rodzaje instytucji kultury. Z kolei na obszarze wiejskim czterech gmin - Kazimierza Wielka, Opatów, Skalbmierz, Zawichost nie działała żadna instytucja kultury.

Wykres. Przestrzenne zróżnicowanie liczby instytucji kultury na OW woj. woj. świętokrzyskiego

Pozostałe formy działalności kulturalnej występujące w województwie, a więc galerie i salony sztuki, teatry, instytucje muzyczne i kina były charakterystyczne jedynie dla miast. Z tego też powodu mieszkańcy wsi dysponowali znacznie mniejszymi niż w miastach możliwościami uczestnictwa w pełnej ofercie kulturalnej województwa.

1.3. Diagnoza sytuacji w rolnictwie w województwie świętokrzyskim

1.3.1. Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania.

Powierzchnia województwa świętokrzyskiego – 1171,1 ha.

Powierzchnia użytków rolne łącznie i jako % powierzchni województwa

Powierzchnia ogółem	1171050 ha – 100%
Użytki rolne 2015 r.	481270 ha – 41,10%
Użytki rolne 2016 r.	483422 ha – 41,28%

Obliczono na podstawie danych GUS

Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania.

Powierzchnia województwa świętokrzyskiego – 1171,1 ha.

Powierzchnia użytków rolne łącznie i jako % powierzchni województwa

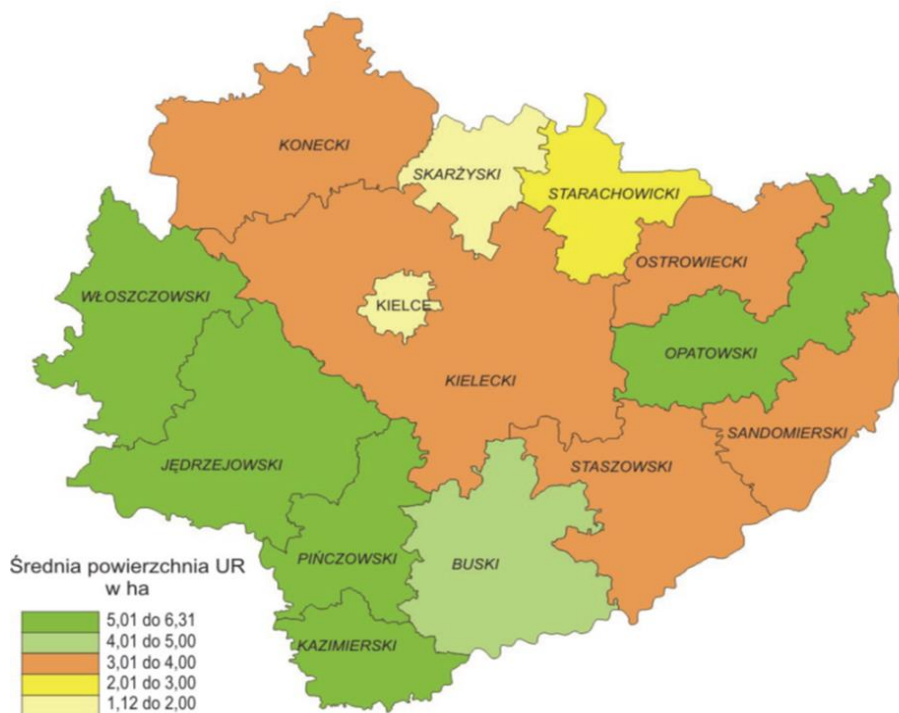
Ogólna charakterystyka gospodarstw rolnych woj. świętokrzyskiego:

- Ogólna liczba gospodarstw rolnych 141,9 tys.
- Średnia powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa rolnego, w grupie gospodarstw powyżej 1 ha, wynosi 4,45 ha
- Gospodarstwa prowadzące chów zwierząt 67,8 tys.

Struktura użytkowania gruntów w gospodarstwach rolnych prowadzących działalność rolniczą:

- użytki rolne 85,4%
- lasy grunty leśne 8,7%
- pozostałe grunty 5,9%

Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych

Zasoby gruntowe czyli czym dysponujemy?

Powierzchnia województwa ogółem: 1 170,8 tys. ha – 100%

w tym:

a) użytki rolne	550,6 tys. ha – 47,0%
w tym:	
- grunty orne	409,0 tys. ha – 34,9%
- sady	27,0 tys. ha – 2,3%
- łąki	105,6 tys. ha – 9,0%
- pastwiska	9,0 tys. ha – 0,8%
b) lasy i grunty leśne	364,9 tys. ha – 31,2%
c) pozostałe grunty	255,3 tys. ha – 21,8%

Powierzchnia gruntów ornych oraz struktura ich użytkowania

Powierzchnia ogółem: 409,0 tys. ha – 100%

w tym:

grunty pod zasiewami	326,3 tys. ha – 79,8%
odłogi i ugory	82,7 tys. ha – 20,2%

Powierzchnia gruntów ornych pomniejszona o powierzchnię ogródków przydomowych, upraw pod osłonami i wikliny.

Struktura zasiewów w województwie świętokrzyskim w 2014 r.

Zasiewy ogółem 328,0 tys. ha, tj. 95,6% powierzchni gruntów ornych:

- a) zboża ogółem – 245,9 tys. ha, tj. 75,0% zasiewów ogółem.
 - ✓ Pszenica ogółem wyniosła – 79,4 tys. ha
 - ✓ Żyto wyniosła – 18,7 tys. ha
 - ✓ Jęczmień – 45,6 tys. ha
 - ✓ Owies – 15,2 tys. ha
 - ✓ Pszenżyto – 47,8 tys. ha
 - ✓ Mieszanki zbożowe – 25,9 tys. ha
 - ✓ Kukurydza na ziarno – 6,8 tys. ha

- b) Strączkowe jadalne – 3,9 tys. ha
- c) Ziemniaki (bez ogródków przydomowych) – 14,7 tys. ha
- d) Rośliny przemysłowe – 14,3 tys. ha
- e) Rzepak i rzepik – 8,6 tys. ha
- f) Burak cukrowy – 4,0 tys. ha
- g) Roślin pastewne (w tym kukurydza na ziarno oraz z mieszanka zbożowo-strączkowa na ziarno) – 28,2 tys. ha
- h) Rośliny strączkowe pastewne (łącznie z miesz. zboż.-strącz. na ziarno) – 7,4 tys. ha
- i) Kukurydzę na zielonkę – 6,9 tys. ha
- j) Rośliny pozostałe – 21,0 tys. ha
 - w tym:
 - warzywa gruntowe – 13,1 tys. ha
 - truskawki i poziomki gruntowe – 2,5 tys. ha
 - pozostałe – 5,3 tys. ha

- k) Trwałe użytki zielone łącznie – 98,6 tys. ha
- l) Areal łąk trwałych – 91,1 tys. ha
- m) Szacunkowa powierzchnia łąk trwałych niewykorzystanych gospodarczo (czyli nieeksploatowanych, a także skoszonych, lecz niezebranych):
 - w I pokosie – 12,6 tys. ha
 - w II pokosie – 27,6 tys. ha
 - w III pokosie – 35,0 tys. ha

- n) Powierzchnia pastwisk trwałych wyniosła 7,5 tys. ha

1.3.2. Środowiskowy wymiar produkcji rolnej.

Pozytywne i negatywne oddziaływanie rolnictwa na środowisko.

Produkcja rolna w każdej postaci oddziałuje na środowisko naturalne we wszystkich jego elementach. Wpływ ten jest zależny od rodzaju produkcji, charakteru i umiejscowienia a zwłaszcza jej intensywności. Największy i negatywny wpływ jest w intensywnej, wielkoobszarowej i monokulturowej produkcji rolnej w gospodarstwach o wysokim stopniu zmechanizowania. Intensyfikacja umożliwia znaczne zwiększenie produkcji przy jednoczesnym nieproporcjonalnym niewielkim zwiększeniu nakładów. Do podstawowych metod zwiększających wydajność a jednocześnie potęgujących negatywne oddziaływanie produkcji rolnej na środowisko należą:

- **Chemizacja rolnictwa.**

Chemizacja polega na zwiększeniu zużycia agrochemikaliów takich jak nawozy sztuczne, środki ochrony roślin, preparaty polepszające strukturę gleby. Nasycenie gleby takimi środkami oprócz pozytywnych efektów w postaci krótkotrwałego zwiększenia wydajności w produkcji roślinnej powoduje również uboczne skutki negatywne w postaci degradacji środowiska. Ich nadmiar zalega w środowisku glebowym powodując załamanie równowagi glebowej. Przemieszczają się do ekosystemów wodnych powodując eutrofizację wód, kumulują w roślinach.

- **Wprowadzanie monokultur w uprawach.**

Monokultura to system polegający na wieloletnim uprawianiu na tym samym obszarze roślin tego samego gatunku lub o podobnych wymaganiach glebowych. Skutkiem jest szybkie wyczerpywanie gleby. To z kolei zmusza użytkownika do stosowania coraz większych dawek nawozów aby utrzymać produkcję na określonym poziomie wydajności.

- **Wielkoobszarowość upraw.**

Zwiększenie arealu upraw roślinnych niezależnie od efektów pozytywnych z ekonomicznego punktu widzenia jakimi są optymalne wykorzystanie powierzchni (pozbawionej zadrzewień śródpolnych, miedz, nieużytków, oczek wodnych), łatwiejsza uprawa zwłaszcza w dobie wysokiej mechanizacji rolnictwa, powoduje również efekty negatywne. Jako zasadniczy należy wymienić erozję wodną i wietrzną. Obszar pozbawiony naturalnych barier w większym stopniu narażony jest na te zjawiska.

- **Melioracje wodne.**

Jeżeli sprowadzają się do odwodnienia terenów zalewowych, nadmiernie uwilgotnionych, podmokłych a ich celem jest umożliwienie (przywrócenie) użytkowania to jest to czynnik negatywny w produkcji rolnej. Wiąże się to bowiem z likwidacją siedlisk wielu gatunków roślin i zwierząt. Wraz z zanikiem łąk zanikają rzadkie gatunki roślin charakterystyczne dla tych ekosystemów. W konsekwencji giną gatunki zwierząt żyjące w warunkach wilgotnych np. ptactwo wodno-błotne, płazy, gady. Na terenach mokradeł, bagien, torfowisk żyje ponad połowa gatunków roślin zagrożonych wyginięciem.

- **Mechanizacja rolnictwa.**

Niezależnie od pozytywów zwłaszcza w sferze wydajności, mechanizacja niesie w sobie również skutki negatywne w obszarze środowiskowym. Jest to m.in. tendencja do zagospodarowywania powierzchni trudnych, o nienajlepszych warunkach glebowych będących jednocześnie atrakcyjnymi z przyrodniczego punktu widzenia. Duże natężenie ruchu kół zwłaszcza ciężkich maszyn powoduje zagęszczenie gleby a tym samym utratę porowatości. Intensywne używanie narzędzi uprawowych powoduje rozpylanie gleby oraz niszczenie jej gruzelkowej struktury.

O ile w przypadku prowadzenia intensywnej, wielkoobszarowej i monokulturowej gospodarki rolnej dominują skutki negatywne, to w odniesieniu do gospodarki ekstensywnej, gdzie zastosowano mechanizmy pozwalające na złagodzenie skutków negatywnych, można stwierdzić wręcz pozytywny wpływ na środowisko przyrodnicze. Rolnictwo takie zapewnia bowiem bogactwo i obfitość bioróżnorodności. Odnosi się to głównie do użytków zielonych (łąk i pastwisk) które jako takie są siedliskami ciekawymi i chronionymi np. w ramach Sieci NATURA 2000. Są to łąki świeże, łąki trzęślicowe, murawy. Jednocześnie są one siedliskami wielu gatunków zwłaszcza ptaków i motyli. Istnienie łąk i pastwisk jest wręcz warunkiem eg-

zystencji wielu gatunków zwierząt. Dlatego największym zagrożeniem dla różnorodności biologicznej na terenach rolniczych jest zaniechanie ich użytkowania. Następuje sukcesja gatunków niepożądanych – roślinności ruderalnej, drzew i krzewów. Tym samym zmniejsza się areał siedlisk preferowanych przez niektóre gatunki w tym rzadkie i chronione.

Klasy bonitacyjne gruntów rolnych w województwie świętokrzyskim:

• Klasa I	22 752 ha
• Klasa II	57 782 ha
• Klasa III	150 531 ha
• Klasa IV	231 173 ha
• Klasa V	170 274 ha
• Klasa VI	99 340 ha
• Gleby pozaklasowa i nieużytki	55 416 ha

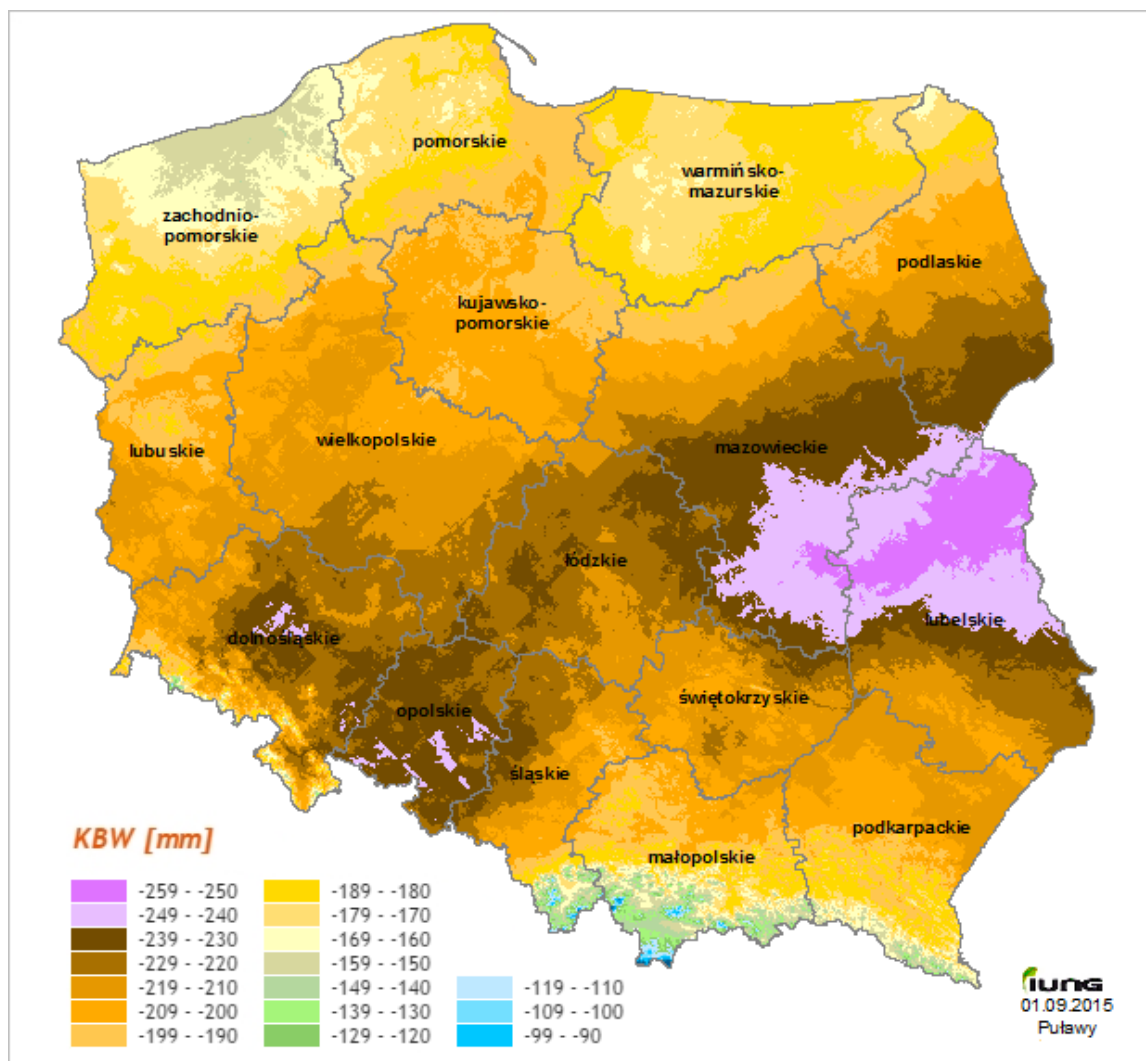
Konieczność zwiększania jakości produkcji rolnej w woj. świętokrzyskim, oraz zwiększenia jednolitej produkcji rolnej do celów przetwórstwa pociąga za sobą zagospodarowanie terenów rolniczych w sposób monokulturowy. Proces ten odbywa się zwykle kosztem upraw mających korzystny wpływ na glebę i zastąpieniem jej uprawami wymagającymi wysokich dawek nawozów mineralnych i stosowania szerokiej gamy środków ochrony roślin. Częstym zjawiskiem towarzyszącym intensywnej produkcji jest ograniczenie bioróżnorodności gleb, zachwianie naturalnych procesów przyrodniczych, szczególnie korzystnych, , zachwianie równowagi biologicznej często stwarza doskonałe warunki do rozprzestrzeniania się niektórych gatunków (w tym wielu szkodników).

W województwie świętokrzyskim można wyodrębnić powiaty o bardzo intensywnej i monokulturowej produkcji (pow. sandomierski, staszowski, opatowski) gdzie dominuje produkcja sadownicza i wieloletnie prawy owoców miękkich.

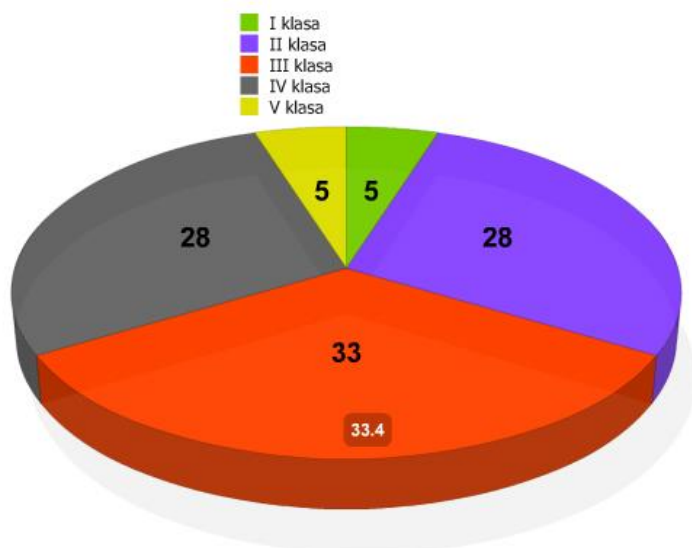
W powiatach: buskim, kazimierskim i pińczowskim prowadzi się produkcję warzywniczą z intensywnym sposobem produkcji. (nawożenie, stosowanie środków ochrony roślin).

W pozostałych powiatach prowadzi się produkcję mleka i trzody chlewnej, gdzie występuje zróżnicowanie upraw, z przewagą upraw paszowych. Dominują zboża, motylkowate i trwałe użytki zielone.

Bilans wody na terytorium Polski oraz w województwie świętokrzyskim

Wartości Klimatycznego Bilansu Wodnego są coraz niższe i co ważne, znacznie obniżyły się w przeciągu krótkiego okresu czasu. Na terenie całego kraju deficyt wody wynosi co najmniej -170 mm. Na podstawie wyników monitoringu wód podziemnych, realizowanego w sieci krajowej, w większości badanych punktów (66,7%) wody zakwalifikowano do klas I-III. Są to wody bardzo dobrej, dobrej i zadowalającej jakości. W 28,2% punktów wody zaliczono do IV klasy jakości, a w 5,1 % punktów występowała woda złej jakości - V klasy.

Województwo świętokrzyskie należy do najczystszych ekologicznie obszarów Polski. Prawną ochroną przyrody objętych zostało 63% jego powierzchni, co stawia je na czołowym miejscu w kraju. Główną cechą regionu jest bardzo duże zróżnicowanie warunków naturalnych, czego konsekwencją jest różnorodność siedlisk, a co za tym idzie bogactwo flory i fauny. Występują tu, unikatowe w skali kraju, zbiorowiska roślinności kserotermicznej i halofilnej, a także rzadkie gatunki przedstawicieli świata zwierzęcego.

Tadeusz Ciupa

Roman Suligowski

ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO DO 2030 ROKU

WARUNKI NATURALNE

Duże przestrzenne zróżnicowanie uwarunkowań przyrodniczych w województwie świętokrzyskim wynika głównie z różnorodności litologicznej jednostek strukturalnych i wyraźnie zaznaczonego planu tektonicznego obszaru. Determinują one rzeźbę terenu, a w konsekwencji niektóre cechy elementów klimatu i układu sieci rzecznej. Pośrednio do tego schematu przestrzennego nawiązuje również użytkowanie terenu, niektóre elementy zagospodarowania, ochrony przyrody itd.

1. Budowa geologiczna

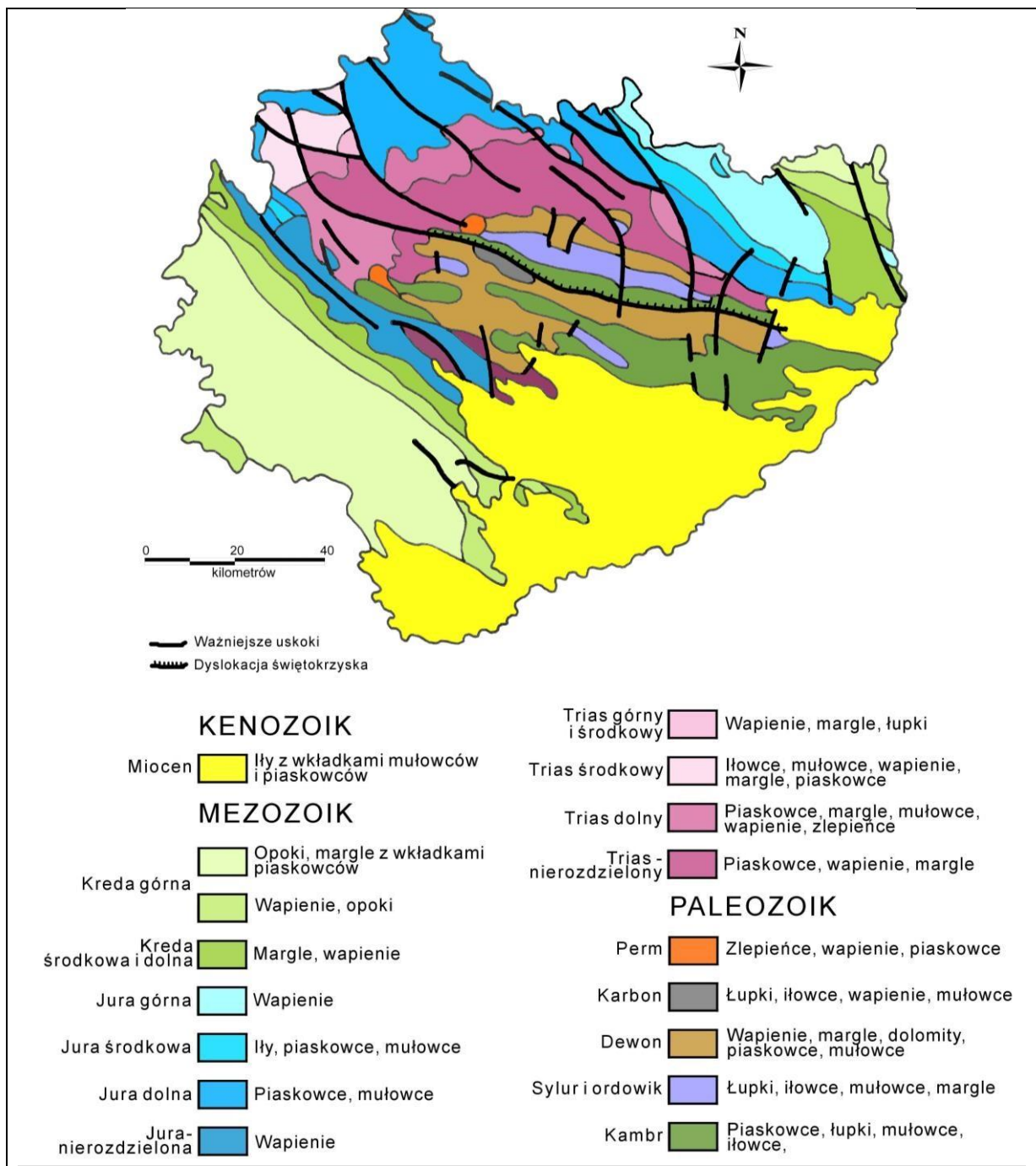
W obszarze województwa można wyróżnić kilka jednostek geologicznych o osiach WNW–ESE oraz NW–SE, których głównym założeniem strukturalnym jest rozległe paleozoiczne antyklinorium, leżące między dwiema górnokarbońskimi nieckami: górnoląską na zachodzie i lubelską na wschodzie. Antyklinorium świętokrzyskie zostało uformowane w czasie orogenezy waryscyjskiej, poprzedzonej ruchami tektonicznymi w starszym paleozoiku.

Jednostka ta ma złożoną budowę wewnętrzną, co dało podstawę wydzielenia kilku stref (miechowsko-rzeszowskiej, kieleckiej, łysogórskiej i radomsko-kraśnickiej), rozdzielonych uskokiemi podłużnymi - do osi całej struktury. Powstały one w wyniku procesów tektonicznych zachodzących od końca proterozoiku do permu, częściowo odmłodzonych w mezozoiku i kenozoiku.

W podłożu czwartorzędowym południowej i wschodniej części województwa świętokrzyskiego (*strefa miechowsko-rzeszowska*) zaznaczają się miąższe kompleksy (około 8000 m) paleozoicznych i mezozoicznych skał osadowych reprezentowanych przez piaskowce, iłowce, mułowce, opoki, margle, iły oraz wapienie (rys. 1). Duże znaczenie wśród

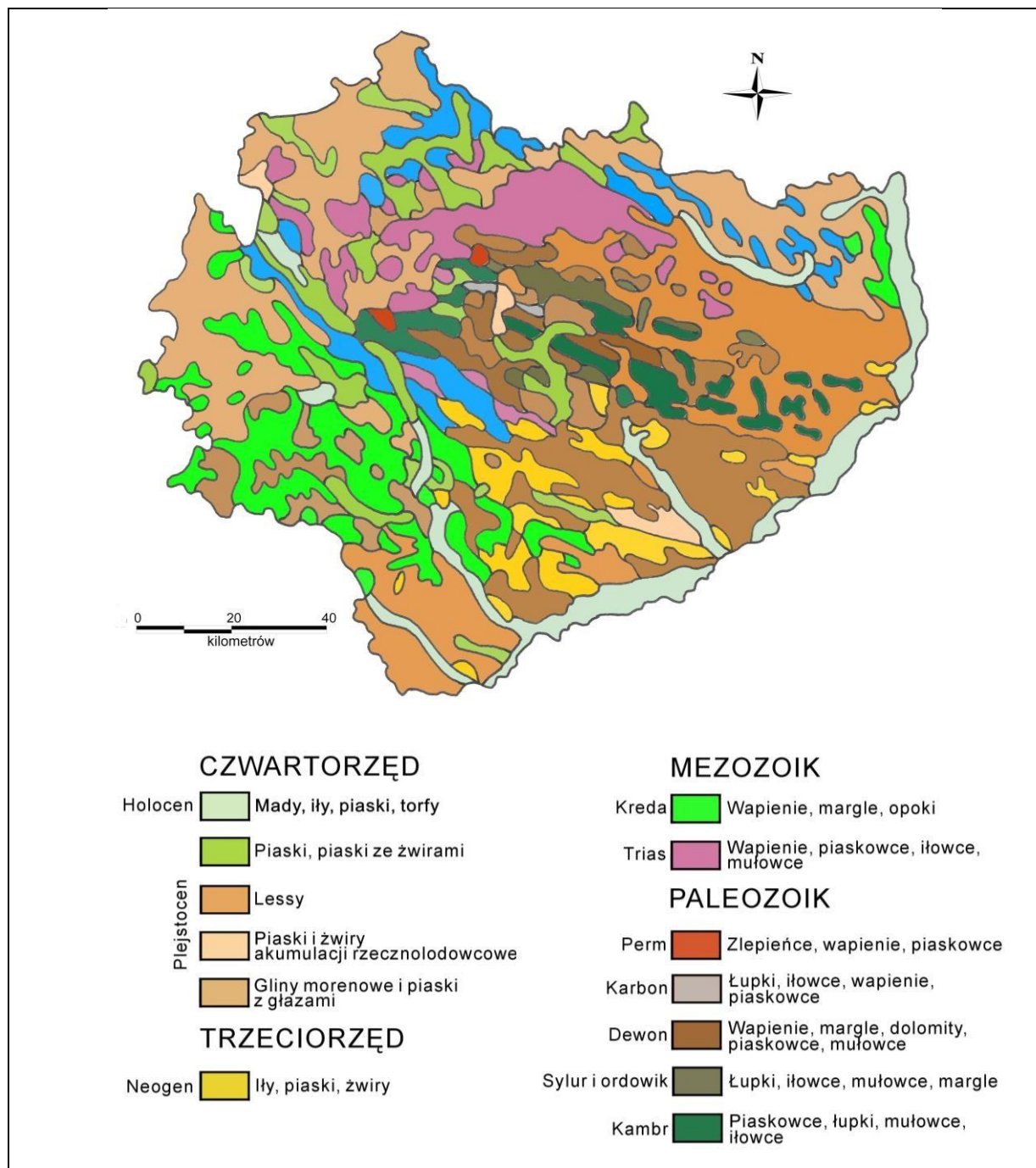
skał powierzchniowych mają iły mioceńskie (stanowiące powierzchnię pokrywę północnego skrzydła zapadliska przedkarpackiego) oraz piaski i żwiry akumulacji rzecznołodowcowej występujące głównie we wschodniej części opisywanego obszaru (rys. 2).

Pokrywy skał czwartorzędowych wykształciły się tu w dolinach rzecznych (holoceńskie:

Rys. 1. Mapa geologiczna odkryta

opracowanie własne na podstawie: Jurkiewicz, Woiński (1979a), Biernat, Haisig (1980), Kaziuk (1980), Filonowicz (1981), Jurkiewicz, Woiński (1981a), Romanek, Złonkiewicz (1993)

Rys. 2. Mapa geologiczna zakryta

opracowanie własne na podstawie: Jurkiewicz, Woiński (1979b), Biernat i in. (1980), Filonowicz (1980), Kaziuk, Lewandowski (1980), Jurkiewicz, Woiński (1981b), Janiec i in. (1993) mady, łąki, piaski, żwiry i torfy) oraz w postaci powierzchniowo zalegających utworów akumulacji lodowcowej (gliny morenowe i piaski z głazami). Na tym obszarze szczególne znaczenie w kształtowaniu współczesnego krajobrazu odegrały pokrywy lessowe.

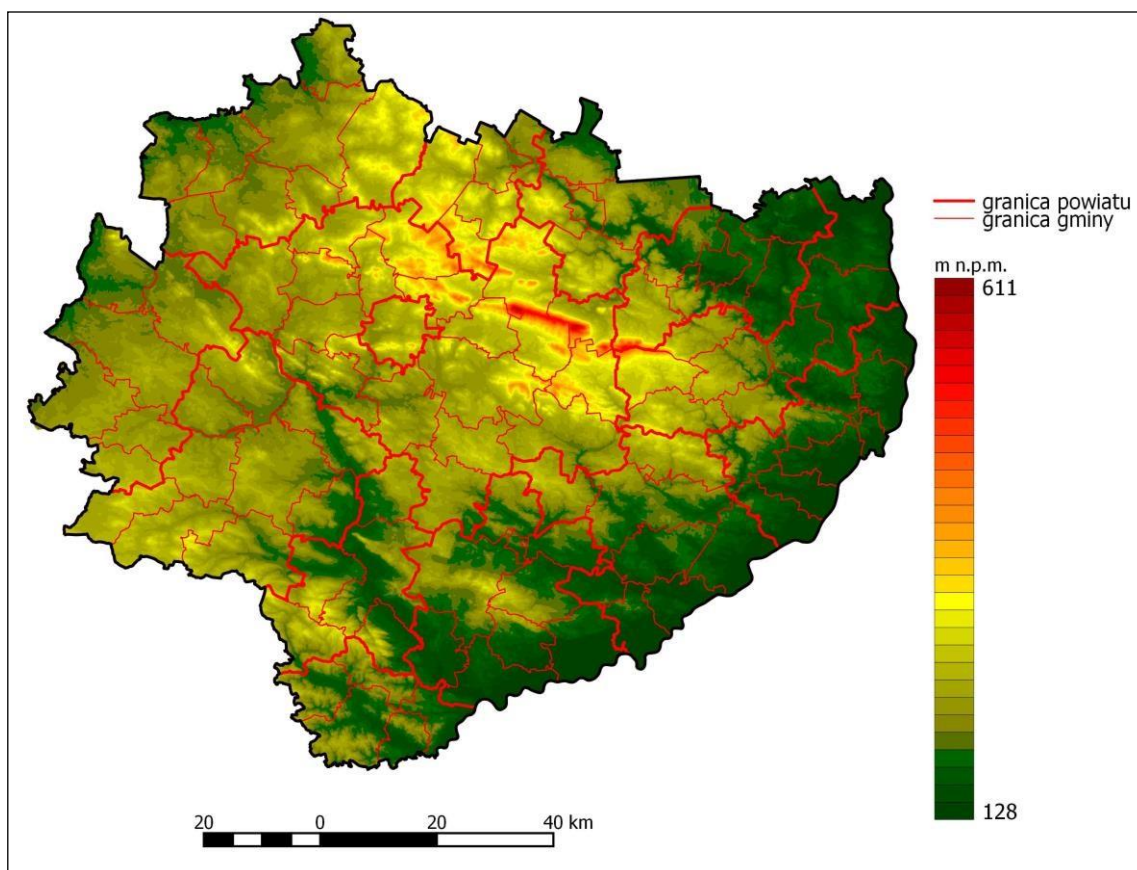
W środkowej części województwa przebiega dyslokacja świętokrzyska (rys. 1), oddzielająca strefę kielecką od łysogórskiej. Obydwie jednostki charakteryzują się występowaniem licznych

stref uskokowych zarówno poprzecznych, jak i podłużnych, nadając Gór Świętokrzyskim charakter gór zrębowych. W obrębie uskoków zachodziła mineralizacja hydrotermalna, której produkty w postaci siarczków miedzi, żelaza i ołowiu stanowiły w przeszłości przedmiot eksploatacji. Znaczną część strefy kieleckiej stanowi paleozoiczny trzon Gór Świętokrzyskich. Jego oś zapada się na zachód, co powoduje odsłonięcie się na wschodzie skał najstarszych – kambryjskich, natomiast na zachodzie skał młodszego paleozoiku (częściowo pod pokrywą permu i mezozoiku). Najważniejsze znaczenie w litologii tego obszaru mają dewońskie piaskowce, wapienie, łupki i dolomity (Stupnicka 1989). Utwory czwartorzędowe reprezentowane tu są przez plejstocenyjskie piaski, żwiry i gliny oraz holocenyjskie mady, piaski i torfy wykształcone w dolinach rzecznych (rys. 2). Na północ od dyslokacji świętokrzyskiej znajduje się fragment trzonu paleozoicznego Gór Świętokrzyskich. Sięga on poza obszar wychodni paleozoiku i występuje pod pokrywą permsko-mezozoiczną północno-wschodniego obrzeżenia Gór Świętokrzyskich (Stupnicka 1989). W odsłoniętej, południowej części jednostki łysogórskiej (antyklina łysogórska), występują skały kambru, ordowiku i syluru, reprezentowane głównie przez piaskowce kwarcytowe, piaskowce, łupki, mułowce. Na północ położona jest synklina bodzentyńska, wypełniona skałami dewonu (piaskowce, łupki, margle, wapienie).

Północna część województwa całkowicie przykryta jest osadami mezozoiku (strefa radomsko-kraśnicka), zaburzonymi w niewielkim stopniu, zapadającymi w kierunku północno-wschodnim. Miąższość osadów paleozoiczno-mezozoicznych jest znaczna i dochodzi do kilku tysięcy m. Osady czwartorzędowe reprezentowane są tu głównie przez plejstocenyjskie gliny morenowe (silnie zredukowane) i piaski z głazami akumulacji lodowcowej. Powszechnie występują tu vistuliańskie gliny wietrzeniowe oraz piaski ze żwirami akumulacji rzecznej, a także holocenyjskie mady, łąy, piaski i torfy (rys. 2).

2. Rzeźba terenu

Ukształtowanie powierzchni przeważającej części obszaru województwa świętokrzyskiego wykazuje wyraźny związek z układami kompleksów litologicznych i elementami tektonicznymi. Większość analizowanego terenu ma charakter wyżynny i leży na wysokości 200–400 m n.p.m., z kulminacją na wysokości 611 m n.p.m. (Łysica) (rys. 3).

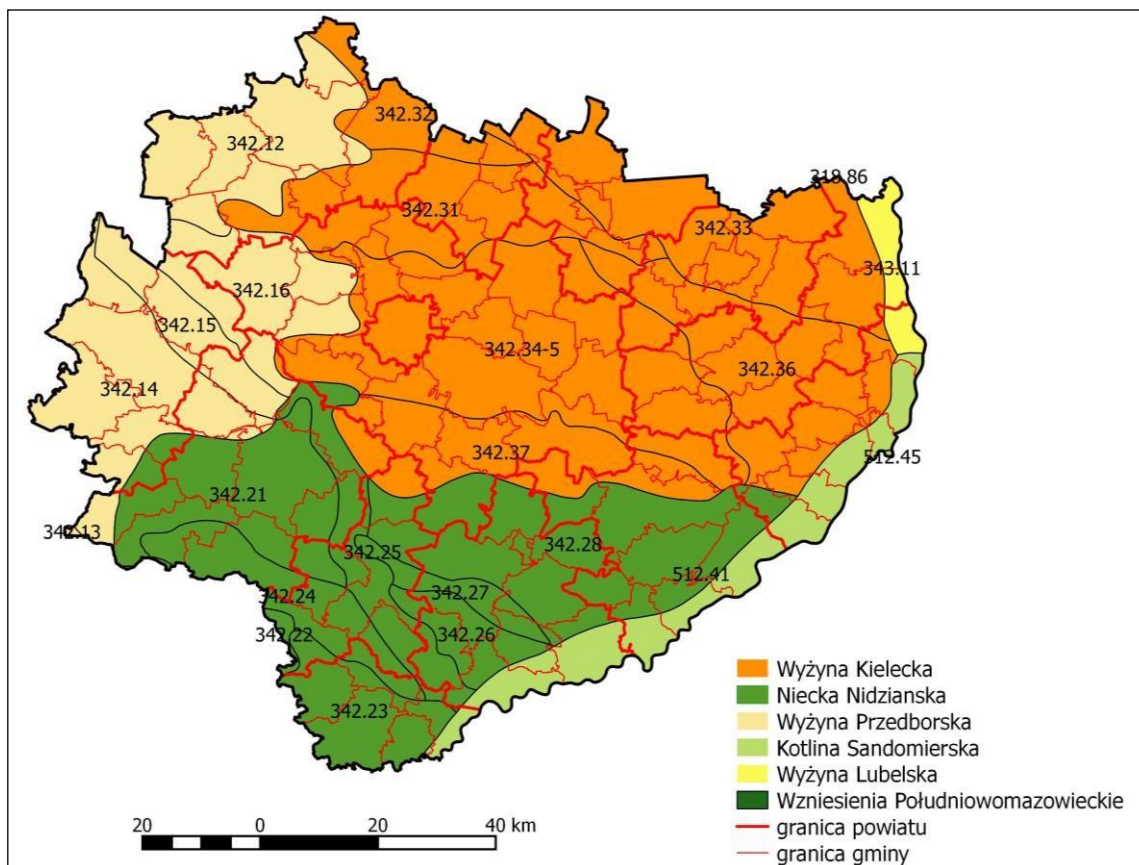

Rys. 3. Cyfrowy model rzeźby terenu

W województwie świętokrzyskim przeważa wyżynny typ rzeźby (Kondracki 2002). W jego obrębie wydziela się pięć makroregionów, w tym dwa w całości (*Wyżyna Kielecka* – 342.3 i *Niecka Nidziańska* - 342.2) oraz trzy częściowo (*Wyżyna Przedborska* - 342.1, *Kotlina Sandomierska* - 512.4, *Wzniesienia Południowomazowieckie* 318.8). *Wyżynę Kielecką* (342.3) reprezentuje 6 mezoregionów (rys. 4). Trzon wyżyny stanowią leżące w obrębie antyklinorium *Góry Świętokrzyskie*. Te niskie góry rusztowe, wykazują różnice wysokości rzędu 200–300 m, co wynika z różnej odporności serii skalnych (Starkel 1999). Zasadniczym rysem rzeźby *Gór Świętokrzyskich* jest występowanie wielu równoległych pasm i grzbietów (o kierunku WNW–ESE oraz NW–SE), rozdzielonych podłużnymi obniżeniami tektonicznymi lub denudacyjnymi. Układ pasm jest piętrowy – najwyższym są *Łysogóry*

(*Łysica* 611 m n.p.m.). Na północnych stokach tego pasma występują rumowiska skalne – gołoborza. Na północ i południe od *Pasma Głównego* (*Łysogór*) wykształciły się (w utworach paleozoicznych) niższe pasma o wysokościach 350–430 m n.p.m. Najniższy poziom (300–350 m n.p.m.) tworzą zewnętrzne pasma, zbudowane ze skał mezozoicznych. Pasma wzniesień *Gór Świętokrzyskich*, począwszy od *Pasma Jeleniowskiego* na wschodzie, poprzez

Łysogóry aż po *Pasma Klonowskie* – to obszar wododziałowy między dwoma dorzecziami rzek: *Kamiennej* i *Nidy*.

Rys. 4. Regiony fizycznogeograficzne województwa świętokrzyskiego (Kondracki 2002)
 Makroregion Wyżyna Kielecka (342.3) – mezoregiony: Płaskowyż Suchedniowski (342.31),
 Garb

Gielniowski (342.32), Przedgórze Hłzeckie (342.33), Góry Świętokrzyskie (342.34–35),
 Wyżyna Sandomierska (342.36), Pogórze Szydłowskie (342.37)

Makroregion Niecka Nidziańska (342.2) – mezoregiony: Płaskowyż Jędrzejowski (342.21), Wy-
 żyna Miechowska (342.22), Płaskowyż Proszowicki (342.23), Garb Wodzisławski
 (342.24), Dolina

Nidy (342.25), Niecka Solecka (342.26), Garb Pińczowski (342.27), Niecka Połaniecka
 (342.28) Makroregion Wyżyna Przedborska (342.1) – mezoregiony: Wzgórza Opoczyńskie
 (342.12), Próg Lelowski (342.13) Niecka Włoszczowska (342.14), Pasma Przedborsko-Mało-
 goskie (342.15),

Wzgórza Łopuszańskie (342.16), Próg Lelowski (342.17)

Makroregion Kotlina Sandomierska (512.4) – mezoregion: Nizina Nadwiślańska (512.41) Ma-
 kroregion Wyżyna Lubelska (343.1) – mezoregion: Małopolski Przełom Wisły (343.11)

Makroregion Wzniesienia Południowomazowieckie (318.8) – mezoregion: Równina Radomska
 (318.86)

Przebieg głównych dolin rzecznych uwarunkowany jest w znacznym stopniu strukturą podłoża. Charakterystycznym elementem krajobrazowym Gór Świętokrzyskich, związanym z historią genetyczną rzek, w tym z ich poprzecznym ułożeniem do starej struktury geologicznej podłoża i kierunków orograficznych, są odcinki przełomowe dolin rzecznych przez większość twardej części pasm górskich. Są to w większości przełomy o złożonej genezie, najczęściej epigenetyczne, z antecedencją wymuszoną ruchami neotektonicznymi, w niektórych przypadkach związane z okresem zlodowaceń plejstoceniowych. W obrębie paleozoicznego trzonu Gór Świętokrzyskich istnieje ponad 20 przełomów (m.in. przełom Lubrzanki pomiędzy Pasmem Mójczańskim i grupą wzniesień Otracza, Bobrzy przez Pasma Zgórskie i Posłowickie, Belnianki przez Pasma Orłowińskie i Bielińskie, Słupianki przez Pasma Główne) (Kowalski 2002).

Z mezoregionem *Gór Świętokrzyskich*, od północy graniczy *Płaskowyż Suchedniowski* – z kopulastymi pagórami, garbami i stoliwami triasowymi, rozdzielający głębokie, zapiaszczone kotliny pochodzenia denudacyjnego (Gilewska 1972). Dalej, w kierunku północnym, znajduje się *Garb Gielniowski* obejmujący rozległe wychodnie skał dolnojurajskich tworzące wierzchołki, porożcinane głębokimi dolinami rzecznyymi. Opada on ku *Przedgórzu Iłżeckiemu* wyraźnym progiem strukturalnym o wysokości względnej 110–130 m, tworzącym szereg stopni denudacyjnych (Dylikowa 1971). Na Przedgórzu Iłżeckim, rozciągającym się na północ od doliny Kamiennej, istnieją niewysokie monoklinalne wzniesienia o przebiegu NW–SE. Rozdzielają je obniżenia w postaci równin denudacyjnych (190–200 m n.p.m.). Ich powierzchnia jest urozmaicona ostańcowymi pagórami morenowymi (Bartosik 1972). W okolicy Bałtowa malowniczy przełom tworzy Kamienna, przecinając górnourajski próg strukturalny. Pod pokrywą utworów czwartorzędowych, w wapieniach, zachodzą zjawiska krasowe, widoczne również na powierzchni terenu w postaci lejów, zapadlisk, ponorów i wywierzyisk (Radłowska 1963). Na południe od Przedgórza rozciąga się *Wyżyna Sandomierska*. Jej podłoże geologiczne stanowi przedłużenie Gór Świętokrzyskich, jednak w części wschodniej przykryte jest ono utworami trzeciorzędowymi. Cały obszar wyżyny pokrywa znacznej miąższości warstwa lessu, sprawiając, że powierzchnia terenu jest dość płaska, miejscami falista, ale rozcięta przez systemy rzeczne (Koprzywianki, Opatówki, Świśliny) oraz wąwozy (Czarnecki 1986). Najdalej na południe wysuniętym mezoregionem Wyżyny Kieleckiej jest *Pogórze Szydłowskie*. Jego obszar, leżący w całości na terenie woj. świętokrzyskiego, stanowi strefę przejściową do Niecki Nidziańskiej. Wyraża się ona rusztowym typem rzeźby w części zachodniej (podobieństwo z Górami Świętokrzyskimi) oraz wysokościami bezwzględными poniżej 300 m n.p.m. i niewielkimi wysokościami względnymi. We wschodniej części, w osadach morskich miocenu rozwinęły się formy krasowe (Kondracki 2002).

Makroregion *Niecki Nidziańskiej* (342.2) obejmuje południową część województwa. Niecka jest szeroko otwarta na południowy-wschód i odwadniana przez wcięte na kilkadziesiąt metrów doliny rzeczne: Nidzicy, Nidy, Czarnej i Koprzywianki. Charakterystyczną cechą ukształtowania powierzchni tego obszaru jest duże zróżnicowanie typów rzeźby (Cabaj, Nowak 1986). Wydziela się tu osiem mezoregionów fizycznogeograficznych (rys. 3): *Płaskowyż Jędrzejowski*, *Wyżynę Miechowską*, *Płaskowyż*

Proszowicki, *Garb Wodzisławski*, *Dolinę Nidy*, *Nieckę Solecką*, *Garb Pińczowski*, *Nieckę Połaniecką*. Najdalej na zachód wysuniętą częścią Niecki Nidziańskiej jest *Płaskowyż Jędrzejowski*. Położony jest on między Pilicą na zachodzie, Nidą na wschodzie, Białą Nidą na północy i Mierzawą na południu. Wschodnie utworów górnokredowych stanowią charakterystycznie za-

okrągłone nabrzmienia, garby oraz kopulaste ostańce, wznoszące się do 326 m n.p.m. (Łyczewska 1971). Spotykane są tu formy wydymowe (Jaśkowski 1981). Niewielką powierzchnię na obszarze województwa tworzy *Wyżyna Miechowska*, stanowiąc jego południowo-zachodnią granicę. Występują tu stoliwa – szerokie i płaskie garby zbudowane ze skał węglanowych górnej kredy oraz głębokie i nieckowate doliny.

Dalej w kierunku wschodnim rozciąga się kolejny mezoregion – *Garb Wodzisławski*, w obrębie którego funkcjonuje gęsta sieć suchych dolinek wykształconych w pokrywie lessowej. Składają się na nią wąwozy, parowy i debrza (Gilewska 1972).

Najdalej na południe wysuniętym subregionem w województwie jest *Płaskowyż Proszowicki*. W jego rzeźbie dominują wypukłe formy międziodolne w postaci zaokrąglonych garbów, wykształconych w skałach mioceńskich, o wysokościach sięgających 80 m. Przykrycie wzniesień lessom (75% ogólnej powierzchni regionu) warunkowało w ich obrębie rozwój drugorzędnych form, typowych dla terenów lessowych: ścian lessowych, wciosów i wąwozów oraz dolinek nieckowatych (Cabaj, Nowak 1986). Osobliwym obszarem Niecki Nidziańskiej jest prawie południkowo przebiegający mezoregion *Doliny Nidy*, wyraźnie odróżniający się od sąsiednich podregionów (Flis 1956). Rozciąga się od połączenia Czarnej i Białej Nidy (ok. 210 m n.p.m.) aż po ujście Nidy do Wisły. Morfologicznie dominują tu równiny aluwialne, z czterema stopniami terasowymi występującymi na południe od Pińczowa. Na wschód od Doliny Nidy położony jest mezoregion *Niecki Soleckiej* zwany także Lejkim Soleckim. Wysokości bezwzględne zamykają się w przedziale 170–262 m n.p.m. Deniwelacje wynoszą 90 m, a rzeźba terenu jest urozmaicona. W obrębie wychodni mioceńskich warstw gipsowych wytworzyła się wyraźna kuesta. W gipsach tych rozwinęły się najokazalsze w Polsce formy krasu gipsowego, szczególnie: doliny krasowe, ślepe dolinki, wertepy i polja (Łyczewska 1972). Południowo-wschodnia część niecki jest płaska. *Garb Pińczowski* stanowi południowo-środkowy subregion Niecki Nidziańskiej. Jego strefa wierzchowinowa jest płaska, łagodnie pochylona ku SE, nadająca mu wygląd stoliwa opadającego wyraźnym progiem ku Niece Soleckiej. Krawędź i stok garbu są silnie pocięte przez drobne dolinki nieckowate i wciosowe. Pokrywy lessowe z rozwiniętymi w nich wąwozami (do 20 m głębokości) i licznymi rozcięciami antropogenicznymi zajmują tu 31% powierzchni (Tsermegas i in. 2000). W północnej części Garbu znajdują się głębokie (do 15 m) wyrobiska kamieniołomów wapieni. Od północy Garb Pińczowski graniczy z wydłużonym prawie równoleżnikowo obniżeniem z płaskim dnem – *Niecką Połaniecką*.

Wśród form niższego rzędu przeważają tu równiny peryglacjalne (lessowe) i aluwialne. Wyrazistym elementem rzeźby w zachodniej części niecki są izolowane pagórki o stromych zboczach i wysokościach względnych do 50 m. W gipsach mioceńskich rozwinęły się formy krasowe (leje i uwały) (Cabaj, Nowak 1986).

Północno-zachodnią część województwa zajmuje makroregion *Wyżyny Przedborskiej*.

Obejmuje on w granicach województwa 4 niezbyt duże mezoregiony: *Wzgórza Opoczyńskie*, *Wzgórza Łopuszańskie*, *Pasma Przedborsko-Małogoskie*, *Nieckę Włoszczowską* i skrawek *Progu Lelowskiego* (rys. 4). W obrębie *Wzgórz Opoczyńskich*, położonych w województwie świętokrzyskim, dominuje falista, gliniasta równina, urozmaicona wzgórzami morenowymi. Równinę tę okalają formy akumulacji wodnolodowcowej, tworzące terasy, ozy i sandry. W rzeźbie graniczącego z nimi od południa mezoregionu *Wzgórz Łopuszańskich* wyróżniają się

krótkie, poprzecinane uskokami pasma wzniesień zbudowane ze skał jurajskich i górnotriasowych. W najwyższym miejscu osiągają one poziom 299 m n.p.m. (Kondracki

2002). Największy obszar w ramach Wyżyny Przedborskiej zajmuje wschodnia część mezoregionu *Niecki Włoszczowskiej*. Charakterystycznym typem rzeźby tego terenu jest mozaikowy układ form. Formy podłoża czwartorzędu (kredowe garby o rozciągłości NW–SE) otoczone są równinami i wysoczyznami akumulacji lodowcowej i wodnolodowcowej oraz równinami rzecznyymi i organogenicznymi. Jest to również najbardziej zwydmiony region w województwie. Północno-wschodnie obrzeżenie Niecki stanowi *Pasma Przedborsko-Małoskie*, będące podwójnym monoklinalnym pasmem, zbudowanym z

górnourajskich wapieni i piaskowców kredowych. Wysokości względne dochodzą tu do 60–100 m (Szajn 1984).

Południowo-wschodnia granica województwa znajduje się w obrębie Kotliny Sandomierskiej w mezoregionie *Nizina Nadwiślańska*. Obejmuje on lewobrzeżną część doliny Wisły (do ok. 5 km szerokości), na odcinku od Opatowca do Zawichostu. Dolina ma wklęsło-wypukłe zbocza oraz sterasowane dno, w obrębie której istnieją obok terasy zalewowej, dwa poziomy terasy nadzalewowej (wyższy z wydmami oraz przykryty lessem). W przekrojach ujściowych większych dopływów powstały rozległe stożki napływowe.

W północno-wschodniej części województwa – obszar między Zawichostem a Józefowem wchodzi w skład Wyżyny Lubelskiej – mezoregionu *Małopolski Przełom Wisły*. Dolina Wisły na tym odcinku przebiega południkowo. W rzeźbie Przełomu wydzielić można dwa odmienne fragmenty: pierwszy ze stromymi i słabo rozwiniętymi zboczami o wysokości do 80 m oraz drugi, krótszy, na obszarze wychodni mniej odpornych na erozję, o szerokim dnie i zaniżających zboczach (Maruszczak, Lindner 1994, Kondracki 2002).

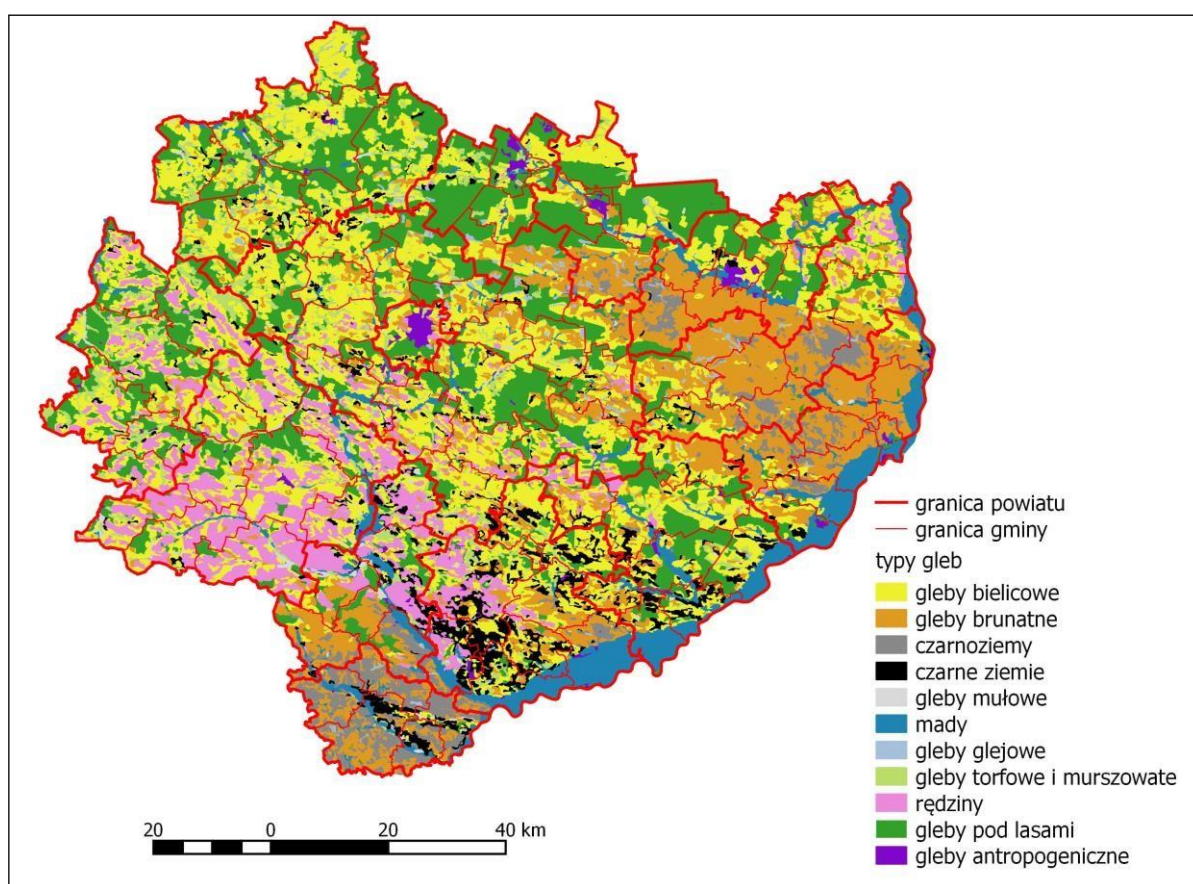
3. Gleby i przepuszczalność gruntów

Cechą charakterystyczną pokrywy glebowej województwa świętokrzyskiego jest duże jej zróżnicowanie zarówno pod względem składu mechanicznego, jak i typologii. Wynika to z wielkiej różnorodności skał macierzystych i rzeźby terenu kształtowanej od paleozoiku do czwartorzędu, a także warunków klimatycznych i stosunków wodnych. W ogólnym obrazie, w części północno-zachodniej, zachodniej oraz na krańcach północnych województwa, przeważają gleby bielicoziemne (bielicowe, bielice) (rys. 4). Wytworzyły się one głównie w obrębie piasków luźnych, słabogliniastych bądź gliniastych, związanych z akumulacją wodnolodowcową w okresie zlodowacenia odry (środkowopolskim). Większe ich kompleksy porastają lasy iglaste (głównie sosnowe). Ze względu na skład mechaniczny i miejscami znaczną przepuszczalność, są one ubogie w składniki pokarmowe i zaliczane do najniższych klas bonitacyjnych (V i VI).

W kilku zwartych kompleksach, we wschodniej i południowej części analizowanego terenu, zalegają na podłożu lessowym gleby brunatne i czarnoziemy. Zaliczane są one do najżyźniejszych gleb województwa (I i II klasa bonitacyjna). Czarnoziemy największe powierzchnie zajmują w okolicach Kazimierzy Wlk., Skalbmierza i Pacanowa (Niecka Nidziańska) oraz Sandomierza i Waśniowa (Wyżyna Kielecka). Zaliczane są do utworów o średniej przepuszczalności. Gleby te rolniczo użytkowane, w czasie długotrwałych opadów o małych natężeniach,

ze względu na dużą zdolność infiltracyjną przechwytyują ją w całości. Są one jednocześnie glebami najbardziej podatnymi na erozję. Podatność ta jest widoczna w okresie roztopów wiosennych i po nawałnych opadach letnich, generujących gwałtowny spływ powierzchniowy, powodujący katastrofalne spływy.

Na południowym-zachodzie i południu województwa – na utworach węglanowych i siarczanowych powstały rędziny. Największe ich powierzchnie występują w okolicach Buska, Jędrzejowa, Szczekocin, Włoszczowej i Małogoszcza (Pasma Przedborsko-Małogoskie). Są to gleby wykształcone na utworach kredowych, jurajskich, a nawet dewońskich (G. Świętokrzyskie), w dużej mierze zdegradowane w wyniku wielowiekowej uprawy, cechujące się słabą i bardzo słabą przepuszczalnością.

Rys. 4. Pokrywa glebowa

W obrębie wyższych wzniesień i stoków Gór Świętokrzyskich pojawiają się płytkie gleby inicjalne (początkowego stadium rozwoju), związane genetycznie z wychodniami zwięzłych skał osadowych. Obszary te porośnięte są najczęściej lasem.

W dnach dolin większych rzek występują mady – gleby utworzone ze stokowych zmywów (doliny: Nidzicy, Wschodniej i in.) oraz współczesnych osadów rzecznych (doliny: Wisły,

Nidy, Kamiennej), przy czym w dolinie Wisły są to często mady pyłowe o bardzo korzystnych właściwościach uprawowych (typowe gleby pszenno-buraczane). Często, z powodu małej przepuszczalności, są to obszary o trudnych warunkach wodnych, nadmiernie wilgotne.

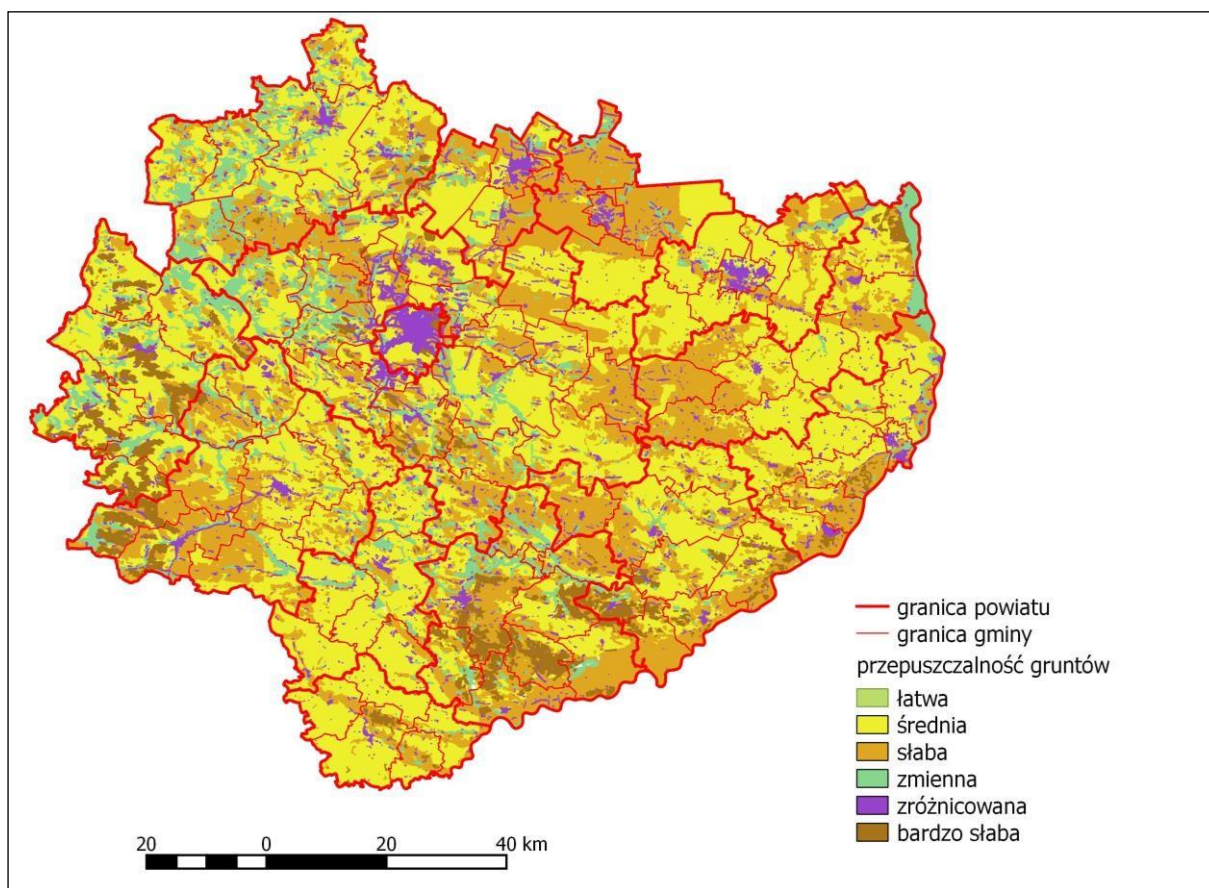
Na terenach o słabym odpływie powierzchniowym występują gleby glejowe, rozwijające się z ciężkich, trudno przepuszczalnych skał macierzystych o utrudnionym odpływie wód opadowych, zwykle w zagłębieniach terenu (Niecka Połaniecka, Pogórze Szydłowskie). Lokalnie, zwłaszcza w rozszerzeniach dolin rzecznych (Nidy i jej dopływów, Czarnej Malenieckiej, Czarnej Włoszczowskiej, Czarnej Staszowskiej), w zastoiskach dawnych jezior i licznych ewapotranspiracyjnych zagłębieniach bezodpływowych występują gleby mułowe, torfowe torfowisk niskich oraz murszowe, zajęte przez użytki zielone. Gleby te po odwodnieniu zostały silnie przekształcone. Pozostałością wilgotnych siedlisk, obszarów podmokłych i zabagnionych są płaty gleb zaliczane do czarnych ziem, wytworzone z glin, iłów i piasków różnego pochodzenia a zajmujące małe powierzchnie w województwie (Sielec k. Staszowa, Rudniki, Mieczyn, Wilkowa).

Na obszarach uprzemysłowionych i zurbanizowanych - w środkowej i północnej części województwa występują gleby antropogeniczne (Kielce i okolice, Skarżysko, Starachowice, Ostrowiec).

Znajomość przepuszczalności gruntów umożliwia określenie przestrzennego zróżnicowania warunków infiltracji i spływu powierzchniowego, a w konsekwencji oceny potencjalnego zagrożenia gleb m.in. erozją wodną powierzchniową oraz podtopieniami. Zgodnie z Wytocznymi... (2005) wydzieliła się 6 klas przepuszczalności utworów powierzchniowych: łatwą (rumosze i żwiry o współczynniku filtracji większym niż $10^{-3} \text{ m}\cdot\text{s}^{-1}$), średnią (piaski i skały lite silnie uszczelnione – 10^{-3} - $10^{-5} \text{ m}\cdot\text{s}^{-1}$), słabą (gliny i pyły – 10^{-5} -

$10^{-8} \text{ m}\cdot\text{s}^{-1}$), zmienną (grunty organiczne, w zależności od stanu uwilgotnienia od 10^{-3} do $0 \text{ m}\cdot\text{s}^{-1}$)

), zróżnicowaną (grunty antropogeniczne, w tym obszary zabudowane, na których tereny całkowicie uszczelnione sąsiadują z gruntami o infiltracji zbliżonej do naturalnej, a współczynnik infiltracji kształtuje się tu od 10^{-3} do $0 \text{ m}\cdot\text{s}^{-1}$) i bardzo słabą (skały lite słabo uszczelnione, ciężkie gliny i ły – o współczynniku filtracji mniejszym niż $10^{-8} \text{ m}\cdot\text{s}^{-1}$). Właściwości infiltracyjne utworów powierzchniowych w dużym stopniu decydują też o nośności gruntów a to ma zasadnicze znaczenie dla budownictwa. Najkorzystniejsze warunki gruntowe występują w obrębie wychodni skał starszego podłoża oraz piasków i glin czwartorzędowych o dużej miąższości. Średnio korzystne warunki geotechniczne związane są z glinami zwałowymi, piaskami i deluwiami gliniasto-rumoszowymi w położeniu stokowym i zboczowym. W dnach dużych jak i małych dolin występują grunty o znacznej ściśliwości, plastyczne, które pod obciążonymi fundamentami mogą powodować znaczne osiadania. Lokalizacja obiektów budowlanych na tych terenach wymaga specjalnych zabiegów, zwiększając m.in. kosztowność. W województwie występuje duża mozaikowość przepuszczalności gruntów reprezentujących wszystkie klasy, przy czym dominują grunty o przepuszczalności średniej i słabej (rys. 5). Efektem hydrologicznym są odmienne przestrzennie warunki obiegu wody. Przepuszczalność warunkuje lokalną gęstość sieci rzecznej, a na terenach rolniczych – systemu rowów i melioracji, oraz głębokość występowania pierwszego poziomu wód podziemnych.

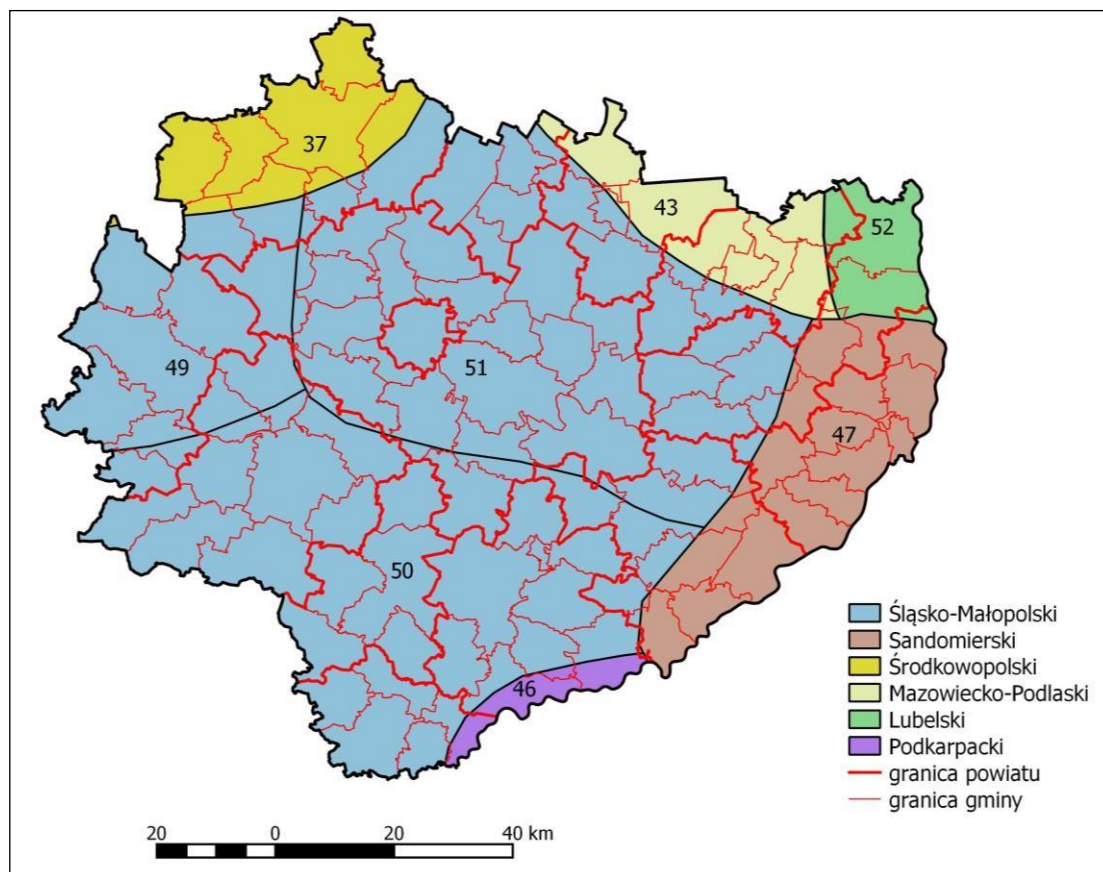
Rys. 5. Przepuszczalność gruntów

Utworki o zmiennej przepuszczalności dominują w dolinach, gdzie występują gleby torfowe i murszowate. Na terenach zabudowanych, przemysłowych i górniczych wydzielono przepuszczalność zróżnicowaną. Jej cechą charakterystyczną jest występowanie obok siebie obszarów o skrajnej przepuszczalności co sprzyja łatwemu formułowaniu się gwałtownego spływu i spływania powierzchniowego oraz procesów erozji. Istnieje tendencja do powiększania się obszarów o zróżnicowanej przepuszczalności, w tym na terenach zalewowych den dolinnych, co powoduje eliminowanie obszarów naturalnej retencji.

4. Klimat

W rozkładzie przestrzennym elementów klimatu, w niedużym geograficznie obszarze województwa świętokrzyskiego, w niewielkim stopniu zaznaczają się strefowe uwarunkowania klimatu. Głównymi czynnikami decydującymi o różnicach cech klimatu są tu: wyniesienie miejsca n.p.m., rzeźba terenu, ekspozycja wzniesień względem wilgotnych mas powietrza, cechy fizyczne podłoża, w tym użytkowanie - warunkujące bilans radiacyjny powierzchni oraz wymianę ciepła i wilgoci z atmosferą.

Przeważająca część obszaru województwa świętokrzyskiego, zgodnie z regionalizacją klimatu Polski przedstawioną w Narodowym Atlasie Polski (1978), znajduje się w Regionie Śląsko-Małopolskim. Podzielony jest on na trzy podregiony, z centralnie położoną Krainą Świętokrzyską, graniczącą od zachodu Wyżyną Przedborską, a od południa Niecką Nidziańską i Niecką Włoszczowską (rys. 6).

Rys. 6. Regiony klimatyczne (Okołowicz, Martyn 1978)

Region Środkowopolski: 37 – podregion Łódzki

Region Mazowiecko-Podlaski: 43 – podregion Południowomazowiecki

Region Śląsko-Małopolski: 49 – podregion Wyżyny Przedborskiej, 50 – podregion Niecki Nidziańskiej i

Włoszczowskiej, 51 – podregion Krainy Świętokrzyskiej

Region Sandomierski: 47 – podregion Nadwiślański

Region Podkarpacki (46)

Północno-zachodni, niewielki obszar województwa zaliczany jest do Regionu Środkowopolskiego (podregion Łódzki), a północno-wschodni do Regionu Lubelskiego. Południowo-wschodni obszar województwa – to fragment Regionu Sandomierskiego, a całe południowe obrzeże stanowi część Regionu Podkarpackiego z doliną Wisły. Charakterystyki klimatyczne

wydzielonych regionów, odnoszące się do temperatury powietrza, zachmurzenia i opadów, zestawiono w tabeli 1. Reprezentują one wartości średnie w danym regionie i nie odzwierciedlają lokalnego zróżnicowania topoklimatycznego, jakie uzyskujemy na podstawie analizy punktowych obserwacji opadów czy temperatury.

Tab. 1. Charakterystyki klimatyczne regionów i podregionów klimatycznych

Nr podregionu	Temperatura powietrza (°C)		Czas trwania (dni)		Liczba dni		Sumy roczne opadów (mm)	Liczba dni z pokrywą śnieżną
	styczeń	lipiec	zima	lato	pogodn	pochm.		
37	Środkowopolski (Łódzki)							
	-2,8	17,8	86	93	62	113	590	75
43	Mazowiecko-Podlaski (Południowomazowiecki)							
	-3,4	18,0	100	87	60	118	560	75
46	Podkarpacki							
	-2,5	18,5	80	100	50	125	700	74
47	Sandomierski (Nadwiślański)							
	-3,5	18,0	92	95	70	110	570	80
49	Śląsko-Małopolski (Przedborski)							
	-3,0	17,6	90	90	62	118	620	78
50	Śląsko-Małopolski (Niecki Nidziańskiej i Włoszczowskiej)							
	-3,0	17,7	92	91	62	122	560	80
51	Śląsko-Małopolski (Świętokrzyski)							
	-3,5	17,5	98	88	60	121	650	93
52	Lubelski							
	-3,4	18,0	94	93	65	140	600	84

Źródło: Okołowicz, Martyn (1978), zmienione

Różnice temperatury powietrza w poszczególnych regionach województwa, jak i zróżnicowanie lokalne wynikają m.in. ze zmienności przestrzennej usłonecznienia, wysokości nad poziomem morza oraz ekspozycji stoków i zboczy dolin. W obrazie średnim, usłonecznienie wzrasta z południa ku północy. Na południowych krańcach województwa średnia roczna suma usłonecznienia (w godzinach) wynosi 1500, w podregionie Łódzkim – 1650 godzin. Wzrasta także ono w kierunku wschodnim, gdzie w podregionie Nadwiślańskim i Południowomazowieckim obserwowane jest średnio rocznie ponad 1600 godzin ze słońcem (Atlas klimatu Polski 2005). Występują jednak dość znaczne różnice lokalne. W Górach

Świętokrzyskich, ze względu na większe zachmurzenie, notowane są mniejsze wartości usłonecznienia – 1580 godzin na Świętym Krzyżu. Na tle terenów sąsiednich wyższe usłonecznienie w Górach Świętokrzyskich jest tylko zimą (XII–II) (Olszewski i in. 2000).

Wyższe wartości całkowitego promieniowania słonecznego, powyżej średniego dla obszaru Polski, notowane są w podregionie Łódzkim, średnio w ciągu roku ponad 3800 MJ/m². Na wysokie wartości promieniowania słonecznego w Niece Nidziańskiej, zwłaszcza w jej wschodniej części i w Regionie Sandomierskim, zwracają uwagę J. Paszyński i T. Kluge (1986). Oprócz warunków solarnych, zróżnicowanie termiczne w analizowanym obszarze wiąże się ze zmiennością cech fizycznogeograficznych, z których rzeźba terenu i właściwości fizyczne powierzchni (albedo) odgrywają zasadniczą rolę. Na mapie izoterm średniej rocznej temperatury powietrza, prawie cały obszar województwa znajduje się w przedziale temperatury od 7,5°C do 8,0°C (wyższa temperatura tylko w podregionie

Południowomazowieckim). Jako wyraźnie chłodniejszy obszar wyróżniają się Góry Świętokrzyskie i ich obrzeże. W Łysogórach, reprezentowanym przez stację Święty Krzyż (575 m n.p.m.) średnia roczna temperatura powietrza wynosi tylko 5,7°C. Temperatura średnia najcieplejszego miesiąca (lipca) na Świętym Krzyżu osiąga 15,7°C, a najchłodniejszego (stycznia) - 4,6°C. Dla porównania temperatura lipca w najcieplejszych podregionach województwa (Południowo-mazowieckim, Lubelskim i Nadwiślańskim) wynosi średnio 18°C, a najniższe temperatury stycznia w uśrednionym obrazie występują tylko w podregionie Krainy Świętokrzyskiej i Nadwiślańskiej (tab. 1).

Podregion Krainy Świętokrzyskiej wykazuje duże zróżnicowanie cech termicznych i opadowych, co podkreślają autorzy prac o klimacie Gór Świętokrzyskich: K. Kłysik (1974), G. Żarnowiecki (1991) i J. L. Olszewski (1993). Indywidualności klimatyczne obszaru wynikają z charakteru rzeźby tych Gór. Z klimatycznego punktu widzenia ważną cechą Gór Świętokrzyskich jest ich pasmowy, niemal równoległy układ wzniesień o generalnym kierunku WNW–ESE oraz niewielkie wysokości bezwzględne i względne. Doliny i padoły świętokrzyskie są rozległe, a ich płaskie dna są mało zróżnicowane hipsometrycznie. Ważną rolę w kształtowaniu dynamiki powietrza spełniają obszary stokowe.

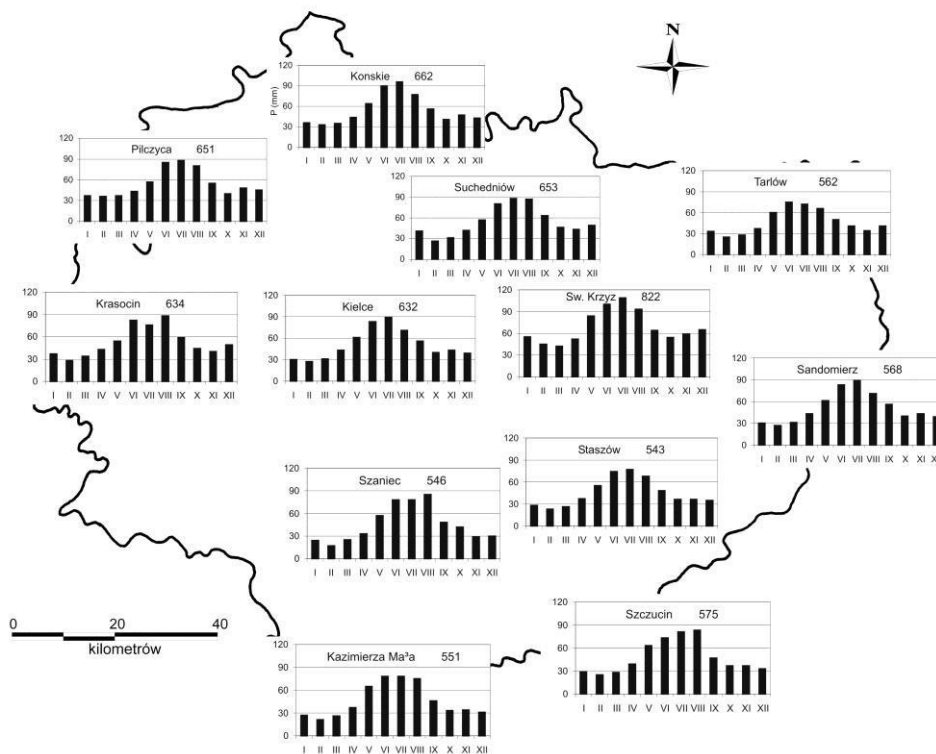
Surowsze warunki termiczne w wyższych partiach Gór Świętokrzyskich potwierdzają charakterystyki termicznych pór roku (Olszewski i in. 2000). Lato trwa przeciętnie na Św. Krzyżu 58 dni, w całym podregionie Krainy Świętokrzyskiej średnio 88 dni, a w najcieplejszych regionach województwa – Sandomierskim 95 i Środkowopolskim – 93 dni (tab. 1). Warunki termiczne odpowiadające kryteriom zimy obserwuje się przeciętnie na Św. Krzyżu przez 121 dni, dość długi okres zimowy zaznacza się w południowej części regionu Mazowiecko-Podlaskiego (100 dni), natomiast na znacznie łagodniejsze warunki okresu zimowego wskazują dane z podregionu Łódzkiego i południowo-zachodniej części obszaru Wyżyny Małopolskiej. Podobny obraz otrzymamy analizując liczbę dni mroźnych ($t_{\max} < 0^{\circ}\text{C}$), których jest na Św. Krzyżu o 30 więcej niż na stacjach dolinnych i również kilkadziesiąt więcej niż w pozostałych regionach. W samych Górach Świętokrzyskich występują duże kontrasty termiczne w zależności od położenia miejsca. W odróżnieniu od partii szczytowych, w rozległych dolinach świętokrzyskich (stacje: Kielce-Suków, Bodzentyn) oraz kotlinach (Skarżysko-Kam., Suchedniów) obserwuje się cechy typowe dla wklęsłych form ukształtowania powierzchni: duże amplitudy dobowe i roczne temperatury powietrza, liczne dni z przymrozkami (Kłysik 1974). Nietypowe dla obszarów górskich, łagodniejsze warunki termiczne, zarówno w zimie jak i w lecie mają stacje położone na stokach (Nowa Słupia).

Często stosowaną charakterystyką warunków termicznych jest średnia długość okresu bezprzymrozkowego. W podregionie Krainy Świętokrzyskiej najdłuższy okres bezprzymrozkowy obserwowany jest na stacji Busko-Zdrój, średnio przez 179 dni w roku, w Skroniowie – 166 dni, najkrótszy zaś w Kielcach – 154 dni (Paszyński, Kluge 1986).

Ogólnie, izotermy stycznia (poza obszarem Gór Świętokrzyskich), zwykle najchłodniejszego miesiąca, mają przebieg południkowy, tzn. temperatura wzrasta w miarę przesuwania się ze wschodu ku zachodowi. Najłagodniejsze warunki termiczne, ze względu na temperatury zarówno zimy jak i lata, ma podregion Łódzki, Wyżyny Przedborskiej i Niecki Nidziańskiej.

Średnia roczna suma opadów atmosferycznych w obszarze województwa świętokrzyskiego w wieloleciu 1961–1990 wynosiła 603 mm. Regionami o najniższych opadach są: Mazowiecko-Podlaski (Tarlów 562 mm), południowa część Regionu Śląsko-Małopolskiego w obrębie Niecki Nidziańskiej (Szaniec 546 mm, Staszów 543 mm) oraz Region Sandomierski (Sandomierz 568 mm) i Nadwiślański (Szczucin 575 mm) (rys. 7). W rozkładzie rocznych sum opadu atmosferycznego można zaobserwować ogólną tendencję zmniejszania się opadów z zachodu ku wschodowi i wyraźną zależność wysokości opadów od hipsometrii. Najwyższe opady notowane są na najwyższej położonej stacji meteorologicznej w Górach Świętokrzyskich – na Świętym Krzyżu, ze średnią sumą roczną wynoszącą 823 mm.

Wzrost sum opadów z wysokością n.p.m. wykazują najwyraźniej stacje położone na zachodnich stokach Wyżyny Kieleckiej, gdzie sumy roczne wynoszą 650–800 mm. Natomiast stacje po południowo-wschodniej stronie Gór Świętokrzyskich, położone w „cieniu” Gór w stosunku do napływu deszczonośnych mas powietrza otrzymują znacznie mniejsze sumy opadów, czego przykładem jest stacja Daleszyce (589 mm).

Rys. 7. Opady atmosferyczne (mm) na stacjach pomiaru opadu (1961–1990) Źródło: Suligowski i in. (2009)

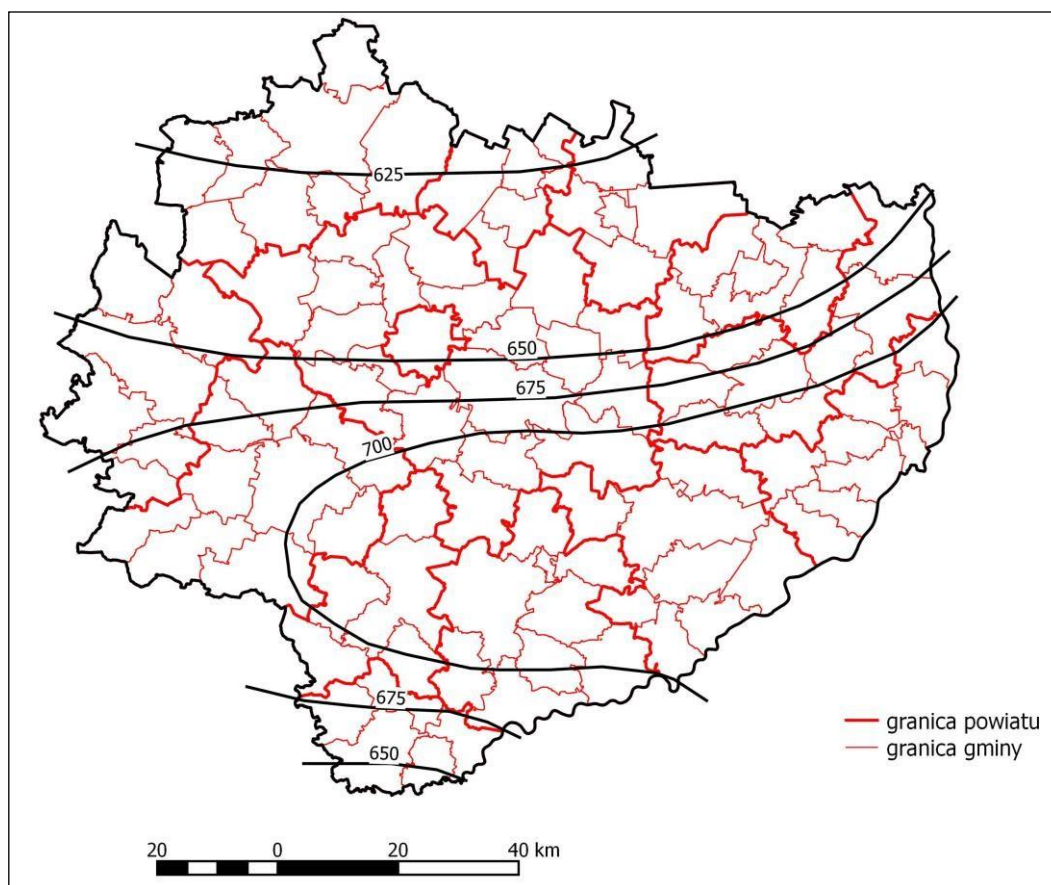
W przebiegu rocznym opadów zdecydowanie przeważają opady półrocza letniego (V–X). Stanowią one 60–63% sumy rocznej w zachodniej części obszaru województwa, wzrastając do 67% w środkowej i wschodniej części Niziny Nidziańskiej. Maksimum opadów przypada w większości stacji opadowych na lipiec, minimum obserwowane jest w lutym

(rys. 7).

W podregionie Krainy Świętokrzyskiej udział opadów zimowych (XII–II) w opadzie rocznym jest o ponad 2% wyższy w porównaniu z obszarami sąsiednimi. Odrębność struktury opadów Gór Świętokrzyskich i ich obrzeża w stosunku do pozostałej części województwa wykazuje także współczynnik śnieżności. Obliczony dla stacji meteorologicznej Kielce stosunek opadu w postaci śniegu do opadu całkowitego wynosił 18%, i był np. wyższy niż na stacji Sandomierz (14%) i Radom (14%). W obrazie przestrzennym charakterystyk pokrywy śnieżnej również wyróżnia się podregion Krainy Świętokrzyskiej. Średnia maksymalna (średnia z maksimumów rocznych) grubość pokrywy śnieżnej waha się od 22,7 cm w Kielcach do około 10 cm w Staszowie.

Parowanie potencjalne w okresie wegetacyjnym (IV–X) waha się (wyłączając Góry Świętokrzyskie) od poniżej 625 mm w północnej części województwa do ponad 700 mm we wschodniej części Niziny Nidziańskiej i w Regionie Sandomierskim (rys. 8). Suma opadów dla analogicznego okresu roku wynosi w Staszowie 395 mm, a w Sandomierzu 386 mm.

Występujący zatem w tej części województwa niedobór opadu w stosunku do możliwości ewaporacyjnych przekracza 350 mm. W Regionach Mazowiecko-Podlaskim i Łódzkim, w obszarze województwa świętokrzyskiego, niedobór opadów okresu wegetacyjnego wynosi około 200 mm.

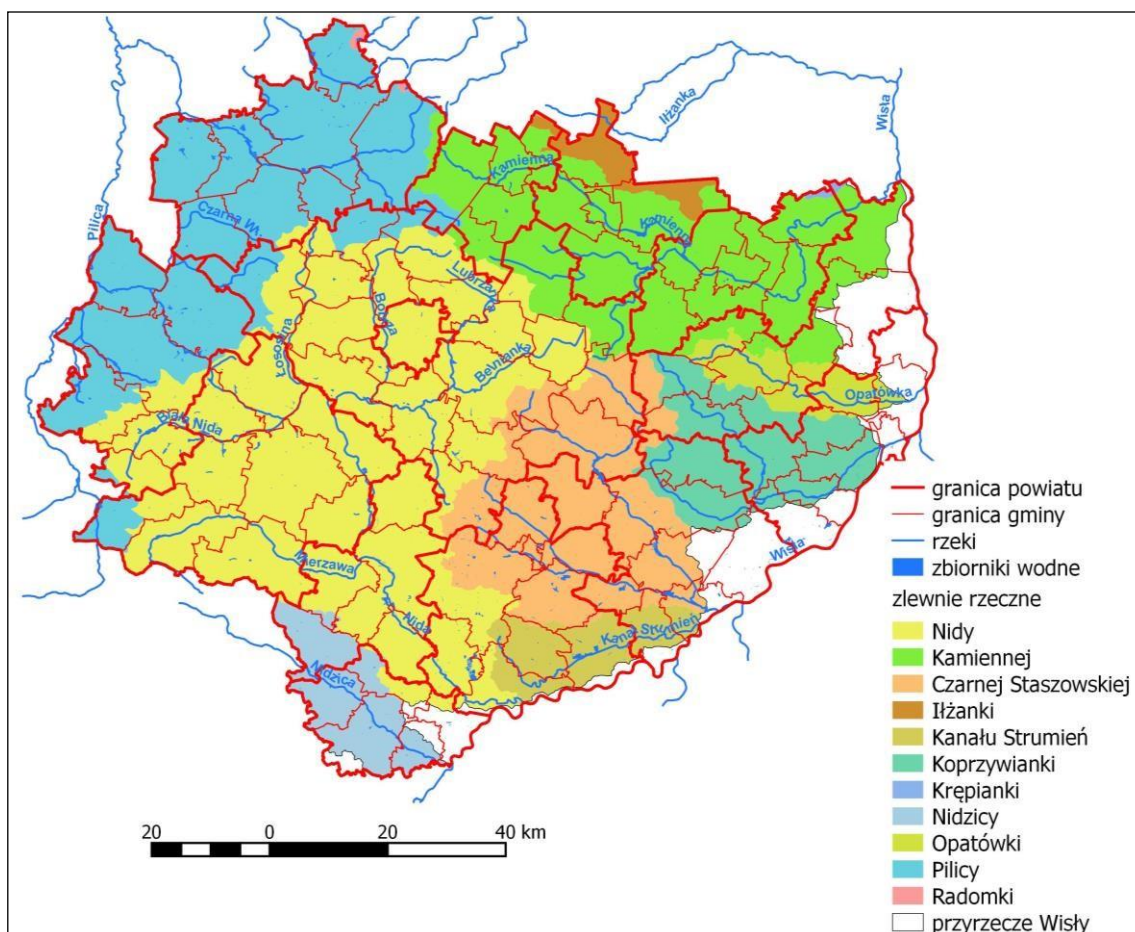
Rys. 8. Parowanie potencjalne (mm) w okresie wegetacyjnym (IV–X)

Źródło: Olechnowicz-Bobrowska (1978), zmienione

5. Wody powierzchniowe

Granice województwa świętokrzyskiego wyznaczone są przez doliny dużych rzek. Na południu i wschodzie zamyka ten obszar linia Wisły, na północy dolina Kamiennej, na zachodzie, na znacznym odcinku dolina Pilicy.

Województwo leży w całości w dorzeczu Wisły i obejmuje większą część międzyrzecza Wisły i jej lewego dopływu – Pilicy. Obszar ten odwadniany jest przez liczne rzeki II, III i wyższych rzędów. Do cieków II rzędu należą: Nida, Kamienna, Pilica, Czarna Staszowska, Koprzywianka, Nidzica, Opatówka i Kanał Strumień. Największe obszarowo zlewnie II rzędu tworzą Nida (3865,4 km²) oraz Kamienna o powierzchni dorzecza (1892 km²) (rys. 9).

Rys. 9. Zlewnie rzeczne w województwie świętokrzyskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie Mapa Hydrograficzna w skali 1:50 000 (52 arkusze map)

Korzystnie znaczenie ma tu odśrodkowy układ sieci rzecznej, z centralnie położonym obszarem Gór Świętokrzyskich, z którego biorą początek spływające ku północy rzeki dorzecza Kamiennej i ku południowi rzeki dorzecza Nidy. Województwo świętokrzyskie zaliczane jest do najuboższych pod względem zasobów wodnych obszarów Polski. Z cech klimatu oraz zróżnicowania charakterystyk fizycznych podłoża wynika, że zmienność zasobów wodnych, zarówno w czasie jak i w przestrzeni, jest bardzo duża. Gęsta sieć rzeczna i urozmaicona rzeźba w części centralnej województwa (Wyżyna Kielecka) sprawia, że zlewnie charakteryzuje szybki typ krążenia wody, a zatem duża zmienność przepływów. W części południowej (Niecka Nidziańska) ze względu na dogodne warunki parowania oraz infiltracji wody w skały węglanowe, zasoby wodne w postaci odpływu rzecznej są ograniczone. Ponadto, w regionie świętokrzyskim poza zespołem obiektów torfowo-wodnych w zlewni Czarnej Malenieckiej i Czarnej Włoszczowskiej, wypełnionych wodą starorzeczy Nidy oraz małych jezior o genezie krasowej w okolicach Staszowa, nie ma większych, naturalnych zbiorników wodnych.

W wielu regionach województwa struktura bilansu wodnego jest niekorzystna, a okresowo występujące niedobory wody nie pozwalają na zaspokojenie potrzeb gospodarczych i utrzymanie dobrego stanu ekologicznego wód powierzchniowych. Z uwagi na występujące utrudnienia w użytkowaniu wód powierzchniowych w województwie świętokrzyskim, to wody

podziemne od dziesięcioleci wykorzystuje się tu na potrzeby komunalne oraz technologiczno-przemysłowe. Rzeki często stają się odbiornikami ścieków, co doprowadziło do znacznego pogorszenia jakości wód powierzchniowych.

Wody płynące

Obecny układ rzek na podłożu paleozoicznym w Górach Świętokrzyskich można uznać za najstarszy element krajobrazu w województwie. Dużą rolę w przebiegu sieci rzecznej odegrały także ruchy neotektoniczne w Górach Świętokrzyskich – wymuszały one na wielu odcinkach zmianę pierwotnego kierunku przebiegu dolin rzecznych. Tworzyły się wówczas łukowate odchylenia rzek (Kamienna w okolicach Ćmielowa), czasami formowały się niemal na całej ich długości o układzie podłużnym w stosunku do struktury paleozoicznego podłoża

(Psarka w Dolinie Bodzentyńskiej), a nawet utworzyły lokalne układy dośrodkowe (Kowalski 2002).

Naturalną, południowo-wschodnią granicę województwa (od ujścia Nidzicy do ujścia Kamiennej) stanowi *Wisła*. Jej koryto w początkowym odcinku, o spadku 0,3 promila, tworzy wyraźne meandry, mimo prac regulacyjnych zapoczątkowanych w XIX w., mających na celu usprawnienie spławu poprzez odcinanie zakoli (Baścik i in. 2003b). Są one corocznie zalewane a przy niższych stanach wody często pozbawione są bezpośredniego połączenia z

korytem Wisły. Począwszy od Zawichostu płynie ona przełomem między Wyżyną Małopolską a Lubelsko-Lwowską (spadek 0,23 promila). Profil podłużny rzeki jest tu wyrównany, świadczący o dojrzałości doliny przełomowej (Biernat i in. 2004p). Odcinek ten w przeszłości był ważnym szlakiem komunikacyjnym, obecnie nie odgrywa takiej roli.

Nida jest najdłuższą rzeką województwa, tworzącą jednocześnie największe powierzchniowo dorzecze. W jego obrębie wyróżnia się szereg zlewni cząstkowych wyższych rzędów, m.in. Belnianki, Lubrzanki, Bobrzy, Łososiny, Białej Nidy oraz Mierzawy. Pierwsze cztery odwadniają południowy skłon Gór Świętokrzyskich. W układzie sieci rzecznej *Belnianki* i *Lubrzanki* przeważają dwa kierunki biegu cieków: równoległe do pasm górskich oraz poprzeczne względem grzbietów (przełomy), zbliżone do południowego i południowozachodniego. Sieć hydrograficzna tych rzek jest dobrze rozwinięta, posiada wyraźny dendryczny układ, z rozwiniętym zasilaniem bocznym (Suligowski i in. 2009). *Belnianka* w górnym odcinku osiąga spadek 10,6‰, co klasyfikuje ją do rzek górskich (Biernat i in. 2000). Po przyjęciu wód *Lubrzanki* przybiera nazwę *Czarnej Nidy*. Do połączenia z *Bobrzą* otrzymuje ona tylko jeden stały dopływ – *Morawkę*. Przyczyną tego jest krasowy system krążenia wód i przewaga infiltracji nad odpływem powierzchniowym. W systemie hydrograficznym *Bobrzy* wyraźnie zaznacza się asymetryczność sieci rzecznej. Dopływy lewostronne (Sufraganiec, Silnica) są dłuższe i zasobniejsze w wodę. Silnica na znacznej długości przepływa przez obszar zurbanizowany Kielc, stanowiąc główny ciek odwadniający centrum miasta i strefę podmiejską. Czarna Nida uchodzi do Białej Nidy – ciekowi źródłowego Nidy. *Biała Nida* płynie początkowo z południowego zachodu na północny wschód, po czym po przyjęciu Łososiny zmienia kierunek na prawie południkowy, nawiązując do przebiegu osi Niecki Nidziańskiej. Biała Nida i jej główne dopływy na niektórych odcinkach mają kręte koryta aluwialne, o średnich spadkach 1,13–3,16‰, charakterystycznych dla rzek wyżynnych (Ciupa 1988). W górnej i środkowej części zlewni, położonej w Niece Nidziańskiej, koryta Białej Nidy i jej dopływów są uregulowane. Powierzchniową sieć hydrograficzną uzupełnia stosunkowo gęsta sieć rowów melioracyjnych. Część lewobrzeżnych

dopływów Białej Nidy, bezpośrednio poprzedzających miejsce połączenia z Czarną Nidą, z powodu przeobrażeń stosunków wodnych w pobliżu kamieniołomów, przekształciła się na znacznych odcinkach w cieki epizodyczne (Hutka). Najdłuższym dopływem Białej Nidy jest *Łososina (Wiarna Rzeka)*

– 39,7 km. Po połączeniu Białej i Czarnej Nidy, dolina rzeki *Nidy* rozszerza się do 1,5 km i jest płaskodenna (Baścik, Chełmicki 2003a). Nida meandruje, a w okolicy Olszyn rozdziela się na liczne ramiona, na przemian łączące się i rozgałęziające. Zjawisko to potęguje ponadto rozdzielające się i łączone kanałami dolne biegi dopływów. Współczynnik krętości Nidy w początkowym jej odcinku wynosi 1,4. W latach 70-tych bieg rzeki został tu skrócony o kilka meandrów, co zwiększyło jej spadek – średni do 0,66‰. Nida na odcinku Sobowice –

Kopernia płynie doliną o charakterze przełomowym (0,5 km szerokości). Koryto rzeki od Sobowic do Kwaskowa jest wyprostowane i ma charakter płytkiego kanału o wyrównanym dnie i nagich, stromych skarpach. Począwszy od Kwaskowa spadek zwierciadła wody zwiększa się, rzeka podcina brzegi koryta, tworząc unikalny w skali regionu naturalny charakter. Do okolic Pińczowa prawe dopływy Nidy różnią się charakterem i gęstością sieci rzecznej. Z prawej strony Nida przyjmuje największy na tym terenie dopływ – *Mierzawę* zwaną także *Sędziszówką* (długość 59,6 km). Obszar jej zlewni odwadniany jest generalnie w kierunku wschodnim. Gęstość sieci rzecznej w zlewni Mierzawy jest niska z powodu znacznej przepuszczalności skrasowiałego podłoża (Biernat, Ciupa 1992). Tu także obserwuje się asymetryczność sieci rzecznej. Lewa część zlewni Mierzawy posiada lepiej wykształconą sieć niż prawa strona. Dno doliny Mierzawy na znacznych długościach jest płaskie, a miejscami nieckowate, o szerokości dochodzącej do 0,8 km w rozszerzeniach dolinnych

(Dynowska 1986). Poniżej Pawłowic Mierzawa wpływa na terasę zalewową Nidy, po której meandruje ok. 2 km, uchodząc do Nidy w okolicy Koperni. Sieć wodna lewej strony Nidy od Motkowic do ujścia Mierzawy ma odmienny charakter niż prawej. Wyróżnia się większą powierzchnią wodną, związaną z licznymi rozlewiskami i rowami melioracyjnymi. Występuje tu gęsta sieć małych cieków. Doliny są słabo wcięte i szerokie, przechodzące w dnie doliny Nidy w jej rozległe rozszerzenia. *Nida* tworzy tu tzw. deltę śródlądową. Od Pińczowa *Nida* ma niewielki spadek i płynie w obrębie rozległej, płaskodennej doliny, tworząc liczne meandry i starorzecza. W tym odcinku *Nida* wielokrotnie zmieniała przebieg koryta, praktycznie po każdej większej powodzi (Plit 1990). Przyjmuje tu (13,3 km biegu) lewostronny dopływ (uchodzący kilkoma ramionami) o nazwie *Maskalis* (długość 21,6 km), przepływający przez obszary krasowięjących gipsów, wywierających wpływ na reżim hydrologiczny rzeki. W południowej części zlewni Nidy gęstość sieci rzecznej wzrasta, ze względu na nieprzepuszczalne ropy mioceńskie występujące w podłożu (Biernat, Ciupa 1992).

Dorzecze *Kamiennej*, położone w obrębie województwa, stanowi aż 95% całkowitej jej powierzchni (2007 km²). Charakteryzuje się wydłużonym równoleżnikowo kształtem z kierunkiem odwodnienia na wschód i wyraźnie rozbudowaną częścią prawostronną zlewni. Wszystkie większe cieki odwadniają północny skłon Gór Świętokrzyskich. Najdłuższymi są: *Kamionka*, *Świślina* i *Szewnianka*. Rzeka *Kamienna* odegrała ważną rolę w rozwoju północno-wschodniej części regionu świętokrzyskiego. Tu zlokalizowano pierwsze formy osadnictwa i rozwinął się przemysł (oparty na złożach rud żelaza). *Kamienna* stała się osią Staropolskiego Zagłębia Przemysłowego. Staszicowski plan zakładał wykorzystanie siły spadku wód *Kamiennej* do celów gospodarczych (napęd urządzeń mechanicznych). Konieczne było także jej uregulowanie oraz

budowa zbiorników wodnych. Działania te rozpoczęto jednak dopiero pod koniec XIX w. (Soja, Trafas 2003). W odcinku źródłowym dolina rzeki jest wąska – w przeszłości podmokła – obecnie osuszona rowami melioracyjnymi (Soja 2003a). Meandrując ma cechy rzeki górskiej (spadek do 100‰). Na odcinku do

Skarżyska przyjmuje tylko dwa większe ciek: Kuźniczkę i Kobylankę, a w Skarżysku: Bernatka, Oleśnica (słabo zaznaczająca się dolina pokryta gęstą siecią rowów melioracyjnych), Kamionka (spadek – 5,6%) oraz Dulewie – z okresowym odpływem w odcinku ujściowym. W Kunowie Kamienna jest recipientem *Świśliny*, mającej obszarowo największą zlewnię w dorzeczu – 414 km² i średni spadek – 3,6%. W zlewni górnej *Świśliny* ukształtowała się gęsta sieć cieków stałych, których źródłowe odcinki (w Paśmie Głównym i Jeleniowskim) są równoległe i nie mają bocznego zasilania. Spadek początkowych odcinków potoków jest tu duży i przekracza 100‰. Ze szczelin, między blokami skalnymi wydobywa się pod ciśnieniem woda i obficie zasila strumienie. U podnóży wzniesień, ciek płyną już w stosunkowo szerokich dolinach, o płaskich lub nieckowatych dnach. Zasilają one Pokrzywiankę (IV rząd) – największy prawy dopływ *Świśliny*. Na odcinku od Kunowa aż po ujście do Wisły, zlewnię Kamiennej cechuje wybitne ubóstwo wód powierzchniowych (rys. 8). Ze strony lewej nie otrzymuje żadnego naturalnego, stałego dopływu. Znaczną powierzchnię zlewni tworzy jedynie Wolanka, jednak na kilka kilometrów przed ujściem do Kamiennej woda jej koryta zanika w dolinie wyciętej w wapieniach jurajskich (poniżej wsi Trzemcha Górna) (Biernat i in. 2004f). W Bałtowie Kamienna tworzy malowniczy przełom – rzeka wcina się tu w podłoże na głębokość ok. 65 m, a szerokość dna jej doliny nie przekracza 100 m. W ujściowym odcinku otrzymuje jeden ciek okresowy (Potoczek lub ciek od

Tarłowa), który jednak ginie w piaskach w odległości około 2 km przed ujściem do Kamiennej (Biernat i in. 2004f). Kamienna meandrując uchodzi do Wisły poza granicami województwa świętokrzyskiego.

Rzeki północno-zachodniej części województwa, wchodzące w skład zlewni rzeki *Pilicy*, mają słabo rozwinięte koryta, płyną płytkimi dolinami a ich zlewnie w wielu miejscach pokryte są gęstym systemem rowów melioracyjnych. Obszar ten odwadnia bezpośrednio

Pilica oraz jej prawobrzeżne dopływy: *Czarna Włoszczowska* oraz *Czarna Maleniecka* (*Konecka*). Ta ostatnia kończy swój bieg już poza granicami województwa. Pozostałe ciek III rzędu tworzą w granicach opracowania zlewnie cząstkowe o niewielkich powierzchniach. *Pilica* stanowi zachodnią i naturalną granicę województwa na odcinku ponad 27 km. Rzeka na obrzeżu województwa ma charakter tranzytowy. W okolicy Dobromierza opuszcza na stałe teren województwa płynąc doliną o szerokości ok. 2 km. *Czarna Włoszczowska* jest rzeką o średnim spadku i krętości (odpowiednio: 2,1‰, 0,98‰). Całkowita jej długość wynosi 41,4 km. Dorzecze Czarnej jest asymetryczne – znacznie więcej dopływów przyjmuje z lewej strony. Ważniejszym jej dopływem jest *Czarna z Olszówki* (długość rzeki – 19 km), która na znacznej długości płynie po płaskim zabagnionym i zalesionym terenie. *Czarna Włoszczowska*, w okolicach Żeleźnicy, na odcinku około 1,5 km tworzy przełom przez Pasma Przedborsko-Małego. Największą powierzchnię i jednocześnie najbardziej rozbudowany system rzeczny w dorzeczu *Pilicy* tworzy *Czarna Maleniecka* (zwana również Taraską, Ługonką lub Czarną Konecką) (Biernat i in. 2004b). Powierzchnia zlewni tej rzeki w granicach województwa niewiele przekracza 900 km², długość ciek głównego wynosi w tym obszarze 80 km. W analizowanej zlewni występuje widlasty układ sieci rzecznej, z dominującym kierunkiem odpływu na zachód, co uwarunkowane jest budową geologiczną i rzeźbą terenu. Charakterystyczną cechą

sieci rzecznej jest ubóstwo prawostronnych dopływów Czarnej. W górnym biegu dolina jej jest osuszona, zachowały się jedynie małe powierzchnie podmokłości i łąk zalewanych w okresie wiosennym (Soja 2003a). Dopływem Czarnej Malenieckiej o znacznej długości jest *Krasna* (pow. 122,7 km²). W zlewni tej rzeki istnieje gęsta sieć cieków naturalnych i rowów – głównie w jej części środkowej. *Krasna* płynie w płaskodennej dolinie, koryto jej jest płytkie i meandrujące. Najbardziej na północ wysunięte tereny województwa (gminy: Końskie i Gowarczów) odwadniane są przez górny odcinek *Drzewiczki* (rzeka III rzędu) i jej dopływy. Generalne kierunki odwodnienia w tej zlewni to NNW i N.

Charakterystyczną cechą układu sieci rzecznej w zlewni *Czarnej Staszowskiej* jest południowo-wschodni kierunek odwadniania (rys. 8). *Czarna* bierze początek z bagna Białe

Ługi u podnóża pasma Cisowskiego i przepływa przez kompleksy leśne pokrywające w 80% górną część jej zlewni. Poniżej Rakowa przyjmuje pierwszy duży dopływ – *Łagowicę*, która odwadnia południowy skłon Pasma Jeleniowskiego Gór Świętokrzyskich. W okolicy Jastrzębskiej Woli zmienia kierunek na SW, płynąc przełomem między Pasmami Orłowińskim i Wygiełzowskim. Rzeka *Czarna* poniżej zbiornika Chańcza wykazuje niewielki spadek wynoszący 2,12 ‰. W okolicach Kurozwek koryto jej jest wyraźnie wcięte w terasę zalewową, a szerokość doliny dochodzi tu do 1 km. Między Kurozwekami a Staszowem rzeka silnie meandruje (spadek 1,78 ‰). Na terenie zurbanizowanym i w strefie podmiejskiej

Staszowa płynie dwoma ramionami na odcinku około 2,5 km. W pobliżu kompleksu stawów, w okolicach Rytwian, *Czarna* ponownie rozdziela się na dwa ramiona, z których jedno zasila stawy, a drugie łukiem przepływa przez Rytwiany. Poniżej, rzeka *Czarna* ma już charakter naturalny (Biernat i in. 2004t). Powyżej Połańca *Czarna* przyjmuje największy swój dopływ –

Wschodnią. Początkowo płynie dość wąską doliną, aż do Zrecza Chałupczańskiego, gdzie dno doliny znacznie się rozszerza i osiąga 0,5 km szerokości. Na całej długości jest ono osuszane siecią rowów melioracyjnych. Poniżej Połańca *Czarna* płynie wolno, tworząc dwa wyraźne zakola. Spadek jej w okolicy Połańca wynosi 1,38 ‰, a przy ujściu do Wisły zmniejsza się do 0,73 ‰ (Biernat i in. 2004u).

Zlewnia rzeki *Koprzywianki* zajmuje obszar 707,4 km². Długość rzeki wynosi 65,9 km (Baścik i in. 2003a). Bierze ona początek na północnych stokach Pasma Jeleniowskiego Gór Świętokrzyskich i na długich odcinkach jej dolina jest głęboko wcięta (do 60 m). Płynąc na przemian odcinkami południkowymi i równoleżnikowymi tworząc przełomy (Baścik i in. 2003a). Przyjmuje tu kilka dopływów, z których najdłuższym jest *Kacanka*, o długości 33,8 km (rys. 9). Doliny obu rzek odwadniane są też siecią rowów melioracyjnych. W odcinku ujściowym *Koprzywianka* otrzymuje wody lewostronnego dopływu – *Gorzyczanki* (19,2 km).

Mająca wyraźnie wydłużony kształt zlewnia *Opatówki* graniczy bezpośrednio od południa ze zlewnią *Koprzywianki* (rys. 9). Długość rzeki wynosi 55,6 km, a powierzchnia zlewni 281,9 km². Prawie równoleżnikowo płynie w kierunku Wisły. Dolina rzeki na przeważającej długości ma wiele cech wspólnych z *Koprzywianką* – jest zwarta, głęboko wcięta w podłoże lessowe, przeważnie o naturalnym korycie. Spadek rzeki w górnym odcinku wynosi ponad 6%, przy średnim na całej długości 3,4%. *Opatówka* jest recipientem kilkunastu krótkich dopływów. Odmiennymi cechami charakteryzuje się ona w środkowym biegu, gdzie jej dolina wyraźnie rozszerza się, osiągając szerokość 1 km (Baścik i in. 2003a).

Zlewnia *Kanału Strumień* (II rzędu) obejmuje obszar ograniczony wododziałem Nidy od zachodu, Czarnej Staszowskiej od północy i doliną Wisły od południowego wschodu. Jej powierzchnia wynosi 314,7 km², a długość rzeki 46,1 km (Baścik i in. 2003c). Kanał Strumień płynący w kierunku wschodnim, zasilany jest krótkimi ciekami a cały obszar jest silnie zmeliorowany.

W obrębie województwa świętokrzyskiego położona jest środkowa i dolna część zlewni *Nidzicy*. Nidzica płynie w kierunku południowo-wschodnim, wkraczając na obszar województwa w pobliżu Działoszyc. Począwszy od tej miejscowości, aż do ujścia do Wisły, ma szeroką dolinę (do 1,5 km), której dno jest pocięte rowami melioracyjnymi (Soja i in. 2003). Łącznie, sztuczne i naturalne cieką tworzą sieć wód płynących o dużej gęstości. W odcinku ujściowym, poniżej dopływu *Jawornik*, zlokalizowany jest początek wału przeciwpowodziowego, towarzyszący on tej rzece aż do ujścia do Wisły.

Północne krańce województwa w obrębie gmin Skarżysko-Kościelne, Starachowice, Mirzec odwadnia góra *Iłzanka*, która płynie tu uregulowanym, dwukilometrowym korytem.

Wspólnie z dopływami oraz licznymi rowami melioracyjnymi tworzy rozbudowany system hydrograficzny. Sieć rowów spowodowała trwałe osuszenie terenu, gdzie większość cieków ma charakter okresowy (Soja 2003b). Obszar północnej części gminy Brody, odwadniany przez *Iłzankę*, pozbawiony jest całkowicie stałej sieci rzecznej.

Kilka kilometrów na północ od granicy województwa znajduje się obszar źródłkowy *Radomki* (rzeka II rzędu). Na terenie województwa (w gminie Gowarczów) odwadniany jest on przez jedynie 1,5 kilometrowy odcinek jej bezimiennego dopływu.

Zlewnia *Krępianki*, w obrębie województwa, odwadnia północne krańce gminy Bałtów oraz Tarłów. W typowo rolniczym krajobrazie zlewni, o powierzchni ok. 12 km² nie występują żadne obiekty hydrograficzne.

Wody stojące

Na terenie województwa świętokrzyskiego brak jest większych, naturalnych zbiorników wodnych. Nieliczne zbiorniki o swobodnym lustrze wody, utworzone w naturalnych zagłębieniach terenu pochodzenia eolicznego, krasowego lub starorzeczach ulegają szybkiemu zarastaniu. Liczne natomiast są niewielkie zbiorniki wodne wypełniające wyrobiska poeksploatacyjne, funkcjonujące często jako stawy rybne. Obecnie w województwie funkcjonuje ponad 800 zagłębień terenowych wypełnionych wodą, z czego jednak ponad 90% tej liczby stanowią obiekty o niewielkiej powierzchni lustra wody, nie przekraczającej 10 ha (Suligowski, Kasprzyk 2007).

Największymi obszarowo obiektami hydrograficznymi w obrębie województwa są zbiorniki wodne pochodzenia antropogenicznego. Ich podstawową funkcją jest tu retencjonowanie wody. Najwięcej obiektów (ponad 20) występuje w zlewniach Pilicy i Nidy oraz Kamiennej (ponad 15). Pod względem powierzchni oraz objętości zgromadzonej wody wyraźną przewagę mają zbiorniki wielozadaniowe i modyfikujące kształt fali wezbraniowej.

Do największych należą: Brody na rzece Kamiennej (261 ha), Cedzyna na Lubrzance (64 ha), Chańcza na Czarnej Staszowskiej (ok. 300 ha). Największym ogniwem systemu hydrotech-

nicznego Kamiennej jest zbiornik wód powierzchniowych „Jezioro” Brodzkie w Brodach Iłżeckich. Oddany do użytku w 1964 roku, o powierzchni 261 ha i pojemności ponad 7 mln m³, pełni obecnie funkcję przeciwpowodziową i rekreacyjną (Biernat, Suligowski 2002). Z kolei zbiornik wodny na *Lubrzance* w Cedzynie wybudowano na początku lat 70tych, jako obiekt o przeznaczeniu przeciwpowodziowym i rekreacyjnym (Biernat i in. 2004k).

Powstanie zbiornika spowodowało duże zmiany w środowisku przyrodniczym doliny tej rzeki. Wystąpiły liczne podtopienia okolicznych osad oraz zmiana charakteru siedlisk okalających (Biernat i in. 2000). Rzeki *Czarna* i *Łagowica*, dopływy Czarnej Staszowskiej zasilają wodami zbiornik Chańcza. Zbiornik ten o powierzchni 244,3 ha zlokalizowany jest na 34,5 km biegu Czarnej. Zbudowany został na potrzeby Kopalni i Zakładów Chemicznych „Siarkopol” w Grzybowie. Jednak na skutek ograniczenia produkcji zmienił swoje przeznaczenie i obecnie pełni funkcję rekreacyjną i przeciwpowodziową (Bielecka, Bielecki 2001). Największą inwestycją oddaną do użytku w ostatnim czasie (2007 rok) jest wielozadaniowy zbiornik Wióry na rzece Świślinie (415 ha, pojemność 31,5 mln m³, zaporą o wysokości 21 m), położony w odległości 20 km od Ostrowca Św. Jego głównym celem jest podniesienie minimalnych przepływów w rzece, umożliwiające pobór wody pitnej dla celów komunalnych Ostrowca, a także zmniejszenie zagrożenia powodziowego w dolinach Świśliny i Kamiennej oraz produkcja energii elektrycznej. Realizacja tej inwestycji, trwająca od 1980 r., była wielokrotnie przerywana, nie tylko ze względów ekonomicznych. Szczególną rolę odegrało katastrofalne wezbranie rzeki Świśliny spowodowane intensywnymi opadami deszczu, które wystąpiły w tej zlewni, w lipcu 2001 roku. Powstała wówczas fala wezbraniowa o wysokości około 8 m niosła ogromny ładunek materiału z erozji powierzchniowej utworów lessowych (pokrywających znaczną część powierzchni omawianej zlewni). Powódź ta spowodowała katastrofę budowlaną grody II etapu budowy zbiornika, pod osłoną której wykonywane były prace w wykopie pod galerię kontrolno-zastrzykową. Oprócz wielkich strat gospodarczych, powstałych w wyniku tych opadów i zatopienia budowy, miały miejsce duże zmiany w rzeźbie terenu zwłaszcza w bezpośrednim otoczeniu zbiornika *Wióry* (Ciupa 2002).

Stosunkowo dużą powierzchnię zwierciadła wody mają zbiorniki sportowo-rekreacyjne.

Spośród nich na uwagę zasługują: Zb. Sielpia (na Czarnej Malenieckiej – 60 ha powierzchni), Zalew Szymanowice (na Koprzywiance – 51 ha), Zalew Lubianka (na Lubiance w Starachowicach – 37,6 ha), Zalew Pińczów (starorzecze Nidy – 11,3 ha).

Niewiele jest zbiorników gromadzących wodę dla potrzeb przemysłu. Występują one na obszarze zlewni Kamiennej (Ostrowiec Św.), Nidy (Małogoszcz) i Czarnej Staszowskiej (Połaniec). Największą liczbę stanowi grupa obiektów przeciwpożarowych. Są to jednak zbiorniki o niewielkiej powierzchni.

W bilansie retencji powierzchniowej województwa znaczącą pozycję zajmują stawy rybne. Przeprowadzona inwentaryzacja wskazuje na istnienie 146 obiektów stawowych o łącznej powierzchni 3110 hektarów i pojemności 27,192 mln m³. Ponadto w obrębie województwa funkcjonuje 200 małych obiektów stawowych o łącznej powierzchni ponad 110 ha i pojemności 0,7 mln m³ (Koślacz i in. 2006). Część z nich straciła swoją funkcję, jako stawy hodowlane, ze względów ekonomicznych. Odbywa się także proces ich degradacji na skutek naturalnych procesów, a także niszczenia, zasypywania itp. Wyremontowanie tych obiektów, zapewnienie stref ochronnych wokół zbiorników, zwłaszcza ograniczenie dopływu związków biogennych zapew-

niłoby znaczne powiększenie retencji powierzchniowej. Największe kompleksy stawowe zlokalizowane są w zlewni Czarnej Malenieckiej i Czarnej Włoszczowskiej. W dolinie Nidy koło Korytnicy funkcjonują duże kompleksy stawów hodowlanych, łącznie o powierzchni 61,9 ha. W pobliżu Młodzaw, zespoły stawów hodowlanych osiągają powierzchnię powyżej 70 ha. Największe powierzchnie tworzą jednak stawy w zlewni Maskalisa (lewostronny dopływ Nidy), w Górkach (>170 ha), oraz w pobliżu miejscowości Rytwiany (127,1 ha), zasilany wodami *Czarnej*. Zgrupowania tych obiektów znajdują się również wzdłuż doliny Nidzicy i należą do gmin: Wodzisław, Działoszyce, Skalbmierz, Kazimierza Wielka, Bejsce. Ciąg dużych obiektów wzdłuż doliny Nidy tworzą stawy w gminie Wiślica. Wilgotne obszary zlewni Wschodniej, Kanału Strumień (okolice Biechowa - 84,9 km², Stawy Słupskie - 63,8 ha), wykorzystane są do lokalizacji kompleksów stawowych. Najliczniej występują w gminach: Chmielnik, Gnojno, Tuczepy, Solec Zdrój, Stopnica i Pacanów. Pojedyncze kompleksy znajdują się w gminie Raków, Łągów, Pierzchnica. Prawie pozbawione obiektów stawowych jest dorzecze Kamiennej. Straty wody związane z parowaniem z dużej powierzchni stawów istotnie wpływają na kształtowanie przepływów zwłaszcza w małych ciekach.

Rzeki województwa świętokrzyskiego charakteryzują się dostatecznie dużymi spadkami, aby wykorzystać energię ich wód do rozwoju małej energetyki. Budowa stopni wodnych na rzece, oprócz regulacji prędkości przepływu, powoduje także zatrzymywanie wysokiej wody w lokalnych basenach. Stwarza to lokalnie korzystne warunki retencji wody w zlewni oraz możliwości uzyskania odpowiedniego przepływu w małych ciekach w okresach posusznych. Na urządzeniach piętrzących działa obecnie 25 małych elektrowni wodnych. Najwięcej małych elektrowni wodnych zlokalizowane jest na rzece Kamiennej, związanych z zabudową techniczną rzeki w Brodach Iłżeckich, w Bałtowie, Romanowie i w miejscowości Okół. Wykorzystywana jest także energia rzek Gór Świętokrzyskich: Belnianki (Daleszyce), Świśliny (Doły Biskupie), Czarnej Nidy (Bieleckie Młyny i Morawica). Kilka elektrowni funkcjonuje na Czarnej Koneckiej, Czarnej Staszowskiej, Sanicy i Szreniawie. Małe elektrownie wodne są korzystnym, nie naruszającym środowiska źródłem energii i zgodnie z dyrektywami Unii Europejskiej, działalność w zakresie małej energetyki ze źródeł odnawialnych powinna być rozwijana.

Młyny wodne mają bogatą tradycję na kielecczyźnie. Na początku XX w.

funkcjonowało tu około 900 małych młynów napędzanych turbiną wodną. Jeszcze w 1962 roku na ciekach regionu było ich kilkaset a w końcu lat 90-tych ubiegłego stulecia już tylko około 20 młynów (w granicach dzisiejszego województwa), najwięcej w okolicach Kielc na Czarnej Nidzie, na Nidzicy, Czarnej Włoszczowskiej i Sanicy (*Program małej retencji* 1997). Regulacje małych rzek związane z młynami wpływają korzystnie na retencję dolinną tych cieków.

Spośród powierzchniowych obiektów wodnych w województwie na uwagę zasługują także obszary podmokłe (stałe i okresowe), tereny zabagnione i torfowiska. Zajmują one łącznie około 0,5% powierzchni i spełniają ważną rolę zbiorników retencji powierzchniowej w zlewniach rzecznych województwa. Mokradła położone są najczęściej w obszarach źródłiskowych (dzięki istnieniu spływu powierzchniowego ze stoków o mało przepuszczalnym podłożu) oraz w strefach przedprzełomowych dolin rzecznych (Żurek 2001,

Sołtysik 2002). Największy kompleks terenów bagiennych i torfowiskowych w Górach Świętokrzyskich (520 ha) tworzą *Białe Ługi*. Jest to torfowisko niskie i przejściowe, zasilane wodami opadowymi, z odpływem w części zachodniej ku północnemu zachodowi, w kierunku Belnianki, a w części wschodniej stanowi ono obszar źródłiskowy Czarnej

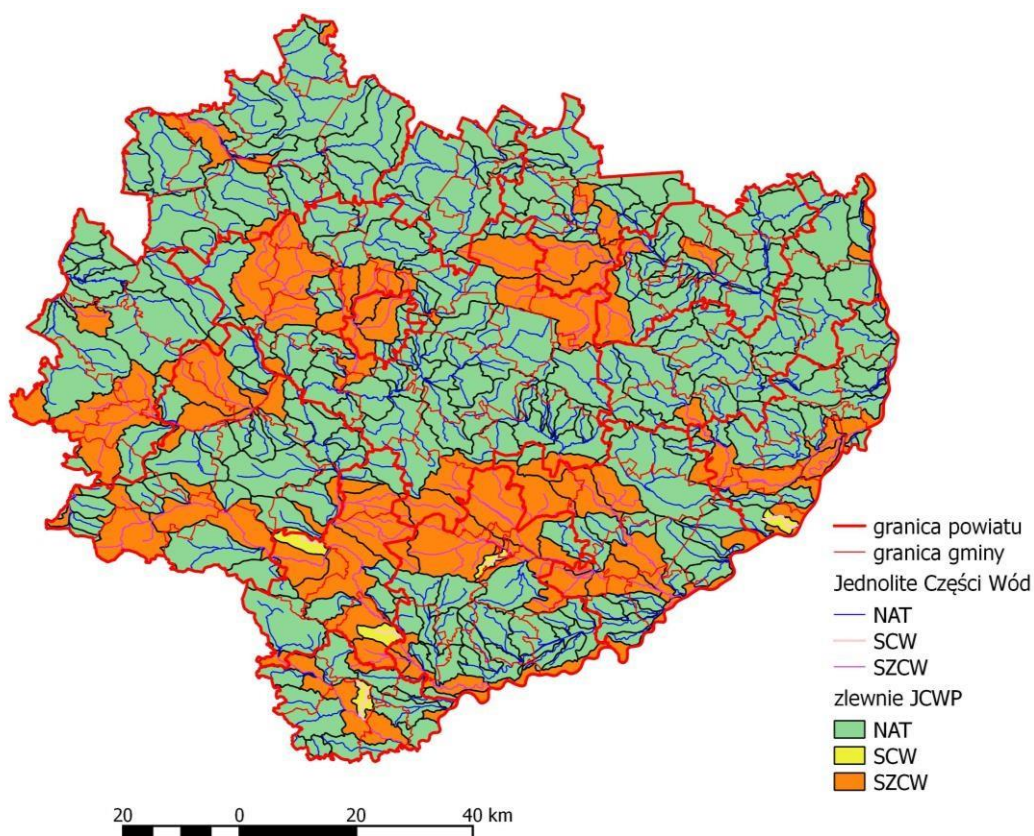
Staszowskiej. Środkowy obszar torfowiska to siedlisko ombrogeniczne, bez odpływu horyzontalnego, o cechach oligotroficznego wody. Występuje tu roślinność z gatunku mchów torfowców o dużych zdolnościach akumulacji wody, typowa dla torfowisk wysokich (Żurek

2001). Rozległe mokradła znajdują się też w płaskiej, szerokiej i zmeliorowanej dolinie w strefie przed przełomem *Czarnej Włoszczowskiej* przez Pasma Przedborsko-Małopolskie (Sołtysik 2002). Duża strefa podmokłości tworząca ekosystemy wodno-torfowiskowe (Jaśkowski, Sołtysik 2003) występuje we wschodniej części zlewni. W płytkich (do 1,5 m głębokości), najczęściej owalnych jeziorach genezy eolicznej dochodziło do ich wypełnienia gytiami i powstawania torfów (Żabiniec Wielki Ług, Zorawski Ług). Dna zbiorników są bagniste, grząskie i nierówne. Jeziora te, na skutek prac melioracyjnych, w większości uległy znacznemu osuszeniu lub obniżyło się w nich zwierciadło wód. Efektem tego są zmieniające się w ciągu roku zasięgi lustra wody. Przy niskich stanach wód jeziornych pojawiają się lądowo-roślinne wyspy, które przy średnich i wysokich stanach znikają pod taflą wody.

Jednolite części wód powierzchniowych

W obszarze objętym granicami województwa wyróżniono 227 jednolitych części wód (rys. 10), spośród 2800 zidentyfikowanych w dorzeczu Wisły a w Polsce 4670 (Plan gospodrowania wodami dorzecza Wisły 2016). W województwie, najwięcej jednolitych części wód (ponad 50% wszystkich wydzielen) stanowią jednolite części wód typu 6, tj. potok wyżynny węglanowy z substratem drobnoziarnistym na lessach i lessopodobnych oraz typu 9

– mała rzeka wyżynna węglanowa. Dodatkowo wyróżnione zostały dwa typy cieków, których funkcjonowanie ekologiczne jest niezależne od ekoregionów: małe cieki na obszarze będącym pod wpływem procesów torfotwórczych (typ 23) oraz cieki w dolinach wielkich rzek nizinnych, w województwie w dolinie Wisły (typ 26).

Rys. 10. Jednolite części wód powierzchniowych (cieki i zlewnie)

W województwie, poza ciekami naturalnymi (NAT), których jest najwięcej, wyróżniono także sztuczne (SCW) i silnie zmienione jednolite części wód (SZCW), będące pod wpływem intensywnej działalności człowieka. Do sztucznych jednolitych części wód płynących należą: Dopływ z Maniowa, Kanał Piaseczno, Kanał Jadownicki, Dopływ z Zięblic, Dopływ spod Kolańskowic (wszystkie wymienione położone w przyrzeczu Wisły), Ciek od Tura, Struga Złota (obie w zlewni Nidy) (rys. 10). Lista silnie zmienionych jednolitych części wód płynących obejmuje 41 cieków (18% ogólnej liczby cieków w województwie), których zlewnie zajmują ok. 31% powierzchni województwa. Skutkiem przekształceń są zmiany jakości wód oraz przeobrażenia hydromorfologiczne w korytach i dolinie rzeki, które należy w przyszłości doprowadzić do dobrego stanu ekologicznego. Spośród zlokalizowanych w województwie zbiorników wodnych status silnie zmienionych jednolitych części wód powierzchniowych posiadają trzy: Zbiornik Chańcza na rzece Czarna, Zalew Cedzyna na Lubrzance oraz Zbiornik Brody Iłżeckie na Kamiennej.

Badania monitoringowe w 2015 roku prowadzono w 54 jednolitych częściach wód powierzchniowych, z 192 wówczas wydzielanych. Stan/potencjał ekologiczny wód oceniono wówczas jako:

- dobry w 20 JCWP - 37%,
- umiarkowany w 21 JCWP - 39%,
- słaby w 13 JCWP - 24%.

Dobry stan ekologiczny odnotowano w 14 (45%) ciekach naturalnych badanych JCWP

(Czarna Maleniecka, Krasna, Barbarka i Zwleczka, Lubrzanka, Grabówka, Rudka, Chodcza, Kanał Strumień oraz początkowy odcinek rzeki Czarnej Staszowskiej, początkowy odcinek rzeki Kamiennej i jej dopływ Lubianka). Stan dobry stwierdzono również w 6 (26%) silnie zmienionych częściach wód (Wierna Rzeka, Czarna Nida w m. Bieleckie Młyny, Wisła w m. Opatowiec, Wschodnia, Koprzywianka i zbiornik Chańcza). Stan umiarkowany wykazano w 10 (32%) naturalnych JCWP i w 11 (48%) silnie zmienionych, zaś słaby udokumentowano odpowiednio w 7 (23%) i 6 (26%) JCWP (WIOS 2016).

Badania stanu chemicznego objęły 32 JCWP. Wykazały one, że w 18 JCWP (56%) stan ten jest dobry, natomiast w pozostałych 14 (44%) - poniżej dobrego (przyczyną były przekroczenia średniorocznego stężenia sumy wskaźników z grupy WWA).

Ocenę ogólną stanu wód JCWP na obszarze województwa świętokrzyskiego wykonano w 44 JCWP, w tym dobry stan wód stwierdzono w 7 JCWP (16%), a zły stan wód w 37 JCWP (84%) (WIOS 2016).

6. Wody podziemne

Ze względu na dużą zmienność litologiczną skał oraz ich zaangażowanie tektoniczne, warunki hydrogeologiczne województwa świętokrzyskiego są bardzo zróżnicowane. Obok obszarów charakteryzujących się znacznym przepływem i dużymi wydajnościami warstw wodonośnych występują rejony o znikomej wodonośności, bez poziomów o znaczeniu użytkowym. Województwo świętokrzyskie, w podziale hydroregionalnym Polski (Malinowski, 1991) należy do dwóch makroregionów: środkowopolskiego i

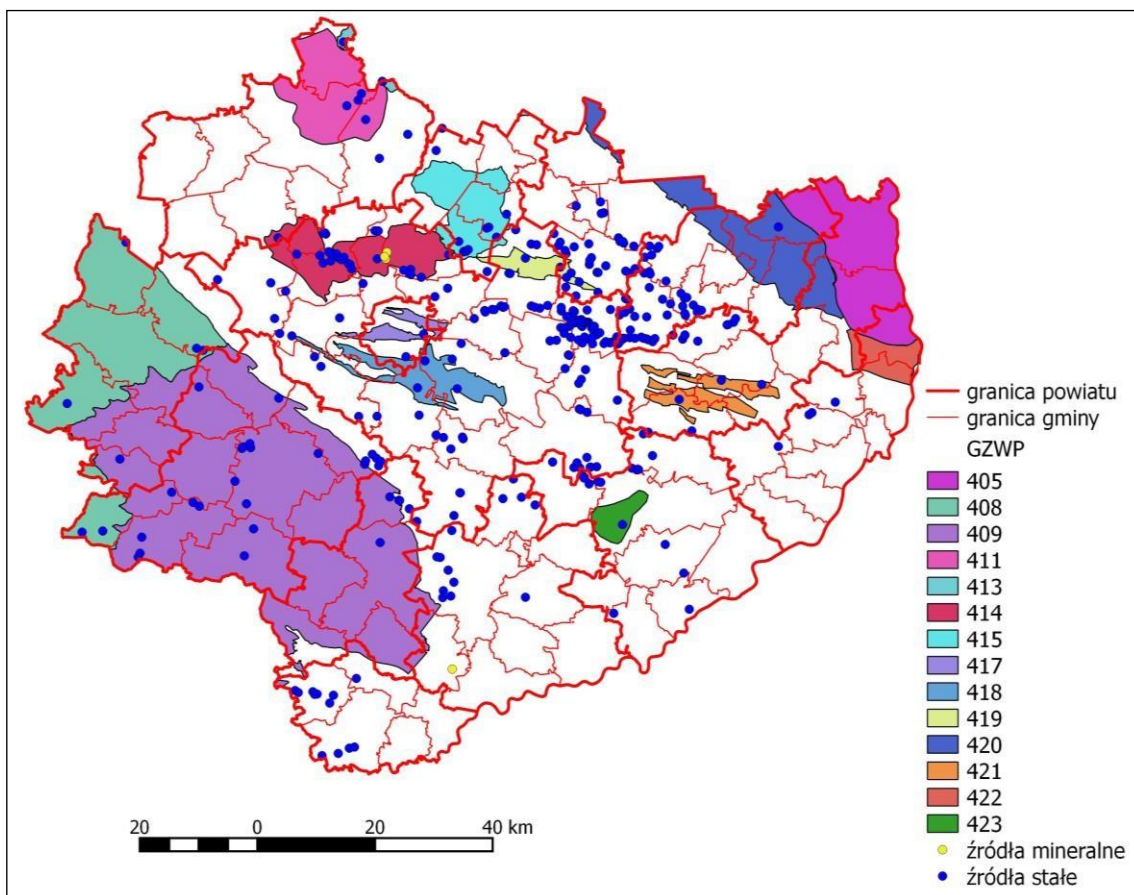
południowopolskiego. W ich obrębie wydziela się 4 jednostki niższego rzędu (regiony) o zbliżonych cechach litologicznych. Centralną część województwa, a zarazem największy obszar obejmuje region świętokrzyski (XIII). Położony jest on między Wisłą i Pilicą, granicę jego od północy i południa wyznaczają wychodnie jury i kredy. Jednostkami hydrogeologicznymi są tu struktury synklinalne (gałęzicko-bolechowicko-borkowska, daleszycka, kielecko-łagowska, bodzentyńska) w obrębie paleozoiku, w których występują spękane i skrasowiałe wapienie dewonu, będące dobrymi skałami zbiornikowymi, otoczone i podścielone warstwami nieprzepuszczalnymi (Żak 1991). Wody poziomów środkowo- i górnodewońskiego, dolno- i środkowotriasowego oraz górnourajskiego są bardzo dobrej jakości i wykorzystane są do celów konsumpcyjnych bez uzdatniania. Stanowią one główne poziomy użytkowe województwa świętokrzyskiego. Poziomy te, występujące na głębokościach do 20 m, rzadziej do 40 m reprezentują typ szczelinowy i szczelinowo-krasowy oraz charakteryzują się średnią i dużą zasobnością przekraczającą $200 \text{ m}^3/24\text{h}/\text{km}^2$. W piętrze

czwartorzędowym, w zasadzie można tylko mówić o użytkowym, wydajnym poziomie holoceńskim, występującym głównie w dolinach rzek. Poziom plejstoceniowy, występujący w spągu lessów oraz żwirowo-piaszczystych utworach morenowych jest użytkowany tylko sporadycznie, z uwagi na dużą zmienność warunków wodnych wywołanych małą miąższością i dużym zróżnicowaniem litologicznym. Wody podziemne w tych utworach występują na niewielkiej głębokości (do kilku, sporadycznie do kilkudziesięciu metrów) cechują się bardzo zróżnicowaną zasobnością (Chmielewska 1981, Kowalczevska 1981, Markiewicz 1981, Maszoński 1982, Józwiak, Kowalczevska 1985). Wydajność piętra czwartorzędowego jest w pełni uzależniona od opadów atmosferycznych, infiltrujących bezpośrednio w głąb piasków i lessów.

Płytkie studnie gospodarskie, czerpiące w większości z tych warstw, w przypadku wystąpienia dłuższego okresu bezopadowego, wysychają. W niektórych rejonach płytko leżące wody piętra czwartorzędowego podobnie jak wody poziomu górnourajskiego wykazują podwyższoną zawartość żelaza i manganu, stanowiąc naturalne źródło zanieczyszczenia tych wód. Staropaleozoiczne piętro wodonośne, obejmujące utwory kambryjskie, ordowickie, sylurskie oraz dolnodewońskie, z uwagi na ilasto-mułowcowy charakter osadów jest praktycznie bezwodne. Występujące tu kopane studnie gospodarcze wykorzystują zbiorniki wód opadowych, spływających powierzchniowo lub przesiąkających przez utwory czwartorzędowe.

Region lubelsko-radomski (XII) obejmuje północno-wschodnią część województwa świętokrzyskiego. Największe znaczenie mają tu poziomy wodonośne piętra czwartorzędowego. W obrębie doliny Wisły występują osady piaszczysto-żwirowe. Warstwy wodonośne są ciągle miejscami tylko przewarstwione utworami spolistymi napinającymi lokalnie zwierciadło wód podziemnych. Najbardziej wodonośne warstwy leżą bezpośrednio na utworach kredowych, z których są one zasilane. Warunki zasilania wód czwartorzędowych są tu bardzo korzystne, gdyż obok zasilania podziemnego istnieje również zasilanie przez infiltrację powierzchniową, dzięki temu wydajność jednostkowa tej warstwy jest nawet większa niż w utworach kredowych i dochodzi do 50m³/h. Warstwy wodonośne w utworach rzecznołodowcowych cechują się znacznie mniejszą wydajnością potencjalną 10–20 m³/h.

Generalnie obszar tego regionu w obrębie województwa świętokrzyskiego charakteryzuje się średnią zasobnością od 50 do 200 m³/24h/km² (Markiewicz 1981).

Rys. 11. Główne zbiorniki wód podziemnych (GZWP) oraz źródła stałe i mineralne

W południowo-zachodniej części województwa świętokrzyskiego występuje region niecki miechowskiej (nidziańskiej) (XV). Należy on do średnio zasobnych w zwykłe wody podziemne, napotyka się jednak rejony z bardzo skąpym ich występowaniem, co jest związane z litologią, głównie jednak z płytkim położeniem wód mineralnych. Główne poziomy wodonośne występujące w utworach czwartorzędu mają charakter wód porowych, trzeciorzędu – porowych i szczelinowych, kredy – szczelinowych, szczelinowo-porowych i porowych, a na ograniczonych terenach także jury górnej wód szczelinowych (Kolago, Płochniewski 1991). Najważniejszą rolę pod względem hydrogeologicznym odgrywają utwory piętra kredowego. Warstwy użytkowych poziomów wodonośnych występują na niewielkiej głębokości (do 40 m), a zasobność szacowana jest na 50–200 m³/24h/km². Jakość wód użytkowych jest dobra, ale już na niewielkiej głębokości mogą pojawiać się wody mineralne (chlorkowo-sodowe z siarkowodorem, siarczanowo-siarczkowe, solanki jodkowobromkowe) wykorzystywane w uzdrowiskach w Busku i Solcu. Czwartorzędowe osady piaszczyste i piaszczysto-żwirowe pochodzenia wodnolodowcowego i rzecznoego stanowią poziomy wodonośne charakterystyczne dla stref dolinnych. Są to wody o zwierciadle swobodnym lub znajdujące się pod niewielkim ciśnieniem o wydajności potencjalnej nie przekraczającej 30 m³/h. W skali całego regionu poziom czwartorzędowy odgrywa znacznie mniejszą rolę niż poziom kredowy (Kowalczevska 1981, Maszoński 1982, Musiał 1983, Józwiak, Kowalczevska 1985).

W południowo-wschodniej części województwa świętokrzyskiego występuje region przedkarpacki (XX). Poziomy użytkowe występują w utworach miocenu i czwartorzędu. Piętro wodonośne czwartorzędowe dominuje w zasobach wód podziemnych regionu, jednak z uwagi na stosunkowo niewielką miąższość utworów wodonośnych (około 10–15 m) całkowita zasobność utworów piętra jest niewielka i wynosi 40 m³/24h/km² (Chmielewska 1981, Kowalczevska 1981).

W aspekcie zasobności struktur wodonośnych w województwie wydziela się:

- ⇒ Główne Zbiorniki Wód Podziemnych (GZWP) – 4510 km² – 38,5% całkowitej powierzchni województwa;
- ⇒ użytkowe poziomy wodonośne (UPW) – 3222 km² – 27,5% całkowitej powierzchni województwa;
- ⇒ tereny, na których brak użytkowych poziomów wodonośnych – 3940 km² – 33,6% całkowitej powierzchni województwa.

W granicach województwa położonych jest w całości lub w części 13 udokumentowanych głównych zbiorników wód podziemnych (GZWP) oraz 1 nieudokumentowany (GZWP 423 Subzbiornik Staszów). Podstawowe dane o GZWP zestawiono w tabeli 2, a ich lokalizację przedstawiono na mapie (rys. 11).

Łączne zasoby dyspozycyjne GZWP na obszarze województwa szacuje się na 19 596 m³/h. Ze względu na duże znaczenie tych zbiorników w zaopatrzeniu w wodę pitną i na potrzeby gospodarcze, zwłaszcza aglomeracji miejskich, wymagają one szczególnej ochrony.

Źródła wyprowadzają na powierzchnię wodę ze zbiorników wód podziemnych, niekiedy głęboko położonych i stanowią bardzo stabilne źródło zasilania rzek. Największe skupiska źródeł występują na obszarze paleozoicznego trzonu Gór Świętokrzyskich (ich wydajność jest niewielka i nie przekracza na ogół 0,5 dm³/s) oraz silnie spękanego, wapiennego i marglowego podłoża Niecki Nidziańskiej. Wysokie wartości wskaźnika krenologicznego związane są także ze zbiornikami wód w utworach triasowych w obszarze Wyżyny Kieleckiej (rys. 11). W obrębie utworów gipsowych, występują źródła mineralne (chlorkowo-sodowosiarczkowe), będące jednymi z nielicznych tego typu w Polsce (Herman, Gągoł 1996). Wiele źródeł w województwie świętokrzyskim posiada wybitne walory krajobrazowe, uprawniające do objęcia tych obiektów ochroną rezerwatową lub zaliczenia do pomników przyrody.

Tab. 2. Wykaz głównych zbiorników wód podziemnych (GZWP) w położonych w granicach województwa świętokrzyskiego

L.p.	Numer GZWP	Nazwa GZWP	Stratygrafia	Charakter zbiornika	głębokość ujęć od do w m (średnia)	Zasoby dyspozycyjne (m ³ /h)**
1.	GZWP 405*	Niecka radomska	Cr ₃	porowo-szczelinowy-	1–150(75)	250
2.	GZWP 408*	Niecka miechowska (NW)	Cr ₃	szczelinowy	0–200 (20)	3931
3.	GZWP 409*	Niecka miechowska (SE)	Cr ₃	porowo-szczelinowy-	2–150 (70)	6752
4.	GZWP 411*	Końskie	J1,2	porowo-szczelinowy	0–120 (-)	1063
5.	GZWP 413*	Szydłowiec - Goszczewice	J	krasowo-porowoszczelinowy	0–115 (24)	63
6.	GZWP 414	Zagnańsk	T1,2	krasowo-porowoszczelinowy	0–100 (-)	1700
7.	GZWP 415	rzeka górna Kamienna	T1,2	krasowo-porowoszczelinowy	0–100 (-)	966
8.	GZWP 417	Kielce	D2,3	szczelinowokrasowy	0–250 (-)	514
9.	GZWP 418	Gałęzice-Bolechowice-Borków	D2,3	krasowo-szczelinowy	20–140 (90)	1160
10.	GZWP 419	Bodzentyn	D2,3	krasowo-szczelinowy	0–150 (-)	294
11.	GZWP 420*	Wierzbica-Ostrowiec	J2,3	krasowo-szczelinowy	10–150 (80)	1572
12.	GZWP 421	Włostów	D2,3	krasowo-szczelinowy	0–100 (-)	788

13.	GZWP 422	Romanówka	J ₃ i Tr	krasowo-porowoszczelinowy	0–120 (-)	418
14.	GZWP 423	Subzbiornik Staszów	Tr	porowy	30–70 (-)	125

* – w granicach województwa świętokrzyskiego znajduje się fragment zbiornika

** – szacunkowe zasoby dyspozycyjne fragmentu zbiornika znajdującego się w granicach województwa (<http://baza.pgi.gov.pl>)

W ramach realizacji Ramowej Dyrektywy Wodnej 2000/60/WE z dnia 23 października 2000 r. (Raport...2005) na terenie całego kraju zostały wyznaczone tzw. jednolite części wód podziemnych (JCWPd). Działania w tych obszarach mają zapewnić osiągnięcie celów

Ramowej Dyrektywy Wodnej w zakresie ochrony i poprawy stanu wód podziemnych oraz ekosystemów bezpośrednio od nich zależnych i celów w zakresie zaopatrzenia ludności w dobrą wodę. W 2008 r. została przeprowadzona weryfikacja przebiegu granic JCWPd wydzielonych w 2005 r. (wydzielono 172 części). W obrębie województwa świętokrzyskiego wydziela się 22 obszary jednolitych części wód podziemnych (tab. 3, rys. 12).

Tab. 3. Jednolite części wód podziemnych (JCWPd) w granicach województwa świętokrzyskiego

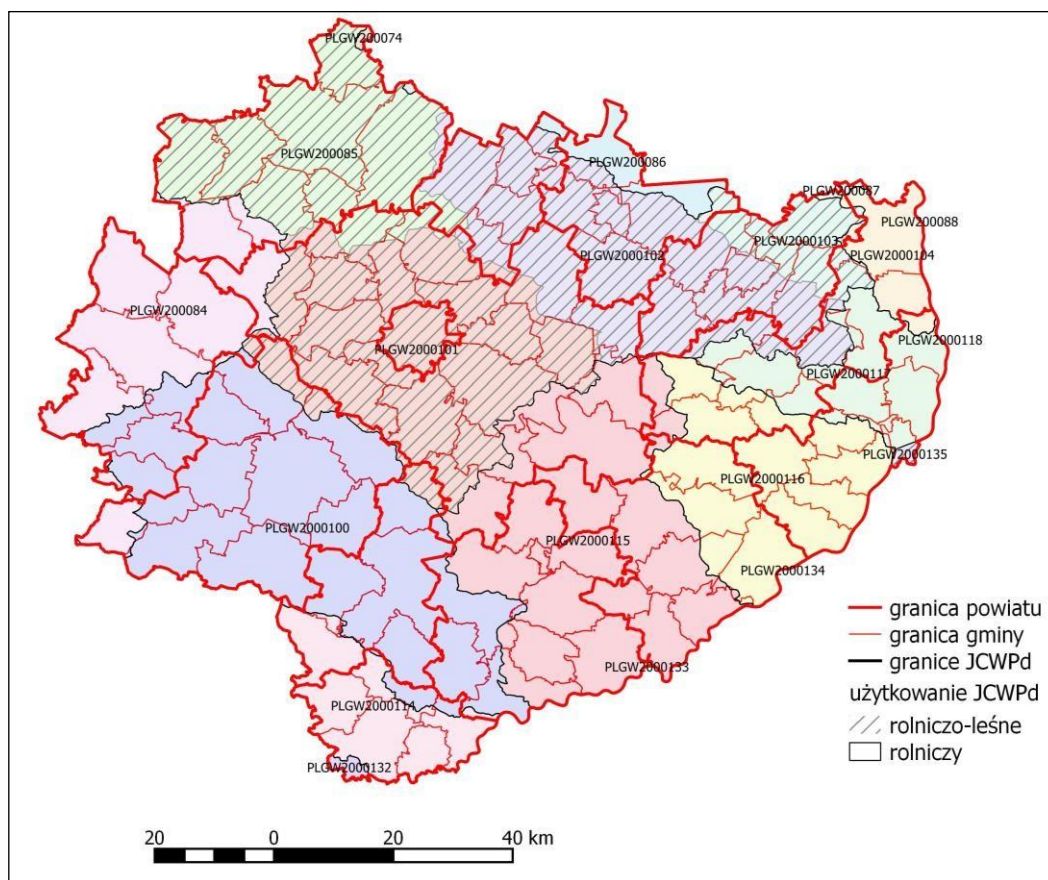
Kod	RZGW	Stan		Użytkowanie	Ryzyko	Powierzchnia (km ²)
		chemiczny	ilościowy			
PLGW200074	Warszawa	dobry	dobry	rolniczy	niezagrożona	6,4
PLGW200084	Warszawa	dobry	dobry	rolniczy	niezagrożona	948,8
PLGW200085	Warszawa	dobry	dobry	rolniczo-leśny	niezagrożona	1075,1
PLGW200086	Warszawa	dobry	słaby	rolniczy	zagrożona	146,7
PLGW200087	Warszawa	dobry	dobry	rolniczy	niezagrożona	9,8
PLGW200088	Warszawa	dobry	dobry	rolniczy	niezagrożona	1,0
PLGW2000100	Kraków	dobry	dobry	rolniczy	niezagrożona	2131,6
PLGW2000101	Kraków	dobry	słaby	rolniczo-leśny	zagrożona	1625,3
PLGW2000102	Warszawa	słaby	dobry	rolniczo-leśny	zagrożona	1463,6
PLGW2000103	Warszawa	dobry	dobry	rolniczo-leśny	niezagrożona	280,2

PLGW2000104	Warszawa	dobry	dobry	rolniczy	niezagrożona	231,5
PLGW2000113	Warszawa	dobry	dobry	rolniczy	niezagrożona	0,5
PLGW2000114	Kraków	dobry	dobry	rolniczy	niezagrożona	482,2
PLGW2000115	Kraków	słaby	dobry	rolniczy	zagrożona	1773,9
PLGW2000116	Kraków	dobry	dobry	rolniczy	niezagrożona	967,0
PLGW2000117	Kraków	dobry	dobry	rolniczy	niezagrożona	522,1
PLGW2000118	Kraków	dobry	dobry	rolniczy	niezagrożona	0,3
PLGW2000132	Kraków	słaby	dobry	rolniczy	zagrożona	17,8
PLGW2000133	Kraków	dobry	dobry	rolniczy	niezagrożona	0,3
PLGW2000134	Kraków	dobry	dobry	rolniczy	niezagrożona	0,3
PLGW2000135	Kraków	dobry	dobry	rolniczo-leśny	zagrożona	11,7
PLGW2000149	Kraków	dobry	dobry	rolniczy	niezagrożona	0,05

* – w granicach województwa świętokrzyskiego znajduje się fragment JCWPd

Na podstawie oceny ilościowej i chemicznej 6 obszarów jednolitych części wód podziemnych w obrębie województwa świętokrzyskiego zostało uznanych za „zagrożone” – 43% ogólnej powierzchni, pozostałe sklasyfikowano jako „niezagrożone” (tab. 3). Aż 17 JCWPd charakteryzuje się użytkowaniem rolniczym, które na ogół sprzyja dopływowi zanieczyszczeń do wód podziemnych.

Badania jakości wód podziemnych prowadzone są w ramach monitoringu operacyjnego obejmującego jednolite części wód podziemnych uznane za zagrożone. Klasyfikacja jakości wód podziemnych w 40 punktach pomiarowych w województwie świętokrzyskim w 2015 roku wykazała dobry stan chemiczny w 28 punktach (70% – klasa II, III), w pozostałych zaś 12 (30% – klasa IV i V) – słabym (WIOŚ 2016). O ich jakości decydowały głównie podwyższone zawartości żelaza, manganu, niklu, potasu, wapnia, cynku, amoniaku i siarczanów.

Rys. 12. Jednolite części wód podziemnych. Symbole na mapie oznaczają kod JCWPd (jak w tab. 3)

7. Szata roślinna

W województwie świętokrzyskim wydziela się dwie odrębne krainy geobotaniczne: Krainę Świętokrzyską oraz Wyżyny Lessowe (Wyżynę Sandomierską i część Niecki Nidziańskiej). Zróżnicowanie podłoża, ukształtowania powierzchni oraz warunków klimatycznych wpływa na różnorodność siedlisk roślinnych i gatunków drzewostanu. W Krainie Świętokrzyskiej dominują lasy, głównie mieszane - z sosną, dębem (na żyzniejszych siedliskach), bukiem, lipą, grabem, jaworem, jodłą, świerkiem i modrzewiem z rzadką odmianą modrzewia polskiego (*Larix polonica*), dla którego kraina ta jest macierzystą. Lasy te tworzą mozaikę płatów zależną od gleb, ich żyzności wilgotności i mikroklimatu. Siedliska borowe wykształciły się na uboższych, piaszczystych glebach. W wilgotniejszych położeniach występują brzoza i jodła. W dnach dolin znajdują się resztki lasów łągowych (olszowych i jesionowych). Łysogóry odznaczają się dwupiętrowością lasów – niżej sosnowych, liściastych i mieszanych oraz powyżej 320 m n.p.m jodłowych lub jodłowobukowych rzadziej bukowych.

Roślinność Krainy Wyżyn Lessowych ma charakter stepowy lub stepowo-leśny, a na terenach gdzie na powierzchni odsłaniają się gipsy i wapienie trzeciorzędowe, utrzymuje się przewaga roślinności murawowej w stosunku do leśnej. Większość tych terenów uprawiana jest rolniczo,

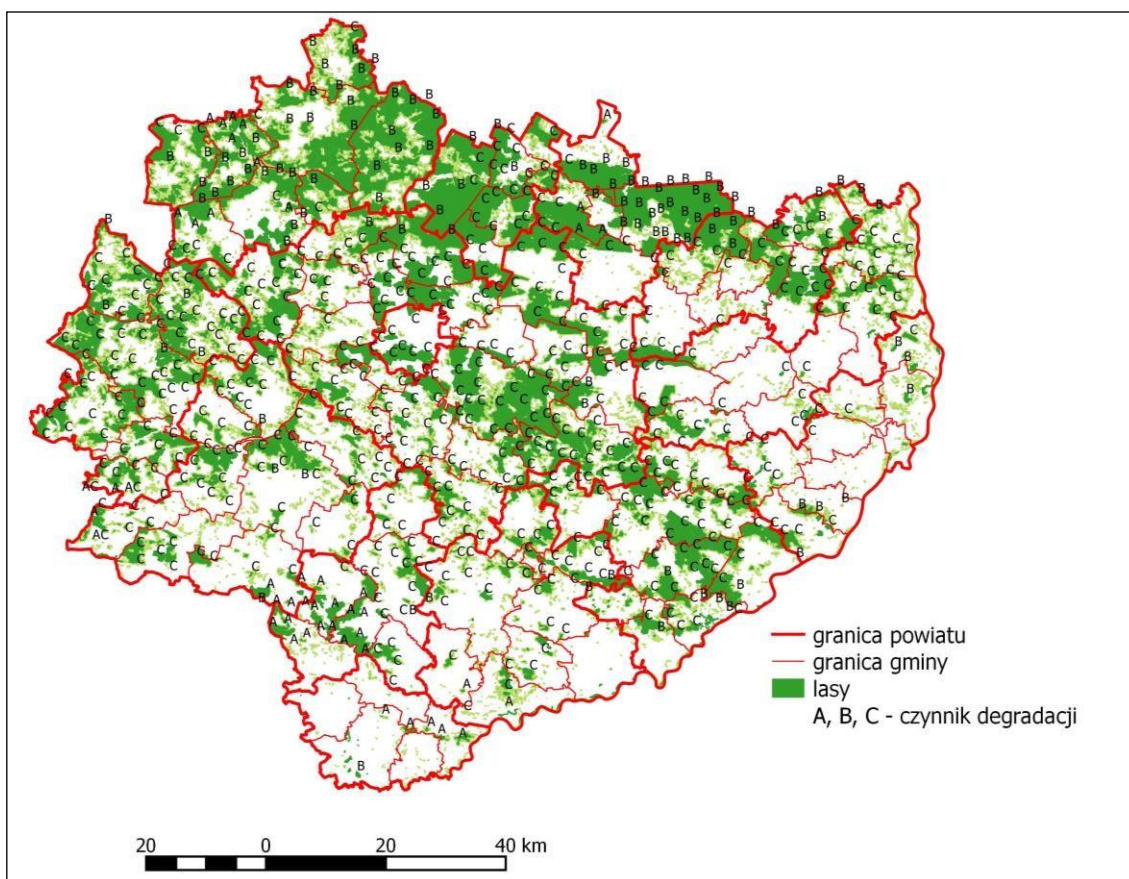
a niektóre naturalne zbiorowiska roślinne szczególnie charakterystycznych zespołów roślin stepowych i słonolubnych są objęte ochroną. Stanowiska suche zajmują nieliczne płaty lasów dębowych (z domieszką jodły i sosny i z obfitym podszyciem krzewów) a miejsca wilgotne (na niskich terasach rzecznych) - lasy grądowe. W parowach i wąwozach lessowych występują zarośla leszczyn, tarnin a czasem wiśni karłowatej. Nad Nidą zachowały się resztki lasów łągowych i nadrzeczne pasy olszyn.

Pod względem przyrodniczo-leśnym obszar województwa świętokrzyskiego wchodzi w skład Krainy Małopolskiej, obejmując dzielnice: Gór Świętokrzyskich, Wyżyny Środkowopolskiej, Radomsko-Łżecką i Niziny Sandomierskiej a także fragmentarycznie na zachodzie Łódzko-Opoczyńską, i na wschodzie Wyżynę Zachodniolubelską.

Obszary porośnięte lasami występują głównie w północnej, środkowej i północno-zachodniej części województwa (rys. 13), na terenach o niskiej bonitacji gleb i w miejscach gdzie zachowały się duże kompleksy leśne, stanowiące pozostałość dawnych puszczy: Świętokrzyskiej, Łżeckiej, Pilickiej oraz Lasów Włoszczowskich i Staszowskich. Natomiast na obszarach o najlepszych warunkach glebowych lesistość jest bardzo mała. Intensywny rozwój rolnictwa przyczynił się tu do powstania szeregu negatywnych zjawisk: erozji gleb, pogarszania się warunków wodnych i agroklimatycznych.

W strukturze lasów w województwie dominują siedliska: lasu mieszanego (świeżego i wilgotnego), lasu świeżego, lasu wilgotnego, lasu mieszanego (wyżynnego i górskiego), lasu wyżynnego, lasu mieszanego, lasu górskiego. Mniejsze znaczenie mają tu siedliska olsowe (oles i oles jesionowy), a także uboższe siedliska borów (suchy, świeży, wilgotny, bagienny) i borów mieszanych. W strukturze powierzchniowej siedlisk wyróżniają się: las mieszany świeży, bór mieszany świeży oraz bór świeży, stanowiąc łącznie ponad połowę zalesionego arealu.

W lasach województwa świętokrzyskiego występują wszystkie rodzime lasotwórcze gatunki drzew. Największy udział w miąższości i powierzchni mają drzewa iglaste, przy czym dominującym gatunkiem jest sosna, zajmująca prawie $\frac{3}{4}$ całej powierzchni lasów. Duże znaczenie w strukturze gatunkowej ma również jodła a następnie dąb, brzoza i olsza.

Rys. 13. Zasięg lasów i czynniki ich degradacji (A – abiotyczne, B – biotyczne, C – antropogeniczne)

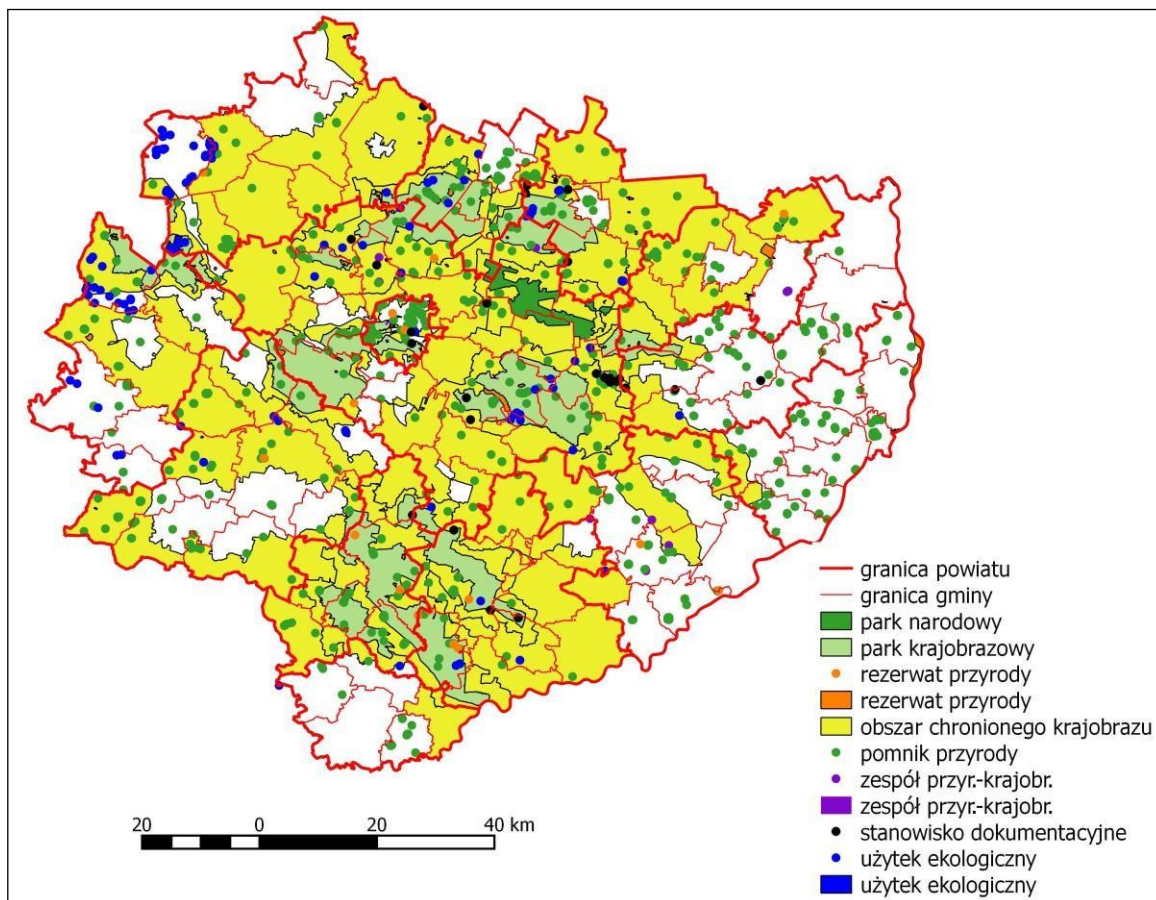
Pozostałe gatunki obejmują około 10% całego drzewostanu. Struktura wieku drzew wskazuje na to, iż ok. 50% zalesionej powierzchni stanowią drzewa 50-90-letnie, natomiast najmłodsze w klasie do 20 lat obejmują poniżej 10% powierzchni.

7. Ochrona zasobów przyrodniczych

Współcześnie, prawidłowe funkcjonowanie środowiska przyrodniczego w dużej mierze zależy od jego ochrony, a uwzględniając wartości określonych jego zasobów ustanawia się odpowiednie jej formy i sposoby.

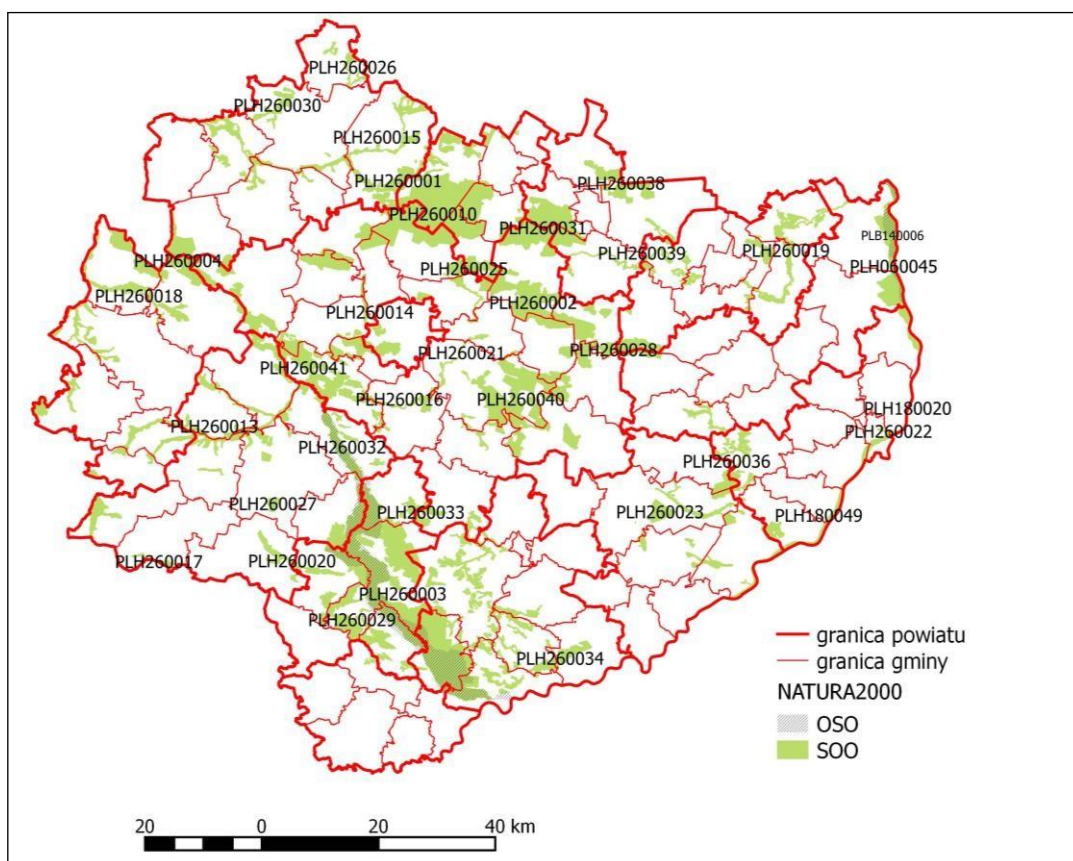
Wielkoprzestrzenny System Obszarów Chronionych na terenie województwa obejmuje aktualnie: 1 park narodowy (Świętokrzyski PN), 9 parków krajobrazowych, 72 rezerwy przyrody, 21 obszarów chronionego krajobrazu, 906 pomników przyrody, 13 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, 127 użytków ekologicznych i 15 stanowisk dokumentacyjnych (<http://bip.kielce.rdos.gov.pl/rejstry>) (rys. 14). Wymienione powyżej obszarowe formy

ochrony przyrody stanowią 64,6% powierzchni całego województwa. Ponadto na analizowanym terenie powołano 40 obszarów Natura 2000 (2 OSO i 38 SOO), które zajmują 15,2% powierzchni województwa (rys. 15).

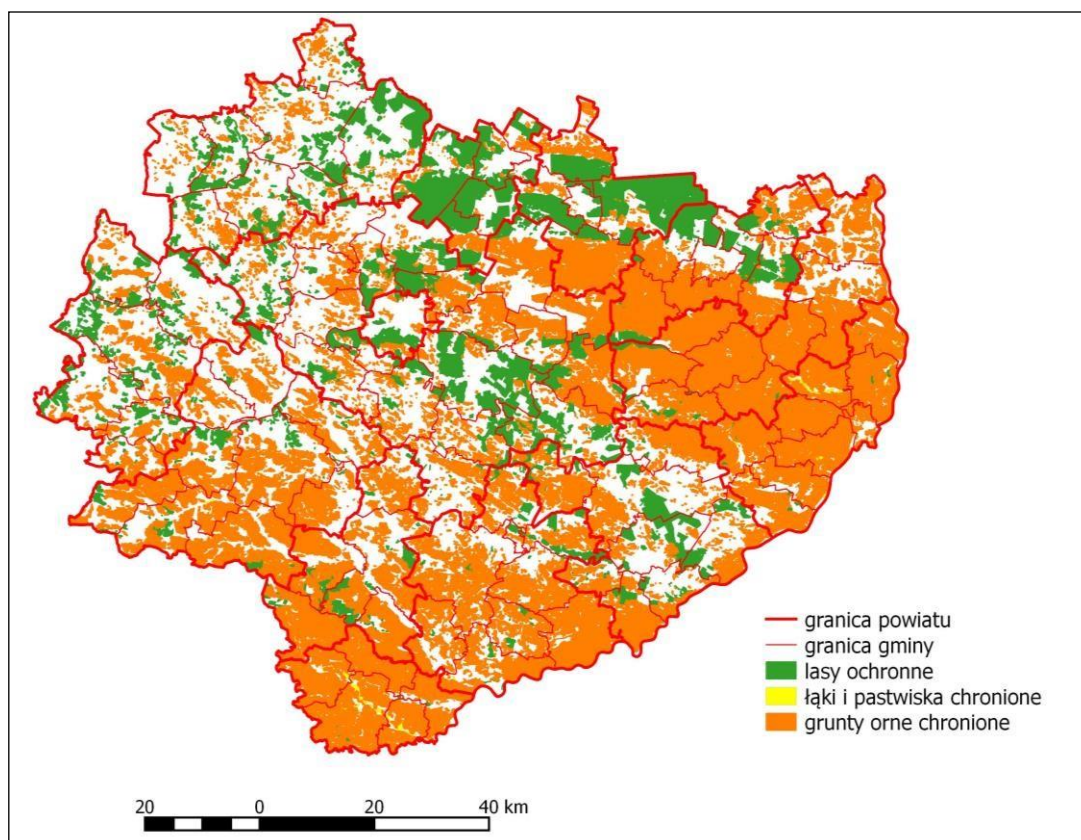

Rys. 14. Formy ochrony przyrody (z wyjątkiem obszarów NATURA 2000)

Z punktu widzenia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa w województwie świętokrzyskim istotna jest znajomość przestrzennego występowania gruntów ornych chronionych. Są to grunty rolne na glebach mineralnych klas bonitacyjnych I i II oraz glebach mineralnych i organicznych klas IIIa i b, IVa i b (kompleksy rolniczej przydatności od 1 do 5 - pszeny bardzo dobry, pszeny dobry, pszeny wadliwy, żytni bardzo dobry, żytni dobry, oraz 8 - zbożowo-pastewny mocny). Występują one głównie we wschodniej i południowej części województwa, zajmując 35% jego całkowitej powierzchni (rys. 16). Łąki i pastwiska chronione identyfikują użytki zielone na glebach mineralnych klasy I i organicznych klas I i II (kompleksy użytków zielonych zaliczane do 1z - bardzo dobry i dobry). W województwie zajmują one jedynie 0,1% powierzchni.

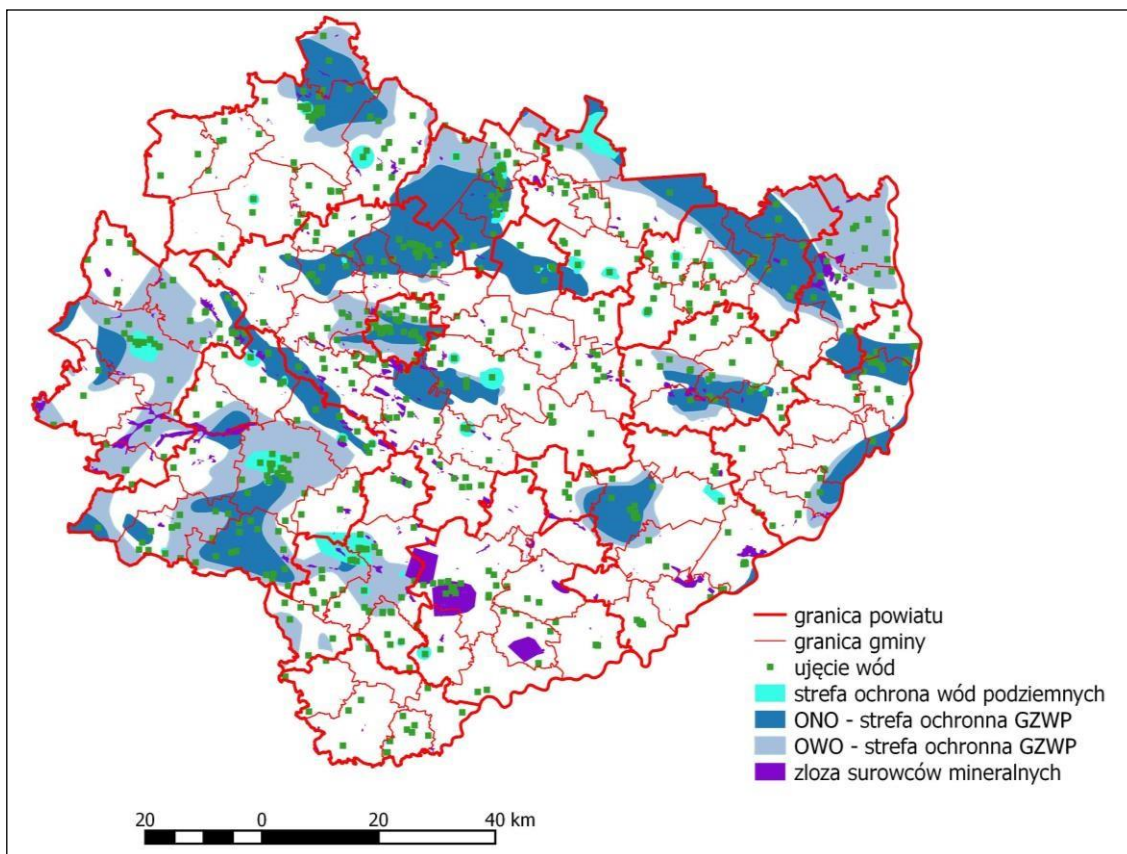
Rys. 15. Obszary NATURA 2000 (OSO - obszary specjalnej ochrony ptaków, SOO – specjalne obszary ochrony siedlisk)

Rys. 16. Lasy ochronne, łąki i pastwiska oraz grunty chronione

Lasy ochronne chronią glebę (lasy glebochronne) oraz zasoby wód (lasy wodochronne). Te pierwsze w województwie świętokrzyskim występują na stromych stokach górskich oraz na stromych zboczach dolin i wąwozów. Z kolei lasy wodochronne wydzielono na terenach źródliskowych rzek i potoków, w dnach ich dolin, wzdłuż kanałów, zbiorników wodnych. Stanowią one cenne fragmenty rodzimej przyrody chroniąc siedliska wilgotne i bagienne. Łącznie zajmują one 13% powierzchni województwa, koncentrując się głównie w północnej i środkowej jego części.

Zgodnie z Ustawą z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne (Dz. U. poz. 1566) ze względu na ochronę zasobów wodnych mogą być ustanawiane – strefy ochronne wokół ujęć wody. Na obszarze tym obowiązują zakazy, nakazy i ograniczenia w zakresie użytkowania gruntów oraz korzystania z wody. Na terenie województwa istnieje ponad 700 ujęć, wokół których wyznaczono ok. 100 stref ochronnych (rys. 17).

Rys. 17. Pozostałe formy ochrony środowiska przyrodniczego

Biorąc pod uwagę potencjalne zagrożenie wód GZWP wydzieliła się także obszary wymagające ochrony. Wyróżnia się tu tereny, na których obowiązuje szczególna ochrona:

ONO (Obszary Najwyższej Ochrony) oraz OWO (Obszary Wysokiej Ochrony) (Kleczkowski, 1990). Strefa ONO zajmuje 15,8%, a OWO – 14,0% powierzchni całkowitej województwa (rys. 17).

Zasoby naturalne środowiska podlegające ochronie prawnej stanowią również złoża surowców mineralnych. Ich ochrona polega na racjonalnym gospodarowaniu oraz ich kompleksowym wykorzystaniu. W przypadku eksploatacji złoża mogą wystąpić zmiany w rzeźbie terenu powierzchni terenu oraz w użytkowaniu. W województwie ochronie takiej podlegają 222 złoża kruszyw naturalnych, 132 - surowców skalnych, 68 - surowców ilastych, 14 – torfów, 13 – siarki, 3 – wód mineralnych i 2 – ropy naftowej, o łącznej powierzchni

25500 ha, co stanowi 2,2% całego województwa (rys. 17).

1.3.3. Struktura gospodarstw

Przeciętna wielkość gospodarstwa – 5,54 ha

Powierzchnia	Liczba gospodarstw w tyś.
1 ha – 2 ha	18 103
2 ha – 5 ha	38 535
5 ha – 10 ha	21 766
10 ha – 15 ha	5524
15 ha – 20 ha	2041
20 ha – 50 ha	2103
50ha – 100 ha	265
➤ 100	82

1.3.4. Wartość produkcji rolniczej

Dynamika globalnej produkcji – 107,9%

Produkcja w cenach stałych z 1 ha

- globalna – 7420
- końcowa – 6146
- towarowa – 5316

Struktura produkcji

- zwierzęca – 46,2%
- roślinna – 53,8%

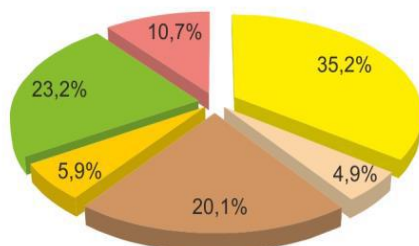
Na 1 ciągnik przypada 5,8 ha użytków rolnych.

Powierzchnie zasiewów i plony poszczególnych gatunków roślin uprawnych w woj. świętokrzyskim

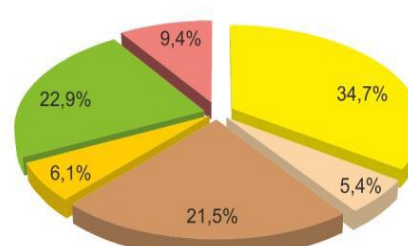
L.p.	Roślina	Powierzchnia uprawy w ha	Średni plon w dt
1	Zboża ogółem	233 647	30,2
2	Pszenica	76 071	33,1
3	Żyto	11 905	22,8
4	Jęczmień	47 140	30,9

5	Owies	13 315	22,1
6	Pszenżyto	50 267	29,4
7	Tytoń	816	20,2
8	Ziemiaki	13 892	260
9	Buraki cukrowe	3632	729
10	Rzepak	7718	25,0
11	Łąki trwałe	96 209	36,6
12	Pastwiska trwałe	5098	152
13	Sady	44 137	
14	Warzywa gruntowe	12 890	

2015 r.

2016 r.

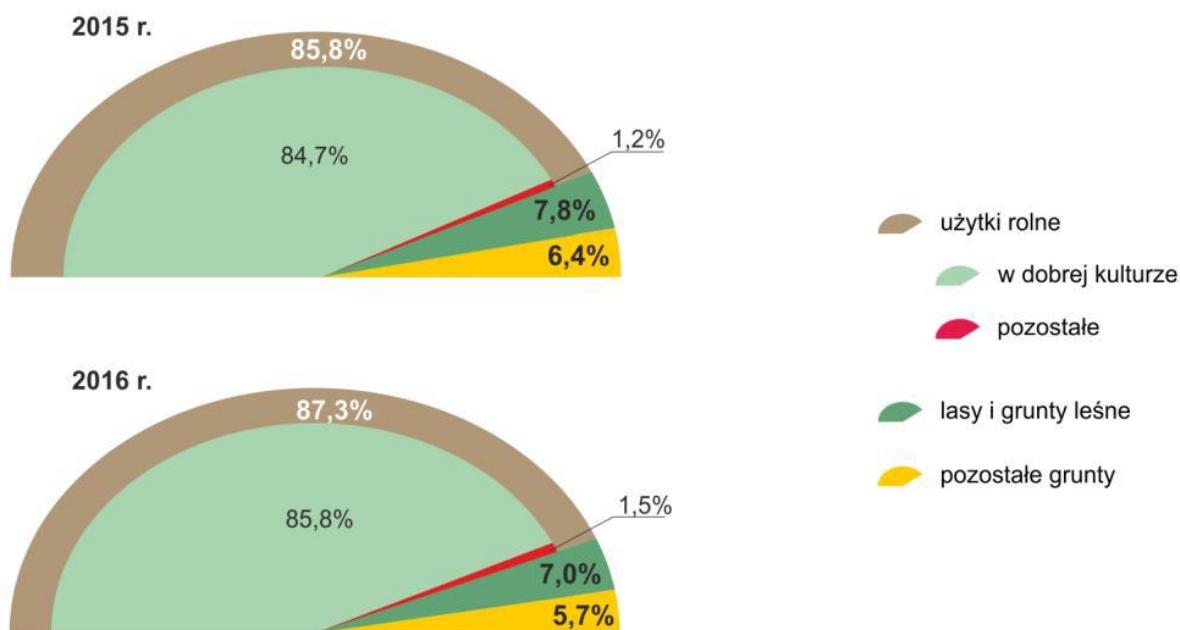
UŻYTKOWANIE GRUNTÓW

W ogólnej powierzchni województwa świętokrzyskiego wynoszącej 1171,1 tys. ha, w posiadaniu gospodarstw rolnych w 2016 r. znajdowało się 553,6 tys. ha, tj. 47,3% powierzchni województwa. Powierzchnia ogólna gospodarstw rolnych w porównaniu z danymi z 2015 r. była mniejsza o 7,1 tys. ha, tj. o 1,3%. Z ogólnej powierzchni gospodarstw rolnych w użytkowaniu gospodarstw indywidualnych znajdowało się 547,9 tys. ha, tj. 99,0% powierzchni gruntów ogółem.

Struktura użytkowania gruntów w gospodarstwach rolnych.

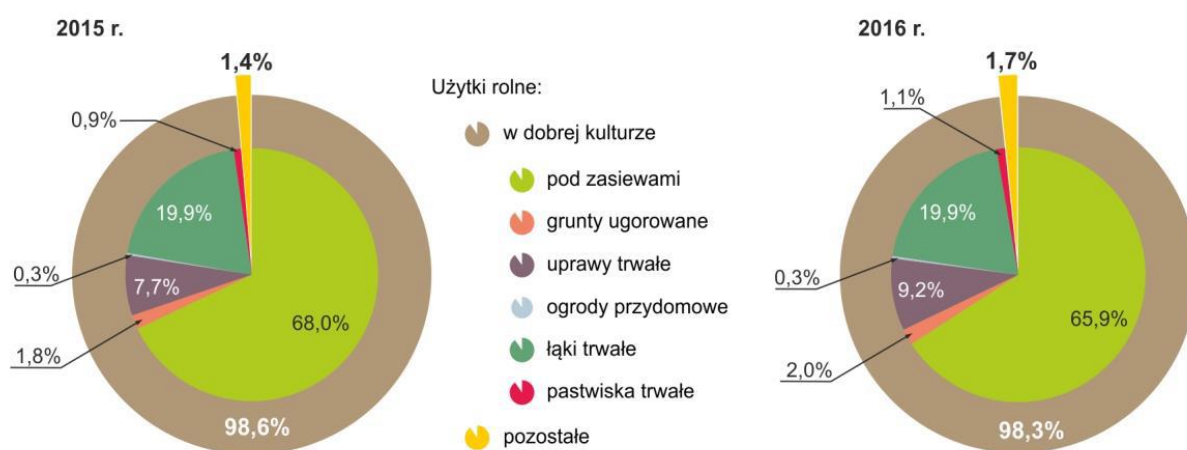
Użytki rolne zajmowały 483,4 tys. ha, (41,3% powierzchni województwa) i w porównaniu z 2015 r. zwiększyły się o 2,2 tys. ha (o 0,4%). Gospodarstwa indywidualne użytkowały 478,4 tys. ha użytków rolnych, tj. 99,0% powierzchni użytków rolnych województwa. W stosunku do roku 2015 areał użytków rolnych gospodarstw indywidualnych zwiększył się o 2,3 tys. ha, czyli o 0,5%.

W 2016 r. powierzchnia **użytków rolnych w dobrej kulturze** zajmowała 457,3 tys. ha i jej udział w ogólnej powierzchni użytków rolnych wyniósł 98,3%. W porównaniu z rokiem 2015 odsetek ten był mniejszy o 0,3 p. proc. Zwiększył się tym samym – udział powierzchni użytków rolnych pozostałych (czyli użytków rolnych nie użytkowanych i nie utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej) w ogólnej powierzchni użytków rolnych z 1,4% w 2015 r. do 1,7% w 2016 r.

Powierzchnia pod zasiewami w 2016 r. wyniosła 318,4 tys. ha i była mniejsza o 2,7% w porównaniu z rokiem 2015 r. Udział powierzchni pod zasiewami w ogólnej powierzchni użytków rolnych wyniósł 65,9%. W indywidualnych gospodarstwach rolnych ukształtowała się ona na poziomie 315,0 tys. ha i w porównaniu do 2015 r. zajmowała mniej o 8,5 tys. ha, tj. o 2,6%.

Struktura użytków rolnych w gospodarstwach rolnych.

W 2016 r. **powierzchnia gruntów ugorowanych** będących w dobrej kulturze rolnej wyniosła 9,9 tys. ha, tj. 2,0% użytków rolnych ogółem. Powierzchnia gruntów ugorowanych w gospodarstwach indywidualnych wyniosła 9,7 tys. ha stanowiąc również 2,0% użytków rolnych tych gospodarstw.

ROLNICTWO W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM W LATACH 2015 I 2016

Uprawy trwałe utrzymywane w dobrej kulturze rolnej zgodnie z normami w gospodarstwach rolnych zajmowały 44,3 tys. ha, stanowiąc 9,3% użytków rolnych w dobrej kulturze i 9,2% użytków rolnych ogółem.

Powierzchnia **trwałych użytków zielonych** wyniosła 101,3 tys. ha i stanowiła 21,3% użytków rolnych w dobrej kulturze i 21,0% użytków rolnych ogółem. W ogólnej powierzchni użytków rolnych w dobrej kulturze 1,4 tys. ha (0,3%) zajmowały **ogrody przydomowe**.

W województwie świętokrzyskim w 2016 r. liczba gospodarstw rolnych posiadających użytki rolne wyniosła 84,7 tys. i w porównaniu z 2015 r. zwiększyła się o 1,3 tys., tj. o 1,6%. Gospodarstw rolnych powyżej 1 ha użytków rolnych było 81,9 tys. (96,7% gospodarstw rolnych posiadających użytki rolne). Gospodarstw indywidualnych powyżej 1 ha użytków rolnych było 81,8 tys. (również 96,7%), tj. o 0,3 tys. (o 0,3%) mniej niż w 2015 r. W strukturze gospodarstw rolnych dominują gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych 2-5 ha – 40,6%, których udział w powierzchni użytków rolnych województwa wyniósł 23,9%. Mniej liczną grupę stanowiły gospodarstwa o powierzchni 5-10 ha użytków rolnych (analogicznie 23,0% i 27,4%). Gospodarstwa o powierzchni 1-2 ha użytków rolnych stanowiły 20,6% i gospodarowały na 5,3% użytków rolnych. Udział gospodarstw największych (powyżej 15 ha użytków rolnych) stanowił zaledwie 5,7% wszystkich gospodarstw, a ich udział w powierzchni użytków rolnych wyniósł 28,7%. Przeciętna powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa rolnego w 2016 r. wyniosła 5,71 ha i w porównaniu z 2015 r. zmniejszyła się o 0,06 ha.

Struktura gospodarstw rolnych posiadających użytki rolne według grup obszarowych użytków rolnych.

POWIERZCHNIA ZASIEWÓW

W 2016 r. w województwie świętokrzyskim pod zasiewy przeznaczono 318,4 tys. ha, tj. 97,0% ogólnej powierzchni gruntów ornych. W porównaniu z rokiem 2015 powierzchnia zasiewów zmniejszyła się o 8,7 tys. ha (o 2,7%). Dominujące w rolnictwie gospodarstwa indywidualne obejmowały 99,0% ogólnej powierzchni zasiewów województwa. W strukturze zasiewów **zboża ogółem** (zboża podstawowe, owies z jęczmieniem i inne zbożowe mieszanki, kukurydza na ziarno, gryka, proso i inne zbożowe) zajmowały 233,6 tys. ha, tj. 73,4% zasiewów ogółem. W porównaniu z 2015 r. powierzchnia zbóż zwiększyła się o 1,8 tys. ha (o 0,8%). W strukturze zasiewów zbóż ogółem, podobnie jak w roku poprzednim zdecydowanie przeważały zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi – 93,8%, kukurydza na ziarno stanowiła 2,5%, a gryka, proso i pozostałe zbożowe – 3,6%.

Struktura powierzchni zasiewów zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi.

Powierzchnia uprawy **pszenicy** ogółem wyniosła 76,1 ha i była mniejsza o 0,8 tys. ha, tj. o 1,0% niż w 2015 r. Przeważającą część uprawy zajmowała pszenica ozima (84,6%), natomiast pozostałą część – jara (15,4%). Powierzchnia zasiewów **żyta** wyniosła 11,9 tys. ha i była wyż-

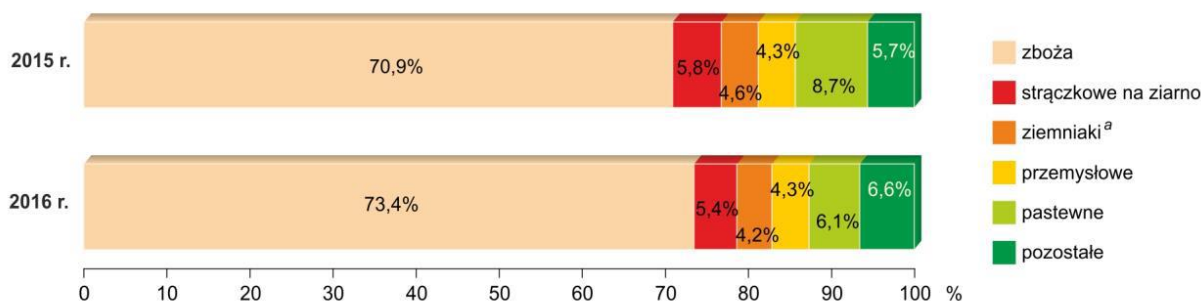
sza niż przed rokiem o 1,1 tys. ha (o 10,5%). Powierzchnia uprawy **jęczmienia** ogółem zajmowała 47,1 tys. ha i w porównaniu z powierzchnią zasiewów w 2015 r. zwiększyła się o 3,3 tys. ha (o 7,4%). W strukturze zasiewów jęczmienia 91,4% stanowił jęczmień jary, a ozimy 8,6%. **Owies** uprawiano na powierzchni 13,3 tys. ha o 0,3 tys. ha (o 2,5%) większej niż w roku poprzednim. Powierzchnia uprawy **pszenżyta** ogółem wyniosła 50,3 tys. ha i w odniesieniu do 2015 r. była mniejsza o 0,4 tys. ha (o 0,8%). Uprawa pszenżyta ozimego zajmowała 89,2%, a jarego – 10,8% ogólnej powierzchni uprawy pszenżyta. Powierzchnia uprawy **mieszanek zbożowych** ogółem wyniosła 20,6 tys. ha i była mniejsza od powierzchni w 2015 r o 2,9 tys. ha, (o 12,2%). W zasiewach mieszanek zbożowych 89,7% stanowiły mieszanki jare, a 10,3% - ozime. Powierzchnia uprawy **kukurydzy na ziarno** wyniosła 5,9 tys. ha i w porównaniu z 2015 r. zmniejszyła się o 0,6 tys. ha, tj. o 8,7%. Powierzchnia uprawy **strączkowych na ziarno** wyniosła 17,1 tys. ha i w porównaniu z 2015 r. zmniejszyła się o 1,9 tys. ha (o 10,2%). **Rośliny strączkowe pastewne na nasiona** (łącznie z mieszankami zbożowo-strączkowymi na ziarno) uprawiane były na powierzchni 9,7 tys. ha, tj. o 1,7 tys. ha (o 15,2%) mniejszej niż w roku 2015.

ROLNICTWO W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM W LATACH 2015 I 2016

Powierzchnia uprawy **ziemniaków** (bez powierzchni w ogrodach przydomowych) wyniosła 13,5 tys. ha i stanowiła 4,2% ogólnej powierzchni zasiewów w województwie. W porównaniu z 2015 r. areal uprawy ziemniaków zmniejszył się o 1,5 tys. ha, tj. o 10,2%.

Struktura powierzchni zasiewów według ziemiopłodów.

Rośliny przemysłowe uprawiano na 13,8 tys. ha, tj. na 4,3% powierzchni zasiewów województwa. W porównaniu z zasiewami w 2015 r. areal roślin przemysłowych był mniejszy o 0,3 tys. ha (o 2,4%). Wśród upraw roślin przemysłowych przeważała uprawa rzepaku i rzepiku oraz buraka cukrowego. Powierzchnia zasiewów **rzepaku i rzepiku** wyniosła 7,7 tys. ha i zmniejszyła się o 2,0 tys. ha, tj. o 20,8% w porównaniu z rokiem 2015. Powierzchnia uprawy **buraków cukrowych** wyniosła 3,6 tys. ha i była większa o 0,3 tys. ha (o 8,2%) od powierzchni w 2015 r.

a Bez powierzchni ziemniaków w ogrodach przydomowych.

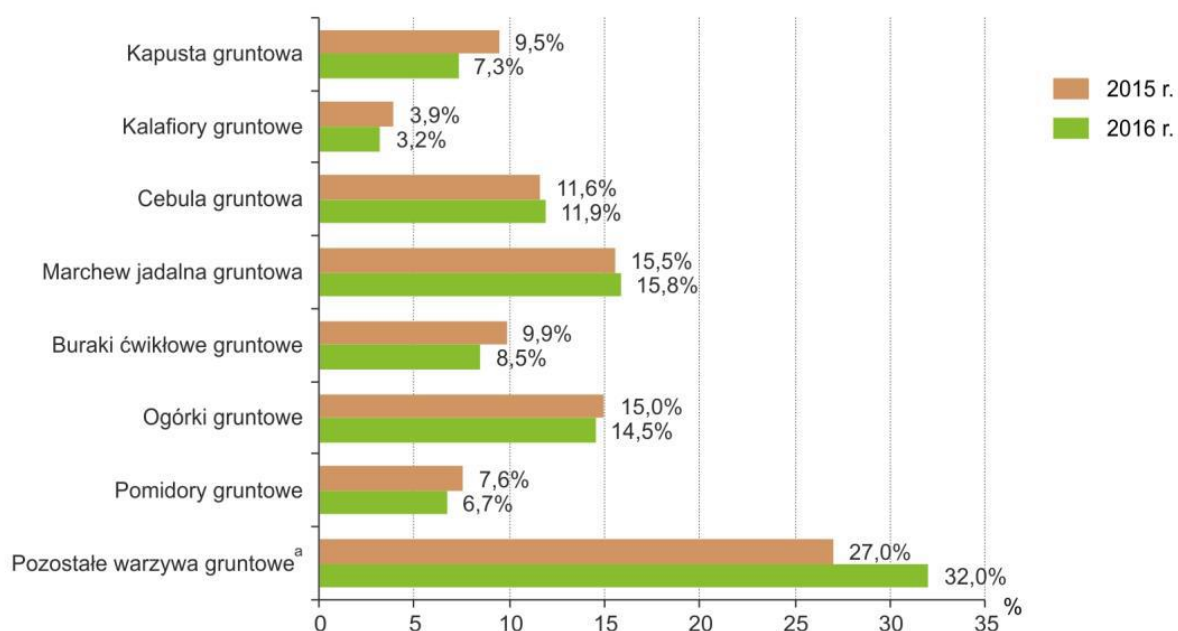
Pod uprawę **roślin pastewnych** (łącznie z kukurydzą na ziarno) przeznaczono 19,3 tys. ha, czyli o 9,1 tys. ha (o 32,0%) mniej niż w roku 2015. Zajmowały one 6,1% ogólnej powierzchni zasianej, co oznacza spadek o 2,6 p. proc. w stosunku do 2015 r. **Kukurydzę na zielonkę** uprawiano na powierzchni 7,5 tys. ha, (o 4,6%) mniejszej niż w 2015 r. W omawianym roku rośliny zaliczane do grupy **pozostałe** uprawiano na powierzchni 21,1 tys. ha, co stanowiło 6,6% powierzchni zasiewów województwa. W odniesieniu do 2015 r. powierzchnia ta zwiększyła się o 2,4 tys. ha, tj. o 13,1%. W grupie upraw tych roślin warzywa gruntowe zajmowały powierzchnię 12,9 tys. ha, truskawki i poziomki gruntowe – 4,5 tys. ha oraz 3,7 tys. ha uprawy pozostałe. W strukturze powierzchni zasiewów w porównaniu z rokiem 2015 odnotowano wzrost udziału powierzchni upraw m.in. zbóż – o 2,5 p. proc oraz roślin zaliczanych do grupy pozostałe – o 0,9 p. proc, obniżył się natomiast udział pastewnych - o 2,6 p. proc. oraz ziemniaków i strączkowych na ziarno – o 0,4 p. proc.

Produkcja ogrodnicza

Warzywa gruntowe

W 2016 r. powierzchnia uprawy **warzyw gruntowych** z uwzględnieniem areалу uprawy warzyw gruntowych w ogrodach przydomowych wyniosła 12,9 tys. ha i zmniejszyła się o 0,1 tys. ha, tj. o 1,1% w porównaniu z 2015 r. Zanotowano spadek powierzchni większości podstawowych gatunków warzyw gruntowych (oprócz marchwi jadalnej, cebuli gruntowej i pozostałych warzyw gruntowych).

Wykres 10. **Struktura powierzchni uprawy warzyw gruntowych**

^a Pietruszka, pory, selery, rzodkiewka, sałata, rabarbar i inne.

W 2016 r. plony większości gatunków warzyw gruntowych (oprócz pozostałych warzyw gruntowych) były wyższe od uzyskanych w roku poprzednim. Łączne zbiory warzyw gruntowych w 2016 r. w wysokości 324,2 tys. t były o 34,8 tys. t (o 12,0%) wyższe od zbiorów uzyskanych w roku wcześniejszym. Wzrost produkcji był wynikiem zwiększenia plonowania warzyw. **Kapustę gruntową** uprawiano w 2016 r. na powierzchni 0,9 tys. ha. Produkcja kapusty gruntowej wyniosła 52,2 tys. t, tj. o 12,9% więcej od zbiorów w 2015 r. Zwiększenie zbiorów kapusty gruntowej spowodowane było wyższym plonowaniem tego gatunku o 47,7%, pomimo spadku powierzchni zasiewów (o 23,5%). Zbiory **kalafiorów gruntowych** na poziomie 9,8 tys. t były o 12,8% wyższe w porównaniu ze zbiorami z 2015 r. Wzrost produkcji kalafiorów gruntowych spowodowany był również przez wyższe plonowanie (o 38,5%), przy zmniejszeniu areалу uprawy tego gatunku (o 18,7%). Areal uprawy **cebuli gruntowej** w 2016 r. był o 0,8% większy od poziomu roku poprzedniego i wyniósł 1,5 tys. ha. Zbiory cebuli gruntowej wyniosły 29,3 tys. t i były o 10,6% wyższe od uzyskanych w 2015 r. Wyższe były również jej plony (o 9,7%). W omawianym roku zanotowano spadek zainteresowania uprawą **ogórków gruntowych**. Powierzchnia uprawy w stosunku do roku 2015 zmniejszyła się o 4,3%, a plonowanie zwiększyło się o 24,6%. Łącznie w 2016 r. zebrano 33,1 tys. t ogórków gruntowych, czyli o 5,3 tys. t więcej niż przed rokiem. W 2016 r. zbiory **pomidorów gruntowych** wyniosły 18,4 tys. t i były o 1,1 tys. t (o 6,6%) wyższe od uzyskanych w roku poprzednim. O korzystnym poziomie produkcji zdecydował wzrost wydajności z 1 ha (o 21,7%), przy spadku areálu ich uprawy (o 12,3%). Zbiory **pozostałych warzyw gruntowych** (pietruszki, porów, selerów, rzodkiewki, sałaty, rabarbaru i innych) w omawianym roku oszacowano na 57,2 tys. t, czyli o 7,9 tys. t, tj. o 16,0% więcej niż rok wcześniej. Wzrost produkcji wynikał ze wzrostu powierzchni uprawy o 17,3%, przy zmniejszonym o 1,4% plonowaniu.

SADOWNICTWO

Produkcja **owoców z drzew i krzewów owocowych oraz plantacji jagodowych** (z wyłączeniem produkcji spoza gospodarstw) w 2016 r. wyniosła 546,0 tys. t i była wyższa o 44,3 tys. t (o 8,8%) od wielkości produkcji uzyskanej rok wcześniej.

Owoce z drzew

Powierzchnia uprawy **drzew owocowych** w 2016 r. wyniosła 32,2 tys. ha i w porównaniu z rokiem poprzednim nieznacznie zwiększyła się o 0,1 tys. ha, tj. o 0,3%. Odnotowano zwiększenie powierzchni uprawy dla: jabłoni, śliw oraz wiśni. W ciągu roku zmniejszyła się powierzchnia uprawy: grusz, czereśni oraz pozostałych drzew owocowych (brzoskwiń, moreli i orzechów włoskich). Zbiory owoców z drzew w 2016 r. ogółem wyniosły 518,4 tys. t, tj. o 9,4% więcej niż w roku poprzednim. O wzroście produkcji owoców z drzew zdecydowały wyższe zbiory jabłek, gruszek, śliwek i wiśni, natomiast czereśni i pozostałych owoców z drzew (brzoskwiń, moreli i orzechów włoskich) zebrano mniej niż w roku 2015.

a Brzoskwinie, morele, orzechy włoskie.

Zbiory **jabłek** w 2016 r. wyniosły 469,8 tys. t i w stosunku do roku poprzedniego zwiększyły się o 40,8 tys. t (o 9,5%). Na wyższą ich produkcję wpłynęło zwiększenie plonowania (o 8,9%) oraz większa powierzchnia uprawy jabłoni (o 0,6%).

Zbiory **gruszek** ukształtowały się na poziomie 3,2 tys. t, tj. o 22,7% wyższym niż w roku ubiegłym. Spowodowane to było zwiększeniem wydajności uprawy tego gatunku w porównaniu do ubiegłego roku. Plonowanie gruszek było o 33,3% większe niż w 2015 r. W tym samym okresie powierzchnia uprawy tych drzew zmniejszyła się o 8,0%.

Zbiory **śliwek** w 2016 r. wyniosły 14,3 tys. t i były o 19,6% większe od uzyskanych w 2015 r. Wzrost produkcji śliwek spowodowany był zwiększeniem areału uprawy (o 1,8%), przy wyższym plonowaniu (o 17,5%).

Zbiory **wiśni** w 2016 r. wyniosły 23,2 tys. t i były o 7,2% wyższe od produkcji z 2015 r. Decydujący wpływ na zwiększenie produkcji tego gatunku miała większa wydajność uprawy o 6,2%, przy wzroście powierzchni o 1,0%.

Zbiory **czereśni** w 2016 r. były o 7,0% niższe od uzyskanych w poprzednim roku i wyniosły 3,5 tys. t. Było to wynikiem zmniejszenia powierzchni uprawy o 5,0% oraz spadku plonowania o 2,1%.

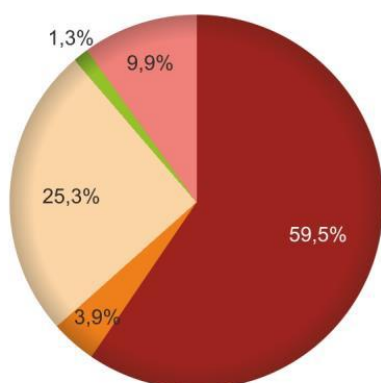
Łączna produkcja **pozostałych owoców z drzew** (brzoskwiń, moreli i orzechów włoskich) była o 11,5% niższa od notowanej w 2015 r. i wyniosła 4,4 tys. t. Było to efektem zwiększenia plonowania (o 9,1%) i zmniejszenia powierzchni uprawy tego gatunku (o 2,7%).

Owoce z krzewów owocowych i plantacji jagodowych

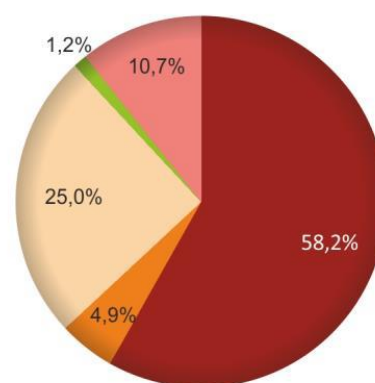
Powierzchnia uprawy **krzewów owocowych i plantacji jagodowych** w 2016 r. wyniosła 8,8 tys. t i w porównaniu z rokiem poprzednim zwiększyła się o 0,3 tys. ha, tj. o 3,6%. Odnotowano wzrost powierzchni uprawy dla prawie wszystkich gatunków krzewów owocowych i plantacji jagodowych, z wyjątkiem agrestu gdzie odnotowano zmniejszenie o 8,3%.

Łączne zbiory owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych w 2016 r. wyniosły 27,6 tys. t, tj. o 0,4% mniej od zbiorów roku poprzedniego. Do spadku produkcji przyczyniły się niższe zbiory truskawek i poziomok gruntowych, porzeczek oraz agrestu.

2015 r.

2016 r.

truskawki i poziomki
maliny^a
porzeczki
agrest
pozostałe^b

a Łącznie z jeżyną bezkolcową. b Aronia, borówka wysoka, leszczyna i inne.

Plonowanie większości gatunków krzewów owocowych i plantacji jagodowych było niższe niż w roku 2015. Wzrosło plonowanie malin oraz pozostałych owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych (aronii, borówki wysokiej, leszczyny, winorośli i innych). Powierzchnia uprawy **truskawek i poziomek gruntowych** w 2016 r. wyniosła 4,5 tys. ha i była o 5,0% większa niż przed rokiem. Plonowanie truskawek i poziomek gruntowych oszacowano na 35,6 dt/ha, tj. o 7,3% mniej niż w roku 2015. Łącznie zbiory były o 2,7% mniejsze od uzyskanych w roku poprzednim i wyniosły 16,5 tys. t. W 2016 r. zbiory **malin** w województwie świętokrzyskim osiągnęły 1,4 tys. t i zwiększyły się o 24,6% w stosunku do zanotowanych przed rokiem. Wzrost produkcji był wynikiem zwiększenia o 5,8% areалу uprawy oraz wydajności

z 1 ha plantacji o 18,3%. W omawianym roku zbiory **porzeczek** oszacowano na 6,9 tys. t, tj. o 1,5% mniej niż rok wcześniej. Na spadek produkcji przyczyniło się zmniejszenie plonowania o 2,0%, przy wzroście powierzchni uprawy o 0,7%.

Ogólna produkcja **agrestu** wyniosła 0,3 tys. t i stanowiła 88,9% zbiorów sprzed roku. Na spadek produkcji agrestu wpływ miało zarówno zmniejszenie wydajności z 1 ha, jak i powierzchni – odpowiednio o 2,4% i o 8,3%.

Łączne zbiory **aronii, borówki wysokiej, leszczyny, winorośli i pozostałych jagodowych** w omawianym roku osiągnęły 3,0 tys. t i zwiększyły się o 2,0 tys. t (o 7,3%) w stosunku do zanotowanych w 2015 r. Wyższa produkcja była wynikiem zwiększenia areálu uprawy (o 4,7%), przy wyższym o 3,1% plonowaniu.

PRODUKCJA ZWIERZĘCA

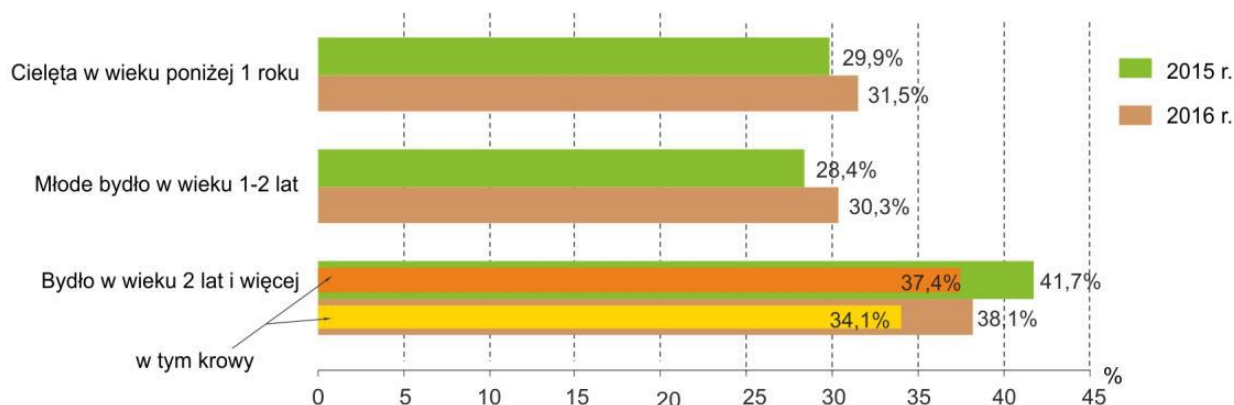
BYDŁO

W grudniu 2016 r. **pogłowie bydła** wyniosło 166,5 tys. sztuk i w porównaniu z grudniem 2015 liczebność stada zwiększyła się o 4,6 tys. sztuk, tj. o 2,8 %, a w porównaniu z czerwcem 2016 r. była większa o 0,1 tys. sztuk, tj. o 0,1%.

Pogłowie krów w porównaniu z grudniem 2015 r. zmalało o 3,9 tys. sztuk, tj. o 6,4% do poziomu 56,7 tys. sztuk, a w stosunku do stanu z czerwca 2016 r. zmniejszyło się o 1,5 tys. sztuk, tj. o 2,5%.

Obsada bydła na 100 ha użytków rolnych wyniosła w grudniu 2016 r. 34,4 sztuk w tym krów – 11,7 sztuk wobec 33,6 sztuk bydła i 12,6 sztuk krów rok wcześniej

Wykres. **Udział bydła według grup wiekowo-użytkowych w pogłowiu ogółem.**

W strukturze stada bydła ogółem udział poszczególnych grup wiekowo-użytkowych w grudniu 2016 r. wyniósł:

- cielęta w wieku poniżej 1 roku – 31,5%
- młode bydło w wieku 1-2 lat – 30,3%
- bydło w wieku 2 lat i więcej – 38,1%
- w tym krowy – 34,1%

Wyszczególnienie	Ogółem w sztukach	Struktura	Dynamika	
			2015 x 100	2016 x 100
Bydło ogółem	166493	100	102,8	100,1
Krowy	56 707	34,1	93,6	97,5
Bydło pozostałe	109786	65,9	108,3	101,5

W skali roku w strukturze pogłowia bydła zmniejszył się udział bydła w wieku 2 lat i więcej (o 3,6 p. proc.) w tym krów (o 3,4 p. proc.). Wzrósł natomiast udział cieląt w wieku poniżej

1 roku (o 1,6 p. proc.) oraz młodego bydła w wieku 1-2 lat (o 1,9 p. proc.).

TRZODA CHLEWNA

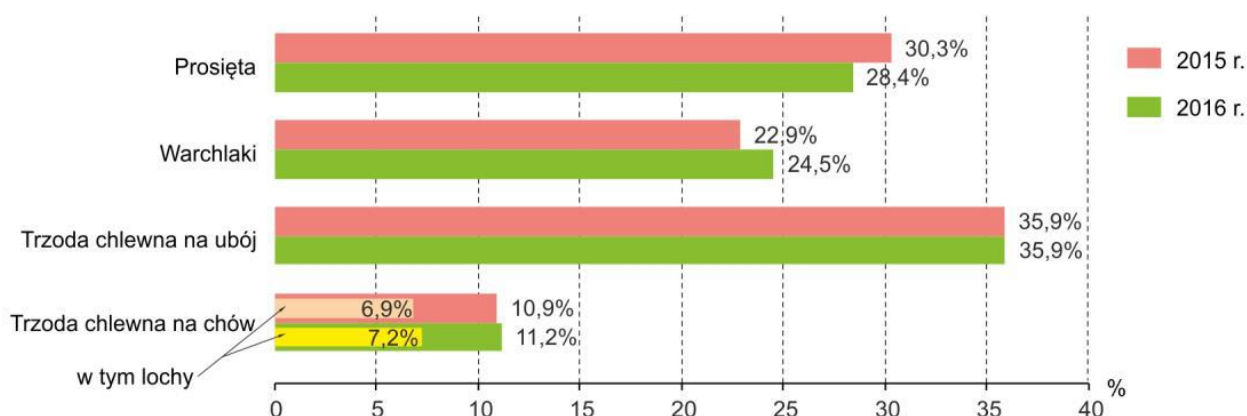
Na początku grudnia 2016 r. pogłowie trzody chlewnej wyniosło 209,5 tys. sztuk i było wyższe o 4,0 tys. sztuk, tj. o 2,0% od stanu notowanego w grudniu 2015 r., a w porównaniu z liczebnością stada świń w czerwcu 2016 r. obniżyło się o 1,3 tys. sztuk, tj. o 0,6%. Stado loch na chów zwiększyło się w porównaniu z grudniem 2015 r. o 0,9 tys. sztuk, tj. o 4,2% do 23,0 tys.

sztuk, natomiast stado loch prośnych wzrosło o 7,6% do poziomu 15,2 tys. sztuk. W stosunku do czerwca 2016 r. pogłowie loch na chów wzrosło o 0,8 tys. sztuk, tj. o 3,7%, w tym loch prośnych o 2,9%.

Ogółem udział poszczególnych grup produkcyjno-użytkowych w grudniu 2016 r. wyniósł:

- prosięta o wadze do 20 kg – 28,4%
- warchlaki o wadze od 20 kg do 50 kg – 24,5%
- trzoda chlewna o wadze 50 kg i więcej z przeznaczeniem na ubój – 35,9%
- trzoda chlewna o wadze 50 kg i więcej z przeznaczeniem na chów – 11,2%
- w tym lochy na chów razem – 11,0%
- tym lochy prośne – 7,2%

Udział trzody chlewnej według grup produkcyjno-użytkowych w pogłowie ogółem

W porównaniu ze strukturą pogłowia trzody, rejestrowaną w grudniu 2015 r., zmniejszył się udział prosiąt o wadze do 20 kg (o 1,9 p. proc.). Zwiększył się natomiast udział warchlaków o wadze od 20 kg do 50 kg (o 1,6 p. proc.), trzody chlewnej o wadze 50 kg i więcej z przeznaczeniem na chów, w tym loch (w obydwu przypadkach o 0,3 p. proc.). W przeciągu roku nie zmienił się udział trzody chlewnej o wadze 50 kg i więcej z przeznaczeniem na ubój.

Wyszczególnienie	Ogółem w sztukach	Struktura	Dynamika	
			2015 x 100	2016 x 100
Trzoda chlewna	209 530	100,0	99,4	102,0
Lochy na chów	23 048	11,0	103,7	104,2
Trzoda chlewna pozostała	186482	89,0	98,9	89,0

Na początku grudnia 2016 r. obsada trzody chlewnej ogółem, w tym loch na chów na 100 ha użytków rolnych wyniosła odpowiednio: 43,3 sztuk i 4,8 sztuk wobec 42,7 i 4,6 sztuk rok wcześniej.

W 2016 opłacalność tuczu świń mierzona relacją ceny skupu 1 kg żywca wieprzowego do targowiskowej ceny żyta była na poziomie 8,6 i nadal utrzymywała się poniżej poziomu przyjętego za opłacalny dla tuczu świń, tj. co najmniej 10-11.

OWCE

Pogłowie owiec w grudniu 2016 r. wyniosło 4,7 tys. sztuk i zwiększyło się w porównaniu ze stanem notowanym przed rokiem o 0,6 tys. sztuk (o 13,9%), a w porównaniu z liczebnością stada owiec w czerwcu 2016 r. nieznacznie obniżyło się (o 0,8%). Pogłowie owiec skoncentrowane było w gospodarstwach indywidualnych, które utrzymywały 98,7% wojewódzkiego pogłowia owiec. Obsada owiec na 100 ha użytków rolnych wyniosła 1,0 sztukę, wobec 0,9 sztuki przed rokiem.

W strukturze stada owiec ogółem 53,7% stanowiły maciorki wobec 62,1% przed rokiem. W skali roku populacja maciorek zmniejszyła się o 1,4%.

DRÓB

Pogłowie drobiu ogółem (w wieku powyżej 2 tygodni) w grudniu 2016 r. liczyło 5348,6 tys. sztuk i zmniejszyło się w ciągu roku o 238,9 tys. sztuk (o 4,3%), a w porównaniu z czerwcem 2016 r. o 558,1 tys. sztuk (o 9,4%). Pogłowie drobiu w województwie świętokrzyskim w większości znajdowało się w gospodarstwach indywidualnych – 88,5%. W skali roku zanotowano spadek liczebności populacji większości gatunków drobiu za wyjątkiem pogłowia kaczek i drobiu pozostałego, którego ilość zwiększyła się o 1,7%.

ROLNICTWO W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM W LATACH 2015 I 2016

Struktura gatunkowa pogłowia drobiu ogółem przedstawiała się następująco:

- drób kurzy stanowił 95,0%, w tym nioski – 19,2% (w 2015 r. odsetek ten wyniósł odpowiednio 94,7% i 21,2%),
- gęsi – 0,3% (0,8% w 2015 r.),
- indyki – 0,6% (tyle samo w 2015 r.),
- kaczki i drób pozostały – 4,1% (3,8% w 2015 r.).

Średnio w województwie obsada drobiu kurzego na 100 ha użytków rolnych wyniosła 1051,4 sztuk wobec 1099,9 sztuk w 2015 r.

IV. PROGNOZA TRENDÓW ROZWOJOWYCH WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO NA OBSZARACH WIEJSKICH W PERSPEKTYWIE DO 2030 R

A – Trendy negatywne

- 1. Systematyczny ubytek gruntów rolnych w województwie spowodowany:**
 - ekspansją budownictwa jednorodzinnego na obrzeża miast i terenów podmiejskich.
 - przeznaczenie gruntów rolnych pod budownictwo przemysłowe, centra logistyczne i handlowe.
 - budowę i rozbudowę sieci dróg i dróg szybkiego ruchu.
 - powstawanie kopalń surowców mineralnych z przeznaczeniem dla budownictwa mieszkaniowego i drogowego.
 - zalesianie gruntów rolnych w ramach PROW 2004-2006, PROW 2007-2013 oraz PROW 2014-2020.

- 2. Stały wzrost produkcji zbóż i wzrost powierzchni upraw w monokulturze.**

Wzrost liczby gospodarstw nakierowanych na jednokierunkową produkcję i rozwój gospodarstw towarowych powoduje zapotrzebowanie na wąski wachlarz paszy. Gospodarstwa dostosowują produkcję roślinną do własnych potrzeb zawężając do minimum strukturę zasiewów.

- 3. Utrzymujący się od kilku lat stały wzrost cen artykułów do produkcji rolnej.**

Od kilku lat zauważalna jest tendencja do wzrostu cen artykułów do produkcji rolnej, wzrost cen maszyn i urządzeń, oraz zauważalna jest tendencja wzrostu cen usług dla rolnictwa.

- 4. Niestabilne trendy na rynkach zbytu i niestabilne trendy cenowe produktów rolnych.**

Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat można odnotować wahania cen artykułów rolnych w perspektywach jednorocznych, dwuletnich lub maksymalnie trzyletnich. Powoduje to ograniczenia lub hamuje planowanie inwestycji w gospodarstwach, hamuje rozwój gospodarstw i wiele konsekwencji z tym związanych.

- 5. Utrzymujący się od kilku lat spadek produkcji zwierzęcej z wyłączeniem drobiu.**

Spadek produkcji zwierzęcej podyktowany jest wieloma czynnikami. Należy proces ten analizować odrębnie dla każdego gatunku zwierząt.

 - bydło;

Odnotowuje się generalnie spadek liczebności pogłowia bydła ogółem. Znaczny jest również spadek liczby gospodarstw utrzymujących bydło mleczne. Zauważalny jest jednak wzrost pogłowia bydła opasowego. Wiele gospodarstw zaprzestaje produkcji mleka z powodów czysto ekonomicznych. Po zniesieniu kwot mlecznych nastąpiła obniżka cen mleka i produkcja stała się ekonomicznie nieuzasadniona. Gospodarstwa odchodziły od produkcji mleka przechodząc na produkcję bydła opasowego, lub zaprzestały produkcji całkowicie.
 - świnie

Utrzymujący się od 2009 r regres w produkcji żywca wieprzowego spowodowany jest wieloma czynnikami. Pogłowie świń w Polsce zawsze uzależnione jest od poziomu produkcji zbóż i ich cen na rynku. Lata o dużej produkcji zbóż (zwiększona powierzchnia, wysokie plony spowodowane sprzyjającymi warunkami pogodowymi) zawsze miały ogromny wpływ na niższą cenę. To z kolei stymulowało zwiększenie pogłowia świń. W chwili obecnej ogromną przeszkodą w produkcji trzody chlewnej jest występowanie Afrykańskiego Pomoru Świń na terytorium niektórych województw wschodniej Polski.

- Owce
Mimo sprzyjających warunków produkcji owiec na terenie województwa świętokrzyskiego, pogłowie od wielu lat nie ulega poprawie.

6. Spadek zasobów siły roboczej w świętokrzyskim rolnictwie, spowodowany starzeniem się społeczeństwa wiejskiego.

Mało stabilna sytuacja ekonomiczna w rolnictwie, niska dochodowość w gospodarstwach i wiele innych czynników, nie zachęca młodzieży do pozostania na wsi i przejmowania gospodarstw od rodziców. Wyjazd do pracy w większych aglomeracjach lub emigracja zarobkowa za granicę potęguje proces starzenia się społeczeństwa wiejskiego. Szczególnie widoczny jest ten proces w podregionie sandomiersko – jędrzejowskim. W podregionie kieleckim wielu młodych mieszkańców obszarów wiejskich znajduje zatrudnienie w pobliskich miastach do których jest łatwo dojechać środkami komunikacji publicznej lub transportem własnym.

7. Zbyt powolny proces powiększania się gospodarstw rolnych w województwie świętokrzyskim.

Średnia wielkość gospodarstwa w województwie świętokrzyskim wynosi 5,54 ha. Średnia wielkość gospodarstwa w kraju to 10,24 ha. Biorąc pod uwagę czynnik socjalny to zbyt wolne zwiększanie się średniej wielkości gospodarstwa jest procesem pozytywnym. Odbywa się to w sposób naturalny. Z punktu widzenia ekonomicznego i polityki rolnej nakierowanej na intensyfikację i koncentrację produkcji rolniczej zbyt wolny proces jest niepożądany. Wprowadzanie nowych technologii i wprowadzanie nowoczesnych metod produkcji w tak rozdrobnionych gospodarstwach jest wręcz niemożliwe. Wyższe koszty produkcji, słaba ekspansja na rynki, brak konkurencyjności powoduje zmniejszenie realnych dochodów z produkcji rolniczej gospodarstw.

8. Zachwiana produkcja sadownicza i warzywnicza spowodowana kłopotami rynkowymi.

Drastycznym powodem zachwiania produkcji sadowniczej i warzywniczej było zamknięcie granic dla eksportu warzyw i owoców do Rosji. Rynek ten od lat był głównym rynkiem zbytu dla wielu rolników – sadowników z naszego regionu. Wymagania jakościowe i asortymentowe odbiorców z Rosji nie były wygórowane, więc nie stymulowały zmiany gatunkowej, asortymentowej i jakościowej produkcji wśród producentów. Obecnie zmiana rynków zbytu bardziej wymagających, wymusiły na producentach zmianę produkcji asortymentowej, odmianowej dostosowanej do potrzeb rynkowych.

9. Utrzymujące się na wysokim poziomie szkody w uprawach spowodowanych przez dziką zwierzynę.

Brak lub niedostateczne regulacje prawne pozwalające na trzymywanie populacji dzikiej zwierzyny na poziomie nie zagrażającym wyrządzaniu szkód w uprawach rolniczych.

10. Niedostateczna baza przetwórcza owoców i warzyw w województwie świętokrzyskim.

W rejonach i powiatach o dużym poziomie produkcji warzyw i owoców brak jest dostatecznego zaplecza przetwórczego. Dostatecznie jest rozwinięta baza przechowalnicza owoców dzięki funduszom z UE, natomiast brak lub niedostatecznie rozwinięta baza przechowalnicza warzyw. Szczególnie w rejonach Buska Zdroju, Kazimierzy Wielkiej i Pińczowa. Utrzymuje się od lat słaby trend wzrostowy przetwórstwa i przechowalnictwa

11. Niedostateczny poziom wzrostu i rozwoju gospodarstw rolnych.

Spowodowane jest słabym wykorzystaniem funduszy UE, szczególnie funduszy z II filara przeznaczonych na rozbudowę i modernizację gospodarstw. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 jest programem trudno dostępnym dla rolników naszego regionu. Program ten posiada wysokie progi dostępu do funduszy nieosiągalne w większości przez rolników województwa świętokrzyskiego.

12. Stała tendencja spadkowa ilości młodych absolwentów szkół rolniczych

Rolnictwo w województwie świętokrzyskim jest mało dochodowe, dlatego nie znajdują się chętnych do pracy w produkcji rolniczej.

13. Zbyt mała dynamika wzrostu gospodarstw ekologicznych.

Rozdrobnienie gospodarstw, warunki naturalne, położenie geograficzne, warunki środowiskowe są dobrą alternatywą dla rolnictwa ekologicznego.

14. Brak dobrych programów zawartych w PROW 2014-2020, skierowanych do małych gospodarstw.

W perspektywie finansowej UE na lata 2007-2013 istniały programy tworzące dodatkowe miejsca pracy na obszarach wiejskich. Dostęp do środków na ten cel mógł mieć każdy beneficjent zamieszkujący OW uzyskać środki na tworzenie dodatkowych miejsc pracy lub samozatrudnienie.

15. Oddziaływanie klimatu

Coraz częstsze występowanie ekstremalnych zjawisk pogodowych związanych ze zmianami klimatu i chorób mających negatywny wpływ na produkcję rolniczą. Uzależnienie rozwoju rolnictwa od możliwości dostosowania produkcji i technologii do nowych warunków klimatycznych, w tym jakość materiału siewnego, nowe uprawy.

16. Zmniejszanie dystansu cywilizacyjnego pomiędzy miastem a obszarami wiejskimi, dzięki zwiększającej się sieci połączeń drogowych i teleinformatycznych.

17. Wzrost poziomu wykształcenia i wiedzy mieszkańców obszarów wiejskich.

18. Rozwój lokalnego przetwórstwa. Silne związki lokalnych producentów (konieczność ich organizacji i promocji).

19. Koncentracja i specjalizacja produkcji rolniczej, rozwój wyspecjalizowanych gospodarstw towarowych.

20. Przyrost ludności wiejskiej, bezrolnej

B. Trendy pozytywne.

1. Wzrost gospodarstw agroturystycznych i wzrost jakości świadczonych usług

Od wielu lat utrzymuje się stała tendencja powstawania gospodarstw agroturystycznych. Walory przyrodnicze, krajobrazowe, klimatyczne są elementami sprzyjającymi powstawaniu takich gospodarstw. Agroturystyka jest alternatywą i dodatkowym źródłem dochodów rolników. Należy wspomnieć również, że agroturystyka rozwija się również bez zaplecza gospodarstw rolnych. Do tego celu wykorzystuje się domy i obiekty po dawnych gospodarstwach rolnych.

2. Wzrost zainteresowania produktami ekologicznymi.

Od kilku lat utrwaliła się tendencja wzrostu zapotrzebowania na produkty ekologiczne. Ma to związek również z niekorzystnymi tendencjami wzrostu zachorowania na alergię, szczególnie wśród dzieci i młodzieży. Postęp technologiczny w produkcji rolniczej i intensyfikacja produkcji wymaga wzrostu nakładów na nawożenie i stosowania środków ochrony roślin. Dzisiejszy konsument wraz ze wzrostem zamożności staje się bardziej wymagający co do jakości żywności.

3. Wzrost konkurencyjności gospodarstw rolnych

Postęp techniczny i technologiczny w gospodarstwach rolnych woj., świętokrzyskiego z roku na rok wzrasta dzięki funduszom UE. To owocuje spadkiem kosztów produkcji, poprawą jakości produktów, a zatem również łatwiejszym konkurowaniem na rynku. Zjawisko konkurencyjności wymusza na producencie dążenie do poprawy jakości produktów a zyskuje na tym konsument.

4. Wzrost zainteresowania produkcją przeznaczoną do bezpośredniej sprzedaży.

Województwo świętokrzyskie posiada bogate dziedzictwo kulinarne charakterystyczne dla regionu. Istnieje wiele podmiotów, które rozpoczęły produkcję i uzyskały certyfikaty na swoje produkty w ramach projektu pod nazwą „Świętokrzyska kuźnia smaków”. Projekt ten skupia 74 podmioty produkujące na sprzedaż produkty wykonane wg starych receptur. Wiele z nich zdobyły nabywców poza regionem województwa świętokrzyskiego i cieszą się dobrym popytem i zauważalny jest stały jego wzrost.

5. Wzrost obrotu warzyw i owoców na giełdzie sandomierskiej.

Embargo nałożone przez Rosję na produkty rolnicze spowodowało stały wzrost sprzedaży dla indywidualnego klienta przyjeżdżającego indywidualnie z Rosji poprzez giełdę sandomierską, oraz sprzedaż produktów rolnych na świętokrzyskich targowiskach.

6. Zauważalna jest stała tendencja wzrostu urbanizacji obszarów wiejskich w województwie świętokrzyskim.

Fundusze przeznaczone na rozwój regionalny istotnie wpływają na rozwój infrastruktury drogowej i kolejowej. Powstają nowe sieci wodociągów i kanalizacji. Poprawia się infrastruktura telekomunikacyjna z dostępem do internetu.

II ANALIZA SWOT

2.1. Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa świętokrzyskiego

Płaszczyzna społeczna

<u>Mocne strony</u>	<u>Słabe strony</u>
<ul style="list-style-type: none"> - Duże zasoby taniej siły roboczej - Umiejętność radzenia sobie społeczności w trudnych warunkach ekonomicznych - Silne więzi społeczne - Bogate walory dziedzictwa kulturowego - Determinacja młodego pokolenia w dążeniu do osiągnięcia wysokiego statusu społecznego poprzez różne formy kształcenia, w tym ukończenie studiów. - Wysokie zapotrzebowanie na pozyskiwanie różnych form pomocy przy budowie zaplecza produkcyjnego, 	<ul style="list-style-type: none"> - Wysokie długotrwałe bezrobocie - Wysoki poziom zagrożenia ubóstwem - Struktura wykształcenia nie odpowiadająca potrzebom w ujęciu regionalnym, powiatowym, gminnym - Niska mobilność zawodowa ludności - niechęć do podejmowania wspólnych przedsięwzięć, ograniczone zaufanie i - Ograniczona dostępność do żłobków, przedszkoli - ograniczone formy opieki nad osobami starszymi. - Ograniczona lub brak motywacji osób starszych do podejmowania działań związanych z zatrudnieniem i samozatrudnieniem

Płaszczyzna gospodarcza

<u>Mocne strony</u>	<u>Słabe strony</u>
<ul style="list-style-type: none"> - Niski koszt pracy w rolnictwie - Bogate walory turystyczne województwa świętokrzyskiego - możliwość produkcji ekologicznej żywności - Bogata oferta produktów tradycyjnych i regionalnych z potencjałem rozwojowym - Duży potencjał produkcji rolnej i surowcowej do przetwórstwa rolno-spożywczego - Wysoko rozwinięta produkcja sadownicza. - Chłonny rynek krajowy i zagraniczny na produkcję ogrodniczą i sadowniczą - Duże zasoby ziemi pod zabudowę mieszkaniową i przemysłową - Wysoka jakość produktów rolno-spożywczych wytwarzanych w regionie. - duży udział gleb dobrych, zasobnych o wysokiej klasie bonitacji - wysokie zapotrzebowanie na dofinansowanie inwestycji w gospodarstwach rolnych 	<ul style="list-style-type: none"> - duże rozdrobnienie gospodarstw rolnych - wielozawodowość społeczności wiejskiej - Mała skłonność do tworzenia miejsc pracy w pozarolniczej działalności gospodarczej - niska rentowność gospodarstw rolnych - Niska wydajność pracy w gospodarstwach posiadający słabe umaszynowanie produkcji - Duży udział gleb słabych, w ogólnej strukturze powierzchni użytków rolnych. - Słabo rozwinięty rynek zbytu produktów rolno-spożywczych. - Przystarzała infrastruktura (maszyny i urządzenia) do produkcji rolniczej - Niski kapitał podmiotów działających na OW - Niska zdolność kredytowa gospodarstw - Słabo rozwinięta sieć komunikacji publicznej - Słaba i rozdrobniona sieć zakładów przetwórczych

Płaszczyzna środowiskowa

<u>Mocne strony</u>	<u>Słabe strony</u>
<ul style="list-style-type: none">- Bogate formy krajobrazu.- Wysokie walory przyrodnicze.- Występowanie różnorodności w produkcji rolnej.- Pozytywny wpływ zrównoważonego rozwoju rolnictwa na bioróżnorodność obszarów wiejskich.- Ekstensywna produkcja rolnicza.- Powszechne stosowanie zasad dobrej praktyki rolniczej w gospodarstwach.- Powszechne korzystanie z działań rolno-środowiskowych realizowanych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich- powszechne wprowadzenie mechanizmów proekologicznych w ramach PROW i skuteczne egzekwowanie ich.- uzależnienie inwestycji w rolnictwie od spełnienia szeregu wymogów dot. Ochrony środowiska.	<ul style="list-style-type: none">- Niski poziom infrastruktury sanitarnej OW- Niska świadomość ekologiczna mieszkańców OW- występowanie niekorzystnych zjawisk pogodowych mających wpływ na środowisko.

2.2 Analiza SWOT rolnictwa w tym przetwórstwa w województwie świętokrzyskim

Płaszczyzna środowiskowa

<u>Mocne strony</u>	<u>Słabe strony</u>
<ul style="list-style-type: none">- wielokierunkowość produkcji- możliwość szybkiego przestawiania na produkcję metodami ekologicznymi- obieg materii i energii w obrębie gospodarstwa- niewielkie partie towarów przeznaczone na sprzedaż o jakości trudnej do osiągnięcia w gospodarstwach towarowych	<ul style="list-style-type: none">- brak zorganizowanej dystrybucji produktów produkowanych metodami ekologicznymi- potencjalni odbiorcy produkcji ekologicznej zamieszkują duże aglomeracje miejskie, co utrudnia zbyt.

Płaszczyna rolnicza

<u>Mocne strony</u>	<u>Słabe strony</u>
<ul style="list-style-type: none">- Rejony południowe województwa oraz wschodnie (Sandomierszczyzna) to wysoka jakość gleb, tradycja w prowadzeniu działalności rolniczej i wysoka specjalizacja w produkcji (sadownictwo, warzywnictwo). rolniczej w której od lat się specjalizują- Coraz mocniejsza branża produkcji brojlerów – coraz więcej gospodarstw specjalistycznych, które zwiększają swoją produkcję.- Dobry przykład grup producentów owoców i warzyw na Sandomierszczyźnie.- Duży potencjał agrarny i wynikający z tego potencjał produkcyjny;<ul style="list-style-type: none">- <i>dobrze warunki glebowe i klimatyczne oraz znaczący potencjał produkcji rolnej i ogrodniczej w południowo-wschodniej części województwa,</i>- <i>znaczący w skali kraju potencjał produkcji sadowniczej,</i>- <i>zwłaszcza w powiatach sandomierskim i opatowskim,</i>- <i>grunty rolne nie zanieczyszczone nawozami, pestycydami,</i>- <i>metalami ciężkimi i innymi zanieczyszczeniami przemysłowymi,</i>- Duża popularność upraw zbożowych,- Duża świadomość rolników prowadzących wielkoobszarowe gospodarstwa rolne w zakresie możliwości uzyskania plonów o wysokich parametrach technologicznych- Duża świadomość rolników na temat decydującej roli stosowania kwalifikowanego materiału siewnego w uzyskaniu wysokich plonów- Bardzo dynamiczny rozwój i modernizacja parku maszynowego w przeciętnym świętokrzyskim gospodarstwie rolnym- Nowoczesne maszyny rolnicze umożliwiające bardzo sprawne i precyzyjne wykonanie technologii uprawy- Dynamiczne zmiany w strukturze demograficznej wsi świętokrzyskiej- Prawidłowa wymiana pokoleń w zarządzaniu dużymi gospodarstwami rolnymi- Rozwój niszowych kierunków alternatywnego wykorzystania zbóż (poza produkcją na paszę) połączonego z przetworzeniem ziarna na gotowy produkt lub półprodukt już na poziomie gospodarstwa	<ul style="list-style-type: none">- Duża liczba gospodarstw o małej powierzchni. Wiele gospodarstw produkuje wyłącznie na własne potrzeby.- Coraz mniejszy obrót ziemią z powodu braku jej podaży, ponieważ nadal jest przekonanie, że ceny ziemi będą wzrastać. Niektórzy muszą zrozumieć, że może być im lepiej pracować u „sąsiada” niż utrzymywać gospodarstwo, które daje tylko samo zaopatrzenie.- Słabe wyposażenie większości w nowoczesne maszyny, urządzenia ze względu na małe możliwości inwestycyjne. W ostatnich latach dzięki środkom z PROW dużo się poprawiło ale potrzeby są nadal bardzo duże.- Stosujące przestarzałą technologię produkcji oparta często na wiedzy tylko praktycznej przekazywanej przez rodziców.- Niski poziom zrzeszania się rolników wynikający niestety nadal z braku zaufania do wspólnie podejmowanych działań.- Niski poziom wykształcenia w skutek braku na terenach wiejskich przedszkoli, szkół na wysokim poziomie.- Brak współpracy pomiędzy rolnikami z naszego województwa a firmami działającymi w branży przetwórczej, skupowej i zaopatrzeniowej na terenie naszego województwa. Można stworzyć pewną markę świętokrzyską, począwszy od pola aż po stół- Zbyt mały w stosunku do reszty kraju % gospodarstw prowadzących działalność pozarolniczą. Działalność inną niż rolnicza bezpośrednio związaną z gospodarstwem rolnym prowadziło 1,3 tys. gospodarstw, tj. 1,4% ogółu gospodarstw (w kraju – 2,6%).- rozdrobnienie gospodarstw rolnych i słaba ich kondycja ekonomiczna,- niewystarczająco rozwinięta samoorganizacja producentów rolnych,- niska opłacalność produkcji rolniczej i trudności w zbyciu,- duże dysproporcje w zakresie rozwoju infrastruktury komunalnej pomiędzy miastem a wsią,

<ul style="list-style-type: none"> - Możliwości rozwoju przetwórstwa płodów rolnych, zwłaszcza sadownictwa i ogrodnictwa we wschodniej i południowej części województwa, - Korzystne warunki dla rozwoju rolnictwa ekologicznego, - Popularyzacja uprawy roślin niszowych (np. zioła lecznicze, przyprawowe) kosztem w szczególności grupy upraw zbożowych - Zwiększenie odsetka gospodarstw rolnych (szczególnie w grupie „małych i bardzo małych”), które produkują i oferują gotowe produkty - Prowadzenie plantacji upraw rolniczych z zastosowaniem metod integrowanej uprawy roślin w celu zwiększenia nacisku na otrzymanie bezpiecznej żywności dla zdrowia człowieka oraz wysokiej jakości paszy dla zwierząt gospodarskich. - Upowszechnienie stosowania kwalifikowanego materiału siewnego i sadzeniakowego rozwiązaniem problemów technologicznych i finansowych gospodarstw rolnych. - Zweryfikowanie przydatności niektórych odmian roślin rolniczych w warunkach województwa świętokrzyskiego - Podniesienie żyzności i urodzajności gleb woj. świętokrzyskiego dzięki nowoczesnym metodom nawożenia - Zwiększenie roli ochrony środowiska już na poziomie indywidualnych gospodarstw rolnych (dotacje na zakładanie alternatywnych źródeł energii oraz zagospodarowania ścieków bytowych) - Możliwość rozwoju obszarów wiejskich są w znacznej mierze uwarunkowane położeniem wsi względem sieci komunikacyjnej oraz dostępnością do nowoczesnych systemów łączności, - Duża powierzchnia użytków zielonych; potencjał rozwoju dla hodowli bydła mięsnego i opasowego oraz małych przeżuwaczy, - Dobrze rozwinięte skup i przetwórstwo mleka, - Potencjał produkcji tuczników z uwagi na duże powierzchnie upraw, zwłaszcza zbóż, - Potencjał hodowlany – producenci świń nadal nie wykorzystują w pełni możliwości biologicznych loch, co daje możliwość 	<ul style="list-style-type: none"> - Zbyt duży udział zbóż w ogólnej strukturze zasiewów utrzymujący się od dłuższego czasu - Mała świadomość rolników prowadzących najmniejsze gospodarstwa w jaki sposób wyprodukować produkt o wysokiej jakości - Słaba świadomość rolników mniejszych gospodarstw na temat konieczności stosowania kwalifikowanego materiału siewnego i sadzeniakowego oraz wynikających z tego tytułu zobowiązań rolnika - Zjawisko wyludniania się wsi w związku z procesem reorganizacji wsi świętokrzyskiej (młodzi ludzie wywodzący się z małych gospodarstw wyprowadzają się do dużych aglomeracji miejskich) - Aktywizacja i zachęcenie młodych ludzi do pozostania na obszarach wiejskich poprzez rozwój usług pozarolniczych na wsi - Skomplikowane przepisy prawne utrudniające prowadzenie przetwórstwa zbóż na poziomie gospodarstwa rolnego (małe młyny, kaszarnie) - Zbyt wolna zmiana struktury agrarnej gospodarstw rolnych woj. świętokrzyskiego - Uwstecznienie się małych gospodarstw rolnych w związku z konsekwentnym inwestowaniem pozyskanych pieniędzy z rolnictwa w inne dziedziny życiowe - Pogłębienie peryferyzacji terenów wiejskich na skutek braku regionalnych rozwiązań w zakresie wspierania rozwoju i kształcenia zawodowego mieszkańców wsi - wysoki rozdźwięk między dużym zaludnieniem terenów wiejskich w południowej części województwa a małymi możliwościami migracji ludności do miast tego obszaru - niedostatecznie rozwinięta infrastruktura techniczna i społeczna na wsi nie jest atrakcyjna dla potencjalnych inwestorów (bariera dla wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich) - standard życia mieszkańców wsi obniża się w porównaniu do przeciętnego standardu życia, - Średnia powierzchnia gospodarstw woj. świętokrzyskiego jest dużo niższa od średniej krajowej, duże rozdrobnienie gospodarstw - Brak ubojni dla dużych zwierząt na terenie województwa - Brak specjalistycznych targów i skupów zwierząt
---	---

<p>zwiększenia ilości odstawianych prosiąt i tuczników,</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dobrze rozwinięta produkcja drobiarska, - Możliwość podwyższenia dochodu gospodarstwa, poprzez małe przetwórstwo i rolniczy handel detaliczny (sery, mięso, wędliny, jajka), <p>- Potencjał rolniczy regionu świętokrzyskiego oraz struktura gospodarstw jak: duża liczba małych gospodarstw do 10 ha, rodzinnych sprzyjają rozwojowi przetwórstwa żywności naturalnej i tradycyjnej szczególnie przetwórstwa owoców, warzyw, mleka (serowarnie), produkcja wina, cydru.</p> <p>- Tego typu przetwórstwo nie stanowi obciążenia dla środowiska naturalnego, zdrowia człowieka, zwierząt, powietrza, gleb etc.</p> <p>- Nie bez znaczenia są też trendy konsumpcyjne kładące nacisk na przynależność regionalną, czy identyfikowanie się z tzw. małymi ojczyznami – co sprzyja do rozwijania przetwórstwa tradycyjnego.</p> <p>- Brak rynku żywności tradycyjnej w regionie- niewielka skala produkcji,</p> <p>- brak lokalnych marek wyróżniających taką żywność , miejsc sprzedaży oraz większych sklepów prowadzonych przez rodziny rolników.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Słaba chęć współpracy rolników między sobą, niechęć do zrzeszania się - Mała liczba gospodarstw pod oceną użyteczności mlecznej - Duże wahania cen żywca - Zbyt niskie ceny sprzedaży produktów pochodzenia zwierzęcego w stosunku do poniesionych nakładów - Duże szkody w uprawach spowodowane przez zwierzynę łowną, oraz zbyt niskie odszkodowania za szkody łowieckie i trudności w ich uzyskaniu - Ryzyko wystąpienia ASF i ptasiej grypy - Możliwe zmniejszenie spożycia mięsa wieprzowego ze względu na ASF <p>- Bariery: administracyjno-prawne jak; nieodpowiednie przepisy prawne i nadmierna biurokracja wysokie koszty produkcji, niezadowalający poziom cen sprzedaży i brak współpracy producentów a także oraz niskie dochody kupujących, mała świadomość o zaletach i dostępności produktów regionalnych.</p>
---	--

PODSUMOWANIE

Silne i słabe strony	WNIOSEK: Występuje przewaga mocnych stron nad słabymi.
Szanse i zagrożenia	WNIOSEK: Występuje przewaga szans nad zagrożeniami. Na kształt dalszego rozwoju wsi świętokrzyskiej i jego kierunku bardzo duży będzie miał wpływ kolejny okres programowania środków pieniężnych UE. Wydaje się że oprócz ogólnych tendencji do zwiększenia wytwarzania produktów wysokiej jakości bezpiecznych dla zdrowia ludzi dzięki bezpośrednim mechanizmom finansowym bardzo ważny może być aspekt pośredni, dzięki któremu będziemy mogli zapewnić bezpieczeństwo żywności (projekty m in. przydomowych oczyszczalni ścieków czy też alternatywnych źródeł energii) ograniczające negatywne skutki na środowisko naturalne.
Wnioski	Rolnictwo świętokrzyskie : <ul style="list-style-type: none">▪ z uwagi na posiadane bardzo cenne przyrodniczo tereny musi w najbliższej przyszłości „odejść” od rolnictwa zintensyfikowanego na rzecz rolnictwa zintegrowanego▪ uproszczenie przepisów prawnych może dodatkowo zaktywizować ludność obszarów wiejskich do podjęcia działań mających na celu rozszerzenie palety sektora usług i turystyki, a także zwiększyć możliwości gospodarstw rolnych na oferowanie rynkowi gotowych przetworzonych produktów rolnych a nie sprzedaż surowca w skali krajowej posiada unikalny charakter, gdyż te same walory mogą stanowić o szansie lub zagrożeniu w jego rozwoju, lecz przy optymalnie przeprowadzonej reorientacji, przy wsparciu finansowym i dotacjach pochodzących z UE jest ono w stanie zmodyfikować swój dotychczasowy charakter i stać się opłacalnym i bezpiecznym dla zdrowia ludzi i środowiska naturalnego.

2.3 Poniższe tabele przedstawiają elementy analizy SWOT w ujęciu punktowym dla woj. świętokrzyskiego z uwzględnieniem powiatów

Obszary wiejskie - mocne strony		Wysoki poziom aktywności społecznej mieszkańców wsi, duża liczba aktywnych LGD i innych inicjatyw od- dolnych	Duża aktywność zawodowa mieszkańców wsi, szczegó- lnie w zakresie działalności pozarolniczej	Korzystna struktura wiekowa mieszkańców wsi	Dobre zachowane dziedzictwo kulturowe obszarów wiejskich	Dobre warunki dla rozwoju turystyki i rekreacji (uznane walory bioklimatyczne / źródła wód mineralnych / rozwi- nięte lecznictwo uzdrowiskowe)	Dobrze rozwinięta infrastruktura społeczna	Duża aktywność samorządów lokalnych w pozyskiwaniu środków finansowych ze źródeł zewnętrznych	Wysoka atrakcyjność inwestycyjna	Korzystne położenie względem sieci komunikacyjnej na poziomie europejskim i krajowym oraz dobrze rozwinięta lokalna sieć komunikacyjna	Dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna (wodo- ciągi/kanalizacja/ gaz/energia)	Wysoka bioróżnorodność oraz wyjątkowe w skali woje- wództwa walory przyrodnicze	Dobry stan środowiska naturalnego (poziom zanieczysz- czeń)	Dobre warunki dla rozwoju energii odnawialnej (z wyko- rzystaniem biomasy, źródeł termalnych, energii wiatro- wej i słonecznej)	Dobry stan infrastruktury przeciwpowodziowej oraz re- tencyjnej
województwo	powiat	Skala ocen: od 0 (brak zjawiska) do 5 (bardzo wysoka, najlepsza strona powiatu)													
ŚWIĘTOKRZYSKIE	1 buski	1	2	1	3	4	2	3	3	3	3	3	4	4	3
	2 jędrzejowski	3	2	2	4	3	2	3	4	4	2	2	3	4	3
	3 kazimierski	1	1	1	4	3	3	3	4	3	2	3	3	4	3
	4 kielecki	1	3	1	4	4	2	4	4	5	3	3	3	4	4
	5 konecki	2	3	1	4	4	1	3	4	4	2	4	4	4	4
	6 opatowski	3	2	3	3	3	2	4	4	4	2	3	3	4	3
	7 ostrowiecki	1	1	2	2	2	2	4	4	4	3	2	3	4	3
	8 pińczowski	2	2	2	3	3	3	4	4	3	2	3	3	4	3
	9 sandomierski	3	2	3	4	4	4	3	5	4	3	3	3	3	3
	10 skarżyski	2	1	1	2	2	2	2	3	5	2	2	4	4	3
	11 starachowicki	2	2	1	2	3	2	4	5	4	2	2	2	4	3
	12 staszowski	2	2	2	3	3	3	3	4	4	2	3	2	4	3
	13 włoszczowski	3	2	2	3	4	3	3	4	3	3	4	3	4	3

Obszary wiejskie - słabe strony		<p>Niekorzystna struktura demograficzna – starzenie się społeczeństwa, migracje, niski przyrost naturalny lub mała gęstość zaludnienia</p> <p>Niedostateczny poziom wykształcenia oraz kwalifikacji zawodowych ludności wiejskiej (niedostosowanie tych kwalifikacji do potrzeb rynku) oraz niewystarczająca i niedostosowana do potrzeb oferta edukacyjna na wsi oraz ekonomiczne bariery dostępu do edukacji</p> <p>Wysoki stopień bezrobocia ukrytego, niska mobilności zawodowej ludności wiejskiej</p> <p>Niski poziom przedsiębiorczości mieszkańców wsi oraz mało dynamiczny rozwój MSP</p> <p>Niewystarczająca infrastruktura społeczna i nierównomierny do niej dostęp</p> <p>Niedostateczne wykorzystanie i rozwój infrastruktury i bazy turystycznej oraz/lub duża sezonowość w ruchu turystycznym, niewystarczająca świadomość walorów turystycznych (dziedzictwo kulturowe, przyrodnicze etc)</p> <p>Postępujące zubożenie gmin (duże dysproporcje ekonomiczne, społeczne i gospodarcze między poszczególnymi gminami w województwie), ubóstwo i zagrożenie wykluczeniem społecznym</p> <p>Niski poziom dostępu do Internetu i e-usług</p> <p>Niewystarczający rozwój infrastruktury technicznej (sieci energetyczne, gazowe, wodno-kanalizacyjne)</p> <p>Niewystarczający rozwój infrastruktury komunikacyjnej oraz transportu zbiorowego</p> <p>Niski stopień objęcia obszarów wiejskich miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego</p> <p>Duża powierzchnia terenów zdegradowanych i zdewastowanych</p> <p>Niewystarczająca infrastruktura ochrony środowiska oraz niewystarczające nakłady w zakresie zagospodarowania odpadów niebezpiecznych</p> <p>Trudności inwestycyjne w obszarach chronionych (np. Natura 2000)</p> <p>Bardzo ograniczone środki własne gmin wiejskich na rozwój podstawowej infrastruktury</p> <p>Niewystarczająca oferta sportowo-rekreacyjna i kulturalna</p> <p>Niewystarczające wsparcie instytucjonalne MŚP na obszarach wiejskich</p>																	
		województwo	powiat	Skala ocen: od 0 (brak zjawiska / kwestia nie występuje) do 5 (bardzo wysoka skala zjawiska / jeden z głównych problemów powiatu)															
ŚWIĘTOKRZYSKIE	1	buski	4	3	1	4	4	2	2	3	3	1	4	1	2	1	4	3	1
	2	jędrzejowski	4	3	2	4	3	5	3	3	2	3	3	2	3	2	4	2	2
	3	kazimierski	5	3	3	4	3	5	4	0	3	3	3	1	2	1	5	3	1
	4	kielecki	4	4	3	3	3	3	2	2	3	3	2	2	2	3	4	4	1
	5	konecki	4	3	4	4	4	4	4	5	5	4	5	4	4	1	5	3	2
	6	opatowski	5	3	4	3	3	3	3	5	2	3	4	1	3	1	5	3	1
	7	ostrowiecki	5	4	3	3	5	2	3	4	4	5	5	2	2	2	4	4	2
	8	pińczowski	4	3	3	3	3	4	3	4	3	3	4	4	3	1	5	3	3
	9	sandomierski	4	2	2	3	4	4	2	2	4	3	4	4	3	1	5	4	2
	10	skarżyski	4	3	3	3	3	4	4	0	2	3	4	4	2	1	4	3	1
	11	starachowicki	5	4	3	4	4	3	2	1	1	2	3	3	4	1	5	4	2
	12	staszowski	5	4	3	4	2	3	4	3	4	2	4	4	3	1	5	3	1
	13	włoszczowski	4	4	3	4	4	4	4	3	4	3	4	4	4	1	5	3	1

Obszary wiejskie - szanse		Zwiększenie dostępu do podstawowych dóbr i usług dla ludności wiejskiej	Rozwój przedsiębiorczości	Potencjał w zakresie korzystania ze środków finansowych, w tym funduszy strukturalnych, budżetu państwa, budżetu samorządów i innych.	Potencjał do rozwoju usług turystycznych i rekreacyjnych, w tym agroturystyki i turystyki wiejskiej	Rosnący popyt na żywność ekologiczną, produkty tradycyjne i regionalne	Wdrażanie instrumentów sprzyjających rozwojowi gospodarki opartej na innowacyjności na obszarach wiejskich,	Rozwój infrastruktury technicznej: sieć wodociągowa, kanalizacyjna oraz sieci przesyłowe.	Rozwój infrastruktury komunikacyjnej (sieć drogowa i kolejowa, zwiększenie liczby połączeń)	Zwiększenie dostępności i wykorzystania technologii teleinformatycznej	Wdrożenie skutecznych mechanizmów zwalczania ubóstwa i wykluczenia społecznego na obszarach wiejskich	Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz wzmocnienia kapitału społecznego i ludzkiego	
		województwo	powiat	Skala ocen: od 0 (kwestia nieistotna, bez wpływu na rozwój powiatu gdyż już występuje wysoki stan zjawiska) do 5 (bardzo ważna kwestia, bardzo wysoki/istotny wpływ na rozwój powiatu)									
ŚWIĘTOKRZYSKIE	1	buski	3	4	5	5	4	5	4	4	4	4	4
	2	jędrzejowski	3	5	5	2	4	2	4	4	4	4	4
	3	kazimierski	4	5	5	3	2	3	4	3	5	5	5
	4	kielecki	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	5
	5	konecki	4	5	3	5	3	4	4	5	4	4	4
	6	opatowski	3	4	3	4	4	3	3	4	3	5	4
	7	ostrowiecki	3	5	4	5	2	3	4	4	4	4	5
	8	pińczowski	3	4	4	4	4	3	4	5	3	4	5
	9	sandomierski	4	4	5	5	4	3	4	4	4	3	4
	10	skarżyski	4	4	3	4	3	3	4	4	4	4	4
	11	starachowicki	3	3	4	4	4	4	4	4	3	3	4
	12	staszowski	4	4	3	4	4	3	4	4	4	4	5
	13	włoszczowski	4	4	4	4	4	3	4	3	4	4	5

Obszary wiejskie - zagrożenia		Niekorzystna prognoza demograficzna, obejmująca przyspieszony proces starzenia się społeczeństwa wiejskiego oraz/lub postępująca migrację ludności do silniejszych gospodarczo ośrodków lub do innych krajów oraz/lub zaburzone proporcje płci w populacji	Niebezpieczeństwo powstania obszarów zmarginalizowanych (dotkniętych trwałą stagnacją gospodarczą, o niższej konkurencyjności, marginalizacją społeczną, wykluczonych z procesów rozwoju) oraz/lub utrzymywanie się stref podwyższonego bezrobocia (w tym ukrytego), ubóstwa i deprivacji społecznej	Wzrost zachorowalności na przewlekłe choroby ludności wiejskiej	Ograniczona dostępność do wysokiej jakości usług publicznych	Brak nowych miejsc pracy na wsi i niska aktywność zawodowa i przedsiębiorczość	Zbyt wolne tempo wyrównywania opóźnień rozwojowych, w stosunku do aglomeracji miejskich i innych powiatów	Nadmierna intensyfikacja produkcji rolniczej wywołująca zagrożenie dla stanu środowiska naturalnego	Degradacja krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w wyniku nadmiernej urbanizacji oraz zaprzestania produkcji rolnej	Ograniczona liczba środków finansowych na realizację zadań z zakresu modernizacji i rozbudowy infrastruktury oraz brak stabilności finansowej JST koniecznej do realizowania zadań inwestycyjnych	Zbyt długi proces dostosowywania dokumentów planistycznych do aktualnych potrzeb obszaru	Pogarszające się stosunki wodne i degradacja małej retencji wodnej	Zwiększenie częstości występowania ekstremalnych zjawisk pogodowych (susze, powodzie, podtopienia, wichury)	Marginalizacja rolnictwa w zadaniach samorządów lokalnych
województwo	powiat	Skala ocen: od 0 (brak zagrożenia) do 5 (bardzo duże/istotne zagrożenie)												
ŚWIĘTOKRZYSKIE	1 buski	5	4	5	4	5	4	3	2	3	4	2	5	2
	2 jędrzejowski	4	4	2	4	4	3	3	3	4	3	3	4	2
	3 kazimierski	5	3	3	2	4	4	3	4	4	3	4	3	2
	4 kielecki	4	4	4	3	3	3	3	4	4	4	4	5	4
	5 konecki	5	4	2	4	4	4	2	2	4	5	4	4	2
	6 opatowski	4	3	4	3	4	4	2	2	3	3	4	4	2
	7 ostrowiecki	5	5	1	4	4	4	2	3	3	5	4	4	2
	8 pińczowski	4	4	3	4	5	3	3	4	4	4	4	4	1
	9 sandomierski	4	2	3	4	3	4	3	3	2	4	2	4	1
	10 skarżyski	4	4	3	2	5	3	1	2	3	5	4	4	3
	11 starachowicki	5	3	4	4	3	3	3	3	4	3	3	5	2

	12	staszowski	4	3	4	1	4	3	2	2	2	2	3	4	1
	13	włoszczowski	5	3	4	3	4	4	3	3	3	3	3	4	2

INTERWENCJE

OBSZARY WIEJSKIE

L.p	Priorytety główne	Priorytety szczegółowe	Działania szczegółowe
1	Rozwój infrastruktury technicznej obszarów wiejskich	1. Poprawa stanu gospodarki wodnej w zakresie wód powierzchniowych	Poprawa stanu urządzeń melioracyjnych istniejących oraz budowa nowych. Budowa zbiorników retencyjnych.
		2. Budowa i modernizacja sieci wodno-kanalizacyjnych	Budowa zbiorowego zaopatrzenia w wodę Budowa ujęć wodnych Budowa i modernizacja stacji uzdatniania wody Budowa oczyszczalni przydomowych w terenach których brak ekonomicznego uzasadnienia wykonania sieci kanalizacyjnej
		3. Budowa i modernizacja dróg lokalnych i poprawa stanu technicznego dróg istniejących o zasięgu gminnym, powiatowym, wojewódzkim i krajowym	
		4. Budowa i poprawa komunikacji zbiorowej, gwarantująca połączenia transportu osobowego mieszkańcom wsi z stolicą gminy, powiatu a także województwa.	
		5. Zwiększenie stopnia wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Niskoemisyjna gospodarka.	Modernizacja kotłowni w gospodarstwach domowych. Termomodernizacja budynków Modernizacja istniejących ciepłowni
		6. Zwiększenie dostępności cyfrowej obszarów wiejskich.	Budowa infrastruktury internetu szerokopasmowego Rozwój sieci e-usług

		7. Wdrażanie efektywnego recyklingu odpadów komunalnych	Zastosowanie ekologicznych technologii pozwalających na odzysk odpadów do dalszego przerobu.
		8.	Odzysk energii zawartej w odpadach i komunalnych osadach ściekowych.
		9. Rewitalizacja wsi i małych miast	
		10. Przygotowanie terenów na obszarach wiejskich pod realizację potencjalnych inwestycji	Wykonanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, oraz planu przestrzennego zagospodarowania gminy.
2	Tworzenie miejsc pracy i dodatkowych źródeł dochodu mieszkańców obszarów wiejskich.	1. Inicjowanie powstawania zakładów usługowych dla potrzeb rolnictwa.	Świadczenie usług w szerokim zakresie dla gospodarstw rolnych i gospodarstw domowych. Usługi budowlane, naprawcze, serwisy, itp.
		2. Tworzenie i rozwój małych firm wykorzystujących lokalne zasoby surowcowe.	Wykorzystanie istniejących budynków po produkcji rolniczej i adaptacja ich do dalszego wykorzystania w produkcji przemysłowej, działalności usługowej, jako powierzchnie magazynowe. Wykorzystanie surowców naturalnych do produkcji przemysłowej: - kopaliny - drewno - produkty pochodzenia rolniczego
		3. Inicjowanie powstawania zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego i zwiększenie szans ich rozwoju	Powstanie zakładów przetwórczych działających o bazę surowcową własną lub lokalną. Rozwój przetwórstwa opartego na tradycyjnych metodach wytwarzania. Rozwój przetwórstwa ekologicznego. Produkcja i sprzedaż produktu lokalnego. Marketing produktów lokalnych. Wsparcie merytoryczne, szkolenia, pomoc przy ubieganiu się o środki pomocowe krajowe i z UE
		4. Działalność agroturystyczna	Rozwój bazy agroturystycznej jako dodatkowe źródło dochodów dla rolnika, Promowanie kuchni i lokalnych produktów spożywczych
		5. Powstanie gospodarstw opiekuńczych	

		6. Rolniczy handel detaliczny (RHD) – sprzedaż bezpośrednia.	Wsparcie przy wprowadzaniu systemów jakości oraz certyfikacji produktów lokalnych Wsparcie przy sporządzaniu wniosków do rejestracji produktów na Listę Produktów Tradycyjnych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi Zwiększenie dostępności wysokiej jakości surowców szczególnie ekologicznych od lokalnych dostawców.
3	Tworzenie i organizacja zaplecza kulturalno-oświatowego i socjalnego i sportowo-rekreacyjnego	1. Tworzenie żłobków i przedszkoli na obszarach wiejskich	
		2. Prowadzenie placówek oświatowych o szerokim spektrum kształcenia zawodowego.	
		3. Łatwy dostęp do szeroko pojętej opieki zdrowotnej na OW	Łatwy całodobowy dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej. Organizacja łatwego dostępu do specjalistycznej opieki zdrowotnej na poziomie gmin i powiatów.
		4. Tworzenie infrastruktury niezbędnej do organizacji turystyki pieszej, rowerowej i stałego wypoczynku.	Wykorzystanie doskonałych walorów przyrodniczych i krajo-brazowych do organizacji turystyki w województwie. Wykorzystanie unikalnych zasobów przyrodniczych do tworzenia ścieżek edukacyjnych. Promowanie i eksponowanie poprzez elektroniczne formy promocji i przekazu. Współpraca z Polską Organizacją Turystyczną, jako motorem profesjonalnej organizacji i promocji turystycznej regionu świętokrzyskiego
		5. Kultywowanie dziedzictwa naszych przodków w zakresie kultury, sztuki ludowej, folkloru, dorobku kulinarnego, tradycji.	Współpraca z Kołami Gospodyń Wiejskich, Jednostkami Ochotniczych Straży Pożarnych Pomoc w utrzymywaniu świetlic wiejskich, jako miejsce spotkań, działalności kulturalnej, rozrywkowej. Profesjonalna opieka zespołów śpiewaczych Kół Gospodyń Wiejskich, orkiestr dętych działających przy Ochotniczych Strażach Pożarnych. Wspieranie inicjatyw oddolnych: parafii, stowarzyszeń i innych organizacji pozarządowych.

4	Działania na rzecz pozytywnych zmian demograficznych na obszarach wiejskich	1. Zahamowanie odpływu młodego pokolenia do dużych miast i za granicę.	
		2. Stworzenie dobrych warunków do rozwoju poprzez edukację, rozwoju intelektualnego, rozwoju zainteresowań, rozwoju zawodowego.	
		3. Stworzenie warunków do rozwoju budownictwa mieszkaniowego na terenach miejskich, podmiejskich i terenach wiejskich.	Wydzielenie działek i uzbrojenie terenu. Zapewnienie dróg komunikacyjnych lokalnych.
		4. Stworzenie zaplecza socjalnego dla młodych małżeństw w postaci żłobków, przedszkoli i szkolnictwa podstawowego	
		5. Stworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich i tworzenie miejsc pracy.	
		6. Likwidacja barier komunikacyjnych	Zorganizowanie połączeń komunikacyjnych pomiędzy małymi miejscowościami a ośrodkami gwarantującymi miejsca pracy, ośrodkami administracji szczebla gminnego, powiatowego i wojewódzkiego. Sprawny dojazd i przyjazd do ośrodków podstawowej i specjalistycznej opieki zdrowotnej. Dostęp do internetu szerokopasmowego.

		7. Zwiększenie atrakcyjności pobytu na obszarach wiejskich	Wspieranie ruchu turystycznego poprzez budowę szlaków turystyki pieszej, rowerowej, konnej Budowa parkingów w powiązaniu z rozbudowywaną siecią szlaków. Wspieranie powstawania firm usługowych działających na rzecz turystyki.
		8. Wzmocnienie ekonomiczne rolnika, ułatwienia dla rozpoczynających pracę w gospodarstwie rolnym.	Wzmocnienie ekonomiczne rolnika, jako producenta żywności i surowców do przetwórstwa rolno-spożywczego, jako jedna z zachęt do pozostania na wsi i przejęcia gospodarstwa rolnego. Łatwy dostęp do kredytów inwestycyjnych. Pomoc w ramach środków finansowych Unii Europejskiej.
5	Poprawa stanu środowiska naturalnego	1. Ochrona różnorodności biologicznej i ochrona funkcji ekosystemów	Ochrona cennych siedlisk przyrodniczych oraz gatunków flory i fauny. Utrzymanie i odtwarzanie naturalnych ekosystemów retencjonujących wodę np. wyrobiska po eksploatacji torfu. Ograniczenie dróg rozprzestrzeniania się gatunków inwazyjnych oraz wsparcie działań uwzględniających zwalczanie roślin inwazyjnych.
		2. Ochrona różnorodności biologicznej oraz krajobrazowej	Zarządzanie zasobami przyrody i krajobrazu poprzez zapewnienie właściwej ochrony dla różnorodności biologicznej terenów zieleni i krajobrazu w planowaniu przestrzennym, ze szczególnym uwzględnieniem korytarzy ekologicznych.
		3. Zachowanie lub przywrócenie właściwego stanu siedlisk i gatunków.	Zachowanie różnorodności biologicznej siedlisk na terenach wiejskich z wykorzystaniem pakietów w ramach programów rolno-środowiskowych i klimatycznych. Zachowanie stałych elementów krajobrazu.

		Opracowanie lub aktualizacja programu ochrony środowiska a także realizacja ustawy o ochronie przyrody, w tym wydawanie pozwoleń, oraz prowadzenie odpowiednich rejestrów.
	4. Utrzymanie i poprawa stanu siedlisk przyrodniczych użytkowanych rolniczo	Wspieranie prowadzenia ekstensywnej gospodarki pasterkiej na terenach cennych przyrodniczo. Wsparcie działań związanych z prowadzeniem gospodarki pasiecznej, jako ważnego elementu w zachowaniu bioróżnorodności (szkolenia, konferencje, konkursy, promocja produktów pochodzenia pszczelego)
	5. Działania z zakresu pogłębiania i udostępniania wiedzy o zasobach przyrodniczych wśród młodzieży i mieszkańców miast i wsi.	Organizacja kampanii informacyjnych, publikacje o charakterze edukacyjnym, ulotki, broszury, olimpiady, konkursy o tematyce ekologicznej,

ROLNICTWO

L.p	Priorytety główne	Priorytety szczegółowe	Działania szczegółowe
1	Rozwój potencjału produkcyjnego gospodarstw rolnych	1. Modernizacja istniejącego lub zakup parku maszynowego	Dostosowanie parametrów technicznych maszyn i urządzeń do istniejących potrzeb gospodarstw. Wykorzystanie dofinansowania inwestycji w ramach programów pomocowych UE. Ukierunkowanie produkcji i jej poziom i jakość, dostosowany do możliwości rynków zbytu.
		2. Innowacje w technologii produkcji	Transfer technologii do gospodarstw Stosowanie nowoczesnych, wydajnych technologii gwarantujących jakość produkcji. Stosowanie technologii przyjaznej środowisku naturalnemu.
		3. Scalanie gruntów	Propagowanie scaleń jako instrumentu poprawy warunków gospodarowania Analiza w terenie społecznych aspektów scalania gruntów. Badanie społecznej akceptacji scalania gruntów. Projekty scaleniowe. Konsultacje społeczne dot. Scaleń. Wykorzystanie środków UE do przeprowadzania scalania gruntów.
		4. Produkcja spełniająca standardy bezpieczeństwa żywności	Podjęcie działań kontrolnych w sektorze produkcji i obrotu produktami roślinnymi.

			Wsparcie przepływu informacji podczas obrotu produktów rolnych pomiędzy jednostkami administracji powołanych do prowadzenia monitoringu i rejestracji zdarzeń
2	Efektywne funkcjonowanie łańcucha żywności	1. Przemieszczenie i składowanie produktów rolnych	Opracowanie grup i map ryzyka dotyczących łańcucha dostaw. Wsparcie koordynacji pomiędzy ogniwami łańcucha podaży Zarządzanie ryzykiem w łańcuchu żywnościowym.
		2. Skrócenie do minimum łańcucha dostaw żywności	Specjalizacja produkcji rolnej. Wsparcie i rozwój sprzedaży bezpośredniej. Eliminacja pośredników pomiędzy producentem a konsumentem.
		3. Integracja pionowa i pozioma w rolnictwie	Powiązanie producenta rolnego z odbiorcą w zakresie dostaw ilościowych i asortymentowych. Nabycie zdolności dostaw towarów do bezpośredniej konsumpcji w ilościach i terminach narzuconych przez odbiorcę. Nabycie zdolności przechowywania towaru w przechowalniach i zbywanie w okresie zapotrzebowania. Dotyczy towarów do bezpośredniego spożycia, jak również z przeznaczeniem do zakładu przetwórczego. Uczestnictwo uczelni rolniczych, instytutów naukowo-badawczych w tworzeniu infrastruktury informatycznej dla potrzeb współpracy w zakresie analiz rynkowych, koniunktury, kojarzenia ofert, wdrożeń oraz marketingu

		4. Tworzenie różnych form zrzeszania się producentów w grupy producenckie, stowarzyszenia, spółdzielnie.	Możliwość nawiązywania kontaktów biznesowych z dużymi sieciami handlowymi. Możliwości negocjacyjne dotyczące kształtowania cen zbytu z odbiorcami. Nawiązywanie kontaktów biznesowych z dużymi zakładami przetwórstwa rolno-spożywczego.
		5. Inicjowanie powstawania zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego w województwie świętokrzyskim.	Zainicjowanie powstania ubojni bydła rzeźnego. Integracja producentów bydła rzeźnego i dostosowanie lokalnych warunków klimatyczno-glebowych, oraz ukształtowania terenu do produkcji mięsa wołowego. Reaktywowanie produkcji owczarskiej w kierunku mięsnym na terenach o utrudnionych warunkach gospodarowania.
		6. Rozwój przetwórstwa produktów rolnych opartych na tradycyjnych metodach produkcji	Wprowadzenie do produkcji nowych produktów lokalnych, tradycyjnych, charakterystycznych dla regionu świętokrzyskiego. Objęcie promocją tych produktów. Zwiększenie dostępności wysokiej jakości surowców od lokalnych dostawców. Wsparcie przy wprowadzaniu systemów jakości i certyfikacji. Wsparcie promocji produktów na wystawach, targach w tym międzynarodowych, jako jedyna forma uwypuklenia walorów smakowych i zapachowych produktów regionalnych.

		7. Inicjowanie zwiększenia liczby podmiotów przetwórstwa i dostosowanie do lokalnych uwarunkowań produkcji rolnej	<p>Wsparcie poprzez sporządzenie analiz rynkowych. Wsparcie przy sporządzaniu wniosków do instytucji zarządzających funduszami UE o wsparcie finansowe przy tworzeniu lub rozwoju zakładów przetwórczych.</p> <p>Współpraca z instytucjami naukowymi w opracowaniu i odtworzeniu starych receptur, wdrażanie ich w nowoczesnych procesach technologicznych. Opracowanie analiz dotyczących wielkości produkcji uwarunkowanej poziomem własnej produkcji surowców i dostaw surowców od okolicznych rolników.</p>
3	Zwiększenie liczby gospodarstw produkującej żywność ekologiczną lub surowce ekologiczne do dalszego przetwórstwa	1. Zwiększenie świadomości wśród rolników województwa świętokrzyskiego o korzyściach podejmowania produkcji metodami ekologicznymi	<p>Zwiększenie zaangażowania w edukację młodzieży dotyczącą produkcji ekologicznej w szkołach rolniczych i uczelniach.</p> <p>Realizacja badań i analiz rynkowych wspierających rynek produktów ekologicznych.</p> <p>Promocja najlepszych producentów żywności ekologicznej,</p>
		2. Specjalizacja regionalna w produkcji żywności ekologicznej.	<p>Dostosowanie kierunków i poziomów produkcji do specyfiki regionu jako zaplecza surowcowego.</p> <p>Wykorzystanie tradycji i specjalizacji danego regionu w produkcji rolnej.</p> <p>Tworzenie kanałów dystrybucji produktów ekologicznych.</p> <p>Wykorzystanie możliwości sprzedaży bezpośrednio.</p>
		3. Marketing i dystrybucja produktów ekologicznych.	Wykorzystanie agroturystyki do produkcji, przetwórstwa i sprzedaży produktów ekologicznych.

			<p>Zrzeszanie się producentów żywności ekologicznej i podejmowanie wspólnych działań w celu tworzenia kanałów dystrybucji.</p> <p>Działania skracające ekologiczny łańcuch żywności</p> <p>Organizowanie kampanii społecznych, targów, wystaw.</p> <p>Szeroko zakrojony marketing w mediach, portalach społecznościowych, tworzenie internetowych stron branżowych.</p>
		<ol style="list-style-type: none"> 1. Prowadzenie pozaszkolnych form kształcenia ustawicznego w zawodach rolniczych. 2. Możliwość podnoszenia kwalifikacji zawodowych rolników innych mieszkańców obszarów wiejskich. 3. Dostosowanie kształcenia rolniczego do potrzeb nowoczesnej gospodarki rolnej. 4. Rozbudowa systemu kształcenia na odległość 	
5	Wzmocnienie systemu doradztwa oraz sprawna administracja	<ol style="list-style-type: none"> 1. Transfer wiedzy i innowacji technologicznych do gospodarstw, poprzez realizację działań przewidzianych w PROW („Współpraca”, „Transfer wiedzy i innowacji w rolnictwie”, „Usługi doradcze”) 2. Prowadzenie działalności szkoleniowej, informacyjnej, wydawniczej. 	<p>Budowa i rozbudowa laboratoriów.</p> <p>Realizacja projektów badawczo-rozwojowych.</p> <p>Wsparcie procesu ochrony intelektualnej.</p> <p>Zakup patentów licencji, wiedzy technologicznej.</p> <p>Wdrażanie nowych produktów i technologii</p> <p>Przekaz informacji w możliwych formach przekazu, dogodny dla odbiorców. (forma papierowa, internet)</p>

		<p>3. Prowadzenie działalności promocyjnej, prezentacja dorobku branżowego.</p>	<p>Wydawanie miesięcznika „Wiadomości rolnicze”. Prezentacja najlepszych wyników, wyników optymalnych, prezentacja skutków niepożądanych. Opracowywanie i upowszechnianie materiałów dydaktycznych, ulotek, broszur, artykułów. Promowanie świętokrzyskich produktów tradycyjnych. Prowadzenie działalności informacyjnej i wydawniczej z zakresu produkcji roślinnej, zwierzęcej, ekonomiki, rozwoju przedsiębiorczości z zakresu przetwórstwa rolno-spożywczego.</p>
<p>4. Prowadzenie pola doświadczalnego dla potrzeb Porejestrowego Doświadczalnicztwa Odmianowego</p>			
<p>5. Promowanie i stymulowanie rozwoju pszczelarstwa w województwie świętokrzyskim.</p>			
<p>6. Udział Ośrodków Doradztwa Rolniczego w propagowaniu wykorzystania środków pomocowych z UE. 7. Pomoc w sporządzaniu dokumentów dla rolników, ubiegających się o współfinansowanie inwestycji w gospodarstwie. 8. Realizacja operacji finansowanych w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich</p>			

III. ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH

3.1 Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich

3.1.1. Dominujące typy obszarów wiejskich w województwie wynikające z głównych funkcji gospodarczych

Obszar Funkcjonalny terenów wiejskich uczestniczący w procesach rozwojowych obejmuje wszystkie powiaty województwa świętokrzyskiego.

Mapa podregionów województwa świętokrzyskiego

Opisywany obszar położony jest w strefach silnego oddziaływania, ważnych dla rozwoju województwa świętokrzyskiego ośrodków miejskich, takich jak: Kielce, Ostrowiec, Staszów, Staszów, Skarżysko Kamienna, Stąporków, Końskie stanowiące Centralny Ośrodek Przemysłowy oraz lokalnych ośrodków powiatowych. Podział na podregiony:

- podregion kielecki (rys. poniżej) Charakteryzuje się względnie dobrym dostępem do zatrudnienia w ośrodkach wiejskich (migracje wahadłowe), dobrym i średnim dostępem do podstawowych usług publicznych oraz względnie dobrą dostępnością komunikacyjną do usług wyższego rzędu (średni czas dojazdu do ośrodka wojewódzkiego nie przekracza 90 minut).

Analizowany obszar cechuje wysoki poziom rozwoju gospodarczego o czym świadczą: rozwój przemysłu z zakresu nowoczesnych technologii, lokalizacja specjalnych stref ekonomicznych, wysoka jak na tereny wiejskie, liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru działalności gospodarczej. Na bazie występujących w obszarze zasobów surowcowych wykształciły się branże o długoletniej tradycji, m.in.: kopalnie surowców mineralnych, cementownie i zakłady wapiennicze, przemysł maszynowy i samochodowy, zakłady przemysłowe powstałe w ramach Centralnego Okręgu Przemysłowego. Duże znaczenie mają branże: elektromaszynowa i budowlana, a także przemysł drzewny i meblowy. Znacząca jest również funkcja gospodarcza

związana z potencjałem średnich i małych przedsiębiorstw produkcyjno-usługowych o wysokim stopniu przystosowania do warunków gospodarki rynkowej.

Bliskość miast i miejsca pracy w innych sektorach gospodarki niż rolnictwo stymulują rozwój funkcji przemysłowej, budowlanej, turystycznej, administracyjnej oraz innych usług publicznych na tym obszarze.

- podregion sandomiersko-jędrzejowski. W podregionie tym przeważa produkcja rolnicza z mocno wyspecjalizowaną produkcją sadowniczą i warzywniczą. W powiecie jędrzejowskim dominuje produkcja trzody chlewnej i w mniejszym stopniu produkcja bydła opasowego. W powiecie włoszczowskim dominuje produkcja mleka, produkcja bydła opasowego, a w mniejszym stopniu produkcja trzody chlewnej.

Walory turystyczne i produkty turystyczne, obiekty dziedzictwa kulturowego, powstawanie atrakcji turystycznych bazujących na wewnętrznym potencjale i zasobach, lokalne dziedzictwo materialne i niematerialne, rozwój turystyki nakierowanej na biznes, stanowią szansę dla rozwoju różnych form turystyki na tym obszarze.

Uwarunkowania geograficzne i geomorfologiczne powodują, że do największych potencjałów rozwojowych występujących w województwie świętokrzyskim należą bogactwa surowców mineralnych i rozwój kopalń wydobywające kruszywa do budownictwa.

Wśród zagrożeń spowodowanych działalnością człowieka należy uwzględnić:

zagrożenia komunikacyjne spowodowane dużym natężeniem ruchu na głównych szlakach komunikacyjnych.

Czynnikiem egzogenicznym hamującym rozwój społeczno-gospodarczy w niektórych powiatach, szczególnie w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim jest peryferyjne położenie Wiejskiego Obszaru Funkcjonalnego uczestniczącego w procesach rozwojowych w przestrzeni województwa i kraju. Gminy tego obszaru wymagają wspomagania rozwoju środkami z zewnątrz. Nie są w stanie własnymi środkami zagwarantować rozwój na określonym poziomie Gminy uczestniczące w procesach rozwojowych mają przeważnie dobry dostęp do usług w podregionie kieleckim, są włączone w procesy społeczno-gospodarcze z miastem oraz cechuje je zróżnicowana działalność pozarolnicza – nie notuje się występowania istotnych barier i zagrożeń.

Priorytet rozwojowy

Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich przez różnicowanie działalności gospodarczej, stwarzanie przyjaznego środowiska zarówno dla rolników, jak i nierolniczej ludności wiejskiej.

Funkcje rozwojowe:

-Podstawowa – rolnicza, przemysłowa oraz obsługi ludności.

-Towarzysząca –turystyczna oraz funkcja ochrony i podniesienia wartości krajobrazowej obszaru wiejskiego.

Wiejski Obszar wymagający wsparcia procesów rozwojowych obejmuje powierzchnię całego województwa świętokrzyskiego, jednak zwiększone nakłady na rozwój winny być kierowane na podregion sandomiersko-jędrzejowski, co stanowi 63,3% powierzchni obszaru województwa świętokrzyskiego i 49,5% wiejskiego obszaru funkcjonalnego.

Na terenie obszaru dominuje bezrobocie strukturalne, potencjał ludnościowy jest osłabiony przez utrzymujące się wysokie ujemne saldo migracji i niski przyrost naturalny. Obserwowane negatywne trendy demograficzne oraz prognoza spadku liczby ludności do 2035r. będą miały bardzo niekorzystny wpływ na rynek pracy. Duża część mieszkańców jest nieaktywna zawodowo ze względu na zaburzoną strukturę demograficzną (emigracja zarobkowa), a dodatkowo brak alternatywnych źródeł dochodów obniża jakość życia mieszkańców obszaru.

Jest to obecnie jedna z głównych przyczyn nasilania procesów depopulacyjnych. Z kolei analiza struktury zmian ludności według ekonomicznych grup wieku pozwala potwierdzić ogólnokrajową tendencję i wskazuje na postępujący proces starzenia się społeczeństwa.

W zdecydowanej większości gminy podregionu sandomiersko-jędrzejowskiego charakteryzują się peryferyjnym położeniem względem wojewódzkiego ośrodka rozwoju, z których czas dojazdu przekracza 90 minut. Najgorszą dostępnością charakteryzują się gminy powiatu pińczowskiego kazimierskiego i buskiego, z których czas dojazdu do Kielc przekracza 90 minut. Małe i średniej wielkości ośrodki miejskie w znikomym stopniu uczestniczą we współczesnych procesach rozwojowych i restrukturyzacyjnych. Oferują niedochodowe miejsca pracy w głównie w rolnictwie oraz sektorze usług publicznych (administracja, edukacja, zdrowie) oraz uzupełniająco w innych strefach gospodarki (turystyka, leśnictwo).

Wiejski obszar wymagający wsparcia procesów rozwojowych to przede wszystkim tereny o niekorzystnych warunkach fizyczno-geograficznych i wysokiej lesistości, stanowiącej ok. 27% powierzchni ogólnej obszaru oraz tereny cenne przyrodniczo objęte różnymi formami ochrony przyrody.

Wysoka atrakcyjność środowiska przyrodniczego, ukształtowanie terenu i budowa geologiczna sprzyjają rozwojowi różnych form turystyki (m.in. wypoczynkowej, aktywnej, krajoznawczej, tematycznej, ekoturystyki) oraz uprawianiu sportów zimowych. W powiecie buskim dzięki specyficznemu klimatowi i występujących tam wód zawierających związki przyrodolecznicze funkcjonują ośrodki sanatoryjne, które w bardzo dużym stopniu wspomagają rozwój powiatu i okolicznych gmin powiatów sąsiednich. W strukturze gospodarki obszaru dominuje rolnictwo tradycyjne, rozdrobnione i niskotowarowe. Na terenach górskich rolnictwo prowadzone jest w warunkach niesprzyjających mechanizacji. Obszar ten cechuje niski udział użytków rolnych w powierzchni ogółem (.....%) oraz mniej korzystne dla rolnictwa warunki glebowe, o czym świadczy niższa od średniej wojewódzkiej wartość wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej –61,9pkt. Użytkowanie przestrzeni jest limitowane znacznym udziałem obszarów chronionych,

w tym objętych programem Natura 2000. Warunki przyrodniczo-glebowe oraz klimatyczne sprzyjają rozwojowi rolnictwa ekologicznego oraz specjalistycznej działalności rolniczej. Duże znaczenie w gospodarce i zagospodarowaniu obszaru odgrywa zrównoważona gospodarka leśna

z rozwiniętym przemysłem drzewnym. Duże znaczenie w produkcji rolniczej tego obszaru odgrywa również hodowla bydła oraz uprawa roślin, szczególnie w jego południowej i wschodniej części.

W miastach, sąsiadujących z tym obszarem, słabo rozwija się działalność przemysłowa. Koncentruje się ona głównie wokół branży usługowej, budowlanej oraz maszynowej.

Potencjał rozwojowy Wiejskiego Obszaru Funkcjonalnego wymagającego wsparcia procesów rozwojowych stanowią przede wszystkim zasoby przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe i na tej bazie rozwinięta infrastruktura usług turystycznych, oraz dobrze rozwijająca się sieć gospodarstw agroturystycznych, Warunki przyrodniczo-glebowe oraz klimatyczne sprzyjają rozwojowi rolnictwa ekologicznego, uprawie roślin energetycznych, specjalistycznej działalności rolniczej (zakładanie pasiek i produkcja miodu pszczelego, uprawa winorośli i produkcja win, zielarstwo) i hodowli bydła.

Czynnikami społeczno-demograficznymi obniżającymi potencjał rozwojowy obszaru są takie zjawiska jak: wysoki poziom bezrobocia (udział zarejestrowanych bezrobotnych w licznie ludności w wieku produkcyjnym przekracza 7,6%), duży udział wykluczonych społecznie, zjawisko emigracji zarobkowej, zadłużenie gmin i ich niskie dochody. Niski wskaźnik zaludnienia i obserwowany sukcesywny odpływ ludności na omawianym obszarze ma negatywny wpływ na kształtowanie poziomu jakości kapitału ludzkiego i społecznego, przy tym pogłębiające się niekorzystne trendy demograficzne, takie jak: starzenie się społeczeństwa nie prognozują poprawy potencjału demograficznego.

Priorytet rozwojowy:

Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich przez różnicowanie działalności gospodarczej, stwarzanie przyjaznego środowiska zarówno dla rolników, jak i nierolniczej ludności wiejskiej.

Funkcje rozwojowe:

Podstawowa - produkcja rolna ukierunkowana na rolnictwo ekologiczne, hodowlę bydła i przetwórstwo rolno-spożywcze metodami ekologicznymi, funkcja turystyczno-rekreacyjna;

Towarzysząca –uzdrowiskowa, usługowa oraz funkcja ochrony i podniesienia wartości krajobrazowej obszaru wiejskiego.

3.1.2. Zróżnicowanie obszarów wiejskich w województwie

Miejski obszar funkcjonalny

Poniższa mapa województwa świętokrzyskiego przedstawia obszary miejskie, które znacząco wpływają na rozwój przyległych obszarów wiejskich z czasem dojazdu do ośrodków miejskich nie przekraczających 30 minut. Do obszarów miejskich funkcjonalnych zaliczyć można miasto Kielce jako stolicę województwa, miasto Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Skarżysko Kamienna, Końskie.

Mapa obszarów miejskich oddziałujących na przyległe tereny gmin i powiatów

Miejski obszar funkcjonalny miasta Kielce.

Liczy ok 250 tys mieszkańców. Obecnie Kielce stanowią niekwestionowane centrum gospodarcze regionu świętokrzyskiego. Swoje siedziby ma tutaj szereg dużych firm, w tym m.in:

- Barlinek, przedsiębiorstwo przemysłu drzewnego
- Cersanit S.A., producent elementów wyposażenia łazienek
- CPP Prema SA, producent pneumatyki siłowej i sterującej
- Echo Investment, firma developerska zajmująca się kompleksowym zagospodarowaniem terenów
- Kolporter S.A., firma zajmująca się m.in kolportażem prasy
- Holding Chemar S.A., Zakłady Urządzeń Chemicznych i Armatury Przemysłowej
- Kielecka Fabryka Pomp "Białogon",
- Mitex, firma budowlana
- Nomi, hipermarket
- Iskra Zakłady Precyzyjne Sp. z o.o., producent świec zapłonowych i żarowych
- NSK Bearings Polska S.A., producent łożysk
- Poligrafia SA, przedsiębiorstwo poligraficzne
- Vive Textile Recycling, firma zajmująca się importem, sortowaniem oraz sprzedażą odzieży używanej
- Wytwórcza Spółdzielnia Pracy "Społem",
- Zakłady Wyrobów Metalowych "SHL" S.A.

W obszarze tym znajduje zatrudnienie ludność z okolicznych gmin i okolicznych powiatów. Kielce jako stolica województwa świętokrzyskiego posiada szereg instytucji i urzędów rangi wojewódzkiej, dające zatrudnienie dla wielu osób.

Miejski obszar funkcjonalny miasta Ostrowiec

. Ośrodek przemysłu hutniczego (Huta Ostrowiec) Na terenie miasta znajduje się podstrefa Specjalnej Strefy Ekonomicznej Starachowice, obejmująca obszar 78,4 ha i zagospodarowana w blisko 85%. Miasto liczy ok. 71 700 mieszkańców.

Miejski obszar funkcjonalny miasta Starachowice

Starachowice to jedno z trzech (po Kielcach i Ostrowcu Św.) największych miast województwa świętokrzyskiego, głównie ośrodek administracyjno-przemysłowy. Historyczny ośrodek hutnictwa żelaza, przemysłu ciężkiego i maszynowego, a także przemysłu drzewnego, metalurgicznego, ceramicznego i mięsnego. Głównymi pracodawcami w mieście są między innymi: MAN Bus Sp. z o.o. PKC Group Cersanit, Cerrad, Gerda, Perfopol, Odlewnie Polskie S.A., Animex, LSC Communications, PERFECT Sp. z o.o. i wiele innych mniejszych przedsiębiorstw.

Miejski obszar funkcjonalny miasta Skarżysko Kamienna

Skarżysko-Kamienna tradycyjnie stanowi ważny ośrodek przemysłowy i węzeł komunikacyjny – drogowy i kolejowy. Według danych z 31 grudnia 2014 r. miasto miało 47 212 mieszkańców. Najważniejsze zakłady przemysłowe:

MESKO S.A.

PGE Polska Grupa Energetyczna

Skarżyska Strefa Gospodarcza

Skarżyski Inkubator Technologiczny

Tereny Specjalnej Strefy Ekonomicznej Starachowice

Miejski obszar funkcjonalny miasta Ostrowiec

Na terenie miasta i gminy Końskie znajduje się podstrefa Specjalnej Strefy Ekonomicznej Starachowice, obejmująca obszar 64,2 ha i zagospodarowana w 100%

Według danych z 30 czerwca 2016 roku miasto liczyło 19 774 mieszkańców. Ośrodek przemysłowy (przemysł metalurgiczny, wytwórnie płytek ceramicznych) i handlowy.

Obszary o najniższym stopniu rozwoju I pogarszających się perspektywach rozwojowych

Warunkiem powstania jednostek przestrzennych posiadających znamiona obszarów o najniższym stopniu rozwoju oraz pogarszających się perspektywach rozwojowych, jest nagromadzenie się na ich obszarze niekorzystnych zjawisk społecznych i gospodarczych. W skład obszarów

o najniższym stopniu rozwoju i pogarszających się perspektywach rozwojowych wchodzi 26 gmin.

Z uwagi na warunki społeczno-gospodarcze występujące w przeszłości, rolnictwo województwa świętokrzyskiego posiada własną specyfikę wyróżniającą się przede wszystkim dużym rozdrobnieniem agrarnym, nadmiarem zasobów siły roboczej oraz niską towarowością produkcji rolnej. Znaczne zróżnicowanie warunków przyrodniczo-glebowych sprawia, że produkcja rolnicza prowadzona jest zarówno na bardzo dobrych, jak i słabych glebach, w korzystnych i skrajnie niekorzystnych warunkach klimatycznych, na terenach nizinnych, a także górskich (okolice pasma gór świętokrzyskich), na których użytkowanie gruntów rolniczych jest szczególnie uciążliwe.

3.1 Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich

3.2.1 Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

Województwo Świętokrzyskie obejmuje obszar 11672 km² (co stanowi ok. 3,7% obszaru Polski) i zajmuje 15 miejsce w kraju pod względem wielkości powierzchni. W świetle regionalnego podziału fizyczno-geograficznego, położone jest prawie w całości w obrębie prowincji Wyżyn Polskich, (jej centralnej części), podprowincji Wyżyna Małopolska i wchodzących w jej skład trzech makroregionów:

- Wyżyna Kielecka,
- Niecka Nidziańska,
- Wyżyna Przedborska (jej wschodnia część).

Charakteryzuje się bardzo zróżnicowaną budową geologiczną. Również poszczególne składniki klimatu jak temperatura powietrza, opady atmosferyczne, wiatry, usłonecznienie, wykazują dość duże zróżnicowanie, wynikające głównie z wysokości nad poziom morza i morfologii terenu. Powyższe, wspólnie z takimi czynnikami jak różnorodność i bogactwo form ukształtowania powierzchni, zróżnicowanie struktury gleb, warunki hydrologiczne, skutkują bogactwem i zróżnicowaniem szaty roślinnej i świata zwierzęcego.

Przeprowadzone w latach minionych rozpoznanie, pozwoliło na objęcie ochroną prawną w województwie najcenniejszych obszarów i obiektów. Ochronę znacznych powierzchni dokonano poprzez ustanowienie parku narodowego, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu oraz obszarów Sieci Natura 2000. Mniejsze powierzchnie obejmowano ochroną poprzez ustanowienie rezerwatów przyrody, natomiast obiekty jednostkowe poddano ochronie poprzez ustanowienie pomników przyrody, użytków ekologicznych, stanowisk dokumentacyjnych oraz zespołów przyrodniczo krajobrazowych. Efektem tych działań jest osiągnięcie stanu w którym obecnie w województwie funkcjonują:

1. Świętokrzyski Park Narodowy.
2. 72 rezerwaty przyrody,
3. 9 parków krajobrazowych, w tym:
Parki Ponidzia:

- 3.1. Szaniecki Park Krajobrazowy,
- 3.2. Nadnidziański Park Krajobrazowy,
- 3.3. Kozubowski Park Krajobrazowy,

Parki Gór Świętokrzyskich:

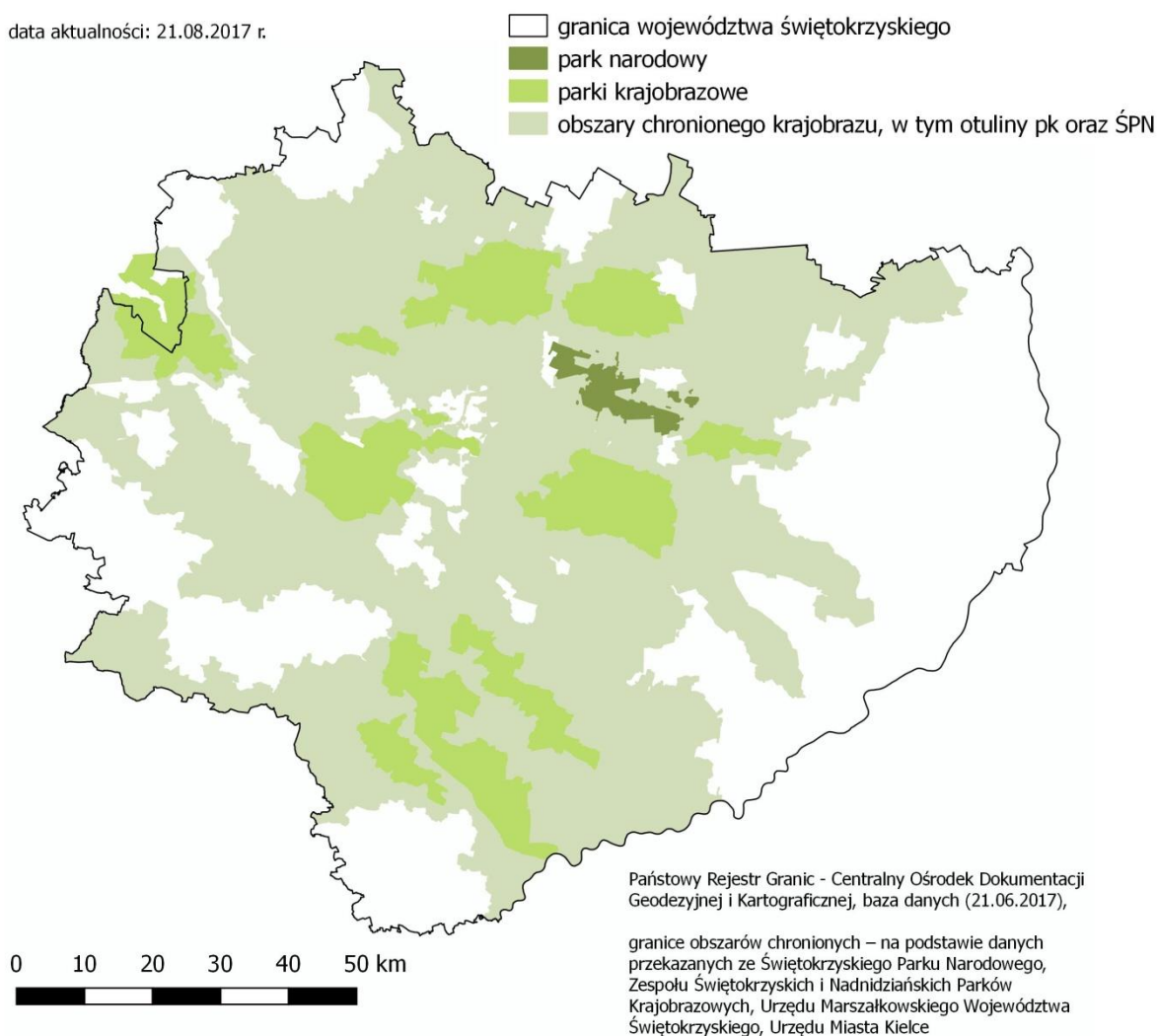
- 3.4. Suchedniowsko-Oblęgorski Park Krajobrazowy,
- 3.5. Sieradowicki Park Krajobrazowy,
- 3.6. Cisowsko-Orłowiński Park Krajobrazowy,
- 3.7. Jeleniowski Park Krajobrazowy,
- 3.8. Chęciński-Kielecki Park Krajobrazowy,

oraz

3.9. Przedborski Park Krajobrazowy (część).

4. 21 obszarów chronionego krajobrazu, w tym 9 obszarów stanowiących otuliny parków krajobrazowych,
5. obszary Natura 2000
6. 683 pomniki przyrody (stan na 09.06.2017 r.),
7. 102 użytki ekologiczne (stan na 14.04.2017 r.),
8. 14 stanowisk dokumentacyjnych,
9. 11 zespołów przyrodniczo – krajobrazowych.

data aktualności: 21.08.2017 r.

Centralnym obiektem przyrodniczym poddanym pod ochronę prawną jest Świętokrzyski Park Narodowy, ustanowiony w 1950 r. (powiększony w 1996 r.) obejmujący powierzchnię 7626,45 ha, co stanowi ok. 0,7 % pow. województwa. Obejmuje najcenniejsze obszary Gór Świętokrzyskich, z wielkim bogactwem form krajobrazowych, utworów geologicznych, szaty roślinnej i świata zwierząt. Na terenie Parku przeważają zbiorowiska leśne, stanowiące pozostałości Puszczy Świętokrzyskiej. Jednym z głównych typów roślinności leśnej w Parku, obok lasów jodłowo – bukowych, są bory mieszane sosnowo – dębowe, z udziałem jodły oraz modrzewia, świerka i buka. Niższe partie wzniesień porośnięte są lasami liściastymi (grądami) o bogatym

składzie runa leśnego. W wilgotnych i zabagnionych rejonach Doliny Wilkowskiej występują bory wilgotne i bagiennie z rzadkimi gatunkami roślin prawnie chronionych. Flora roślin naczyniowych liczy ponad 700 gatunków – w tym: pióropusznik strusi, tojad dzióbaty, wawrzynek wilczelyko, lilia złotogłów, kruszczyk szerokolistny i inne. Świat zwierząt reprezentowany jest przez przedstawicieli wszystkich grup systematycznych. Wystarczy powiedzieć, że faunę Gór Świętokrzyskich tworzy ok. 5000 gatunków, z czego ponad 60 % występuje na terenie Parku. Wśród bezkręgowców najliczniej reprezentowane są owady. Występuje tam wiele gatunków unikatowych, jak np. relikw polodowcowy z grupy widelnic, pluskwiak wodny znajdujący się tylko na Świętym Krzyżu. Niezwykle rzadkie gatunki pajaków stwierdzone zostały na Łysicy. Reliktowe gatunki ślimaków z rodzaju świdrzyk oraz największy z nagich ślimaków - pomrów czarniawy. W Parku występują rzadkie gatunki płazów jak traszka górską, kumak nizinny, ropucha zielona. Z gadów – gniewosz plamisty. Awifauna reprezentowana jest przez ok. 150 gatunków ptaków. Do rzadkich należą – cietrzew, orlik krzykliwy, krzyżodziób świerkowy.

W celu ochrony sąsiadujących z Parkiem Narodowym wartości środowiska przyrodniczego, w tym walorów historyczno – kulturowych i krajobrazowych, utworzono Parki Krajobrazowe Gór Świętokrzyskich, które wraz z Świętokrzyskim Parkiem Narodowym tworzą duży zwarty kompleks terenów chronionych. Powierzchnia Parków Krajobrazowych Gór Świętokrzyskich wynosi 76839,8 ha, co stanowi ok. 6,6 % pow. województwa. Parki Krajobrazowe Gór Świętokrzyskich obejmują najwyższe wzniesienia Gór Świętokrzyskich, m.in. w obrębie pasm: Łysogórskiego, Jeleniowskiego, Cisowskiego, Oblęgorskiego, oraz fragmenty grzbietów i pasm Sieradowickiego, Klonowskiego i Pokrzywiańskiego. Przeważająca większość Parków Krajobrazowych Gór Świętokrzyskich ma zdecydowanie leśny charakter. Lesistość (poza Chęcińsko-Kieleckim Parkiem Krajobrazowym) wynosi od ok. 63 % w Cisowsko-Orłowińskim Parku Krajobrazowym, do ponad 93 % w części „suchedniowskiej” Suchedniowsko - Oblęgorskiego Parku Krajobrazowego. Na szczególną uwagę zasługują zespoły roślinności leśnej, łąkowej i bagiennie – torfiastej. W strefach ochronnych Parków – otulinach, na wychodniach węglanowych skał dewońskich, występują zespoły naskalnej roślinności kserotermicznej. Ukształtowanie powierzchni terenu, sieć rzeczna i mozaikowość gleb wykazują ścisły związek z bardzo urozmaiconą i złożoną budową geologiczną Gór Świętokrzyskich. Stanowią one osobliwość w skali europejskiej.

Dla ochrony najcenniejszych terenów południowej części województwa, posiadającej pod względem przyrodniczym zdecydowanie odmienny charakter w porównaniu do części północnej utworzono Parki Krajobrazowe Poniidzia. Trzy Parki Krajobrazowe obejmują obszar o powierzchni 40347,8 ha, co stanowi ok. 3,4 % powierzchni województwa. Są one położone na obszarze Niecki Nidziańskiej. Rzeźba terenu jest tam silnie urozmaicona. W centrum Poniidzia występują unikatowe w skali kraju krajobrazy, związane z powierzchniowym występowaniem gipsów, w których w procesie rozwoju powstały liczne wertoby, leje krasowe, wywierzyska, ślepe dolinki, parowy. Na Poniidziu zachowało się stosunkowo mało lasów. Zajmują one tylko ok. 12 % powierzchni terenu. W dolinie Nidy, która jest osią i dominantą Parków, przeważają zbiorowiska łąkowe. Niezalesione zbocza wzgórz wapiennych i gipsowych porasta relikwowa roślinność kserotermiczna z unikatowymi w skali kraju osobliwościami florystycznymi.

W północno – zachodniej części województwa, na terenach gmin: Kluczewsko, Krasocin, Łopuszno i Słupia Konecka, położony jest Przedborski Park Krajobrazowy. Jest to Park położony na pograniczu województw świętokrzyskiego i łódzkiego. Zajmuje powierzchnię 9165,1 ha co

stanowi 0,8 % pow. województwa. Park charakteryzuje się niezwykle malowniczością i różnorodnością krajobrazu oraz dużą lesistością, z zachowanymi fragmentami cennych drzewostanów. Również tutaj występują stanowiska bardzo rzadkich i prawnie chronionych gatunków roślin.

Parki krajobrazowe

Nr rej.	Nazwa	Powierzchnia [ha]	Gminy w granicach parku
1	Szaniecki Park Krajobrazowy	11 289,60	część gmin: Busko-Zdrój, Chmielnik, Kije, Pińczów, Solec-Zdrój, Stopnica
2	Nadnidziański Park Krajobrazowy	22 888,60	część gmin: Busko-Zdrój, Imielno, Kije, Michałów, Nowy Korczyn, Opatowiec, Pińczów, Wiślica, Złota
3	Kozubowski Park Krajobrazowy	6 169,60	część gmin: Michałów, Pińczów, Złota
4	Jeleniowski Park Krajobrazowy	4218,2	część gmin: Baćkowice, Łagów, Nowa Słupia, Sadowie, Waśniów
5	Suchedniowsko-Oblęgorski Park Krajobrazowy	19 895	część gmin: Bliżyn, Łączna, Miedziana Góra, Mniów, Stąporków, Strawczyn, Suchedniów, Zagnańsk
6	Sieradowicki Park Krajobrazowy	12252	część gmin: Bodzentyn, Pawłów, Suchedniów, Wąchock
7	Cisowsko-Orłowiński Park Krajobrazowy	20 693	część gmin: Bieliny, Daleszyce, Łagów, Pierzchnica, Raków
8	Chęcińsko-Kielecki Park Krajobrazowy	19781,6	część gmin: Chęciny, Małogoszcz, Piekoszów, Sitkówka-Nowiny, Sobków, miasto Kielce
9	Przedborski Park Krajobrazowy*	9165,1	część gmin: Kluczewsko, Krasocin, Słupia, Łopuszno
	suma	126352,7	

* - powierzchnia parku w granicach województwa świętokrzyskiego

3.2.2 Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

W zakresie powiązań gospodarczych dominującą rolę odgrywają Kielce i obszar północnej części województwa. Ważną rolę w zakresie powiązań gospodarczych spełniają także Starachowice, Skarżysko Kamienna, Ostrowiec. Znacznie mniejszą rolę spełniają inne miasta pretendujące do roli ośrodków subregionalnych – Końskie, Busko Zdrój, Włoszczowa, Opatów i Staszów.

Większość pracujących (poza rolnictwem) znajduje zatrudnienie poza zamieszkiwaną gminą. Świadczy o tym udział osób dojeżdżających do pracy poza granice swojej gminy wynoszący ponad 50%. Gminy te mogą być określane jako „sypialnie” lub „strefy intensywnych wyjazdów do pracy”. Większe skupienia takich gmin znajdują się w następujących obszarach województwa:

- gminy otaczające miasto Kielce (niższy wskaźnik względny w gminach bezpośrednio graniczących z Kielcami, wynika z zachodzącego tam równolegle z suburbanizacją mieszkaniową procesu suburbanizacji gospodarczej, której skutkiem jest powstawanie dużej ilości nowych miejsc pracy),
- gminy powiatów Starachowickiego, Ostrowieckiego Skarżyskiego, Koneckiego. Są to powiaty, gdzie znajdują się silnie gospodarczo ośrodki miejskie, na terenie których działają duże podmioty gospodarcze,
- gminy powiatu Kazimierza Wielka, dzięki korzystnemu położeniu przy trasie Kraków – Sandomierz, znaczny procent ludności znajduje zatrudnienie w Krakowie. Czas dojazdu do Krakowa nie przekracza 50 minut. Dzięki korzystnemu położeniu wzdłuż trasy S7, mieszkańcy gmin, przez które przebiega trasa, znajdują zatrudnienie również w Radomiu.
- gminy wiejskie zlokalizowane wokół miast: Sandomierz, Staszów, Opatów stanowią spójność gospodarczą zdominowaną produkcją sadowniczą.
- gminy powiatu Busko Zdrój, Pińczów i Kazimierza Wielka również stanowią spójność gospodarczą zdominowaną produkcją warzywniczą.
- gminy powiatu Jędrzejów cechuje spójność w produkcji zbóż i produkcji trzody chlewnej.

3.2.2 Spójność społeczna i kulturowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

Niezwykle istotnym elementem spójności społecznej każdego obszaru terytorialnego jest ekonomia społeczna. Zjawisko spójności społecznej jest bardzo złożone. W odniesieniu do województwa świętokrzyskiego nie ma możliwości wskazania jednoznacznej oceny poziomu spójności. Obserwuje się jest m.in. duży udział i zainteresowanie mieszkańców w działaniach organizacji pozarządowych takich jak Koła Gospodyń Wiejskich, Ochotnicze Straże Pożarne, Stowarzyszenia jednoczące społeczność lokalną i motywujące do działania na rzecz rozwoju miejscowości, gminy czy powiatu w sferze kultury, edukacji, przedsiębiorczości. Zauważalne są również inne zjawiska szkodliwe dla szeroko pojętego rozwoju. Województwo świętokrzyskie to również obszar wielu deficytów związanych z zagrożeniem wykluczenia społecznego mieszkańców. Niezwykle istotną kwestią jest wsparcie grup wykluczonych, takich jak osoby niepełnosprawne. Deficyty w tym obszarze są szczególnie zauważalne. Poziom spójności społecznej to również odzwierciedlenie historycznych zaszłości, takich jak konsekwencje zlikwidowania Państwowych Gospodarstw Rolnych w regionie. Jest ich nie wiele w porównaniu z województwem zachodnio – pomorskim, pomorskim, czy warmińsko – mazurskim. To na tych obszarach kumulują się zjawiska biedy i wykluczenia. Centralne położenie regionu świętokrzy-

skiego determinuje większą aktywność i mobilność społeczną mieszkańców. Łatwiej tu o kontakty z sąsiadami – tymi z regionów ościennych. Odnotowuje się jeden z najwyższych w kraju odsetek osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Niezwykle istotny element spójności społecznej każdego obszaru terytorialnego stanowi ekonomia społeczna. Ekonomia społeczna to nie tylko wsparcie i funkcjonowanie organizacji pomocowych. To również przedsiębiorczość społeczna. Zauważalne są tu pewne trudności z rozwojem przedsiębiorczości w aspekcie społecznym. Wśród barier rozwoju przedsiębiorczości, wymienia się: brak kapitału; wyuczoną bezradność i postawy roszczeniowe; nastawienie na dawcę grantów, a nie na klienta; niechęć wobec zmian (brak otwartości na zmiany i nowości; niski poziom chęci zdobywania umiejętności biznesowych), co wiąże się dodatkowo z oporami wobec łączenia działalności komercyjnej ze społeczną. Stanowi to duże wyzwanie dla działań mających na celu zmianę mentalności głównie dzięki edukacji oraz procesom aktywizacji społecznej i zawodowej. Województwo świętokrzyskie cechuje jednorodność kulturowa społeczeństwa oparta na wartościach chrześcijańskich. Istnieją związki wyznaniowe inne niż chrześcijaństwo, jednak odsetek społeczeństwa praktykujących w tych związkach jest niewielki w stosunku do społeczeństwa skupionego wokół kościoła katolickiego. Województwo świętokrzyskie należy do regionu o przeciętnym wskaźniku praktyk religijnych, wynoszący przeciętnie dla województwa 47,4% (wskaźnik communicantes). Wskaźnik ten zmienia się w czasie i ma tendencje spadkową. Region świętokrzyski cechuje również jednorodność tradycji, folkloru i kultury. Ogromne znaczenie w życiu społecznym mieszkańców wsi odgrywają instytucje kultury. Poprzez swoją ofertę zachęcają do aktywnego włączania się w życie kulturalne, wzmacniają integrację społeczności lokalnej, rozwijają aktywność obywatelską. Ośrodki kultury prowadzą działalność zespołów artystycznych oraz klubów, organizują imprezy rozrywkowe m.in. popularyzujące lokalny folklor. Ich działalność zaspokaja zróżnicowane potrzeby społeczne, od artystycznych poprzez towarzyskie, sportowe, rozrywkowe, a także samokształcenia.